

Aydın Boysan

BIRAKAN GÖLGELER

bilgi yayınevi

BİLGİ YAYINLARI
AYDIN BOYSAN BÜTÜN ESERLERİ: 16

ISBN 975 - 494 - 512 - 8
95 . 06 . Y. 0105 . 0818

Birinci Basım
Nisan 1995

BİLGİ YAYINEVİ
Meşrutiyet Cad. 46 / A
Telf : 431 81 22 - 434 12 71
434 49 98 - 434 49 99
Faks : 431 77 58
06420 Yenışehir - Ankara

BİLGİ DAĞITIM
Narlıbahçe Sok. No: 17 Kat: 1
Telf : 522 52 01 - 526 70 97
Faks : 527 41 19
34360 Cağaloğlu - İstanbul

AYDIN BOYSAN

**LEKE
BIRAKAN
GÖLGELER**

ANI – DENEME

BİLGİ YAYINEVİ

AYDIN BOYSAN'IN KİTAPLARI

1. Paldır Güldür (1. basım, 1984 - 3. basım, 1990)
2. Yangın Var (1. basım, 1984 - 2. basım, 1985)
3. Umut Simit (1. basım, 1984 - 2. basım, 1985)
4. Yalan (1. basım, 1985 - 2. basım, 1988)
5. Oldu Mu Yal (1. basım, 1985 - 2. basım, 1990)
6. Fısıltı (1. basım, 1987 - 2. basım, 1989)
7. Dostluk (1. basım, 1988 - 2. basım, 1989)
8. Aldanmak (1. basım, 1989 - 2. basım, 1989)
9. Söylesem Bir Türlü (1. basım, 1990)
10. Dünyayı Severek /I (1. basım, 1988 - 2. basım, 1991)
11. Dünyayı Severek /II (1. basım, 1990 - 2. basım, 1991)
12. Dünyayı Severek /III (1. basım, 1988)
13. Yollarda (1. basım, 1990)
14. İstanbul Esintileri (1. basım, 1991)
15. Uzaklardan (1. basım, 1993)
16. Leke Bırakan Gölgeler (1. basım, 1995)

dizgi : font matbaacılık ve tanıtım hizmetleri
tel : 230 30 30
baskı : cantekin matbaacılık yayıncılık
ticaret ltd. şti.
tel : 231 38 57 – 231 38 58

S U N U Ş

Anıları yazmak, geçmiş zamanı bir kez daha yaşayabilmek...

Hem de, çekilen çilelerin unutulmuş biçimiyle.. Güzelleşmiş olarak... Yapayalnız.. Anıları sofralarda anlatmak, aynı zevki vermiyor. Üstelik, dünyamızı çoktan terketmiş dostlarla buluşmanın neşesine doyulmuyor.

Ya deneme yazıları?... Az bilinen ya da bilinmeyen her konuda, okuma-düşünme ve yazmayı sürdürdükçe, konular yaşayışa bağlandıkça, sanki yeni ülkeler ve beldelerde yaşamanın taze neşesi yüreğe doluyor.

Kıdemli bir okurum. Yarım yüzyılı epeyce aşan bir süreden beri sürekli okuma alışkanlığını terketmeden okuma hevesiyle elime aldığım her kitap, bana uzun sürelere yayılan bir sevinç verdi.

Ancak, kendi yazdığım bir kitabı elime almanın mutluluğunu yaşayabilmekte, bu denli kıdemli değilim. Bu benzeri olmayan derin sevinci yaşamanın zevkine, son 11 yıldır erişiyorum.

Her türlü yazı da, tek kişiye sunulacak bir mektubu yazmak da (isterse hiç gönderilmeyecek olsun), hoş bir etkinliktir ama, bir yazara çok sayıda kitap bitirebilme gücü ve mutluluğunu armağan edenlerin, yalnız okurlar olduğu unutulamaz.

Bu bilinç ile, saygıdeğer okurlara minnetler, iyi dilekler ve saygılar sunarım,

AYDIN BOYSAN

Etiler, Mart 1995

İÇİNDEKİLER

1. GEÇMİŞ ZAMAN OLUR KI...

1.1. Hakkâri	11
1.2. Dinamitle Balık Avı	15
1.3. Hakkâri-Van Yürüyüşü.....	19
1.4. Van-İstanbul	24
1.5. Batman Köprüsü	27

2. ESKİ DOSTLAR

2.1. Maruf'la Cihat.....	30
2.2. Cihat Burak.....	34
2.3. Mithat İkray	38
2.4. Gaziantep Seferi.....	41
2.5. Amca'nın Gidişi.....	46
2.6. Ahmet'le Vedat	51
2.7. Mustafa Pekin.....	55
2.8. Bayram Günü Ameliyat.....	58
2.9. Bedri Rahmi Eyuboğlu.....	61

3. ESKİ GÜNLER

3.1. 50 Yıl Önce Akademi.....	63
3.2. Bursa' da Ev	67
3.3. Ciddi Görevler.....	70
3.4. Narlıkapı	74
3.5. Öğrencilik Yıllarından	77

3.6. Nasıl Olmuştur?	80
3.7. Göz Ameliyatı	84
3.8. Akciğer Ameliyatı	88
3.9. Kurtuluş	94
4. ÇEVREMİZ DÜNYAMIZ	
4.1 Çevre Üzerine.....	97
4.2. Çevre Nasıl Kirlenir?.....	102
4.3. Kirlenmenin Ruhsal Kaynakları	106
4.4. Kirliliğin Sessizliği.....	109
4.5. Göçler	112
4.6. Demokrasi Bahanesi	117
4.7. Sömürülen İstanbul.....	120
4.8. Leke Bırakan Gölgeler	123
5. MİMARLIĞA AÇILAN PENCERE	
5.1. Sanat ve Teknik.....	127
5.2. Bilim ve Tasarım.....	130
5.3. Çıkış Noktaları	134
5.4. Eleştiri Üzerine	137
5.5. Bizde Eleştiri	142
5.6. Mimarlık ve Etik	147
5.7. Karakter ve Moral	150
5.8. Genel Düşünceler	152
5.9. Yanlışlıktan Suça	156
5.10. Vicdan.....	160
5.11. Kısa Kısa	164
5.12 Mimarlık Mesleğinin Geleceği Üzerine	148
6. TAKILMALAR	
6.1. Düşünmenin Dili	174
6.2. Aptallık.....	177
6.3. Özlem	180

6.4. Gün Geçerken	184
6.5. Sahneler	187
6.6. Dünya Nimetleri	193
6.7. Bu Ayırım Niye?	200
6.8. Cennetten Haberler	203

7. KÜLTÜR VE SANAT

7.1. Müzik Üzerine	206
7.2. Yaşam ve Kültür	209
7.3. Bilgisayar Üzerine	213
7.4. Bilgisayar ve İnsan	216
7.5. Bilgisayar Yaratır mı?	221
7.6. Bilgisayar Düşünür mü?	225
7.7. Bilgisayar ve Şaka	228
7.8. Neler Eklenebilir?	231
7.9. Maganda Kültürü	235
7.10. Maganda Politikacı	238

8. DÜNYANIN GELECEĞİ

8.1. Zaman ve Gelecek	243
8.2. 5 Bin Yıl Sonra	245
8.3. 10 Bin Yıl Sonra	248
8.4. Bir Milyar Yıl Sonra	251
8.5. Geçmişten Geleceğe	253
8.6. Zaman ve Dünya	262
8.7. "Madem ki Düşünüyoruz"	265
8.8. Yılbaşı Üzerine	269

1. GEÇMİŞ ZAMAN OLUR Kİ...

1.1. HAKKÂRİ

Yıl: 1946, yaş: 25. Para kazanmak gerekiyor. Ömür İstanbul'da başladı, iyi ama, orada bitmesin. Dünyaya açılmazsam, ufukum daralır. Öyleyse dışarılara gideyim. Gideyim de, kimse beni kapıları açıp beklemiyor. Güvenli bir biçim sağlamazsam, zora düşerim, çile çekerim. Diye-
lim ki çektiklerimi unuturum. Ama yıllar boşuna yitip gi-
derse, marketten alıp yerine koyamam ki...

Çare, en zor işi kabul edip, çok para kazanmaya ça-
lışmak, biriktirmek ve sonra yurtdışına güvenle gitmek.
Bu kafayla, Hakkâri Hükümet Konağı inşaatı, şantiye şef-
liğini kabul ettim. Yılı bir kez daha belirtmeden durama-
yacağım. Yaklaşık yarım yüzyıl önce, 1946.

Yola çıkmadan bilgi toplamaya çalıştık. Başarama-
dık. Kulaktan dolma bilgileri olanlar, "Suları çok güzel-
miş" diyorlar da, başka bir şey duyamıyoruz. Coğrafya
bilgilerine göre denizden yüksekliğinin, 1700 metreyi aş-
tığını görüyoruz. Ele geçirdiğimiz bir haritada ise,
Hakkâri ilinin üstünde koyun resmi var.

Birinci ekipe yedi kişiyiz. Celal Abi, Hamdi Kalfa,
Hasan, Osman, Mehmet, Nazım Ustalar ve ben. Kurtan-
lan'a kadar trenle gittik. Demiryolu orada bitiyor. Sonra
harap bir otobüsle Tatvan'a geçtik. Denizyollarının işletti-

ği temiz bir otelde geceledik. Sonra bindiğimiz epeyce berbat bir vapurla gölü iki günde geçip, Van'a vardık.

Bizi Van'dan Hakkâri'ye götürecek olan tekerlekli aracı görünce, başıma neler geleceği konusunda kara kara düşünmeye başladım. Bu düpedüz bir kamyondu. Şoför mahallinin arkasında, beş kişinin daha oturabileceği kapalı bir yeri vardı. Kamyonun üstünde, "Hakkâri Dağlarını Aşan Ford" yazıyordu.

Van'a 15 Ağustos 1946 günü varmıştık. Ertesi günü hareket edemeyeceğimizi söylediler. Çünkü yol, henüz geçit vermiyordu. Karlar eriyince gidilecekti. Biz rahatımıza bakmalıydık. Şoför Hamit bizi Erciş Otelinde bulup, yola çıkış gününü bildirecekti.

Bir hafta geçtikten sonra yola çıkacağımız bildirildi. 23 Ağustosta kamyonun başında toplandığımızda, 50'ye yakın yolcu olduğu anlaşıldı. Eşya ise, dağlar gibi yığılıydı. Kadınlarla çocuklar şoför yeri ve arkasındaki sıraya istif edildi. Eşya yüklenip sıkıca bağlandı. Biz ise eşyanın üstüne, yerden epeyce yüksek bir yerlere tırmandık.

O zaman, Başkale üzerinden giden taşıt yolu henüz yapılmamıştı. Gürpınar üzerinden Karadağ yoluyla gidiliyordu. Yoluyla dediysem, bu sözün gelişidir. Aslında yol falan yoktu. Hele Gürpınar-Hakkâri arasında taşıtımız, şoförün göz kararı kestirdiği izlerden gidiyordu. Kamyon zaman zaman, lodos havada Kadıköy vapuru gibi sallanıyor, böyle durumlarda biz erkekler aşağı inip, yürüye-koşa kamyonu izliyorduk.

Hakkâri Dağlarını Aşan Ford'u, Şoför Hamit'ten başkası kullanamıyordu. Yüzünü bugün bile unutmadığım bu Şoför Hamit'ten başka hiçbir şoför, bu dağlardan taşıt geçiremezdi. Rekorlar kitabına geçmeyi hak etmiş bir kişiydi Şoför Hamit.

Hava kararınca birkaç binalı bir yerde durduk. Epey titreyerek sabahı ettik. Hava aydınlanırken yine yola çıktık. İne-bine, koşa-düşe kamyonun peşini bırakmadık. Öğle oldu, akşam oldu. Yine karanlık bastı. Artık yaklaşmıştık. Yaklaşık 160 km. yolu 30 saatte bitirebiliyorduk.

"Geldik" dediler. Şehir falan gördüğümüz yok, çünkü elektrik yok. Ağaçlıklı bir yolda ilerleyince umutlandık. Meydan gibi bir yerde durunca gördük ki, yüzlerce kişi ellerinde lüks lambaları ve fenerlerle bizi karşılıyor. Başta Vali Bey, mülki ve askeri tüm erkân, gelenleri kucaklıyor. Bir şenlik ki, canlar dayanmaz. Bundan, kendimize bir pay çıkarmaya bile niyetleniyoruz.

Sonunda gözüme kestirdiğim birine sordum: "Eninde sonunda buraya gelen bir kamyon... Bu kadar insanın gece yarısı yollara düşmesinin nedenini kavrayamadım. Niye?" Adam bana acıyarak baktı: "Hele burada bir süre yaşa da, ondan sonra anlarsın. Sizi getiren kamyon, 11 aydır buraya gelen ilk tekerlekli taşıt aracı. Son olarak geçen eylülde buradan gitmişti."

Başıma gelecekleri, biraz daha iyi anlar gibi oldum. Yorgunluktan canımız çıkıyordu zaten. Nerede yatacağımızı da bilmiyorduk. Otel sözcüğünü kullanmaya cesaretim yoktu ama, "Acaba bir han odası bulabilir miyiz?" diyebildim.

"Hiç merak etmeyin, Vali Bey size yer ayırdı" dediler. Neresi olduğunu sorunca, ilkokulun bir sınıfı olduğunu öğrendik. Sınıf bomboştu. Yerler tahta kaplıydı. Sözü uzatmadan devrildik.

Hava aydınlanınca, dışarı çıktık. İl merkezi topu topu iki sokaklıydı. T biçimi bu sokakların kesişme yerinde, biraz yüksekçe Vali Konağı bulunuyordu. Şehirde konaktan

başka, doğru dürüst bir bina yoktu. İl merkezi nüfusu, iki bin kadardı. Birkaç gün okulun döşeme tahtalarında yat-tık. Sonra çadırlarımızı kurup, yerde saman üstünde yat-maya başladık.

Biz yatak ve yastık kılıfı götürmüştük ama, yün bu-lunmuyordu. 10 gün sonra koyun satın aldık. Yünlerini kırkıp yıkadık, yataklara doldurduk.

Vardığımızın ikinci günü Hakkâri Dağlarını Aşan Ford, bir sabah erken Van'a doğru yola çıktı. Yine kadın-lar ve çocuklar, şoför yeri ve arkasındaki sıraya istif edil-di. Eşyalar kamyon üstüne yığılıp bağlandı. Erkekler tepe-sine oturdu. Hepsi neşeliydi. 11 ay sonra gelen ilk teker-lekli taşıtla, Hakkâri'den ayrılıyorlardı. Gidenler de kalan-lar da, kamyon gözden yitinceye kadar el salladı.

Sonra da içime bir üzüntü çöktü. Uygarlık bizi bırak-mış gidiyordu.

1. 2. DİNAMİTLE BALIK AVI

Hakkâri o zaman, iki sokaklı bir vilayet merkeziydi. Gerçekten de yalnız iki sokaklı... Vilayetin motorlu taşıt geçmesine elverişli yolu da yoktu. İlginçtir, bu nedenle Valinin makam otomobili yoktu da, makam katırı vardı. Bu yokluğun avuntusu da hazırды: Bu katır rahvan gidişiy-le ünlüydü.

Hakkâri'nin denizden yüksekliği 1700 m. vardı ama, kent (!) çevresi 3500-4000 m'lik dağlarla çevriliydi. Bir çanak içinde gibiydi. Bu nedenle akşamüstü hava çok erken kararırды. Hele kış günleri karanlığın kent üstüne çöküş saati, 15.30'u geçmezdi.

Elektrik de yoktu. Hele bu yokluk gece karanlığının ruhsal ağırlığını, büsbütün katlanılması zor bir işkenceye dönüştürürdü. Gazyağı yakan "idare" lambaları tek mum kadar ışık verir, "5 numara lamba" konfor sınırına erişir, lüks lambası ise "Lüküs Hayat" bulutlarına yüceltirdi.

Şantiye binamızı 12. ayın başına kadar bitiremedik ve hep çadırdı kaldık. Çadırdı yaktığımız soba, hele kışım ayında artık hiç ısıtamaz oldu. Bol odunla kızıştırdığımız sac soba yüzümüzü kavuruyordu ama, sırtımız donuyordu. Çadırım iki odalı ve büyücekti, ancak rüzgârdan sürekli sallanıyordu. Duvarları ve tavanı sürekli sallanan bir çadırın içinde üç ay kadar yaşadıktan sonra, ben de nerede olursam olayım, sallanmaya başladım.

Kasım sonunda Hakkâri'de çadırdaki yaşamak sağlık açısından iyice tehlikeli bir hal alınca, çare aramak zorunda kaldık. Şantiye binamızı bir hafta içinde bitirme önlemlerini aldık ama, son bir hafta çadırdaki donma tehlikesini de yoketmek zorunluydu. Vali Konağının ahırına sığınmaktan başka çare bulunamadı. Vali Cahit Ortaç, bize orada yatma izini verdi.

Bizim atlar da katılınca, ahırın içinde 10 kadar hayvan barınmaya başladı. Hayvanların üstünde, çatıya yakın ahşap asma kat gibi bir döşeme vardı. Orada yatmaya başladık. Hayvanların her biri, en az iki radyatör kadar ısı yayıyordu. Buna gübrelerin kızışması da eklenince, aylarca üşüyen iliğimiz-kemiğimiz ısındı. Dünya varmış dedik. Koku mu? Önemi yoktu.

Aralık 1946'da şantiye binamızı bitirdik. Artık koku-suz bir yerde, sobayla ısınabiliyorduk. Ocak bile yakıyorduk. Fırınımızı da bitirmiş, ekmeğimizi kendimiz pişiriyorduk. Mutfağımızda sıcak tencere yemeği yapabiliyorduk. Pilav pişirmek için yeni yöntemler bulmuştuk. Tencerenin dibine önce 2-3 parmak su koyuyor, bunun da iki parmak üstüne bir ince elek teli yerleştiriyor, pirinci telin üstüne döküyorduk. Pilav buharla pişiyor, lapa olmuyor, çiğ kalmıyordu.

Kentin hemen dibindeki bir kanyonda Zap Suyu, yaklaşık 1000 m. rakımdan akmaktaydı. Binalar ile ırmak arasındaki mesafede, uçuruma benzer dik yokuşlar biçimlenmişti. Arada ırmak kıyısına gider, "değişiklik" yaşırdık.

Katır kervanlarıyla Van'dan yiyecek geliyordu. Çeşit fukara idi ama, bununla dertlenmiyorduk. Çeşit eksikliğini, akşam sofralarının zevkli söyleşileri unutturuyordu. Başta Hâkim Kemal Bey, Emniyet Müdürü Ali Bey, Bin-

başı Salih Bey ile renklenen soframıza, bazen Vali Cahit Ortaç Ağabeyim de neşe katardı.

Raslantı bu ya, neredeyse hepimiz, İstanbul'un çeşitli mahallelerinde yetişmiş insanlardık. Aynı tiyatrolara gitmiş, aynı filmleri görmüş, benzer kitaplar okumuştuk. Yaşayışı ters tarafından almamaya özen gösteriyorduk. Şartların zorluğu bizi hırpalamıyordu. Hepimize zor gelen tek şey, balıktan mahrum oluşumuzdu.

Van Gölü balığını hiç canımız çekmediği halde, kabullensek bile olanak dışıydı. Hayvan sırtında bir haftada Hakkâri'ye taşınacak Van Gölü balığı bile, yenemez olacaktı. Zaten Van Gölünde balıkçı da yoktu ya... Balık düşlerine dala dala geçen akşamların birinde, aklımda şimşek gibi bir çıkış olasılığı doğdu. Riskliydi, yanılttı falan ama, başka çare kalmamıştı. Zap Irmağında dinamitle balık avlayacaktım.

Ertesi gün öğle zamanı, yanıma iki İstanbullu arkadaşımı alarak, atla Zap kıyılarına indim. Yeterli dinamit, kapsül ve fitili de alarak.

Zap Irmağı, dünyada bile eşine az rastlanan bir hızla akar. Yaklaşık 40 km'de, bir km. inişi vardır. Koca kayalıklar arasından şelale gibi köpükler içinde çatlayarak geçer de, arada bir göllenir. Akıntı bu kısa göllenmelerde bile hızlıdır.

Taş bağlanmış ve ateşlenmiş dinamit lokumu su yüzüne düşünce, balıklar önce kaçırlar, sonra merakla yaklaşrlar. İşte dinamit, tam bu sırada patlamalıdır. Dolayısıyla fitil kısa olmalıdır. Kapsüle sokulan fitilin geri kaçmaması için, kapsülün ağzı dişler arasına alınıp biraz sıkıştırılır ki, fitil yerinden çıkmasın. Evet, fitil kısa olmalıdır ama, elde patlayacak kadar kısa da değil...

Dinamit patlar patlamaz hemen suya atlamak şarttır. Patlamadan sersemleyip su yüzüne karnı yukarı dönük çıkan balıkları elle tutup, kıyıya fırlatmak gerekir. Kaç tane olabilirse... Tamah edip suda fazla kalırsa, akıntı insanı hızla sonraki kayalıklara sürükler. Kaçan kurtulur. Yoksa kayalar arasından suyun sürükleyeceği insan, akarsular arasında konuk olarak birbirine devredilir. Zap Dicle'ye teslim eder. Sonra Musul'dan geçilir... Sonrası bilinmez.

İşte böylece, Zap Irmağı göllenmelerine bastık dinamiti... Yaş genç ve İstanbul Narlıkapı deniz alışkanlıkları ve yüzme gücü, henüz eskimemiş... Topladık balıkları... Sopaların ağzına hevenk hevenk bağladık. Giyinip atlara bindik, Hakkâri kenti yolunu tuttuk.

İki sokaklı vilayette, söylenti şimşek gibi yayılmıştı. "Aydın balık tutmaya gitti" haberi, herkesin ağzındaydı. Akşam alacakaranlığı çökmeden, halk (!) kalabalığı iki sokağı doldurmuştu. Biz üç atlı, aralarından zafer geçit töreniyle, alkışlar arasında geçtik. Sopalara iplerle bağlı balıkları, gururla sergileyerek.

O akşam balık bayramıydı. Tava balık kokusu, iki sokaklı vilayetin tüm ufuklarını sardı. Memurların orada doğmuş küçük çocukları, balık kokusundan şaşkına döndüler. Kimi kurnazlar evlerine, çaktırmadan birkaç balık kaçırdılar. Bazı çocuklara ise ancak, buğulama suyuna batırılmış ekmeğin lokmaları tattırılabilirdi.

O akşam, rakıdan başka tat alındı. Kimse birbirini içinelemedi. "Bağlamamın düğümü, isterler öldüğümü" şarkısı, daha bir duygulu söylendi. Şerefe, beş lüks lambası yakıldı. Gece biterken her ayrılan: "Aaah, ah!" deyip öyle gitti.

1.3. HAKKÂRİ-VAN YÜRÜYÜŞÜ

Kış bütün ağırlığıyla çökünce, gündüz yapılan her şey, bizim için durdu. Ocak, şubat, mart aylarını Hakkâri'de yaşamanın, anlamı kalmadı. İstanbul'a dönüp proje işlerine yardım etmeliydim. 46 yılını geçmişe gömdüğümüz 31 Aralık akşamı, uslu durduk ve erken yattık.

47 yılının başladığı 1 Ocak günü sabahı, çok erken kalktık. Hamdi kalfa ile birlikte yola çıkacaktık. Yanımıza alacağımız iki at hazırlandı. Azıcık eşyamız iki heybeye tıkıştırılıp atlara yüklendi. Sabahın ilk ışıklarını bekledik, vedalaştık ve yola çıktık.

Hakkâri-Van arası, yaya yolu yaklaşık 250 km'ye yakındı (şimdiki karayolu kısalmış). Önce Zap Vadisinden Başkale'ye ulaşacak, sonra Çuh Gediğini aşıp Güzelsu (o zamanki adı Hoşab) yoluyla Van'a varacaktık. O yıllarda, o yollarda, o mevsimde, "kuş uçmaz-kervan geçmez"di. Taşıt yolu yapılmamıştı. İki kişi, yapayalnız, edindiğimiz bilgilere dayanarak, bilmediğimiz bu yolları aşacaktık.

İki at bizim can yoldaşımızdı. Eşyamızı taşısalar yeterdi. İlk günde Zap yamaçlarındaki "Kapanlar" yolunu aştık. Bu yolun genişliği bir karıştı (evet, bir karıştı). Bütün at ve katırlar bu yolda, yüzyıllardır aynı yerlere basarak yürürlerdi. Bastıkları her yerde, ayak çukurları peydahlanmıştı. Yolun bir tarafı sarp yamaç, öbür yanı ise yüzlerce metre derinlikte uçurumdu, dibinde Zap, köpükler içinde akardı.

Ayağı kayan katır ya da at (bazen ağlayarak) dünyamızı terkederdi.

Birinci gecemizde, üç evli bir köye konuk olduk. Bulgur pilavı yedik. Sac sobada tezek yakarak ısındık. Tezek yaz mevsiminde toplanıp, toprak üstünde iyice karıştırılıyor ve kurutuluyordu. Sonra da blok tuğla biçiminde kesilip, kapalı bir yerde istif ediliyordu. Isınabilmek için, tezek bloğu başına para ödeniyordu.

İkinci gündüz ve gecemizi de benzer biçimde geçirdik ve ancak üçüncü gün Başkale'ye varabildik. Yolumuzdaki kar kalınlıkları çok değişkendi. Yalnız bir karış kalınlıktaki kar altında, sarp kayalıkların sivri dorukları dış gösteriyor, ya da 10-15 m. kalınlıkta kar dolmuş çukurların üstünden geçiyorduk.

Atlara binme olanağı yoktu. Zavallılar canlarını ancak kurtarıyorlardı. Kayalık yerlerde tökezlerse birlikte düşerdik, sakatlanma doğabilirdi. Karın derin olduğu yerde ise, hayvancık zaten kendi yüküyle bile batıyordu. Batan atları çekerek kurtarmak bile bize düşüyordu.

Yolumuzu bize verilen haritalardan, pusulayla ve telgraf hatlarına bakarak buluyorduk. Yer yer telgraf telleri bile, kar altında kalıyordu. Karların üstünde yürürken, telgraf tellerinin tepesine basarak, potin bağcıklarımızı bağladığımız oluyordu.

Üçüncü günün akşamı, Başkale'de han odasına yerleştik, sıcak yemek bulduk. Çarşısında gezindik. Çeşidi son derece zengin bir dükkân bulduk. Potin bağcığı bile satılıyordu. Bu bir şey mi? Limon vardı, limon... Yarım düzine satın alıp, akşam yemeğinde olur olmaz her yiyeceğin üzerine limon sıktık. Bu dükkânın sahibi Yahudi idi.

Kendimizi Başkale kenti lüksünden bir ikinci gece için mahrum ettik. Yolcu yolunda gerekti. Önümüzde

aşacağımız Çuh Gediği gibi bir zorluk vardı. Kışın ortasında önce Başkale Dağına tırmanacak, 3000 metreye yakın yükseklikteki bir yoldan, saatlerce yürüyecektik. Önce dağın dibindeki bir yere varıp dinlenmeli, sonra yola çıkmalıydık.

Dördüncü gün, üç saatlik bir yolculuktan sonra, dağın dibine vardık. Kar başlamıştı. Yol kısa diye önemsemedik. Birkaç evden oluşan konaklama yerine varıp yerleştik. Deyim yerindeyse, "komple pansiyon" kalıyorduk. Atlarımızla birlikte... Burada tek göz bir oda ile büyücek bir ahır vardı.

İnsanların (elbet bazı küçük hayvanlarla birlikte) kaldığı "oda"nın boyutları, 8x8 metre kadardı. Ortada dört tane kalın ağaç direk vardı ki, çevredeki taş duvarlarla birlikte "toprak dam"ı taşıyordu. Dama yağan kar, her sabah kürünmeliydi. Yoksa dam çökerdi.

"Salon" diyelim artık buna, tam ortasında, yerde bir tandır gömülüydü. Sabah erken tandır yakılıyor, duman çatının tam ortasındaki, tandırın şakulündeki bir delikten, güya çıkıyordu. Bu delik, 60x60 cm. kadardı. "Havalandırma" sağlayan bu delik "çok amaçlı" idi. Aynı zamanda gün ışığı da sağlıyordu, çünkü toprağa gömülü olan bu "salon"un, penceresi yoktu.

Salona girdiğimizde, bizden başka yaklaşık 10 konuk daha olduğunu gördük. Ev sahibinin sülalesi de bu salon-da kalıyordu. "Kaç çocuğun var?" diye sorduğumda: "Var vallah, altı, yedi, sekiz, dokuz tane" dedi. Fazlaydı. Nazar değmesin diye saklıyordu. Gelinler damatlar ve torunlar da ev halkına katılıyordu. O gece salonda, 40 can kadar vardık. İki buzağı, keçi yavruları ve köpekleri de sayarsak, 50 canı buluyor olmalıydık.

Hava yine erken karardı. Lamba ışıklarında yemek

yendi, söylendi. Herkese karış hesabı yatma yeri gösterildi. Bir an önce uyumak için, iyice zorlandım. Keçi yavruları hiç uslu durmuyorlardı. Üstüme basa basa koşuyorlardı. Horlamalar birbiri üstüne yığılıyordu. Kaynağı belli olmayan anlamadığım sesler geliyordu. Ertesi günkü zor yolculuğa, dinlenmiş kalkamayacağımı anlıyordum.

Damdaki delikten, sabahın ilk ışıklarını gördüm. Ancak, kötü bir işaret daha vardı. İçeriye kar giriyordu. Fırtına azıtmıştı. Ev sahibine: "Atları hazırlayın!" dediğimde, "Deli misin? Bir yere gidemezsin!" dedi. Sonra kapıyı aralayıp dışarı adım attık. Kar tipisi çıldırmış gibiydi. İki metre ötesi gözükmüyordu. O günü yine, "salon"da geçirmek zorundaydık.

Hemen tandır yakıldı. Dumandan, göz gözü görmez oldu. Gözlerimi yanmaktan, ancak yere yatarak bir derece koruyabiliyordum. Dam deliği havalandırması, tipi yüzünden daha az çalışıyordu. Çocuklarla keçi yavruları, büsbütün azıtıyordu. Okunamaz-yazılamaz bir günün geçen her saati, kafama tokmak gibi vurur oldu. Gece yine, ilki gibi geçti.

Salondaki ikinci, yolculuğun altıncı sabahı tipi dinmiş, kar yağışı azalmıştı. Görüş mesafesi yürümeye elverişliydi. Hemen yola çıktık. Dağın tepesine çıkışımız saatler sürdü. Çuh Gediğinin tepesi, yine acımasız esiyordu. Fırtına yüzümüzden, sanki kesitler çıkarıyordu.

Gediğin en yüksek yerinden yürüyüşümüz, beş saati buldu. Benim at, yol kenarında bir yamaca kaydı. Hamdi ile çekip çıkarmasaydık, uçuruma kayıp gidecekti. Gediği bitirip inişe başladığımızda yüreğimize neşe doldu. 12 saatlik zorlu bir yürüyüşten sonra, Güzelsu'da Salih'in Hanı'na varmak, dünyaya bilmem kaçınıcı kez gelmek demekti.

Hamdi'yle birbirimizin yüzüne, ancak içeri girince dikkatli bakabildik. Ten rengimiz kıpkırmızı olmuştu. Yer yer yarıklar peydahlanmıştı. Yorgunluktan ayakta duracak mecalimiz kalmamıştı. İki paket tezek yaktırarak kızıştırdığımız sobanın dibine, uzanıp kaldık.

Aradan uzun yıllar geçtikten sonra Hancı Salih'in inceliğini, konukseverliğini unutamıyorum. O tavuksuyu şehriyeli çorbanın lezzeti, yaklaşık yarım yüzyıldır damagımda. O tel tel didiklenen haşlanmış tavukla otlu peynirin, cennet taamı olmadığı söylenebilir mi?

Handa bizden başka, altı hayvanıyla birlikte kışlamakta olan Karadenizli kervancı Rıza Efendi: "Salih'in Hanı gibi otel, vallah billah İstanbul'da bile yoktur" diye çırpınıp duruyordu. Onu da sofraya buyur ettik. Ne de olsa 20 gün önceki İstanbul gazetelerini okumuş bir adamdı.

Yedinci gün sabahı, 50 km'yi aşan bir yolumuz kaldığını gördük. Salih'in hanında, sanki revizyondan geçmiştik.

O gün ne yapıp edip, Van'a varmalıydık. Düzlüklerden gidecektik. Yokuş çıkmayacaktık. Kar derin değildi. Geceyarısına doğru kendimizi Van'da, Erciş Otelinde, Kâtip Abdullah Efendinin itinasına teslim ettik.

1.4. VAN-İSTANBUL

250 km'ye yakın yolu atlara binemeden, baştan sona yürümüştük. 47 yılı Ocak ayında, Hakkâri-Van arasındaki bu yolu yedi günde yürümüş olmak, şimdi çok eskilerde kaldı ama, anıları tazeliğini koruyor. Kim yürüse de öyle olurdu diyebilirim.

Yolculuğun sekizinci günü için, tek bir seçenek vardı. O da hamama gitmek. Hiçbir başka olasılık söz konusu değildi. Bitlenmiştik. Sabah gittiğimiz hamamdan, akşam doğru ancak çıkabildik. Bütün çamaşırlarımızı yıkamış ve oldukça da kurutmuştuk.

Rahatlamıştık ama, ertesi gün yine sıkıntılıydı. Tatvan'a giden vapuru, iki gün önce kaçırmıştk. Beş gün daha beklemeye sıkılıyorduk. Kara yolu yoktu. Gölü gemiyle geçmekten başka çare yoktu. Bir ışık göründü, dostlarımızın birinden aldığımız tüyoya göre, ertesi günü Tatvan'a, bir çatana hareket edecekti. Yolcu almıyordu. Ama kaptanı razı edersek binebilirdik.

Araştırma yaptık. Her şeyde mantık aramaya gerek yok, öğrendik ki Karadenizli Kâzım Kaptan, likör sevmektedir. Hele nane likörüne bayılmaktadır. O gün Van'ı, acımasızca taradık. Biri nane olmak üzere üç şişe likör bulduk. Akşam Kâzım Kaptanın çıktığı kahveye damladık.

Kendisini selamladık. Yüz vermedi. Hiç utanmadan

yılıştık. Zembildeki üç şişe likörü uzatınca, aralığından baktı yumuşadı. Herhalde halimize de acıdı. "Sabah 8'de, iskelede olun!" dedi. Kâzım Kaptan o anda, ülkenin en iyi insanlarından biriydi. (Sonra da öyleydi ya! Neyse....)

Gölün dalgasız bir gününde, sekiz saatte Tatvan'a ulaştık. Denizyollarının o unutulmuş otelinde, aklanmış-kolalanmış yatak örtülerine gömüldük. Biter mi hiç: Listeden yemek bile seçtik. Söz aramızda, iki tek de attık.

Tatvan'da iki gece kaldık. Bitlis-Tatvan arasındaki Rahva Düzü denen yeri yürüyebilmek için, karın dinmesi beklenecekti. Bir sabah, kar diner gibi oldu. Tek hayvanlı bir katırcı bulup eşyalarımızı yükledik ve yola düştük. 20 km'lik yol kısa görünüyordu ama, belalı bir yerdi burası. Bizden bir hafta önce bu kısacak yolda, sekiz kişi donarak ölmüştü. Sığınağa 10 metre kaldığı halde tükenip çanını kurtaramayanlar bile olmuştu.

Sanırım her 3 km'de bir sığınıklar vardı. Tipide burarlarda çan çalınırdı ki, yürüyenlerin yön bulmalarına yardımcı olunsun... Arada bu binalara sığınarak, ağır aksak yürüyerek, ancak geceyarısına doğru Bitlis'e varabildik. Katırcı eşyalarımızı otelin kapısına indirip parasını aldı gitti.

Otelin kapısını çalıyoruz, bir türlü açılmıyor. Soğuk zaten canımızı yakmış, sinirlerimiz zayıflamış, tekmeliyoruz, yine açmıyorlar. Sabrımız tükendi. Nara atmaya başladık. İçeriden birisi: "Yer yoktur" diyor, yine açmıyor.

Zorbalıktan başka çare kalmadı. Ne yapacağım, tabanca çektim. O zaman benim, çift namlulu 24 mermi atar bir toplu tabancam vardı. "Top"un iki sırasında bir alttaki namludan, bir üsttekenden atardı. Battal boy bir şeydi. Hiç mermi koymadan bile tetiği çekince, bayağı şamata çıkarırdı.

İşte bu tabancanın tetiğini, birkaç kez boşa çektim ve bağırdım: "Aç ulan! yoksa kilidini parçalarım...."

Kapı açıldı. Kâtip Efendi: "Hele kendin yer bulursan yat!" dedi. İçeri alındık ama, ne odalarda tek kişilik yatacak yer vardı, ne de koridorlarda... Her yer gerçek balık istifi insan doluydu. Helalarda bile iskemle koyup üstünde uyuklayanlar vardı.

Şaşırdık. Gerçekten yatacak yer yoktu. Nasıl olmuşsa, bunca insan otele birikmişti. Korkuttuğumuz kâtibin sırtını sıvazladık. "Sokakta kalamayız. Ne yaparsan yap, bize bir yer bul, sen bilirsin" dedik. Cebine de para sıkıştırdık.

Bize tahtaboş gibi bir yer gösterdi. Bir kenarı açıktı ama, "Orayı çadırla kapatabilirim" dedi. Üstümüze battaniye ve çadır yığacak, arada bir mangal getirecekti.

Bektaşî'nin: "Hey Tanrım, kadeh koyacak bir düzlük yaratmamışsın!" dediği, iniş ve yokuşlardan oluşmuş Bitlis kentinde, bir kış gecesini tahtaboşta yatarak geçirdik. Sabah, üstümüze yığılan çadırların yükü ve soğuk yüzünden, kemiklerimiz sızlayarak kalktık. Her mafsalımız başka notalı sesler çıkararak gıcırıyordu.

Bitlis-Kurtalan arasını, bir kamyon sandığı üstünde, başka 30-40 kişiyle birlikte aştık. Tren yoluna kavuştuğumuzda, demiryolunu öptük. Hele yataklı vagona yer bulunca, dünyalar bizim oldu. Vagon Restoranda ise, kahverengi giysili garsonlar hizmet ediyordu. Şef Gazi Beyin, yaratıcı mezeleriyle mest olduk.

Hakkârî'den İstanbul'a, en hızlı şartlarla, 16. günde varabilmiştik.

1.5. BATMAN KÖPRÜSÜ

Ertesi yıl, nisan başında yine yollara düştüm. Bir sabah erken, Diyarbakır'dan yola çıktık. Doğunun 1947 yolları berbat mı berbat. Ben de kamyonu bindim gidiyorum. Başka taşıt yok. Zaten dinamitlerimden de ayrılamam. Kamyon zorlanıyor. İnsan gibi inleme ve puflama sesleri çıkarıyor. Önde Şoför Mevlüt, muavini ve ben oturuyoruz. Yol kötü, kamyon eski, hızlanmak olanaksız. Yolu kemirir gibiyiz. Sıkıntım azalsın diye, arada gözlerimi kapatıyorum. Mevlüt beni avutuyor: "Seni öyle bir kestirmeden götüreceğim ki, dünyanı şaşıracaksın."

Saatler geçti. Birkaç evlik bir yerleşmede mola verdik. Ekmek-peynirimizi yiyip çayımızı içtik. Sırtüstü biraz toprağa uzandık. Kaslarımızı gevşettik, yumuşattık.

Hakkâri'ye yollanıyoruz. Yapı yerimizin gereksinimleri için alacağım malzeme, bir kamyonu ancak sığdı. Bunlar arasında 200 kilo dinamitle, 200 kilo barut, yeterince kapsül ve fitil bulunuyor. Amacım dinamit ve barutları terör için kullanmak değil. Hiçbir yapı malzemesinin hazır bulunmadığı Hakkâri'de taş ocağı açıp, inşaatta kullanacağım. Patlayıcı madde dağıtımını yalnız Tekel yapıyor. En yakın deposu da ancak Diyarbakır'da. Çaresiz oradan aldım.

Bir tek kamyon lastiğinin, 3000 (üç bin) dolara satıldığı yıllardan, yeni çıkmışız (şimdi serbest piyasa denen

şeyin adı karaborsa idi). Ortaliğın düzelmesine daha çok zaman var. Bizim kamyonun da lastikleri, get takviyeli. Mevlüt arada bir inip, lastikleri tekmeliyor. Kontrol için mi, yoksa muhabbetten mi, anlaşılmıyor.

Uyur-uyanık, saatler geçiyor. Bir ara, yolun en berbat yerinde bile olmadığı gibi sallanmaya başladık. Sonra birdenbire durduk. Mevlüt haykırmaya başladı. Gözlerimi açtım. Ne olduğu anlaşılır gibi değil. Biz kamyonla bir demiryolu köprüsü üzerindeyiz. Kamyon köprünün tam orta yerinde, bozulup kalmış. Mevlüt deli gibi tamir etmeye başladı.

Batman nehri üzerindeyiz. Mevsim yazbaşı. Sular gür akıyor. Bizim kamyonla üstünde kaldığımız Batman köprüsü, Cumhuriyetin ilk önemli eserleri arasında sayılıyor. 10 tane 50 metre açıklıkta betonarme kemer ile bütünleşen, 500 metrelik bir güzel köprü.

Ve biz bu koca demiryolu köprüsünün ortasında 200 kilo dinamit ve 200 kilo barut yüklü bozuk kamyonla, kalakalmışız. Kıydan birkaç kişi hızla koşup geldi. 35 dakika sonra tren geçeceğini bildirdiler.

Kan beynime çıktı. Kendimi tuttum. Mevlüt'ü şaşırtmamak için yalnız: "Kestirme dediğin bu mu?" diyebilirim. "Şimdi sus!" diye yalvardı. Kendisini de yakacak bir kazadan kurtulmak için, gözleri yuvalarından fırlamış çalışıyor. Vida gevşetip vida sıkıyor. Gevşettiği bazı hortumları üflüyor, yüzüne kan oturuyor.

Yüklenmiş ağır kamyonu, demiryolu traversleri ve balastları üstünden iterek yürütme olanağı yok. Çalıştırmaktan başka çare yok. Azalan dakikalar bizi başımıza gelecekleri hızla düşünmeye sürüklüyor.

Kamyon tamir edilip de zamanında köprüden çıkarılamazsa, lokomotif gelip de, kamyonu çarpıp parçalar-

sa... 200 kilo dinamitle 200 kilo barut patlarsa... Tren yaklaşırken kamyon yerinde kalmışsa kendimi Batman sularına bırakıp canımı kurtarırım ama, ortaya çıkacak felaketten sonra, yaşamamak daha iyi ... Kesinlikle bir yere gitmeyeceğim. Olan kalanlara olacak.

İnsan beynini, ölüm tehlikesi kadar hızlı çalıştıran etken olamaz. Beynim fokurduyor. Kafatasımı çatlatacak sanki... Dakikalar geçiyor.

Trenin gelişine 11 dakika kala motor çalıştı. Köprüden çıkıp toprak yola varıncaya kadar, 7 dakika daha geçti. Umut, heyecan ve korkunun tıkabasa doldurduğu bu küçük zaman parçası, ömrümüzü biraz daha kısalttı. Demiryolunu terkedince, yüreğimiz boşaldı. Bir süre sessiz kaldık. Kömürle çalışıp bacasından kıvılcımlar saçan kara lokomotifin ve peşindeki trenin geçişini seyrettik.

Ben tren geçer geçmez çıldırdım. Elimde tabanca, Mevlüt'e haykırıyorum. O dizüstü çökmüş, mırıldanıp duruyor: "Ben emir kuluyum. Malsahibi buradan geçmemi istedi."

Sonra yumuşadım. Yola çıkacak halimiz kalmadı. Biraz et bulduk, pişirip yedik. Gece oldu. İnsan huyu bu, felaket atlatılır atlatılmaz, hemen küçük hesaplara boğazına kadar batar. Ben de gecikmiş olduğumuz için sıkılıyorum.

Ertesi sabah, daha alacakaranlıkta yola çıkmamız gerekiyor. Mevlüt beni avutmaya çalışıyor: "Ben seni öyle bir kestirmeden götürürüm ki.." lakırdısını boğazına tıkıyorum:

"Başlarım senin kestirmenden..."

2. ESKİ DOSTLAR

2.1. MARUF'LA CİHAT

Mimarlık öğrenimi yıllarındaydık. İkinci sınıftaydık ki, bizden önceki sınıflarda okuyanlar arasından, dalga geçeceklerimizle öveceklerimizi ayırmaya başlamıştık. O zamanlar öğrenci çalışmaları duvarlara asılır, eleştiriye açık tutulurdu. Biz de bu çalışmaları kendi terazimize koyar, tartardık.

Beğendiklerimiz arasında Cihat Burak ve Maruf Önal vardı. Bizden önceki sınıflardaydılar. Önemi yoktu. Bu ayrım, çekingenliği olmayan öğrenciler arasına bir mesafe koymazdı. Zaten GSA Mimarlık Bölümünün tüm öğrencileri, 200 kişiyi bulmazdı. Bu azlık da, hele benim gibiler için, bir yaklaşma kolaylığı yaratıyordu. Zaten bu bölüm, 1945 yılına kadar ülkenin resmen mimarlık öğretene tek ve biricik kuruluşuydu.

Biz birkaç kişi, beğendiğimiz ve sevebildiğimiz insanlara yaklaşmanın yollarını bulurduk. Her beğendiğimizi de sevmezdik. Sevmemiz için: "Artı bazı ayrıcalıklar" gerekiyordu. Böylelerine de yaklaşmak için, sınıştırmak ön koşul olmuyordu. Gönül kapıları karşılıklı açılıyordu. Cihat ve Maruf'la yakınlığımız, bu yolla gerçekleşti.

Olanakları geniş ailelerden gelmiyorlardı. Ama bu sınırlılık, onların kendileri için uygar ortamlar yaratabilme-

sine engel değildi. İkisi de çok ve iyi kitap okurlardı. Resim yapar ve müzik dinlerlerdi. Sohbetleri huzur-neşe ve umut verirdi. Cihat daha çekingendi. Onun o doyulmaz tatlı sohbetlerine erişmek için havayı ısıtmak ve sabretmek gerekirdi.

Bir sömestrede ikisi de, Taksim'de, şimdiki gezi yerinde "Şehir Salonu" projesi yapma görevi almışlardı. O zaman Kültür Merkezi bu adla anılıyordu. Projelerinin epey ilerlemiş bir döneminde, bir söyleşiye tanık olmuştuk. Cıvıtmadan, şarlatanlığa kaçmadan, projelerde hiç bulunmayan özellikleri palavralarla yapıştırmaya çalışmadan, konuşuyorlardı. Ciddi çabalarla doğru çözümler ortaya koyabiliyorlar, güzel sonuçları bu yoldan elde edebilme yetenekleriyle sevgimizi kazanıyorlardı.

İkisi de ne yaptıklarını bilirlerdi. Yapay alçakgönüllülük gösterilerine kaçmazlardı. Ama tevazu da onların ayrılmaz özelliği idi. Yargılamak ve düşünce belirtmekten çekinmezlerdi. Her uygar cesaret sahibi gibi korkusuz idiler. Ama irikıyım bir söz söyleyecekleri zaman söze hep: "Bana kalırsa..." diye başlarlardı.

Akademinin, adına imar denen cinayetlerle yokedilen bir güzel bahçesi vardı. Hoş bir haziran günü orada çimenlere yatmış söyleşirken, arkadaşları koşarak gelmiş ve Cihat'a: "Kutlarınız, mezun oldun!" müjdesini vermişlerdi. Cihat ise şaşkın etrafına bakınmış ve "E ben şimdi ne yapacağım?" demişti.

Cihatla aynı yıl (1948), Ankara'ya Yedek Subay Okulu'na gittik. İkimiz de İstihkâm Bölüğüne ayrıldık. 29. dönem İstihkâm Bölüğünde öğrenci olan 150 kişiden 100 kişisi, mimar ve mühendisti. Çoğumuz tanışıyorduk. Ötekilerle de çabuk kaynaştık. Cihat sanırım hepimizden yaş-

lıydı. Rütbesiz asker olduğumuz halde kendisine "Binbaşı" lakabı takıldı ve altı ay hep öyle anıldı.

Cihat yüreğindeki sürekli kımıldama ve kıpırdaşmaları sezdirmezdi. Durgun görünüşlüydü. Ne iyi oldu da sınıfta yanına, Cahit Güneri (yine merhum bir mimar arkadaşımız) düştü. Cahit altı ay süreyle Cihat'a, canlılık ve neşe aşıladı. İkisi de bölüğün sevilen kişileri oldu.

Soğuk savaşın başlama dönemi olan o yıllarda Erzurum'un da doğusunda konuşlandırılan bir kolordumuz vardı. Merkezi Dumludağ'daydı. Biz Cihat'la birlikte bu kolordunun kurasını çektik. Yedek asteğmen olarak kolordunun İstihkâm Taburuna katıldık. Taburumuzla birlikte Mayıs 1949'da, Erzurum doğusunda Büyük Güney tepelerinde tahkimat görevine çıktık.

Aradan yine yıllar geçti. Cihat Ankara'da, Bayındırlık Bakanlığında çalışıyordu. Ben Ankara'ya gittikçe, o İstanbul'a geldikçe görüşüyorduk. Bir akşam birkaç dost birden, Ankara'dan İstanbul'a, doğru bizim eve geldiler. Buluşma sevindiriciydi. Çok neşelendik. Elbet dem ölçüsünü de kaçırdık.

Geceyarısını epey geçte konuklarımız ayrıldı. Herkesin yeri belliydi ama, Cihat'ın gece yatisına konuk gideceği arkadaşımızın telefonu yanıt vermiyordu. Bu durumda onu gitmeye bırakamazdık. Yatağını hazırladık. İyi geceler diledik ve çekildik.

Sabaha karşı karım beni uyandırdı. "Galiba Cihat rahatsızlandı, dolaştığını duyuyorum" dedi. Ben hiç öyle sanmadım: "O rahatsızlanmaz. Uykusu kaçmıştır, ondan dolaşıyordur" dedim. Yine uyudum.

Ertesi sabah kahvaltı sofrasında, Cihat'ın hali bir tuhaftı. Uykusuz gözüküyordu. Bir elinin bileği mendille sarılıydı. Merak içinde sorunca, çocuklar gibi mahcup, iti-

raflara başladı: "Ben bir halt ettim, yanar sigarayla uyudum. Gel bak!" dedi. Yattığı odaya gittik. Yatakta iki karış çapında kapkara bir yanık lekesi vardı. Bileği de üç parmak genişliğinde yanmıştı.

"İyi ki bileğim yandı da uyandım. Yoksa bütünümlle yanacaktım," dedi. Ben artık kendimi tutamadım, makaraları koyverdim. Yarasına merhem sürüp sardık. Rahatladı. Anlatıyordu: "Birader, bu yatak yangını ne mende-bur bir işmiş. Tam söndürdüm sanıyordum, bir de bakı-yordum ki, 15 dakika sonra yine dumanlar tütüyor."

"Neyle söndürüyordun?" deyince açıklıyordu: "Lava-boya gidip mendilimi ıslatıyordum, getirip yanan yere sıkıyordum, sönüyordu." Soruyordum: "Olur mu azizim? Mendil suyuyla yangın söner mi? Hiç olmazsa odadaki vazo ile su getirip söndürseydin ya!" Tatlı tatlı gülümseyerek, bir elini de aşağı yukarı sallayarak diyordu ki:

"Ne bileyim ben azizim... İtfai neferliği deneyimim yok ki..."

Sonraki yıllarda bana Cihat'la yakınlığım olup olmadığını soranlara, temiz bir yanıt verebiliyordum: "Evet var... Bizim evde yangın çıkarmaya bile yetkilidir."

2.2. CİHAT BURAK

Cihat o sefer, iki yıl kadar Paris'te kalmış ve dönmüş-tü. Eski dostlar bir pazar günü için sözleştik. Balıkçı takası kiralayıp canımızı İstanbul sıcağından kurtaracaktık. Elbet Cihat'ı da alarak. Nevaleyi düzüp tekneye bindik.

İlk durağımız Bebek koyunda demirledik. Mayoları giydik. Şakalaşıp güneşleniyoruz. Derken Cihat birdenbi-re, balık adam kıyafetinde ortaya çıkmasın mı? Tepeden tırnağa kapkara deniz giysileri içinde, ayakta yüzgeçler, elde sualtı tüfeği, Kaptan Cousteau dalgıçları gibi, boy göstermesin mi? Bizi şaşırtmış olduğundan sevinçli, gülümseyip duruyor.

Sportmen oluşu konusunda, hiçbir anımız yok. Yürüyüşü bile yavaş, sessiz bir adam. Diyor ki: "Paris'te gördüm de, canım çekti aldım. Hem ben denizin içini, bunlar olmadan dalıp seyredemem ki... Filmlerde görüp bayılıyorum. Hem kaçmayan bir balık olursa da, ne yapayım vururum diyorum."

Biz biraz yatıştık. Zaten üstüne başına özen göstermez bir adamdı, dalgıç giysileri ile dökülüyor, yakasını paçasını düzelttik. "Dalıp da çıkmazsam, beni arayın ha!" dedi. Takanın kenarından kendisini çivileme denize bıraktı. Güvenliği için, birkaçımız da denize atladık.

Cihat'ın dalmasıyla çıkması bir oldu. Nefes nefese... Eliyle beni çekin diye işaret ediyor. İte-çeke, takanın gü-

vertesine aldık. Soluklanmasını bekledik. Haberi verdi: "Yahu ben, tüfeği denize düşürdüm." Tüfeğini düşüren avcımız, bizi kahkahadan sancılandırıyor. "Merak etme, çıkarırız" dedim. Deniz sığ, Narlıkapılı yeteneklerim henüz tükenmemiş. Dalıp tüfeği buldum, çıkarıp Cihat'a verdim.

O: "Ben bari tüfeksiz dalayım, bu fazla geliyor" dedi. Kendini bir daha sulara bıraktı. Çabuk çıktı. Bu kez de yüzgeçlerden biri ayağından çıkmıştı. Cihatı da, yüzgeci de sudan çıkarttık. Sırtından dalgıç kıyafetini de alıp, mayosunu giydirdik. Denize girmesini yasak ettik. Bir şezlonga oturtup yanına, ekmek-peynir (ve rakı) koyduk. Ses etmedi, uslu uslu oturdu (ve içti).

İstanbul'un sıcak bir temmuz gününe, ancak deniz üzerinde katlanılabiliyordu. Kızıştıkça denize giriyor ve sanki "cazzzz...." diye bir ses duyuyorduk. Kavaklara kadar uzandık. Akşamüzeri bir arkadaşımızın rıhtımına yanaşp, çaya konuk olduk.

Güneşin battığı saatlerde, balıklar neşelenir. Rıhtımın hemen kıyısında küçük balıklar, omuz omuza gibi sürüyle geçiyorlardı. Elime sivri bir taş alıp, balık sürüsünün ortasına hızla attım. Kaçıştılar ama, üç tanesi yara alıp sırtüstü döndü. Denize atlayıp balıkları çıkarttım. Avucuma koyup Cihat'a uzattım.

Beni gözlemiş olan Cihat, elimde balıkları görünce, ses çıkarmadan ve yavaşça kalktı. Gitti dalgıç giysilerini buldu, fırlatıp denize attı ve yine yerine gelip oturdu.

O yıllarda Ankara'ya, pervaneli DC3'ler uçuyordu. Yeşilköy'den sabah 7 uçağına binince 8.30'da Etimesgut Havaalanına iner, taksi ile en geç 9'da, şehirdeki işimizi kovalamaya başladık. Bulvar Palas Restorandaki öğle yemekleri huyumuzu da bırakmazdık. Cihat her gün, Amca

Mithat bazı günler, merdiven altındaki masada, kesinlikle bulunurdu.

O gün, masa, ingil-ıkişti. Sıkışık oturuyorlardı. Öğle rakılarını sevmedikleri halde, hızlı içiyorlardı (Çünkü öğle rakısı, akşam keyfini hırpalardı). Fazla konuşmuyorlardı. Herkes tıkınıyordu. Arada bir Cihat'a: "Vakit geliyor, toplan artık" diyorlar, o da: "Aceleniz ne?" diyerek yerinden kımıldamıyordu.

Ben: "Rahat bırakın Cihat'ı yahu! Aceleniz ne?" diyecek oldum. Hepsi birden üstüme harladılar: "Sen deli misin be! Bu adamı kendi nikâhına yetiştirmek zorundayız..."

Şaşırdım. Hiç haberim olmamıştı. Haberim olsaydı bile, inanmazdım. Çünkü Cihat, evlilik denen kuruluşa sığmazdı. Sonunda etrafına masum gözlerle bakınan Cihat'ı, yaka-paça nikâhlanmaya götürdüler. Ben de gittim.

Konuklar, nikâh tanıkları, çoktan gelmişti. Saat geçmişti, ama Cihat yine kurtulamadı, nikâhı kıyıldı. Akşamı Bulvar Palastaki erkekler sofrasına yine yalnız katıldı. Şaşkın bakışlarımızı yatıştırmayı bildi: "Yahu zaten..." o kadar.

Bu evlilik çok kısa bir süre sonra, ayrılıkla sonuçlandı. Boşanma ile sonuçlanması ise, yıllar sürdü. Hatta ben, Cihat'ın ödeyeceği boşanma tazminatı için, "yeddi emin" atandım. Ne yapayım, görevdir, yaptım.

Son yıllarda hep, ünlü ressam olarak anıldı ama, Cihat, Bayındırlık Bakanlığı Yapı İşlerinde, geniş kadrolu bir fen heyetini yöneten değerli bir mimardı. İşini başarıyla yürütürdü. Sabahları saat ondan on birden önce işine gelmez ama, gece yarısına kadar çalıştığı olurdu.

Günün birinde sevgili Müsteşar Ağabeyimiz, kendisinden bir ricada bulundu: "Cihatcığım, sen işine tek bir

gün vaktinde gel, yeter. Seni hep o gün örnek göstereceğim" dedi. Cihat: "Ha, bu olur" diyerek kabul etti: "E bira-der! Hatırın böylesini sayarım" diye ekledi.

Sonrasını tanıklardan ve kendisinden derledik. Konuyu ciddi kabul eden Cihat, bir akşam Missuri'ye gitmeden önce Sağlık Sokakta oturduğu apartmanın kapıcısını çağırıyor ve daire anahtarını vererek ricada bulunuyor: "Yarın sabah 7'de kapımı açıp beni uyandır! Ben ayağa kalkıp da giyinmeden, uyandığımı inanma! Sonra da beni, kapıdan dışarı çıkart..."

Böylece Cihat sabahın 8'inde, Bakanlıktaki odasına giriyor. Çalışmaya başlıyor. Elbet kimse yok... Cihat çalışıyor. Saat 8.30 oluyor. Yine kimse yok... Cihat: "Demek kimse erkenden işe gelmiyor" diye düşünüyor. Saat 9 oluyor. Yine kimse yok. Cihat öfkeleniyor: "Demek ki, işine zamanında gelen, tek kişi yok..." Saat 10 oluyor, yine kimse yok...

Meğersem günlerden pazarmış.

2.3. MİTHAT İLKRAY

Yıl 1945. Amca Mithat görev gereği Diyarbakır'da Jeep'le dolaşıyor. Şehir o yıllarda henüz eski sur duvarlarının dışına taşmamış. Surların her metresinde yüzlerce akrep barınıyor. Belediye, halkın korkusunu azaltmak için, tanesi 2,5 kuruştan akrep topluyor. Duvarlar güneşte öyle kızışıyor ki, yanından geçende hal kalmıyor.

Temmuz ayında bir gün, öğle zamanı. Mithat arabasıyla surların önünden geçerken, iki kişinin duvarların dibinde kımıldadığını görüyor. Merak edip yanlarına gidince, bir de bakıyor ki adamlar açıkta sofra kurmuş, rakı içiyorlar.

Meze olarak iki tepsi var. Birinde tepeleme, ayıklanmış diş sarmısak, ötekinde ise tepeleme pul kırmızı biber. Ve ekmek... Hepsi bu kadar. Önce ağızlarına yarım avuç diş sarmısak atıp biraz çiğnedikten sonra, yarım avuç da pul biber atıyorlar. Hemen yutmak yok. Acının zehiri çıkana kadar ağızlarında tutuyorlar. Öyleki gözlerinden yaş geliyor, burunlarından duman çıkıyor. Sonra da gani iki yudum rakıyı, ağızdaki sarmısak ve pul biberin arasından süzerek yutuyorlar.

Amca bu işten hoşlanmış. Yeni buluş gibi bir şey. Hepsi iyi de, eleştirmekten vazgeçmemiş: "İçişinizi beğendim ama, bre kafasızlar! Şu rakı şişesini bari gölgeye koy-

sanız! O güneşte kızışmış rakıyı nasıl içiyorsunuz be!" Adamlar oralı değil... Amca'yı aydınlatıyorlar:

"Sen ne söylüyorsun beyim? O sarmısakla biberi yedikten sonra, o rakı buz gibi geliyor."

Gerçekten de bu adamlar, Einstein rölativite (göreceklik) teorisini (1905), 40 yıl sonra bir kez daha bulan kişilerdi. Hem de okuma-yazma bilmeden.

1950'lerin son yıllarında, adı önce İstanbul Operası olup, sonra Kültür Sarayı, daha sonra da Atatürk Kültür Merkezi (AKM) olan binanın inşaatını, İstanbul Belediyesi Bayındırlık Bakanlığına devretti. Bundan sonra konuyu benimseyen Bakanlık, yalnız bu yapıyı yönetmek üzere bağımsız bir müdürlük kurdu. Başına Hayati Tabanlıoğlu getirildi. Bakanlık yapı işlerinin önde gelen elemanlarından Serbülent Bingöl ve Mithat İlkray da, yapı bitinceye kadar düzenli katkılarda bulundular.

Üçü de benim yakın arkadaşlarımdı. Birlikte olmak için fırsat arardık. İstanbul'daki her iş toplantısı günleri, Boğaziçi kıyılarında bir yemekle son bulurdu. Benim bu yapıyla ilişkim yoktu ama, Boğaziçi yemeklerine elbet ben de katılırdım.

Nereye gidileceği konusundaki tereddütleri, Mithat parlak mantık oyunları ile giderirdi: "Yürüyerek Beyoğlu'nda bir yere gideceğimize, otomobille Sarıyer'e Andon'a gidelim. 10 dakikadan fazla fark etmez" derdi. Yanlış da değildi, çünkü yollar yoğun trafikle yüklü değildi.

Andon'a varır varmaz, sofraya hemen rakı-su-buz-beyaz peynir konur, yudumlama başlardı. Mithat aşçıbaşı ile, nelerin nasıl pişirilmesi gerektiği üzerine, uzun tartışmalara girerdi. 140 kiloluk görkemli Mithat'ın, neredeyse 40 kiloluk çelimsiz aşçıbaşıya söz dinletememesi olanak-

sızdı. O ne derse öyle yapıldı. Sofra zevkli ve keyifli donatılırdı.

Günün birinde Andon'a, yine aynı takımla gittik. Bazı katılmalarla, 7-8 kişi olduk. Sofra kuruldu, istim tutmaya başladık. Dostlarımın akli-fikri Opera İnşaatı olduğu için konuşma arada bir; sahne, perde, ses, akustik gibi konulara kayıp duruyordu. Onlar kaydıkça, ben de inadına, Narlıkapı Tiyatrosu, Naşit, Kınar Hanım, Karakâş konularını açıp, kantolar-düettolar anlatıyordum.

Altta kalır mıyım? Ben Muhsin Ertuğrul'u Kral Lear rolünde seyretmiş adamdım. Sekizinci'de Şadi'yi görmüş-tüm. Ben tiyatro seyircisi olduğumda, Cahide'nin - Bedia'nın yavru zamanıydı. Şehzadebaşı sinemalarında Richard Tauber'in opera filmlerini seyredip-dinledikten sonra, karşısındaki Turan Tiyatrosuna geçer, Hafız Burhan'ın canlı'sını dinler, Naşit'i seyrederdik. Bunları anlatıp durdum.

Anlaşılan o gün pek rahatladık. Andon da تنها idi. Şarkı bile söyledik. Bir eski düettoyoyu nasıl unutturdum. "Matmazel bana verir misin elini - Al elimi koy kalbine sensin sahibi..." Hatta bir ara, iki masa ötede oturan bir çiftten hanım, sandalyesini sürükleye sürükleye bizim yanımıza gelip oturuverdi. "Kusura bakmayın, ben sizi yakından dinleyeceğim" dedi.

Masamıza gelip oturan hanım, bir Ermeni Madam idi. Masasında kalan beyin, Madam'ının kendisini yalnız bırakmasından hiç hoşlanmadığı belliydi. Öfkeyle söyleniyor, eşine Ermenice bir şeyler anlatıp duruyordu. Sonunda Madam'ın sabrı taşı. O da kocasına dönüp bağırdı.

"Sen sussana be! Bunlar tiyatrocusu... Bunlardan zarar gelmez."

2.4. GAZİANTEP SEFERİ

Gaziantep'e gidiyoruz. Görevimiz var. Bayındırlık Bakanlığı tarafından görevlendirilmişiz. Yedi kişiyiz. Devlet Hastanesi mimarlık projesi yarışması jüri üyeleriyiz. Yerde inceleme yapacağız. Bir bölümümüz Bakanlık dışından davetliyiz. Raslantı bu ya, hepimiz dostuz.

O zaman uçak Adana'ya kadar. İstanbul'dan Adana'ya giden uçağa, Ankara'dan katılan arkadaşlar da bindiler. Öğle zamanı Adana'ya indik. Gönderilen otomobillere binerek, Gaziantep'e doğru yola çıktık. Temmuz sıcaklığı kavuruyor. 1957 yılı Anadolu yollarında içimiz dışımıza çıkıyor ama, neşemizi yitirmiyoruz. Yoldan birkaç tane, 15-20 kiloluk karpuz bile aldık.

Antep'e varışımızda duygulu sahneler yaşadık. Hesaba ve akla gelir bir raslantı değil ama oldu bir kere, biz yedi kişiyiz, her birimizin sınıf arkadaşı olan ve Antepli olup da üstelik orada oturan yedi kişi var. Hasretle kucaklaştık. İtiştik bile...

Biz orada üç gün kalacağız. Öğle-akşam altı yemek yiyeceğiz. Bizimkiler altı yemeği paylaşmışlar ama, birisi açıkta kalmış. Sinirlenip duruyor. "Öyle sanıyorsunuz, görürsünüz siz" deyip duruyor, önemsemiyoruz.

Akşam iyice yaklaşmıştı zaten. Yalnız elimizi yüzümüzü yıkamaya fırsat verdiler, sonra hemen bir "kızlı kah-

ve"de hazırlanmış olan sultani sofraya; yaka-paça sevkedildik.

Sofrayı nasıl anlatabilirim ki... Erkân ve doktorlar da katılınca, 25-30 kişi vardık. Saz heyetinin tam karşısında, bir U masaya dizilmişti. Tabaklar, teras evler gibi üstüste yerleşmişti. Tabaklarımız ve kadehlerimiz, acımadan dolduruluyordu. Biz de ne olacağımızı düşünemeden tıknıyorduk. Garsonlar çok ince davranıyorlardı. Hatta patlıcanı: "Oturtma mı istersiniz, yoksa sıçirtma mı?" diye sorduklarını unutmamışım.

Sahnedeki şarkıcı kızlara hayranları çiçek yollamıyordu da, tepsilerle rakı gönderiyordu. Koca koca tepsilere, şişelerle rakı ve seçme mezeler dolduruluyor, bunlar garsonlar tarafından sahneye çıkarılıyordu. Garson, gönderen beyin kim olduğunu şarkıcı kıza fısıldıyor, o cici hanım da çapkın hayranına, edalı bir gülümseme ile teşekkür ediyordu. Bu gülücükte ağzın genişleme oranı ve süre, tepsi ve içindekilerin büyüklüğüne bağlıydı.

Saatlerce süren bu sofra, gecenin sonunu getirmedi. Sonra bir yerlere daha gittik. Geceyarısından sonra bir baklavacıya çöktük. Mermer masalara tabaklarla falan değil, tepsilerle baklava kondu. Çatal yasaktı. Her baklava samsası elle alınacak, takla attırdıktan sonra, alt tarafı damağa gelmek üzere ağıza sürülecekti. Amaç baklavanın üzerindeki kurumuş yufkayı değil, ağdanın biriktiği en tatlı dip tarafını damağa tattırmaktı.

Kebap, rakı ve baklavadan kavrulan midelerimizle otelimize döndük. Amca Mithat, beşinci kattaki terasa çıkıp serinlemeyi önerdi. Yoldan aldığımız karpuzlardan en büyüğünü de yukarı çıkardık. Yanan yüreğimizi söndürmek için tek umut bu karpuzdu.

Şehir tenhalaşmış gibiydi. Otelin yanındaki bahçede

bulunan "kızılı kahve", çoktan kapanmıştı. Garsonlar he-
sap görmüşler, bahçenin birini bir güzel süpürüp temizle-
mişler, uzun günün yorgunluk kahvesini içiyorlardı.

Ne olduysa bu sessiz dönemde oldu. O yirmi kiloluk
karpuz, yenmeyecek kadar kabak çıkmıştı. Sıkılmış, kala-
yı basmıştı. Bizim Grandük Notaras, öfkesini çıkarmanın
bir yolunu aradı. Karpuzu terasın dışından aşağı doğru
koyverdi. Ağaçların dallarına-yapraklarına haşır-huşur
sürterek düşen karpuzun yere varışı, bir patlama sesiyle
ortalığı çınlattı. O tertemiz edilmiş koca kızılı kahve, bir
anda karpuz ve çekirdeğe bulandı.

Garsonlar, çılgına döndü. Belki çocuk işi sandılar. En
belahlılarının haykırışı, gecenin içinde çınılıyordu: "Ulan
s..... mişin çocuklarını!"

Ne yapabiliriz ki? Sessizce odalarımıza çekildik.

Ertesi sabah kahvaltı sofrasında topluştık. Kolay ken-
dimize gelemiyorduk. Bir yandan kahve ve vitamin kürü,
öte yandan bol sulu içecekler, çorba... Amca Mithat söy-
lenip duruyordu: "Ne onursuz herifleriz biz be! Herif ne
söyledi de ağzımızı açıp cevap vermedik..." Amca'yı avut-
manın yolu arandı ve sanırım bulundu:

"Ne yani, adam naturel bir olayın sözünü etti. Biz
Hazreti İsa mıyız?"

Gaziantep'deki son gecemiz, yine öncekiler gibi ha-
rap olmaya kadar varan yeme-içme tüketimiyle doldu.
Geceyarısından sonra, yine tepsi hesabı baklava yendi.
Sabah saat 2 suları yattığımızda, yorgunluktan uyuyama-
dık bile. Sonrası, sızmakla uyumamak arası bir rahatsız
hal olsa gerekir.

Otel odalarımızın kapıları tekmelendiğinde, saat sa-
bahın 5'iydi. Saat 9'da hareket edeceğimiz için, bu saç-

malığın nedenini önce anlamadık. Ancak sonra belli oldu ki, Gaziantep'li yedi arkadaşımızdan birisi, bize öğle veya akşam yemeği ikram edememişti. Öteki altısı, öğünleri doldurmuştu. Bu arkadaşımız ise sabahın saat 6'sında, mezbahada, bize "Cağırtlak Kebabı" ziyafeti verecekti.

Kurtuluş yoktu. Üç günde altı Antep ziyafetinden bitkin düşmüştük. Ama Halil bizi yine de, yaka-paça mezbahaya götürdü. Sarmaşıklı bir kameriyenin altına, sabah serinliğinde oturduk. Ortalık kan kokuyordu. Koca masada tepeleme salata tepsileriyle pul biber çanakları diziliyordu. Bir ağacın altına yığılmış 50 şişe kadar rakıyı görünce, nevrimiz döndü.

Cağırtlak kebabı, mezbahada yeni kesilmiş hayvanın sakatatından şiş yapılmasıydı. Şiş, sakatat soğuduktan sonra yapılırsa, sert ve lezzetsiz olurmuş. Onun için taze kesilen hayvanın, henüz kendi sıcaklığındaki etinden yapılırmış. Antep'li dostlar elimize birer şişe rakı verip, "İç" diye sırtımızı yumrukluyorlardı. Perişandık, gözlerimiz dönüyordu.

Derken yanımızdaki yolda bir toz bulutu kalktı. Keçinin biri kan kokusunu alınca kasapların elinden kurtulmuş, delirmiş gibi kaçıyor, peşinden kasaplar kovalıyordu. Keçi öylesine yüreklere işleyen bir sesle bağılıyor ki, Cihat (Burak) sabretemedi:

"Yahu bu keçi melemiyor, 'imdat' diye bağıyor. Cağırtlak kebabı tıkınacağınıza şu keçiye kurtarsanıza bre insafsızlar!" diye söylenip duruyordu. Sonunda Halil, hatırmız için, keçiye kasaplardan kurtardı, evine yolladı.

Sabahın 8'inde, yine göbekler şişmiş, kafalar dumanlı, baklava yendi. Sonra otomobillere bindik. Adana Havaaalanına geldik. Kurban Bayramından iki gün önceydi. Ankara uçağında yerimiz ayrılmıştı. Ankaralı arkadaşlar

bize: "Üzölmeyin, biz Ankara'da size uçak bulur, İstanbul'a yollarız" diyorlardı.

Oysa alışılmış garipliklerimizden biri yaşandı. Ankara uçağı iptal edildi. Hacı adayı götürüp Adana'ya inen bir uçak, doğru İstanbul'a uçuyordu. Hepimiz ona bindik. Biz Ankaralı arkadaşlarımıza uçak bulamadık. O zaman öyleydi, alan otobüsüyle Karaköy'e geldik. Öğle zamanıydı. Bir çorba içip mide pansumanı yapmak üzere, bir aşçı dükkânına girdik.

Adam bize: "Çorba yok, kebab var" deyince, kapıları kırarak dışarı fırladık.

2.5. AMCA'NIN GİDİŞİ

O gün, birlikte çalışmamız gereken bir işimiz vardı, Amca Mithat gözükmeydi. Ertesi gün, yine öyle geçti. Ola ki bir iç sıkıntısı vardır, rahat bırakayım diye aramadım. Ama üçüncü gün akşam yaklaşırken, meraklandım, evine telefon ettim. Kendisi açtı. Sordum: "Gözükmeydin, bir şeyin mi var?" Anlattı:

"Üçüncü gün oldu ki göğsüm ağrıyor. Her an geçer diye beklediğim için, ben de seni aramadım. Nasıl anlatabayım, canım rakı bile istemiyor. Konyak içiyorum. Şimdi anladın mı ne çektiğimi?"

"Bayağı tuhaf! Ne kadar konyak içiyorsun?"

"Rakı gibi, bir büyük."

"Sen ıslah olmazsın. Doktor ne diyor?"

"Doktor falan çağırmadım. Sancı geçsin diye, üstüme adam çıkarıp çiğnetiyorum."

"Delisin sen! Hemen yat ve beni bekle. Üstüne adam falan çıkartma! Şimdi geliyorum."

İnanılır gibi değildi yaptığı... Hızla Serencebey'deki evine gittim. Bir pratisyen hekimle birlikte.... Doktor göğsünü dinler dinlemez "Enfarktüs gibi gözüküyor" dedi. Hemen Nejat Ağabeye (Harmancı, Prof. Dr.) telefon açıp gelmesini rica ettim. Kırmadı, çabuk geldi. Teşhisi koydu: "Enfarktüs."

Amca'ya: "Yatın ve kımıldamayın" dedi. Ama o hâlâ

"Benim bir şeyim yok. Üstüme adam çıkarınca, sancım geçiyor" teranesini bırakmıyor. O sakın Nejat Ağabey kendini tuttu ama, öfkesinden yüzü morardı. Hemen ambulans çağırıp, hastaneye kaldırdık.

Kardiyo, ilaç, iğne vs..., ne gerekiyorsa yapıldı. Kırmıldamasına bile izin verilmiyor. Durum ciddi. Ona göre asıl işkence şöyle başlıyor: Hastanenin perhiz yemeğinden gayri, tek lokma yiyemez. İçkinin damlası kesinlikle yasak. Ama Amca tehlikenin boyutunu ciddiye almıyor. Hâlâ: "Siz bütün bu numaraları benim yememi-içmemi engellemek için yapıyorsunuz" deyip duruyor.

Hastaneye çabuk alıştı. Bir süre sonra tehlikeyi de atlattı. Hemşirelerle kırıstırıp duruyor. Sırtı kapıya dönük yattığı için, hareketli koridoru seyretsin diye bir dikiz aynası yerleştirmiş, gönlünü eğlendiriyor.

Mazlum ve masum yakınmalarla, Nejat Ağabeyden içki izni de kopardı. Miktar belli: İki bardak sulu viski. Miktarı aşmadığını garanti ediyor ama, gördüm ki bardakları büyötmüş, suyu damla hesabı ekliyor. Başladıktan birkaç gün sonra Amcanın içişi, iyice şüpheli bir hal aldı. O zaman viski bulmak zaten zor mu zor. Birlikte çalıştığımız arkadaşlar, her türlü cinlikle iki-üç şişe buluyorlar. Amca iki gün sonra, "bitti" diye yakınmaya başlıyor. "Çalıyorlar" diyor. Demci yalanı bu! Ne denli zıtlasam, sonunda inanmış görüneceğim. Hastabakıcıların, hademelelerin gönlünü yapmış, dışarıdan meze de getirtiyor, akşam sofrası donatıyor.

Hastaneden çıkmasına, ancak bir buçuk ay sonra izin verdiler. Nekahet dönemini, Bebek'te otele geçirmeye başladı. Hemen yakınındaki Nüsret dostumuzun restoranda da yiyip içiyor. Bunun ne mene nekahet olduğu

belli değil. Yine yiyip içiyor. Eleştirince de öfkelenip, bayramlık yakıştırmalar yapıyor. "İsek de öleceğiz, imesek de" gibi tekerlemelerle kendini avutuyor gibi gzkiyor. Ama sanırım ki avunmuyor. Kendini mr boyu kaptırdığı yeme-içme keyfinden kurtulamıyor.

Nekahet döneminin sonu yaklaşırken, bir gün telefon etti. "İçim sıkılıyor, bana neşeli bir şey söyle! Hani bana biz söz vermiştin, atlatıp duruyorsun" dedi.

Son yıllarda birlikte çalışıyorduk. Verdiğim sözü, tam o gün yerine getirebilmiştim. Mjdeyi verdim: "Amca tamam! Senin için aldığım sekreter, bugün işe başladı." Feryat koptu: "Neee, sahi mi?"

"Eveeeet! Hem de esmer. Hemen göndereyim mi?" (Esmerlere tutkundu). nce bağırdı: "Hemen gnder!" Peşinden ekledi: "Bir saatten önce gelmesin. Tıraş olup giyineceğim."

Söylediklerim doğruydu ama, noksandı. Bir sekreter işe başlamıştı ama, hanım değil, beydi. Esmer olmasına esmerdi ama, esmerden de biraz fazlaydı. Yaşı yarım yüz-yılı aşıyordu. st başı o gün hırpani olduğu gibi  gün-lük kırıl sakalı, yüzünü büsbütün gamlı gösteriyordu. Bunlar yetişmiyormuş gibi, alt-st takma yapılacağı için, bütün dişleri de sökülmüştü.

Bu adam, sonraları uzun süre birlikte çalıştığımız sevgili "Arap Vahit" (Ada) idi. Kendisini Mithat'a yolladım.

Bebek'teki otele gidip, Amca'nın huzuruna çıkmış. O da kendisine: "Sen kimsin lan! Niye geldin?" demiş. Vahit: "Ben sizin yeni sekreterinizim" deyince, Amca, yle-sine bir "Hastiiiiir" ekmiş ki, otel çalışanları cinayet işleniyor sanıp Mithat'ın odasına koşmuşlar.

Ben Mithat'ın telefonlarına,  gün çıkmadım.

İçkide gece maratonu, akşamın saat 5'inde başlar, sabahın saat 5'inde biter. Ağır iştir. Maraton koşusundan daha yıpratıcıdır.

Günün birinde, akşamın saat 5'inde, iki maratoncu ile buluştuk. Birisi Cihat Burak, ötekisi Mithat İlkray (Amca). Yaz gündüzleri (günleri değil) uzun oluyor. Öyleyse Beyoğlu'ndan biraz uzaklara, su kenarlarına gidilebilir. Beyoğlu'na dönüş, güneşi batırdıktan sonra olabilir. Hem yaz gününde, su kenarları serin olur. Hava kızışması rakı kızıştırmasına eklenip de, büsbütün yürek yakmaz. Öyleyse niye gitmeyelim?

Güneşi Tarabya'da batırdık. Geceye Crepin Pasajı'nda girdik. Yemeği Degustasyon'da yedik. Taksim Gazinosu pavyonuna bir uğradık. Sonra bar dolaşmaya başladık. Londra Bar 3'te kapandı. Galatasaray'da izgara sücük yedik. Şişeden susuz rakı içtik. Sabahın 4'ünde bende takat kalmadı. "Ben gidiyorum" dedim. Onlar bana fena fena baktı. Ben onlara bakmadım.

Mithat ertesi akşam anlatıyor: "Senden sonra Bursa Sokağında bir bodrum batakhanesine gittik. Birtakım renkli mendebur içkiler verdiler. İçim bulandı. Saat 5'de 'Ben de gidiyorum' deyince Cihat küstü, bana 'Acelen ne be Amca, tatlı tatlı içiyorduk' dedi. İşte bu söz üzerine, başım döndü, az kalsın kendimi kaybediyordum."

Mithat ömrü boyunca, hiç ara vermeden, dindirilemez bir iştah ile yedi-içti. Zaman zaman 140 kiloyu aşan o görkemli vücut, iştihası yüzünden mi böyle ululaştı, yoksa bu iştihâ, bu görkemli vücuttan mı doğuyordu, bilemem. Yıllarca birlikte masaya oturuşumuzdan öğrendiğim odur ki, bir akşam sofrasında 30 porsiyon yemek yese, ki yerdi, yeter demezdi.

Gençliğinde kiloya yakın rakı içtiği bir akşamda, 5-10 şişe de soğuk bira içerek serinlerdi. Sanki masaya iştihâ ile oturmaz da, şehvetle otururdu. Zaten bu yeme-içme coşkunuğu yüzünden, 47 yaşında dünyamızı terket-ti. Bu acele gidiş, inanırım ki ölçüsüz yeme-içme yüzün-dendi.

Ama, ne'yin içime hicran olduğunu saklayamam: Mit-hat yine de, doyamadan gitti.

2.6. AHMET'LE VEDAT

Yedek Subay Okuluna, 1948-49 başında, 29. dönemde katıldım. Bizim İstihkâm Bölüğünde 150 kişiydik. Aramızda çok yakın arkadaşlarımız vardı. O zaman bir dönemin bütün sınıfları, Ankara'da toplanırdı. Yanlış anımsamıyorsam, 32 bölüktük. Yalnız bizim bölük, bodrum katını kuytu bir yerindeydi. Gözcü koyup, toplu hınzırlıklar yapabiliyorduk.

Altı aylık okul dönemi nasıl geçecek? Birbirimize takılmak için, sürekli fırsat kolluyorduk. Aslan yürekli bir arkadaşımız vardı. Ama ne yazık ki lakabı Eşek'ti. Kendisi Yüksek Mühendis Mektebinde (sonraki İTÜ) bu lakapla ün yaptığı için, Aslan Mehmet deyince öfkelenirdi. Pırlanta vicdanlı bir insandı. Öğrenimini eskicilik yaparak bitirebilmişti.

Evliydi ve çocukları vardı. Onların geçimini sağlamak zorundaydı. Yedek Subay Okulu öğrencisi olarak da, bunun yolunu buldu. Sınıfta zulada saklanan tahta bavuldan, çikolata ve portakal satıyordu. Mehmet'i sayıp sevdığımız için, biz de onun adına "promosyon" yapıyorduk. Çikolata yeme yarışları düzenliyorduk.

Yassı tuğla gibi bir çikolata cinsi vardı. 750 gr. kadar gelirdi. Bunu hiç su içmeden 20 dakikada yiyen 20 lira (o zamanın 7 doları) alabilir, çikolatayı yemek de, yanına kâr kalırdı. Yiyemeyen, hem 20 lira yarış parasını, hem

de ikoladayı oderdi. Üst koridordaki öteki blklerden de yarışmacılar getiriyorduk.

Herkes bu kadar ikoladayı, bu sürede yiyebileceğini sanıyordu. Oysa ikolata, 500 grama yaklaşan boğazına valvalin yağı gibi sıvaşıyor, yutkunamaz oluyordu. Su da içmek kuraldışı olunca, herkes pes ediyordu. Mehmet günde birkaç bahis kazanıyordu.

Günün birinde Nakliye Bölüğünden birisini getirdiler. Ufak tefek, mavi gözlü, saz benizli bir konservatuvar mezunuydu. Piyanistmiş. Hiç ummadık. Paralar hakemlere verildi. Yarışma başladı. Hayret, piyanist 500 gramı rahat geçti. Zorlanıyordu ama sabırlıydı. 19. dakikada son çikolata lokmasını ağızına attı ve çiğneyip yuttu. Elini uzatıp hakemlerden parayı aldı ve sınıfın kapısına yöneldi.

Yneldi ama, kapıdan dışarı çıkamadı. Piyanistin ağızından, eski Beyazıt Havuzu fıskiyelerinden çıkar gibi, ikolatalar fışkırdı. Sınıfın tavan ve duvarları, püskürtme kahverengiye boyandı. Biz hepimiz korunmak için, tam siper yerlere yattık.

Piyanistin anısı çikolata kokusu, 10 gün sınıftan çıkmadı. Bu yüzden Mehmet'in satışları iyice düştü. O da gidip, piyanisti dövdü. Sınıfın koku ve lekelerden temizlenmesini, sevgili Üstavuşumuz Vedat (Öztaş) sağılayabilmişti.

Vedat'la dostluğumuz 29. dönem İstihkâm Bölüğünde başladı. Kendisi İnşaat Y. Mhendisiydi. Yapısı ufak tefekti, ancak, göze görünmez yanlarıyla büyümesini bilirdi. Öğrenci blğmze seçilen Başçavuş, uzun boyu yüzünden seçilmişti ama, ona muavin olan Vedat'ın seiliş nedeni, boyu değıl de cinliğıydi.

Piyanist olayından sonra Vedat temizlik malzemesi almak için 150 kişilik blkteki herkesten, 10'ar kuruş

topladı. Asker yardımı da sağlayıp, sınıfı gerçekten temizletti. Bir teşekkür seansı düzenledik. Hınzırlık etmeden de duramadık. Her konuşan önce Vedat'ı övüyor, sonra da toplanan 15 liranın yerinde harcanıp harcanmadığı konusunda çok masum ifadelerle kuşkular beyan ediyordu.

Roller o denli iyi oynandı ki, Vedat şaka yapıldığını anlayamadı. Kürsüye çıkıp: "Ulan eğer bunları ciddi söylüyorsanız, hepinizin sülalesini..." diye başladı. Hep bir ağızdan kahkahalar patlayınca da ekledi: "Şaka yapıyorsanız da..."

Vedat'la ilişkilerimizi, askerlik bittikten sonra da yıllarca sürdürdük. Onun dünyamızı terketmesine kadar... Bir sonbahar günü öğle vakti, Istranca Ormanlarının belirli bir yerinde buluşmak için sözleştik. O, birkaç gün Trakya'da yaptığı yapı işleri incelemesinden dönüyordu. Sonraki birkaç gün benzeri bir incelemeyi, birlikte yapmak görevini almıştık.

Vedat'la orman buluşmasına, Ahmet Sönmez'le birlikte gitmiştim. O da benim Pertevniyal'den, Vedat'ın da Y. Mühendis Mektebinden arkadaşıydı. Biz üç arkadaş, orman buluşmasında, neşeye gömüldük. Ben Karaköy'de mezeci Filip'ten, iki tahta bavul meze ve içki götürmüştüm. Bunlar, biz işimizi bitirinceye kadar ancak yetti.

Ahmet'le Pertevniyal orta kısmı ve lisesinde okurken, her öğlede İşkembeci Vangel'e giderdik. Şimdiki dublelerden büyük bir tas çorba beş kuruş, yarım ekmek iki buçuk kuruştı. Biz Ahmet'le yıllarca, işkembe çorbasından bıkmamıştık.

Istranca Ormanlarında buluştuğumuz o yıl da Ahmet'le birlikte, altı ay süreyle ormanlarda aynı inşaat için çalışmıştık. Her akşam birlikte rakı içiyorduk. Et pişiriyoruk, peynirimiz vardı ama, "Star Meze"miz cacıktı. Biz ül-

kenin en iyi cacık yapan iki kişisiydik. Cacığa hıyarı doğramanın bile, bize göre parlak bir yöntemini bulmuştuk.

Yine yıllar aktı geçti. Ahmet Ankara'da önemli bir görev kabul edip gitti. Bir süre sonra ben de Ankara'ya gidince, işimin erken bittiği bir gün randevusuz ziyaretine gittim. Sekreterine adımı bildirip: "Randevum yok, eğer gerçekten durumu müsaitse, ayaküzeri birkaç dakika görmek isterim" dedim.

Sekreter odaya girince, içeriden 5-10 kişi dışarı fırladı. Beni odasına aldılar. Ahmet: "Kimse girmesin, telefon bağlamayın" dedi. Kapı kapandı. Biz neşemizden içerde, çocukluk arkadaşım Ahmet'le itişmeye başladık. Kahkahalar atarak...

Ahmet bir ara durdu. Bana sarılıp dedi ki: "Ulan Aydın gözümde tütüyorsun... İşkembeyle hıyar gördükçe, aklıma sen geliyorsun..."

Ahmet de Vedat gibi, dünyamızı terketmiş bulunuyor.

2.7. MUSTAFA PEKİN

Dostum Mustafa sevecen insan, değerli doktor. Hem de profesör. Taşıdığı sıfatlar bir yana, öylesine candan dost ki, bir öksürsem, hemen kulağını dayayıp göğsümü dinliyor. Yıllar boyu, bıkmadan usanmadan çoluk çocuğumla birlikte bize bakmış. İma ile bile olsa, hizmetin ödenmesini istediğimizde, öylesine gücenmiş ki, pişman olmuşuz. Mahcup oluşlarımız, sırtımıza yığılmış da yığılmış.

Bu yükün altından kalkabilmenin tek çaresi, sevgili Mustafama bir hizmet yapabilme fırsatını kaçırmamak... Sonunda o gün gelmiş gibi oldu. Arkadaşlarımız müjdeyi verdi. Mustafa bir ada sahibi olmuştu. Ev yaptıracaktı. Mimar olarak, derhal hizmetine girmeyi önerdim. Zorlukla kabul etti.

Ada dedik diye, akla öyle haritada gözüken cinsten bir büyük arazi gelmesin. Burası Fethiye Körfezi kıyılarındadır bir deniz içi kayalığı idi. Deniz üstünde baş veren kayalar bir rıhtımla birleştirilirse, evin oturacağı bir düzlük elde edilebilecekti. Alanı yaklaşık 150-200 m² kadar olacaktı. Üstelik Akdeniz dalgaları bu düzlüğü aşacağından, evi direkler üstünde yapmak zorunluydu.

Mustafamızda bir ada sahibi olmak, öylesine neşeli bir zevk yaratmıştı ki, bu zorlukları önemseliyordu. Bazı hınzırca şakalar yapıldıkça, köpürüyordu. Örneğin: "Mus-

tafa, senin adaya kaç martı sığar?" diyen olursa: "Defol! Sen bu adaya ayak basamazsın..." diye azarlıyordu.

"Ne yapalım?" diye konuşmaya başladığımızda görüyorduk ki, Mustafa'nın cömert istekleri adasına sığmıyordu. Örneğin beş tane, banyolu konuk odası istiyordu. "Sen ev mi yapacaksın, motel mi açacaksın?" deyince, öfkeyle azarlıyordu: "Bre köftehorlar, siz bayramlarda hep birden üşüşürsünüz... Sizi otele mi göndereyim?"

Sonunda bir mimari projeyi, bizim büroda hazırladık. Kendisine: "Arza hazır" olduğumu bildirdim. Akşamüstü geldiğinde gerekli açıklamaları yaptım. Sessizce sonuna kadar dinledi. "Peki, olmuş bu... Bir de eve göstereyim" dedi. Projeyi sarıp sunduk.

Gitmesini bekliyorum, gitmiyor. "Bir eksik mi var?" dedim. "Evet, borcum ne?" dedi. Şaşırdım. "Sen bana son 15 yılın doktorluk hizmeti hesabını çıkar da, bunu öyle konuşalım."

Yine o sevimli öfkelerinden birini sergiliyordu: "Ulan vicdansız! Sağda-solda, 'Beni bedava çalıştırdı' diye gevezelik edersin. Kesinlikle para alacaksın" diye direktip durdu. Bir süre zıtlaştık. Bir de baktım ki, cebime bir zarf sokuşturmaya çalışıyor. "Bu parayı alacaksın" diye bağırıyor. "Tanıklar arasında teslim edeyim ki, yarın öbür gün gerçeği saklamayasın" diye diretiyor. Sonunda zarfı açtı. Avucuna aldığı parayı uzattı.

Elinde 3 tane bir kuruşluk (evet, tek bir kuruşluk) mangır vardı.

Arkadaşlarımla birlikte kahkahadan sancılanıyoruz. Mustafa ise gülümsemiyor bile... Durup durup da: "Fatura ver!" diye emretmesin mi?

Bir şaşkınlık daha geçiriyorum. "Mustafacığım, yapma! Üç kuruşluk fatura mı olur?" dedikçe o yine dikleni-

yor: "Ben senin Mustafacığın falan değilim, .müşterinim. Ciddi ol!" diye sertçe söyleniyor.

Sonunda Mustafa'yı ısrarından caydırmak için çok ciddi bir çare buldum: "Şimdi senin bu ücretten yüzde 15 stopaj kesip, gelecek ay Maliye'ye yatırman gerekir. Yatırmazsan sürünürsün..." dedim de, vazgeçti.

Aradan çeyrek yüzyıl geçti. Mustafa'nın verdiği 3 kuruşu, hâlâ madalya gibi saklıyorum. O ev hiçbir zaman yapılamadı. Ben de yalnız Mustafa'nın olduğu için bana gerçekten mutluluk verecek bir yapıyı gerçekleştirmekten mahrum kaldım.

Öyle gün olurdu ki, muayenehanesinde 20 hastanın sıra beklediği bazı günlerin akşamlarında Mustafa evine, hiçbirinden para almadan dönerdi.

2.8. BAYRAM GÜNÜ AMELİYAT

Bayramın ikinci günüydü. Yakın dostlarla bir öğle yemeği yiyecektik. Çoluk çocuk hep birlikte... Dertlerimizin azaldığı bir dönem yaşıyorduk. Geçen yılların, bizi henüz hırpalamadığı bir zamandı. Coşmak için bahane aradığımız bu bayram yemeklerini, hepimiz umutla beklerdik.

Saat 11 oldu. Artık hazırlanmak için tam ayağa kalkmışım ki, telefon çaldı. Değer verdiğim bir genç arkadaşım arıyordu. Telaşlı bir sesle, kesik kesik anlatıyordu:

"Karım bir iç kanama geçiriyor. Doktor çağırdım. Derhal hastaneye kaldırılıp ameliyata alınması şart. Tehlikeye var, dakika geçirmeyin!" dedi. "Senden başka bu işe çare bulacak adamı tanımıyorum. Ne olur, bana yardım et."

Girdiğim şoku, beş on saniyede atlattım. Delice gibi gözüken bir davranışta bulunmaya çekinmedim. Dedim ki: "Sen derhal ambulans çağır. Hastayı Güzelbahçe'ye getir. Gerisini ben çözerim. Saniye yitirme!"

Korkusuzca karar verebilmem, hekim dostlarımın olması güveninden doğuyordu. Gerçekten pek değerli operatör dostlarım vardı. Tarık'la Adnan o bayram gezideydiler ama, Mustafa ile birlikte öğle yemeğine gidecektik. Evinde olduğunu biliyordum. Pek yakınımdaydı otururdu. Telefonda dedim ki:

"Bir arkadaşımın karısı, ambulansla hastaneye doğru yola çıktı. Onu sen, derhal ameliyat edeceksin. Hemen telefon et, ameliyathane hazırlansın, ben seni almaya geliyorum."

Hastaneye vardığımızda, ambulans yeni gelmişti. Hastayı çıkardıklarında gördüm, evlatçığın yüzü kan kaybindan tam limon sarısı bir renge bürünmüştü. Ekip hırdı. Hastayı ameliyata aldılar ve kapılar kapandı.

Benim bu andan sonraki görevim, eşi tehlikeli bir ameliyata alınan genç arkadaşımı, düşüncelere dalmayacak kadar meşgul etmektir. İki pırıl pırıl çocukları vardı. Huzurlu ve dengeli bir aileydiler. Başlarına bir felaket gelmemeliydi. Genç arkadaşımın bir buçuk saatlik ameliyat süresinde çektiği heyecan ve korkuyu azaltma çabası, beni de yordu.

Sonunda Mustafa gözükte. Güler yüzlüydü. "Kurtuldu" dedi. Üçümüz birbirimize sarıldık. Mustafa: "Önlemleri aldım. Biz yemeğe gidelim. Ben sonra gelir hastayı yine görürüm" deyince, hemen vedalaşıp arabaya bindik. Dostlarımızın 12'de başladığı büyük bayram yemeğine, biz ancak 14'ten sonra katılabiliştik.

Mustafa yolda, herhangi bir açıklama yapmadı, ben de üstelemedim. Gelişmeleri sonradan başkalarından öğrendim. Hasta ameliyet masasına yattığında nabız durmuş. Bu durumda artık zamanın tümünden geçmiş olduğu düşüncesiyle, hastaya hiçbir müdahale yapılmaması kararını verebilmek, operatör doktorun doğal hakkı sayılabiliyor.

Bir ikinci davranış biçimi, o anda müstesna dostum Mustafa'nın yaptığı gibi... Derhal kalp masajı ile hastayı yaşayışa geri döndürmeye çalışmak... Ölümün, kendi yaptığı ameliyattan doğduğu kuşkusunu yaratabilmekten

kaçmamak... Tüm olanakları, sonuna kadar kullanmak... Ne olursa olsun yaşatmak için, her şeyi yapmak... İşte Mustafa böyle davranarak bir genç kadının yaşamını, bir ailenin mutluluğunu kurtarmıştı.

Bayram yemeği masasına karşılıklı oturduğumuzda, hiç bunlardan söz açmadı. Geç kaldığımız için arkadaşlara yetişmeye çalışıyorduk. Hızlıca içtiğimiz üç kadehten sonra sevgili Mustafa, yalnız birkaç sözcükle içeri döktü: "Ulan hergeleler! Bana hep ölecek hasta getiriyorsunuz."

Ertesi gün sevgili Mustafacığma, hatır sormak için telefon ettim. Bir de şaka yaptım: "Bir hastam var, getireyim mi?" Kuşkuyla sordu: "O ne hastası? Kalbi hâlâ çalışıyor mu? Nesi var?" Ben: "Nezle" dedim ve sustum.

Benim pırlanta yürekli Mustafam, "Ahîr zaman peygamberi" gibi bir adamdı. Ancak, küfürbaz bir peygamberdi. Ben sustuktan sonra Mustafacığım, dört dakika kadar, geçen zamana küfür incileri dizdi.

Galatasaray'ın eski Başkanı ve sporcusu Prof. Dr. Mustafa Pekin, dünyamızı terk edişinde sarsıldığım, müstesna insanlarımızdan birisiydi.

2.9. BEDRİ RAHMİ EYUBOĞLU

Bedri Rahmi'yi, bir anda antalabilmek için, şimşek gücü gerekli... O güç bende yok. Ama dilimin döndüğünce söylerim. Sevdığım insandı. Ölüp de, yitip gitmeyen bir dosttu.

Bedri Rahmi Reis, o sakın görünüşüne karşın, coşkunluklarla doluydu. Durmadı dinlenmedi. Resimden taşıtı, düzyazıdan, şiirden taşıtı. İnsanlara ve çevresine duyduğu sevgi ve ilgi ise, hiçbir çerçeveye sığmadı.

Aynı binalar için çalıştığımız oldu. Ondan bilirim. O önüne durulmaz coşkunluklar içinde yaşayan Bedri Rahmi, sürekli olarak: "Aman kendimizi tutalım arkadaşlar!" derdi. O kendini tutardı... Biz de tutardık. Coşmak için, yürek hazinesinde güç olmalıydı... Kendini tutabilmek için ise, daha büyüğü.

Köklerini yalnız çevresine salmadı. Dünyaya saldı ama, Anadolu'sundan ve halkından bir karış uzaklaşmadı.

Anadolu'nun nakışına ve şiirine hayran oldu. Halk türkülerini dinledi, "yalnız en büyük sanat eserlerine yaranan ürperme" ile titredi.

Resimde büyük ustaydı. Hoca olarak kendi vardığı sınırlara nasıl gidileceğinin gizlerini öğrencilerine sonsuz bir cömertlikle sundu.

Gizemli şiir ülkesinin anahtarlarını eline geçirmişti... Nerede bulacağını anlamıştı da ondan...

Çalışmaktan bıkmadı, usanmadı. Bu, yeteneğın de ötesinde bir düzey kanıtıydı. Neler bırakmadı ki: Tablolar, mimarlıkla koyun koyuna üç boyutlular, şiirler, düzyazılar, kalın kalın kitaplar...

Ya yüreklerde bıraktığı sevgi?... En zoru buydu... Onu da başardı.

3. ESKİ GÜNLER

3.1. 50 YIL ÖNCE AKADEMİ

Akademi sözcüğü, Platon'un (İ.Ö. 427-347) ders verdiği Akademos Bahçesi'nden kalma. Yüzyıllar boyu üyelerinin ya da katılanlarının, felsefe, tüm güzel sanatlar, bilim konularında birleşerek çalıştıkları - görüştükleri akademi adlı kuruluşlar, dış etkenlerle yoldan çevrilmedikleri sürece, özgür kuruluşlar olarak kaldılar. Bizde 1882 yılında kurulan Sanayii Nefise Mektebi de, sonradan kendisine yakışan Güzel Sanatlar Akademisi adını aldı (Şimdiki Mimar Sinan Üniversitesi).

Benim Akademi Mimarlık Şubesine öğrenci olarak girişim, 1940 yılındadır. İkinci Dünya Savaşı başladıktan, bir yıl sonra... Bitirişim ise, savaşın bittiği 1945 yılındadır. Akademideki tüm öğrenciliğim, savaşın zor koşulları içinde geçti.

Öğrenciler olarak çoğumuz, değişmez gelirli ailelerden gelmeydik. Savaşın tüm ülkeye yayılmış zor şartları öğrenci olarak bizi de hırpalıyordu. Yüzümüzdeki sivilceler, öğle yemeklerimizin değişmez katığı olan tahin helvasından kalmaydı.

Ancak bir hafta, çatlayıncaya kadar balık yiyebilmiştik. 1943 kışında Avrupa soğuktan kavrulmuştu. Tuna'dan gelen buzlar Boğaziçini doldurduğu için, balıkların

kulağına kar suyu kaçmış, torik balıkları yanı baygın su yüzünde oynasır olmuştu. Sopa ucuna çatal bağlayarak yaptığımız zıpkınlarla, Akademi rıhtımından torik avlıyorduk.

Akademnin, adı 1957 imarı olan tahribat sırasında yok edilen, büyük ve çok zevkle düzenlenmiş bir bahçesi vardı. Anâ girişte insanı karşılayan, gardropçu Ali Baba'ydı. Bu aksi görünüşlü, iyi yürekli ihtiyar, hepimizin paltolarını tanıdığı gibi, atölye gömleklerimizi de ayırderdi.

Akademnin büyük giriş holü, biraz eski yüzölü, ama karakterli bir mimariye sahipti. Bütün binadaki klasik antik heykeller, kendine özgü bir atmosfer yaratırdı. Üst katta çıkan özenli merdivenin sahanlığını, Louvre'un ünlü Samothrake Zaferi heykeli taçlandırırđı.

O zaman Akademi, bütünlüğü olan bir kurumdu. Mimarlık, resim ve heykel öğrencilerinin müşterek dersleri bile vardı. Değişik şubelerin bazı öğrencileri, kaynaşmıştı bile... Mimarlık şubesi öğrencilerinin neredeyse hepsi, birbirini hiç olmazsa duvarlara asılan projelerinden tanırđı. Bütün sınıflar arasında dostluk köprüleri kurulabiliyordu. Elbet eğer kişiler, birbirine yakın yapıdaysa.

Ömrümüzü sürekli olarak birlikte geçirdiğimiz arkadaşlarımız vardı. Birbirimizin yaptıklarını eleştirmekten çekinmezdik. Ama hep birbirimize yardımcıydık. Önceki sınıflardan olmalarına karşın, örneğin Cihat Burak ile Maruf Önal'ın yüreğindeki müstesna yerlerini almış olan dostlukları, hâlâ aynı sıcaklıkla sürüp gider.

Şimdi artık pek ünlü ressam olan bir arkadaşımızın ayağındaki takunyadan çıkan takırtı, hâlâ kulağımda tınlar durur. Çünkü ayakkabı pahalı olduğı için, takunya gi-

yerdi. Sonraki ünü çok yaygınlaşmış bir sanatçımız, bedava yemek yiyebilmek için kantinde garsonluk yapardı.

Hiçbirinin adı o zaman profesör'e çıkmamıştı ama, atölye sahibi değerli hocalar (hem de bütün şubelerden), yalnız sanat ufku açmakla kalmaz, kişilikleriyle, yaşayışlarıyla, kültür ufkumuzu da derinleştirirlerdi.

İbrahim Çallı'nın, Bedri Rahmi Eyuboğlu'nun sanatları ve kişiliklerindeki renklilikler, az çok bize de yansırı. Leopold Levy'nin öğretileri, bize kadar uzanırdı. Yunus Emre sevgimiz, Burhan Toprak'tan filizlenmişti. Görsel sanatların ilerici görüş ve yetenekleri, mimarlık bölümünde yer yer görülen gerici eğilimlerin verdiği sıkıntıyı, hafifletiyordu.

Maddi sefillikle yaşama neşesini bağdaştırmayı öğrenmiştik. İyi filmleri, tiyatro oyunlarını kaçırmıyorduk. Kitap okumak, vazgeçemediğimiz zevkler arasındaydı. 10 günlük yemek paramızı ise, bir müstesna konsere girmek için vermekten kaçınmıyor, sonra kış günü gece vakti eve, altı delik ayakkabılarla kilometrelerce yürümekten şikâyet etmiyorduk. Sonra da sabaha kadar proje çiziyor, uyumadan Akademiye gidiyorduk.

1942 yazında, Akademinin 60'ıncı kuruluş yılı kutlanırken, hepimiz mutluyduk. Sergilere eser yetiştirmek için, ne de çok çalışmıştık. Devlet Konservatuarından gelen konuklar, Kral Oidipus'u Akademinin bahçesinde oynamışlardı. Bu o demektir ki, tiyatro sahnesi olabilecek bir Akademi bahçesi vardı.

Şimdi artık Fındıklı'dan geçerken, eski günlerin zevki zihnimde kıpırdaşıyor ama, binayı gördükçe yüreğim burkuluyor.

1947'de yanmış olan Akademi binasını restore ederken vicdan görevi, eskisini aynen yapmaktı. Ortaya çık-

mış olan bu cibilliyetsiz yapı, temizlenemez bir restorasyon ayıbıdır.

Biz o günlerde tirlin, T cetveli ve gönyeyle çizerdik. Bunları kullanmanın çilesi çoktan bitti, çizim koşullarına konfor geldi. Tüm yaşama koşullarımız "konfor"a bulandı... Aldanmayalım. Bulandı ama, konfor ve lüks, uygarlığı getirmiyor. Onun kaynakları başka.

İkinci Dünya Savaşı sırasında, tek parti döneminin Güzel Sanatlar Akademisi, bugün doğurduğu kuruluştan daha özgür ve daha renkliydi.

3.2. BURSA'DA EV

1954 yılıydı. Hakkâri Valisi iken tanıştığımız Cahit Ortaç Ağabeyim, önce Kırklareli, sonra Bursa Valisi olmuştu. Artık ailece görüşüyorduk. Bir seferinde eşimle birlikte kendilerine, Bursa Vali Konağında bir hafta konuk olmuştuk.

Konu o gidişimizde açıldı. Bursalı hali vakti yerinde bir zatın yaptıracığı evi, mimar olarak ben planlamalı idim. Buluşma düzenlendi. İlk konuşmalar yapıldı. İstekleri öğrendim. Arsa gerçekten de iyiydi. Kentteki yeri de değerliydi. Çekirge yolu üzerinde, Çelik Palas otomobil girişinin solundaydı.

Konunun bir başka yanı şöyle: Ben mimar olarak ev yapmaktan hoşlanmıyordum. Çünkü bu konu, çok kişisel isteklerle beni bunaltıyordu. Kötü bir deneyim geçirmiştim. Yenisinden çekiniyordum. Hem tek ev planlamak, mimarlığın hiç de önemli konularından biri değildi. Zor durumdaydım, ancak Cahit Ağabeyi kıramazdım. Mal sahibi beyle tanıştık (sonunda projeye, istediğim ve aldığım paranın iki mislini harcadım).

İstekler çok cömertti. 20-25 kişiye, masada yemek verilebilmeliydi. 100-150 kişi, kokteyl biçimi davetlerde ağırlanabilmeli idi. Bahçıvan, bekçi, şoför konutları, bir yerlere sıkıştırılmalıydı. Daha önemlisi iş sahibi, beş tane

banyolu konuk odası istiyordu. "Çok değil mi?" diye sorunca da: "E canım, sen gelirsen nerede kalacaksın?" diyor, akan sular duruyordu.

Sonuçta ben de heveslendim. "Değişik bir şey" yapma isteği, birlikte çalıştığım üç genç arkadaşımı da ısıttı. Etütler duvarları doldurdu. Bir süre sonra arkadaşlarımla birlikte, uçakla Bursa'ya gittik. Havaalanında, Cadillac'a bindirilip arsaya götürüldük. Arkadaşlarım da arsayı beğendi ve hevesimiz büsbütün arttı. Yapacağımız ev, çağdaş bir yaşama biçiminin sahnesi olmalıydı.

Bundan sonra iş sahibinin oturduğu eve gittik. İtfaiyenin yanındaki yokuşta, eski bir ahşap binada yaşıyordu. Karniyarık denen bir Bursa eviydi. Kapı açılır açılmaz, geniş bir sofanın ucundaki bahçe görünüyordu. Hemen sağdaki kabul odası, 3x3 m. boyutlarıncı ufak bir sokak üstü hacmiydi. İki kenarında, üstünde ot minderler bulunan sedirler vardı.

Çap tapu gibi belgeleri istediğimizde, hemen ot minderler kaldırılıyor, tahta sedirler üstündeki yüzlerce kâğıt arasından, istenen aranıyor. Bütün kâğıtlar dörde katlanmıştı. Her biri açılıp bakılıyordu. İstenen belgenin onuncuda mı, yoksa ellincide mi bulunacağı belli değildi. Arkadaşlarımla yüzünden düşen bin parçaydı. Düş kırıklığına uğramışlardı.

Onları sakinleştirmem zor olmadı. Bina projesi zevkli çalışmalarla bitirildi. Doğrusu iş sahibinin bize zorluk çıkardığını söyleyemem. Bizim asıl çektiğimiz, 54-55 yıllarında Türkiye'deki malzeme kıtlıkları ve yapı teknolojisi geriliklerinden doğdu. Sonuçta yapı, bizi pişman etmeyecek biçimde bitirildi. Sahipleri taşındılar.

Taşındılar ama, benim bildiğim kadarıyla o evde kok-

teyl falan verilmedi (Söz aramızda, ben de davet edilmedi:n). Hanım ve bey, yıllarca tam bir yalnızlık içinde yaşayıp, dünyaya veda ettiler. Bina şimdi, hibe ettikleri Üniversitenin malı ve yönetiminde.

3.3. CİDDİ GÖREVLER

Hatır diye bir olay vardır ülkemizde... Sizi istediği duruma sürüklemek isteyen kişi, ciddi nedenleri tükendi de başaramadıysa: "Hatırım için" der, akan sular durur. Artık istediği yapılmazsa, bizi defterinden silecektir sanki... Zor durumdur. Sevgi ve saygıyı, kötüye kullanma biçimine kadar varır bu iş.

Önceki yıllarda iş dolayısıyla tanıştığımız bir aileyle, kişisel ilişkilere de girmiştik. Mimar olarak aileye ait olan grubun bazı yapılarını planlamıştım. İşler düzgün bir ilişki biçimiyle sürüyordu.

Bir akşam yemeği davetinin öncesinde, ayakta içki bölümüne gitmiştik. Bu aileyle rastlaşmıştık. Beyin engel olmak istemesine karşın, hanımın benden bir ricası olacaktı. Kendilerinin cins bir köpeği vardı ki, Hanım bu çomarı canı gibi seviyordu. İri bir köpekti, evin içine alamıyordu. Çomar ise bahçede, yazın sıcaktan, kışın soğuktan perişan oluyordu.

Hanımefendi bendeki mimarlık dokümanlarında, herhalde Avrupa'dan, Amerika'dan köpek kulübesi projeleri bulunduğunu düşünüyordu. Bu bilgileri kendilerine veremez miydim?

Sahne ilginçti. Yardımcı olmamak için bahane aramayı, kendime yediremedim. Kabul ettim. "Köpekle tanışmak istediğimi, huylarını öğrenmek istediğimi" söyle-

dim. Önerim sevinçle kabul edildi. Randevular hemen belirlendi.

Ertesi gün proje büromuza gittiğimde, onurlu yeni görevimizi genç arkadaşlarıma açıkladım. Gülümseme ve kahkahalara, protestolar karıştı. Biz köpek kulübesi yapacak kadar düşmüş müydük? Hele arkadaşlarımdan birisi "Reddetmeliydik" dedi. Onur sorunu kızışmalarına girildi.

Ben öyle düşünmüyordum. Bu ailenin ciddi tesislerini planlamıştık. Öte yandan benim göz ve akciğer kanseri ameliyatlarımı yapan sevgili hekim dostlarım, bana nezle ilacı bile vermeye çekinmezlerdi. Bizim de onurumuz kırılmamalı, boncuklarımız dökülmemeliydi.

Ertesi günü özellikle "Reddetmeliydik" diyen arkadaşımı yanıma alıp, "köpek incelemeye" gittik. Bakıcısına tutturarak, köpeğin enini-boyunu-yüksekliğini ölçtük. Çok fena ısırma huyu olduğunu öğrendik. Bakışlarını beğenmedim ama bu güvensizlik, bizim görevimizi tam bir meslek ciddiyetiyle yapmamızı engelleyemezdi.

Çomarın huylarını da öğrendik. Doküman da aradık. Köpek kulübesi "eskizleri" yapıldı. Malzeme ve detaylar belirlendi. Duvarların ısı geçirme katsayısı olan k değeri, Boğaziçi yalılarından daha güvenli seçildi. Konu ne olursa olsun, biz örnek bir iş yapmalıydık.

Söz aramızda, ciddi olmayı öylesine cıvıttık ki, çomar esintilerden rahatsız olmasın diye, kulübeye bir çarpma kapı bile çizdik. Köftehor kulübesine, bir Teksas "Saloon"unda olduğu gibi girip çıkabilecekti. Hatta kulübe öyle yerleştirilecekti ki, esintiler direkt içeri girmemeli, rüzgâr labirentleri yapılmalıydı.

Projeyi bitirme görevini alan o genç arkadaşım, böyle bir işi çizmeye hâlâ sıkılıyordu. Ama işini, yine de iyi

yaptı. Ortaya bir "Köpek Sarayı" çıkmıştı. Sonucu heyet halinde inceledik. Kendisini kutlamama bile, içinden içerdüğünü sanıyorum. Projede yine de bir eksiklik olduğunu söyledim. Arkadaşım biraz da terslenerek sordu:

"Neymiş o eksiklik?"

"Bu köpeğin helası nerede?" Artık öfkesini gizleyemedi:

"Köpeğin helası mı olurmuş?"

"Olur ya! Cephe resmine bir ağaç çizsene!..."

Bir "Köpek Sarayı" planlamıştık ama, bu arkadaşımız ertesi günü bizi terketmişti.

Aradan yıllar geçti. Hayvanlarla ilgili iki onurlu görev daha sahip olduk. Bunların birisi, tavuklar için bir mekân planlamaktı (Politikacılar gibi konuşur oldum, neden kümes demiyorum sanki). Yine doküman bulup, etütlerimizi yaptık. Proje bittikten sonra, ben yine de eksiklik olduğunu sanıyor ve diyordum ki:

"Acaba ayrı 'Horoz Odaları' yapmak gerekmez mi?"

Genç hanım arkadaşlarım beni azarlamaya çekinmiyorlardı: "Kadınların Başbakan olabildiği bir ülkede, ayrı 'Horoz Odaları' düşünülmesi saçma olur."

Ya hayvanlarla ilgili öteki görevimiz: "Bir inek ahır" oldu. Hem ahır deyip geçmemeli, ciddiye alınan her konunun bir zorluğu oluyor. Üstelik ineklere verilen önemin, bazı hallerde insanları aştığını öğrendikten sonra... Hayvanlarla ilgili olarak bundan sonraki görevimizin, daha yüksek konuları içermesini diliyorum. Örneğin bir zürafa binası falan...

İnek ahır projesinde de, doğru sonuçlara vardığımızı sanıyorum. İneklerin mutluluğu için, tüm gücümüzle çaba harcamayı savsaklamadık. Ahırın doğumevi bile var. Bu-

zağılar dünyaya bu bölümde gözlerini açacak. Ama bu işte de yine bir eksiklik bıraktık. Uzmanların verdiği programda boşalar düşünülmemiş... Olur mu?

Yetkililere sordum: "Bir zifaf odası gerekmez mi?" diye... Ciddi yanıt alamadım.

3.4. NARLIKAPI

Langa'nın hıyarı ile, Yedikule'nin marulu.... Devlet düşkününü bu zavallılar. Oysa İstanbullu olup da yediden yetmişe bu iki yaygın ünü tanımayana, karacahil gözüyle bakılırdı. Aksaray-Yedikule arasında, önce Küçük Langa ve Büyük Langa yer alırdı. Ve elbet ünlü Langa bostanları.

Sonra Etyemez, Ağahamam ve Samatya... Tramvay daha sonra, Merhaba ve İmrahor duraklarında yolcu indirir ve Yedikule'ye varırdı. Deniz kıyısında ise bunlara koşut Etyemez kumsalı, sonra 1. 2. 3. kumsallar yer alır ve Samatya İstasyonuna varılırdı. Samatya ile Yedikule arasında, çocukluğumun cenneti Narlıkapı ve kıyıları yer alırdı.

Narlıkapı kıyılarında, surların asıl "Narlıkapı" denen kapısından çıkınca sağda, Şafak Aile Bahçesi vardı ama, burarın asıl önemli hazinesi, Narlıkapı Tiyatrosu'ydu.

Çocukluğumun en unutulmaz anılarının bir bölümü Narlıkapı Tiyatrosu kaynaklıdır. Burada kimleri seyretmedik veya dinlemedik ki... Kınar Hanım ve Karakaş Tiyatrosu, ünlü Naşit'in en parlak yılları, Şehir Tiyatrosu ile Hazım, Vasfi ve Bedia Muvahhit'in genç kız yılları, Halide Pişkin Tiyatrosu, Burhanettin Tepsi, Muhlis Sabahattin, İmitatör Rasih ve daha niceleri...

Tiyatronun önceki yıllarda, elektriği de yoktu. Tem-

siller geceleri, lüks lambasıyla oynanırdı. Bir gece, ölüsü çok bir oyun oynanırken, ölen öldü sahnede iki kişi kaldı, oyun neredeyse bitecek... Ama bitmedi.

Çünkü lüks lambası söndü. Karanlıkta oyun bitemez ki... Ne olduğu anlaşılamaz. Oysa lüks lambası tamirini, ancak ölenlerden birisi yapabiliyor. Onu tekmeleyip kaldırdılar da, lüksü tamir etti. Sonra yine yatıp öldü.

Marmara Denizi bir balık hazinesiydi. Öyle 50-100 metrelik plastik olta ne gezer, oltanın tek malzemesi, at kuyruğu kılıydı. En yakın kaynak, sütçü ve ekmekçi beygirlerinin kuyruğuydu... Ayrıca ne kadar satıcı varsa, onların da beygirleri... Çifte yemek pahasına, at kuyruklarından kıl çekerdik. Sahiplerinin kovalaması cabaydı.

At kuyruğu kılları önce üçer üçer burulur, başı-kıçı düğümlenir, sonra üç tane üçlü burularak, dokuz katlı olta yapılırdı. Kıl hazinesi zenginliğine göre, 30 kulaç, 50 kulaç olta üretilirdi. 18 katlı oltası olanın, istediği kızı alma şansı artardı. Yem elbet canlı olurdu. Karides, midye ya da kıyı kumlarından kurt çıkarılır takılırdı. Ya da önce ufak balık tutulur, yem yapılırdı.

Motor diye bir lüksümüz yoktu. Ağaç sandallarımızı Ahırkapı'ya, kürekle götürür getirirdik. Ya da sabrımız varsa, esinti uygunsa, yelkenle... Çapariyle has uskumru çıkmaz, kolyoz veya istavrit yakalanırsa, küfürü basardık. Palamut yemek ayıptı. İstavrit kedilere verilirdi.

Gelelim Narlıkapı'daki Şark Şimendifer futbol sahasına... Çeşitli açılardan dünyada bir taneydi. Bir kere iki yarı saha, birbirinin karşısında değildi. Santra çizgisinde birbirine göre kayıktı. İki yarı sahada da, kalelere doğru yokuş benzeri bir eğim vardı. Ama Türkiye'deki ilk demir kaleler, Şark Şimendifer Kumpanyası tarafından bizim futbol sahasına hediye edilmişti.

Renklerimiz öyle mendeburdu ki, karşı takım daha sahaya çıkar çıkmaz midesi bulanırdı: Turuncu-nefti idi. Yiğit lakabı ile anılır, artık gerçek ismini yazacağım: Takım Kaptanımız Ayı Hayri Beydi. Kendisini Ayı Hayri diye adamı döverdük. Terbiyesizlik etti diye... Hayri Bey denince de, kim olduğu anlaşılmazdı. İlle de topuyla söylenecekti: Ayı Hayri Bey.

Bizim lakap yakıştırmalarımızın önemli bir bölümü hayvan adları ve sakatlıklardan kaynaklanır. Oyuncuların neredeyse hepsi hayvan lakaplarıyla anılırdı ama, kalecimiz bir istisnaydı: Kör Ali idi.

Denebilir ki: En çok görmesi gereken oyuncu, kaleci olmalıdır. Doğrudur... Bizimki de büsbütün görmez değildi. Tek gözle çok iyi görürdü. Sonra başka marifeti de vardı. Kendini ateşe atacak kadar özverili idi. Karşı taraftan 10 oyuncunun bacaklarına atlasa, en az iki tanesinin bacaklarını kırardı.

Ben geçen yıl İstanbul konulu bir televizyon programı yaparken, Narlıkapı'ya gidip, yerinde çekimler yaparak semtimi anlattım. Ertesi sabah telefonla beni arayan ses dedi ki:

"Abi, ben Şerafettin Koşucu... Yedikule Güzelleştirme Derneği Başkanıyım. Biz şimdi eski İstanbulsporlu Katır Melih'in kahvesini dernek yaptık. Orada vakit geçiriyoruz. Akşam seni televizyonda seyrederken, çok duygulandık, hepimizin gözünden yaşlar geldi. Hani o Kör Ali var ya, o hâlâ sağ... O da seni seyrederken, tek gözle ağladı..."

3.5. ÖĞRENCİLİK YILLARINDAN

Mimarlık mesleğinden ilk kazancımı, bir proje yarışması desinatörlüğü yaparak edindim. Öğrenciydim. Taksim Meydanında yapılacak İnönü heykeli kaidesi için bir yarışma açılmıştı. Heykeli o sırada Güzel Sanatlar Akademisinde heykel öğreten Alman yontucu R. Belling yapmaktaydı. At üzerindeki İsmet Paşa heykelinin, anıtsal bir kaidesi olmalıydı. Yarışma yalnız kaide içindi.

Bu anıtı yaptırmayı akıl eden ve uygulamaya sokan zamanın İstanbul Vali ve Belediye Başkanı Lütfü Kırdar idi. Durumu, artık gündelik yaşayışımıza da sessizce girmiş olan bir deyimle özetlemeliyim: Kendileri Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye kıyak çekmekteydiler. Hazret daha sonra, İsmet İnönü düşmanlarının topladığı Demokrat Parti ileri gelenleri arasına katılmıştı.

Yarışmaya katılan çok sayıda proje arasında, asistanlarımız (sonraki profesörler) Mehmet Ali Handan ve Feridun Akozan'a ait olan anıtsal heykel kaidesi projesi, birinciliği kazanmıştı. Biz sınıf arkadaşım Ferdi (Aksel) ile birlikte, bu projenin çizimini ve maketini yapmıştık.

Bu işimizde arkadaşım ile birlikte 10 (on)ar lira kazanmıştık. Sayı küçümsenmesin, bu para bizim yüzümüzde güller açmasına yetmişti. On lira o zamanın değeriyle, yaklaşık sekiz dolar etmekteydi (1942). Doların alım gücü de o zamana göre en az on kez düştüğü için, diyelim ki bu para günümüzün 100 doları gibi bir şeydi. Tahin hel-

vasından bıktığımız için, bir öğle yemeğini Konya Lezzet Lokantasında bile yiyebilmiştik.

Bu kaide inşa edildi. Heykel de tamamlandı. Ama heykel uzun yıllar, kaide üstüne oturtulmadı. Kaide, yazılarına tahta kaplanarak, yıllarca Taksim Meydanında kalakaldı. Sonra da yıkılıp kaldırıldı. Heykel son yıllarda Maçka'da inşa edilen bir kaidenin üzerine oturtuldu. Bu iş, baştan sona, sadece bize özgü bir ayıplar dizisidir.

O zamanlar mimarlık öğrencilerinin, büro ve yapı yerlerinde staj yapma zorunluğu vardı. Böylece meslek pratiğine, daha öğrenciyken yakınlaşmaları sağlanırdı. Son yıllarda bu yararlı gelenek de sulandırıldı... Öğretimin kendisi gibi...

1942 yazında ben, İzmir'de bir staj yeri buldum. Tekel'e ait Halkapınar Şarap Fabrikası ek inşaatında, sürveyanlık yapacaktım. Saat ücretim 18 (on sekiz) kuruştu. Fena para değildi ama, her gün saatlerce fazla mesai yaptığım halde yetmiyordu.

Kendimizi yeter ücret aldığımıza inandırmanın tek yolu vardı: O da şarap içmek... Öyle ya, şarabı üreten bir fabrika vardı da, biz onun ek inşaatında çalışıyorduk. Fabrikada şarap, derelerde akıyordu sanki. Bu yetmezmiş gibi, Ankara'dan tank vagonla gelen bira, burada şişeleniyordu. Bundan da sebepleniyorduk.

Akşam keyfimiz, fabrikada şarapla istim tuttuktan sonra Halkapınar'dan trene binip, Karşıyaka'ya gitmektir. Kıyı yolunda dolaşır, çay içer dondurma yer, coşarak atlı tramvaya binip kıyı kıyı Papaz durağına kadar giderdik.

Yapı yerinde hem çalışıyor, hem neşemizi buluyorduk.

Her bölümden dostlar edinmiştik. Şarap uzmanı bir Fransız kimyager vardı ki, karşılıklı şakalaşırdık. Ben

Fransızca bilmediğim, o da Türkçe konuşmadığı halde, yine de anlaşıyorduk. Bazen araştırma için üretilen şaraplardan ikram ederdi de, bunların kanallarda akanlardan çok başka olduğunu hemen ayırdederdik.

Şarap uzmanı Fransız bir akşam, benim gibi stajyer olan sevgili arkadaşım Faruk (Aktaş) ile beni, "degustasyon"a davet etti. Kimyahanenin kolçaklı iskemlelerine kurulduk, şarap tatma töreni başladı.

Ağzı damlalıklı laboratuvar bardaklarıyla içiyorduk. Mösyö her seferinde, hangi yılın hangi şarabı olduğunu söylüyor, sonra yarım bardak dolduruyordu. Kaç saat geçti, kaç yarım bardak içtik, hesabını bilmem. Ama unatmadığım şu ki, üçümüz birden konuşuyor, birimiz gülünce hepimiz birden kahkahayı basıyorduk.

Ben o akşamın nasıl bittiğini, hiç anımsamadım. Benim belleğimde, ancak ertesi sabah boy gösteriyor. Tarifsiz eziyetler içinde... Şantiye barakasındaki yatağımda ancak tek gözümü açabildiğim zaman, hava yeni aydınlanıyordu. Kalbimin her atışı, kafama bir tokmak vuruşu olarak geçiyordu.

Beynim kafatasıma, dilim ağzıma sığmıyordu. Hem zaten o artık dil değil de, zımpara kâğıdı kaplı bir tahta parçasıydı. Bir yerlere tutunmadan ayakta duramıyordum. Ateşler içindeydim. Bu kızışmayı serinletmeye, belki ancak şelale altına girerek çare bulabilirdim.

Daha sonra, yıllarca şarap içemedim.

3.6. NASIL OLMUŞTU?

O yıllarda cumartesi öğle zamanı neşesini, Kumkapı'da yaşırdık. Bu güzel mekân şimdileri gibi "turistik" olmamıştı. Saz heyetleri falan dolaşmazdı. Şarkıları kendimiz söylerdik. Fasulye pilakisi çatalla yenince, tabak temizlenirdi. Şimdiki gibi salça gölünde fasulye taneleri yüzmezdi. Tabağa bir kaşık pilaki alınca, başta beyaz peynir bütün mezeler, al kanlara boyanmazdı.

Cacık diye, hıyar doğranmış ayran getirmezlerdi. Cacık da çatalla yenince, tabak temizlenirdi. Bulaşıkçının işi azaltılmış olurdu. Balığın köftesinin yapılabilmesinde, hâlâ bir hamervahlık kokusu seziyorum. Bir türlü içime sindiremiyorum. Balığın "bireysel" oluşuna, saygılı olmak gerekir. Sığırların eti karıştırılıp köfte yapılır ama, balıkların eti karıştırılmaz. Kumkapı meyhanesi tabelalarına, Anadolu akarsularının adları yazılmadan önce, Kumkapı'da balık tek tek pişirilip sunulur, dilimli balığın bile ne olduğu anlaşıldı... Geçelim.

O cumartesi öğle zamanı, yine Kumkapı'daydık. Meze çeşidini meydandaki lakerdacının lezzetiyle, gezgin topikçinin tadıyla zenginleştirdik. Lakerda has torikten, çirroz has uskumrudandı. Renk cümbüşünde kırmızı soğan figüran rolündeydi. Serçeparmağı kalınlığında iki yanı nar gibi kızarmış ekmek dilimlerinden gani lokmalar koparıp, levrek buğulamaya daldırıyor, altı saniye sonra çıkarıp,

ekmek daha yumuşamadan, çıtırını yitirmeden çiğnemeye başlıyorduk.

Masaya rakıdan başka içki getirilmezdi. Rakı da su da daha sabah erkenden buzluğa konmuş olurdu. İkisine de buz atılmazdı. Ağıza gelen içki lezzetinin, her kadehin başında sonunda, buzların su salgılaması yüzünden değişmesine katlanamıyorduk. Sofra ikindiden epeyce sonra dağılırdı. Bazı günler finali, haşlak işkembe tuzlama getirterek yapardık.

O cumartesi öğleninde, yine coşmuştuk. Elbet hükümeti eleştirmiştik. Naşit'ten, Dümbüllü İsmail'den söz açmıştık. Belediyeyi kalaylamadan olmazdı. Elbette: "Ne olacak bu memleketin hali" diye dipsiz derinlikte endişelere düşmeden, tek yudum rakı bile haram sayılırdı.

Saatler sonra masa dağıldı. Kumkapı Meydanında vedalaştık. Şoförü olan giderken arabasında sızacak, olmayan dikkatli kullanacaktı. Güya böyle anlaştık. Ben, kendisi kullanacak olanlardandım. Tam arabanın kapısını açtım, içeri gireceğim, masadan iki genç arkadaşım gelip asıldılar: "Aabi be! Sohbeta doyamadık. Gel bir ufak söyleyelim de, azıcık daha oturalım."

Bu önerinin elbet mantığı yoktu ama, şu "hatır kırmamak" denen başımızın derdi yok mu? Bu yüzden başımıza neler neler gelmedi mi? Geldi ya, geldiyse aklımı başıma almaya alışmam gerekmez mi? Gerekir ya, iyi de olsa kötü de, huylarımı bırakırsam ben ben olmam ki... "Olmasan daha iyi değil mi?" Belki iyi ama, benim beleşe konmaya hevesli olmamak gibi bir huyum daha var. O ne olacak? Hem benden daha genç olanları kırmayı hiç istemem.

Bütün bunlar o anda mı aklımdan geçti, yoksa şimdi mi yakıştırıyorum, önemi yok, geçmiş olmalı. Kısacası

ben iki genç arkadaşına uyup, tekrar meyhaneden içeri girdim. Sonra.....

Sonra ne? Ne sonrası?... Hımmmm...

Bundan sonra zihnimin durulmaya başlayıp da gözlerimin görür olduğu ilk anda, saate baktım. 3'ü gösteriyordu. Ben kendi yatağımdaydım. Hava kapkaranlıktı. Öyleyse gecenin 3'üydü. Pantolonla uzanmış olduğumu anlar anlamaz fırladım, pijama giydim. Pantolonla yattığımı "evdekiler" görmemeliydi.

Uykum bitmişti. Yine uyuyamadım. Başucu kitaplarımdan, dergilerden bir bölümünü alıp, salona geçtim. Kanepeye uzanarak okumaya başladım. Sekerek, bir kiptan ötekine geçerek okuyordum. Kısa öykü kitaplarını böyle okumaktan zevk alıyordum. Çehov'la O Henry'yi kim bilir kaçınıcı okuyuşumdu. Bir ara kapadığım gözlerimin önüne, bir hayal çıkıverdi. Benim arabanın kırmızı 404'ün, sağ tarafı parçalanmıştı. "Ah bu içki... İnsana ayıldıktan sonra bile hayal gördürüyor" deyip, okumayı sürdürdüm.

Hava iyice aydınlandı. Bir saat kadar sonra aynı hayal, yine gözlerimin önüne perde gibi inmesin mi? Benim arabanın sağ tarafı parçalanmamış mı? Acaba bu, gerçek olabilir mi? Birden fırladım. Koşarak aşağıya indim. Garajımın kapısını hızla açtım ve gördüm:

Benim arabanın sağ tarafı parçalanmıştı.

Ne olduğunu hiç anlayamadım. Herhalde "bir şeyler" olmuştu. Anlamak için kahvaltı saatini beklemem yetecekti. Eşimin yüzü, her sabah barometre gibidir. Ayrımı şuradadır: Bir barometre bir gün sonra ne olacağını gösterir, eşimin yüzü ise, bir gece önce ne olduğunu...

Kahvaltı sofrasına, beni bir akşam evvel yemeğe çıkarmak için beklemiş olan iki dostum, Şahap'la Adnan da

katıldılar. Anlatıyorlardı: "Sen iki polisle birlikte geldin. Birisi senin kaza yaptığın arabayı kullanıyordu. Arabayı garaja soktular, sonra ikisi de senin elini saygıyla öpüp gittiler. Gördüğümüz bu!"

Anlaşılan, yalnız kendime zarar verecek bir kaza yapmıştım. Aradan 25 yıl geçti. Olayı, hiç ama hiç anımsayamadım. İçki, olayı tümüyle zihnimden silmişti. Trafik cinayeti mahiyetinde bir kaza yapabilecek hale gelmiş olmanın verdiği dehşetle, bir daha içkili araba kullanmamak dersini aldım. Tüm dostlara da, dikkat salık veririm.

3.7. GÖZ AMELİYATI

O yıl yarım yüzyıllık kıdeme, yeni varmıştım. Daha 16 yaşında gözlük takmaya başlamıştım ama, garip değişmeler olmuş, önce miyop, sonra hipermetrop olmuşum. Peşinden yine miyopluk gelmiş ve ilerlemeye başlamıştı. İlerleyiş öyle bir noktaya geldi ki, sürekli gözlük numarası değişir oldu. Sonunda bu da yetmedi, teşhis kondu: Katarakt başlamıştı.

Bizim dilimizde bunun adına, "perde indi" denirdi. Göz mercekleri saydamlığını yitirince, görme gücü zayıflardı. Ortaya çıkışı ya kalıtım yoluyla olur, ya da kaza sonucunu olabiliyordu. Örneğin kafayı şiddetli vurmak gibi... İlerlemesi ise, kişiye veya yaşına göre değişkendi.

Katarakt bir gözümde iyice ilerlerken, durumu ötekiyle kurtarabiliyordum. Ama yıllar geçince, o da zayıflamaya başladı, günün birinde sevgili Ünal Bengisu (Prof. Dr.), "Artık zaman kesin olarak geldi. Bundan sonra ameliyattan kaçılmaz" dedi. Haklıydı. Okumaktan çalışmaya kadar, yaşama şartlarım zorlanıyordu. Kaçamazdım.

Yıl 1976 idi. O yıllarda bu ameliyatlar, bugünkü gibi kolaylaşmamıştı. Komple narkoz veriliyordu. Üç gün hastanede kalınıyordu. Göz içine yapay mercek takılması çok yeniydi. Çekiniyordum. Yurtdışında ameliyat olmayı da aklımdan geçirmiyordum. Her türlü koşuluna ortak ol-

duğumuz ülkemizi bırakıp, dışarıda ayrımlı olanak yaratmaya çalışmak, ağırımaya gidiyordu.

Önce bir gözümde ameliyat için hastaneye yattım. Ünal Bengisu sağ olsun, çok başarılı bir ameliyat yaptı. İlk gün ameliyatlı gözümde tampon takıldığı için, gözlük takamıyor ve öteki gözümle de göremiyordum. Narkozdan uyanırken, dostların ziyaretleri başladı. Kimin geldiğini görebilmem, olanak dışıydı.

Eşim, "Bak Mehmet Bey geldi" diyor, ben kim olduğunu yine anlamıyordum. Eğer, "Aydın Bey, geçmiş olsun" derse, "Teşekkür ederim Mehmet Bey" diyordum. "Aabi nasılsın?" derse, "Vaay Mehmet hoş geldin" diyordum ama, yine bazen kim olduğunu, sesinden anlamadan...

O gün sıkıldım. Bir yıl sonra ikinci gözümün ameliyat edilmesi ufukta gözükünce, bunu herkesten sakladım. Karım ve oğlumdan bile... Gizli ameliyat olacak ve kimseyi de, kendimi de sıkıntıya sokmayacaktım. Bu gizliliği rica edince, Ünal Bengisu tereddüt geçirdi. Yalnız müşterek dostumuz Filiz Perkün'e (O da Prof. Dr.) söyleyecektik.

Ameliyat programlandı. Ben evden, "Balıkesir'e, arsa incelemeye gidiyorum" diye çıktım. Çünkü o sırada, Balıkesir en zor telefon edilen kentlerden biriydi. Paltomu, kasketimi giydim. Torba çantamı omuzuma astım. Güya yola çıktım. Bir taksile, Osmanbey'deki hastaneye gittim.

Ne zaman gizli bir şey yapsam, Tarık dostum (Minkari, Prof. Dr.) beni kesinlikle yakalar. Hastane kapısından girer girmez, dostumla yüzyüze gelmeyelim mi? "Ne arıyorsun sen burada benden habersiz?" dedi. Durumu anlattım. "Sen doktorsun, aman bunu açığa çıkarma, sır sakla" dedim. Kabul etti.

Ertesi günkü cuma sabahı, nal Bengisu ameliyatı yaptı. Narkozdan geç uyandım. Başıma bir hemşire dikildi ki, dalgınlıkla gözümü ovalayıp, ameliyatı tehlikeye sokmayayım diye... Akşam erken uyudum. Cumartesi sabahı 5'de uyanıp, görür-görmez bir sakal tıraşı oldum. İyiydim. Neşeliydim.

Saat 9'da  profesör dostum, birlikte beni ziyarete geldiler. nal muayene etti, çok iyi buldu. Tampon ıkartıldı. Ben sevincimden, kendilerine getirdiğim şişeden viski ikram etmek istedim. "Deli misin? Sırası mı?" deyip reddettiler. Ben ğle yemeğimi, hastane karışındaki ift Nal'da yiyeceğimi söyledim. "Hastanenin mezelerini sevmiyorum" dedim.

 profesörün konsültasyonu sonunda, benim hemen taburcu edilmem ve karıma teslim edilmem kararlaştırıldı. "Senin hakkından o gelir" dediler. Filiz beni arabasına alıp eve götürdü. Kapıyı aldı. Benim kasketim arpıktı. Paltom omuzumdaydı. Bir şişe viski elimdeydi. Bir gözüm ise kıpkırmızıydı. Karım bize şaşkınlıkla bakınarak sordu:

"Yine karakola mı düştü?"

Bir sonuç vermeliyim... Mesleğimi de, müzik dışında tüm zevklerime ermeyi de, gözlerimi kullanarak yapıyorum. Göremez hale gelme korkusu beni sarmadı ama, kısa şoklar geçirdiğimi de saklayamam. İlk ameliyattan 1,5 ay sonraki denemede görebileceğimi anlayınca, derin bir huzur duydum.

Ancak yeni cam gözlükleri takmak, epey eziyetli oldu. Çok ağır ve kalındılar. Bifokal olmadığı için, sürekli gözlük değıştirme sıkıntısı vardı. Bundan bezdiğim için, gözlük değıştirmeye şeniyor ve bazı şeyleri ezberleyerek yapıyordum. Günün birinde Hilton'dan eve taksiyle gel-

mem gerekti. Sağ cebime bahşış için 10 lira, sol cebime taksi için 500 lira koydum. Otel kapısına gelip bahşışı verdim.

Eve gelip de taksiye öteki parayı uzatınca şoför: "Bu 10 lira beyim" dedi. Kapıcıya 500 lirayı vermiştim. Neden o kadar abartmalı saygı gösterileri yaptığını da, anlamamıştım.

Hemen hem yakını hem uzağı gören bifokal ve özel plastik camlı gözlük almak için, İsviçre'ye gittim. Ameliyatı Türkiye'de olmuştum, gözlük almaya dışarıya gidiyordum. Şimdi artık gözlüğün her türlü de, bizde ısmarlanabiliyor.

3.8. AKCİĞER AMELİYATI

Bize mi öyle gelir, yoksa aksilikler kendiliğinden mi üstüste yığılır, anlamıyorum. Acelesi yok... Günü gelir anlarım elbet. O günlerde, canımı sıkan bir dizi olay kafama yığıldı kaldı. Yanlışlıkları hep kendimiz yapmıyoruz. Bazen da başkaları kötü davranıyor, gölgesi bize düşüyor. Bunlarla uğraşmak da cabası.

O kuru öksürük de, tam böyle günlerde gırtlığıma gelip yerleşti. O denli kuru ki, gırtlığıma parçasam söküp atamıyorum. Neredeyse bira içtiğim kadar öksürük şurubu içmeye başladım. Milim değişmedi. Çaydanlıklar dolusu ıhlamuru, konyak katarak göçürdüm, daha çok öksürmeye başladım.

Her zaman doğruya yaklaştırmaz ama, yine de mantık yürütmekten başka çare bulunamaz. Demek ki, bu öksürük gırtlaktan değil... Böbrekten de olmaz ya! Olsa olsa akciğerdendir. "Buldum" dedim. Eski yıllarda bana, "Sen daha önce zatürree geçirmişsin" demişlerdi. Oysa ben hiç farkına varmamıştım. Belki yine odur. Bir akciğer röntgeni aldırıp anlamak gerekiyor.

Öğleden önceki işler bitti. Koltuğa yaslanıp gözlerimi kapadım. Günü kalanını geçirme planına başlarken, üç olasılık vardı. Yemeği falan bir yana bırakıp, çalışmayı sürdürmek birincisiydi. İkincisi Dolapdere'ye gidip işkembe çorbası ve ekmekle mide pansumanı yapmaktı. Çok

iyi gelecekti. Üçüncüsü ise, gidip akciğer röntgeni çekti-mekti. En az çekici olanı da buydu. Yine de ben bunu yaptım, Osmanoğlu kliniğinin yolunu tuttum. Elbet gü-vendiğim Uğur Tuzlacı (Doçent Dr.), öksürüğüme bir çare bulurdu.

Klinik kapısından adımımı atar atmaz, Tarık dostum-la (Minkari, Prof. Dr.) yüzyüze gelmeyelim mi? Bir de ba-na çıkışmasını mı: "Benim haberim olmadan, senin bura-larda ne işin var?" diye... "Önemli bir şey yok" dedim. "Onu sen bilmezsin" dedi. Benimle birlikte röntgen bölü-müne geldi. Çekilen film ışıklı cama kondu. Kuşkulandı-lar, hemen tomografiye soktular.

Bu gelişmiş cihaz, röntgen gibi tek yüzeyli bir film çekmiyordu. İçersinin çok boyutlu keşfini, en açık sonuç-ları verecek gibi yapıyordu. Akciğerlerimin çok sayıda filmle yokedilen "giz"liliği, yine ışıklı cama asıldı. Filmleri önce sessizce inceleyen emsalsiz hekim dostları, üzün-tülü üzüntülü bakiştılar ve beni dışarı çıkardılar.

Dışarı çıkıp bir iskemleye oturdum. Yüreğim atmıyor-du. Ancak önümüzdeki günlerde, önemli rol oynayaca-ğım bir tiyatronun başladığını kavramıştım. 8 Ocak 1992 Çarşamba günü, saat 14 idi.

Tark yarım saat kadar sonra dışarı çıktı. Kendisinin o yüz ifadesini iyi tanırdım. Gülümseme ile yüzünü buruş-turmanın karışımıydı bu... Kolumdan tuttu, kısaca: "Sey-han bizi bekliyor" dedi. Değerli akciğer uzmanı Prof. Dr. Seyhan Çelikoğlu'na, Florence Nightingale Hastanesine gittik.

Seyhan o denli yumuşacık incelikler içinde bir dosttur ki, insan ne durumda olursa olsun, ondan hekim olarak çekinmez. İki karış boyunda kalın bir iğneyi göğsüme so-kup içerden parça aldığı zaman bile, acı duymadım. Bu

yetmiyormuş gibi burnumdan içeri ampul ve dürbün söküp, ta akciğerlerimin içine kadar sokarak araştırırken tıkanan nefesimi, Seyhan'ın tatlı gülücükleriyle unuttur gibi oldum.

Tarık'la Seyhan, beni yine dışarı çıkarıp bir süre ko-nuş-tu-lar. Sonra Seyhan'la vedalaşıp ayrıldık. Tarık şıpını-şı bir gece düzenledi. Bana kendimi dinleyecek zaman bı-rak-mak istemiyordu. Ve müstesna dostum Tarık o gün-den başlayarak kendi işini gücünü bıraktı, gece gündüz, ameliyat sonu yoğun bakımdan çıkıncaya kadar, kendisini benim sağlığıma ve moralime adadı.

Dostluk ve pir aşkına... Hepsi bu!

Neşeli bir gece yaşadık. Adı belli olsa bile söylen-me-yen bir davetsiz konuğun, akciğere yerleştiğini anlıyor-dum. Karımın bana 43 yıl evlilikten sonra ilk kez o gece: "Yeter artık, içme!" demediğini de atlamış değildim. Ama gece yine de benim için, "değişik" değildi.

Uykum da değişmedi. Sabah uyanınca ilk olarak iş-i mi düşünme huyum da olduğu gibiydi. O gün işe, az za-man ayırabildim. Sıkıldım. Çünkü öğleden sonrayı, hasta-lığımın araştırmasına ayırmak zorundaydım. Kaçamaz-dım.

Beyin içinden sürekli düşünce dizileri geçip durur. Bunlar içinde birbirine bağlı olanları da vardır, olmayan-ları da... Bu düşünce dizileri, üçer beşer, ya da sürüler gi-bi kımıl-da-şır dururlar. Olaylar hızlanıyorsa, sürüler ko-şu-ş-maya başlar. Bilinç ile bilinçaltı birbirine karışır. Düşünce sürüleri kafada tozu dumana katar. Hele olaylar yoğun-laş-mış-sa.

İşte 9 Ocak 92 Perşembe, bu durumdaki kafamın içinden, sabah saatlerinin fotoğraflarıdır: "Yazı müsved-desi Sürat'e gönderilecek. Bilgi'den kitap istemişler. Çağ-

la Tokcan'la yeni işi konuşmalıyım. Sırası mı bu hastalığın? Mustafa Elöve'yi bugün kesinlikle görmeliyim. Öğle yemeği sözümü ölsem değiştirmem. Otopark çizimleri bitse artık. Film almalıyım, haftaya fotoğraf çekeceğim. Başıma bir de ameliyat çıkarsa, işler sürünmeye girecek... Bir hafta mı desem, bir ay mı? Yoksaaa... Bırak tıraşı şimdi!"

"Önce işe gidilecek. Yeni konuyu öyle ele almalıyım ki, şimdiye kadar yaptıklarımın daha iyi olsun. Ahşap iskele ve kalıp denen o rezillik, ortadan kalkmalı. Duvar ve sıva da... Olur mu olur. Ewvelsi akşam Turhan Selçuk'un sergisi parlaktı. Rıdvancığım elektrikleri tamir ettirdi. Sağolsun. Borcumu ödemeliyim. Öksürük hafifledi mi yoksa..."

Biraz da kafa dışı olayların sözünü edelim. Büroya gittim. Bir alacak çeki geldi, bankaya yattı. İyi. O günlerde çok para gerekecek ya! Mustafa'yla randevulaştım. Seviniyorum: Öğle yemeğini, Hıfzı Topuz, Ali Ulvi ve Feruh Doğan'la yiyoruz. Bebek'te, su kıyısında... Böyle insanların yaşadığı bir dünya, bırakılıp gidilmez ki... Ulvi niye içmediğimi soruyor. Söyleyemem ki. O güzel masanın keyfi kaçır.

Öğleden sonra yine kontroller var. Oysa bir hafta sonra, Ankara'da Mimarlar Odasında bir konuşma yapmaya söz verdim. Hazırlık zamanı daralıyor. Akciğerden alınan parça analizleri yapılmış. Sonucu söylemiyorlar. Tıpkı Ankara'ya gidişim konusunda, çok kesin konuştu: "Karar artık senden çıktı, bana geçti. Kesinlikle izin vermiyorum" deyiverdi. Sanırım artık aklımdan geçen olasılık, büsbütün belirginleşiyor. Akşamı evde, en sevdiğim bir kitabı alıp, rastgele bir yerinden okumaya başlayarak geçirdim."

10 Ocak 1992 Cuma. Büroya kısaca uğradım. Yapı yerine gidemeyeceğim. Bir detay istemişler, yolladım. Arkadaşlarıma para bıraktım. Ne zaman dönerim, belli değil. Tarık'la buluştuk. Cerrahpaşa kardiyolojiye gittik. Yine kontroller, analizler. Tarık, Cem'i Demiroğlu'nun (Prof. Dr.) odasına girdi. Kapıda bekliyorum. Alıştım beklemeye... Sonunda içeri çağırıldılar.

Dikkatli ve biraz da sıkıntılı konuştular. Bir akciğer ameliyatı sözü edildi. "Razı mısın?" dediler. Ben zaten kendime bile açıkça söylemeden, zihnimde bu kapıları açmışım. Sevindim bile... Ne yöne olursa olsun, ameliyat bir çözüme gidiştir.

"Elbette!" dedim. "Ne zaman?" sorusuna ise: "Yarım saat sonra" deyince, onlar da rahatladı. Üç gün sonra 13 Ocak (13'ün uğursuzluğunu falan takmadan) Pazartesi günü Florence Nightingale Hastanesinde yer ayrıldı. Ameliyat 16 Ocak Perşembe günü için planlandı.

O cuma saat 13'te yapacak iş kalmadı. Büroya gitmenin de anlamı yoktu. Tarık dostuma, bir öğle yemeğine gitmeyi önerdim. Kalyon Otel Restoranına gittik. Kontroller bitmişti. İçmek için en uygun zamandı. Masayı donattık. Yudumların keyfini çıkararak, bardakları tüketmeye koyulduk. Sevgili Tarık dostumun bir sıkıntısını da yoketmek zorundaydım:

"Bana nasıl söyleyeceğini düşünüp de, kendini yorma! Ben ne olduğunu anladım" dedim.

Söylemek zorundan kurtulmak, Tarık'ı da bir derece rahatlattı: "Kurtulacağına dair içimde güçlü bir umut olmasa, ben bu yemeğe gelmezdim, bahane bulur kaçardım" dedi. Beni duygulandıran, kendi halimden çok, Tarık'ın benim için duyduğu kardeşçe ilgi ve endişelerdi. Doktor hastasını avuturdu, oysa ben doktorumu teselli

ediyordum. Her şeye karşın neşe veren bir insancıl sahneydi. Ömrümün, huzur duyduğum yemeklerinden biriydi o masa.

Akşamüstü Şişli'de, Mustafa Elöve dostumun bürosuna gittim. (Sevgili Mustafa kısa bir süre sonra, o hastalıktan dünyamızı terketti.) Kapıda Doç. Dr. Uğur Tuzlacı'ya rastlamayayım mı? Ne olduğunu merakla sordu. Üç gün sonra ameliyat için hastaneye yatacağımı söyledim. "İyi. Operabl bulmasaydılar sorun olurdu" dedi. Bu da benim, haftalar sonra algılayabildiğim sözlerden biri oldu.

Cuma akşamı Tarık yine yalnız bırakmadı. Cumartesi öğlen de... Zaten Cerrahpaşa Tıp profesörlerinden 15 kişilik bir grubun, ayda iki kez cumartesi öğlenlerde buluştuğu yemeklere, birkaç yıldır ben de katılıyordum. Beni de aralarına kabul etmişlerdi. Yine o yemeklerden biri vardı. Florya'da Kosova Restorandaydık. Şöminede koca kütükler yanıyor, keyifli bir yemek yeniyordu.

12 pazar, program değiştirdim. Ankara konuşması için çalışmaya gerek kalmamıştı. Yıllardır baktığım, büyüttüğüm çiçeklerim ve ağaçlarımla uğraştım. Hangisi, ne zaman, ne boya çıkar diye hesapladım. Yabansı otlarını yoldum. Konuştuk: "Kendinize iyi bakın" dedim.

3.9. KURTULUŞ

13 pazartesi, hastaneye yatacağım. Önce büroya kısaca uğrayıp, arkadaşlarımla program yaptık. Para bıraktım. Telefonlarımı bitirdim. Saat 10'da Florance Nightingale Hasta Kabul bölümüne başvurdum. Müstesna dostum Remzi Özcan'ın (Prof. Dr.) bölümüne yatırıldım. Kat:2, No: 223

14 salı, 15 çarşamba, tepeden tırnağa kontroller, tomografiler, analizlerle geçti. Çarşamba akşamı hepsinin sonucu alınmıştı. Hepsi, hiç beklenmedik biçimde parlak çıkmıştı. Karaciğer tomografimi yapan hanımefendi doktor: "Kendim yapmasam, sizin karaciğerinizin bu kadar temiz olabileceğine inanmazdım" diyordu.

Ben sonuçları öğrendikten sonra yatağıma oturmuş, göğsümü yumrukluyordum: "Hey be! Ömrümün en sağlıklı zamanını yaşıyorum!" Ben bunları söyleyince, sevgili Tarık, yine çok iyi bildiğim bir çehre görüntüsüne giriyor, yüzü gülümsemekle buruşmak arası bir biçim alıyordu. Haklıydı da... Ertesi sabah ne sonuç çıkacağı belli olmayan bir önemli ameliyat geçirecektim.

16 Ocak 1992 Perşembe sabahı, ameliyata hazırladılar. Daha yatağımdayken bazı iğneler yapıldı. Sonra arabaya bindirilip ameliyathaneye götürüldüm. Tavanından koca lambanın sarktığı salona alındım. Yakın hekim dost-

larım, ameliyatı Prof. Dr. Aydın Aytaç'ın yapmasını uygun görmüşler, kendisi de bunu kabul etmişti.

Sayın adaşım ile, dostum olarak ameliyata katılan Prof. Dr. Tarık Minkari, beni güleç yüzlerle karşıladılar. Masaya yatırıldım. Aydın Bey bana, nasıl olduğumu sordu. Ben de ona "Ben rahatım. Siz de lütfen rahat ediniz" dedim. Gerçekten de öyleydi. Sonra narkoz verdiler, uyudum.

Akşam olurken, kendime gelir gibi oldum. Yoğun bakım ünitesi denen yerdeydim. Bitkindim. Sol akciğerimin iki "lop"undan biri, alınmıştı. Çıplaktım. Her yanımdan, birtakım borular kordonlar dolaşıyordu. Kesilip biçildiğim halde, sancı duymuyordum. Ama bitkindim.

Yoğun bakım ünitesi, 10-15 kişilik bir koğuş gibiydi. Her tür mekanik tıp cihazlanması vardı. Her an hemşire nezareti altındaydık. Bakım iyiydi. Elbet en zor durumdaki hastalar buradaydı. Onun için de arada, inlemeler duyuluyordu. Benim yüreğime dokunan, iki gün sürekli olarak bir çocuğun ağlaması oldu.

İki gün sonra, 18 cumartesi, yoğun bakımdan 226 numaralı odaya nakledildim. Bu odada bir hafta kaldım. Davetsiz konuk, bir lop içinde vücuttan dışarı atılmıştı. Üç gün sonra laboratuvar analizlerinden ameliyatın, hastalık çevreye yayılmadan ve zamanında yapıldığı anlaşıldı.

Dışarı atılan, düpedüz habis bir kanser uru idi.

Bazı arkadaşlarımla, aynı hastalıktan, dünyamızı hızla terketmiş olduklarını iyi biliyordum. Hastalığın ortaya çıkışından, ameliyatın başarıyla sonuçlandığı anlaşılınca kadar geçen günlerde, elbet onlar da aklıma geldi. Ama yüreğimde, dünyamızı terk korkusu yuvalanmadı. Ancak, biraz durgunlaştığımı da unatamam.

Şunu da unutamam: İnsanın yakın dostu üst düzeyde

bir hekimler buketi olursa, herhalde biraz şımarık davranıyor. Benim korkusuzluğum, belki de biraz bu talihten kaynaklanıyordu.

Onlara yürekten güveniyordum. Onun için başta Tarık, hepsi ne dediyse hemen yaptım. Azıcık ayak sürüseydim, belki de hastalık, önlenemeyecek kadar yayılabilirdi.

Hastanede son akşamımdı. Ertesi gün eve çıkacaktım. Neşeliydim. (Hastaneye kaçak soktuğum viskiden yudum alıyordum.) Sevgili Tarık'la, sevgili Gıyas Korkut Ağabeyim (Ürolog Prof. Dr.) ziyaretime gelmişlerdi.

Kendilerine, benim artık yarım yüzyıl hizmet eden karaciğerime minnet borçlu olduğumu, karaciğerimin bir "anıt"ını yaptırmayı düşündüğümü anlatıyordum, gülüşüyorduk. Hatta Amerika'da bir şehirde, ömrünü oranın hastanesine adanmış bir doktor için anıt yaptırıldığını aktarıyor ve anlatıyordum:

"İşte bu saygıdeğer göz doktoru emekliye ayrıldığı gün; büyük törenler düzenlenmiş, garden-partiler verilmiş, nutuklar söylenmiş ve son olarak doktor adına hastane bahçesinde yapılan anıtı kaplayan ipek kumaşlar, açılıvermiş, ortaya göz biçiminde bir anıt çıkmış. Tam bu sırada doktora yaklaşan hınzır bir gazeteci, fısıltıyla sormuş: 'Şimdi ne hissediyorsunuz?' diye... O da: 'Bir kadın doktoru olmadığına şükrediyorum' demiş..." Biz Tarık'la kahkahayı bastık, ama Gıyas Ağabeyim beni azarladi:

"Aman be! Ürolog olsaydı daha mı iyiydi?..."

4. ÇEVREMİZ DÜNYAMIZ

4.1. ÇEVRE ÜZERİNE

Konuya, zaman ve mekân içinde, oradan oraya zıplarak ve bazı olaylara ışık tutarak girelim. Sonunda, ilgisizmiş gibi gözükenleri birbirine bağlamak, sanıldığından kolay olacak. Öyleyse önce, İzmit'ten, hem de çok eskimemiş yıllardan bir iki anı anlatalım.

Bundan 55 yıl kadar önce, biz Narlıkapılılar, İstanbul'dan 5.5 metrelik, keresteden üretilmiş yelkenli sandallarımızla, İzmit Körfezine gelirdik. At kuyruğu kılından ördüğümüz oltalarla, balık tutardık. O kadar çok balık tutardık ki, kayık batmasın diye, bazılarımız İstanbul'a trenle dönerdi.

İzmit'in bir "Şehir Lokantası" vardı. Vaktiyle, eski Halkevi binasındaydı. Sonra Fuar Alanının güneyine, deniz kıyısına taşındı. Yolumuzun üstündeydi. Ayda birkaç kez giderdik. Su kenarına taşınmasına da sevinmiştik. Masamızın birkaç metre ötesinde, deniz içinde martılar dolaşırdı. Ama su o kadar sığ idi ki, suyun içindeki martılar yüzemez, dibe basarak yürürlerdi.

Günün birinde bu garip manzara, bir dostumun tuhafına gitti, sordu: "Denizin içinde yürüyorlar, ne biçim martı bunlar?" dedi. Kendisine anlattım: "Bunlar martının

'piyade' cinsidir. Martı oldukları için de, deniz piyadesidir" dedim.

Şimdi artık martılar, kıyılarda bile değil. İzmit Körfezinde balık iyice azaldığından, çöplüklere göçtüler. Bunu işaret olarak ciddiye almak, hafiflikten doğmasa gerek.

Şimdi şu çevre dediğimiz kavramın, bir açıklamasını yapmalıyım. Sözü macunlaştırmadan anlatmak gerekirse (ki, her zaman gerekir) denebilir ki:

"Çevre, yaşadığımız mekândır." Evet, topu topu üç sözcük, ama yeterli. "Yaşadığımız" dediğimize göre, zamanla ilişkisini kurmuş oluyoruz.

Yaşayışımızdaki zaman kavramı, bizim ömrümüzle sınırlı değil. Kişi kendi ömrü içine, gelişmesi ve yeteneği oranında, dünyanın hatta evrenin yaratılışını sokabiliyor... Dünyanın sonu ve evrenin geleceğini de.

Ya "çevrenin mekân boyutları nerede bitiyor?" dersek, onun da yanıtı açık: Önce dünyanın sonuna, sonra aya, güneşe ve evrenin uzaklıklarına kadar... Kişinin ruhsal yetenekleri oranında derinleşerek... Çevre kavramı, değinebildiğimiz - görebildiğimiz - göremediğimiz, var olan her şeyi kapsar. Çevreyi duyumsamaya - algılamaya başlama işi, yüreğimizin dibinden, beynimizin içinden kaynaklanır.

İnsanları yaşayışa bağlayan kökler, çevre ile ilişkileridir. Çevresiyle ilişkileri önemsemeyen, çevresinden kopan kişi, kendisini yaşayışa bağlayan kökleri, yaşayış (hayat) iksirinden mahrum bırakır. Sağlıklı düşünen kafalar, farklar bile olsa benzeşir ve gruplaşırlar. Bu gruplaşmalar ve gruplaşmaların ilişkileri, toplumun iskeletini kurar. Toplamlar ancak, çevre ilişkilerinin güçlenmesiyle, kemiksiz ve sürüngen olmaktan kurtulurlar.

45 yıl önce, Trakya'nın Karadeniz kıyısındaki bir kö-

yüne gitmiştim. 60 haneli köyde, altı tane radyolu kahve vardı. Köyün bütün erkekleri, haftanın her günü kahvede tavla ve iskambil oynamaktaydılar. Çünkü haftada iki gece, birer araba kaçak odunu kıyıya indirerek, "yevmiyeyi doğrultmakta" idiler.

46 yıl önce Erzurum'un Büyük Güney tepelerinde atla dolaşmaktaydım. Kel tepeler ufuklara doğru, birbiri peşine sıralanırdı. O zamanın ihtiyarları, buraların vaktiyle orman olduğunu anlatırlardı. Günü gelip de kuytu vadilerin birinde, görkemli bir koru ormanı parçası keşfediverdim. Burada, "yatır" olduğu için, halk bu ağaçlara dokunmazmış. Genelde, mezarlıklarımızdaki ağaçlara da dokunulmaz. Çünkü halkımız ölümlerden korkar. Oysa onlara, dirilerden korkmak gerektiği öğretilmemiştir.

Orman yolları ağıımız, genişlemektedir. Bu değişimin dış kılıfı, güya ciddi orman ürünleri üretimini artırmaktır. Oysa gerçekte, çirkin politikacının bu yolların açılması için yaptığı baskı sonunda, tüm ülkenin orman hazinesi, köstebek orman kaçakçılarının yağmasına açılmaktadır.

Ormanda yerleşen köylü nüfusu, kademeli bir planla oradan ayırıp, göç ettirmek gerekir. Devletçe teşvik ederek... Örneğin endüstrileşmekte olan bölgelerde, devlet arazisini, kendi elleriyle yapacakları konutlar için, dağıtarak. Öncelikli iş bulmasına yardımcı olarak.

Pek tuhaf bir değişime tanık olmaktadır: Ülkemiz ağır ağır, kendi vatandaşları tarafından, kanunsuz olarak işgal edilen bir ülkeye dönüşmektedir. Bir yandan, artık çaresiz insanlar için kurtuluş yolu olmaktan çoktandır çıkan gecekondu, öte yandan orman köstebekleriyle.

Tarım yöntemlerinin, bizde bile değiştiği gözüküyor.

Ben artık Anadolu'da, eşekli köylü görmez oldum. Traktör ve yapay gübre kullanılıyor. Sulama yaygınlaşıyor. Tohum ıslah edildi. Bunların hepsi iyi de, 60 yılda yaklaşık 4 misline çıkmış olan nüfus, ancak böyle besleniyor.

Dünyada, bitkilerden elde edilen yakıtın (yani odun ve kömürün) kullanımına, son vermek gerekir. Ağaçlardan elde edilen kerestenin yapılar için kullanımından, artık vazgeçmek gerekir. Günü gelip de buna mahkûm olduğu gerçeği, insanlar tarafından anlaşılacaktır. Bu kavrayışın, gerçeklerin kafalarına vurmasından önce olabilmesi, ne yazık ki güçlü olasılık değil.

Dünyada insan yaşayışını 21. yüzyılda iyice zora sokacak olan nedenlerin başında, hızlı nüfus artışı geliyor. Bu tehlikeyi çok iyi anlatan bir ufacak tablo var. Bu tablonun sonuçlarını görmemek için, gözlerini kapamak yetmez, aptal olmak şarttır. Akıl silkeleyen bir tabloyu, belki yüzüncü kez sergilemeye çekinmeyeceğim:

Dünya insan nüfusunun 3 milyarı ilk kez aşması, 1960 yılındadır. Ateş yakmasını bulan değil de, ilk kez korumasını başaran Pekin insanı, yaklaşık 500 bin yıl önce yaşadı. O zaman 10 milyonun altında olan dünya nüfusu, ancak 500 bin yıl geçtikten sonra, 3 milyarı buldu.

Ya ikinci 3 milyar için ne gerekti? Sadece 40 yıl... Dünya nüfusu, 1960'tan sonraki sadece 40 yılda, 6 milyar oluyor. Bu durum, ikinci 3 milyarın, birinciden 12.500 (on iki bin beş yüz) kere daha hızlı dünyaya gelmesidir.

Doğanın ürettiği besin ürünlerini kimyasal yolla elde etmenin, yolu bulunmadı. Bulunsa bile, bunu sağlayacak enerji ortada yok. İnsanlar çoğaldıkça, tarım alanları azalıyor. Nüfus artış hızının ivmesi artmasa bile, 40 yılda 6 milyara varan dünya nüfusu, 21. yüzyıl sonunda yaklaşık

40 milyarı (ivme sürerse belki 100 milyarı) bulur. Ne yer, ne içer bu insanlar?

İnsanlara öğretilecek ilk bilgi, sevişmek için ille de ocuk yapmanın şart olmadığıdır. Yaradılış cömert. Binlerce kez sevişme günü vermiş. Eēer kanunlar ve vicdan müsait olsa da, tek bir erkekten boēalarda olduēu gibi dl alınıp aşılansa, o tek bir erkeēin yüz binlerce ocuēu olur. Beş on ocuk yaparak erkekliēini kanıtladıēını sa- nan kişilerin, ancak böyle bir örnek ortaya çıkarsa sa- malıklarıını anlaması, belki olasıdır.

4.2. ÇEVRE NASIL KİRLENİR?

Çevre kirlenmesi deyip duruyoruz. Bunun anlamını deşmek zorundayız. Çünkü kir denen şeyde ille de bir iğrençlik olduğunu sanırız çoğu zaman... Oysa çok temiz malzemeyle de kirletmek olasıdır. Çünkü "kir"in bilimsel tanıtımı şöyledir: "Kir, yanlış yerde bulunan malzemedir."

Tanıtım, bütün bilimsel anlatımlarda olduğu gibi, olağanüstü, sade ve açıktır. Örneğin, içilen bir şehriye çorbasından bir saç kılı çıkarsa, mide bulandırır. İsterse bu kıl, biraz önce mis gibi yıkanmış sevgilinin saçından olsun. Ama öte yandan düşlere dalarak sevgilisinin saçlarına yumulan bir âşık, eğer o saçlar arasında bir şehriye parçası görürse, dünyasını şaşırır. Çünkü bu da, yanlış yerde bulunan malzemedir.

Dünyada mevcut en büyük kirlenme tehlikesi, iktidar da bulunan çirkin politikacılardan doğar. Çünkü çirkin politikacı, yanlış yerde bulunan malzemedir. Çünkü dünyada insanlığı acı yazgılara sürükleyen kirlenmenin kaynağı, çirkin politikacıdır.

Kir temiz olabilir ama, ille de temiz olacak değildir. Kirin temizi olduğu gibi, iğrenç olanı da vardır. Çöplükleri kastedmiyorum. Çöplükler de, vereceğim örnek kadar iğrenç değildir. Dünyanın en iğrenç kirlenmelerinden birine örnek, Gökova termik santralidir. Bu vahşet, hâlâ anlatılmadı. Bu yapılan, cennette yangın kundakçılığı yap-

mak kadar haincedir. Termik santralin bacası, vicdanı tatile çıkmış politikacının, gözü dönmüş şehvetini simgeliyor.

Dünyamızın ve yaşadığımız çevrelerin maddesel kirlenmesi koşutunda, aslında çok daha acıklı sonuçlar veren başka kirlenme türleri var. Hiç kuşku duyulmasın, şehirlerimizin ve çevrelerimizin çirkin görüntüsü, toplumuzun aynasıdır. Bu, estetik kirlenme örneğidir. Bazı müzik türleri, fonetik kirlenme bulaştırmaktadırlar. En etkili kirlilik ise, kültürel çoraklaşmadan kaynaklanan, etik (yani ahlaksal) kirlenmedir.

Estetik, fonetik, etik diye sıraladığımız "tik"li kirlenmelerin mayalandığı ortam, politik kirlenmedir. Örneğin enflasyon da, politik kirlenmeden kaynaklanmaktadır.

Politik kirlenmenin yanlış yerlerde bıraktığı malzemeye bir örnek, kökü dışarda kuruluşlardır. Ülkeyi yeraltından, para ve inanç sömürüsü alet ederek işgal etmekte olan bu dış odaklar, insanlarımızı aldatmakta, maddesel çevremizi ve ruhumuzu karartmaktadırlar. Pek belli olan bu odakları engellemeyen, bile bile göz yuman iktidarlar da, yanlış yerde bulunmaktadır.

Toplum olarak, bir kültürel çoraklaşma içindeyiz. Halka geleceği gösterecek yolların ışığı, karartılıyor. Halkın ufukları, ortaçağdaki gibi daraltılıyor. Halkın gözünü boyamak için, aklını çelmek için, tatlı mamalar veriliyor. Konforun doğal olarak, kendiliğinden artmış olması, her eve buzdolabı ve televizyon girmesi, siyasal lakırdı bulaçlarıyla sanki uygarlıkta ilerleme gibi yutturuluyor.

Kültürel kirlenme şiirlenir mi? Evet, şöyle şiirlenmiş:

Değil mi ki korkudan dili bağlı sanatın

Değil mi ki çılgınlık sahip çıkmış düzene,

Doğruya doğru derken, eğriye çıkmış adın.

Değil mi ki kötüler kadı olmuş Yemen'e:
Vazgeçtim bu dünyadan, dünyamdan geçtim ama,
Seni yalnız komak var, o koyuyor adama.

Bu şiiri bizim için yorumlarken, bir iyi yanı, bir de kötü yanı var. İyi yanı, şiirin 400 yıl kadar önce W. Shakespeare tarafından yazılmış olması (Türkçesi Can Yücel). Kötü yanı ise, başkalarının bu halleri 400 yıl öncesi geçirmesi.

Evet, çevreyi, anıt ve yapıtlarıyla korumalıyız. Ancak, istisnasız her şeyin korunması gerektiği düşünülemez. Gelişmelerin yolları, açık olmalıdır. Geleceğin, geçmişin temellerine doğru olarak oturtulması, kaçınılmaz borç. Bu temelin dengesi, elbet yaşanan zamanda bulunacak. Dengeyi kurmak şart.

Evet, her şeyi korumak olanaksız ve gereksiz ama, geçmiş, tümüyle birden yok saymak da olanaksız ve gereksiz. Tek bir yolu var belki: Ölmek... Oysa öbür dünya yolcularının bile, geçmişlerinden tümüyle kopmasına izin verilmediği, bize anlatılmıyor mu?

Dünyayı da, vatani da, kendimizi de, sokağımızı da, yakınlarımızı da, kendimizi de korumamız gerekir. Elbet ahlakımızı da... Hatta her şeyden önce, ahlakımızı.... elbet eğer korunmaya değer bir ahlaka sahipsek...

"Geldik-gidiyoruz" diyerek, çevre ilişkilerini küçümsemek, "Benden sonra tufan" hafifliğine düşmektir. Ölmek marifet değil, marifet adam gibi yaşamak... Verilmiş yaşama hakkının bize yüklediği görevleri, ciddiye alarak... "Yaşayışın ne olduğunu anlamamış olanlar, ölümü marifetli bir erdem haline getirmek zorundadırlar" diyor bir düşünme ustası (G.B. Shaw).

Bize verilen yaşama fırsatı, bir hediye ya da lütuf olmaktan önce bir görevdir. Bu görevi ciddiye almak zorundayız. Görevi kaytaranların bolluğu, ciddi insanlar için dayanak olamaz.

Bazen konuşmalarımın sonuna, prefabrike (önceden üretilmiş) bir bitiş takıyorum. Bunu çoğu zaman, hatta sevinerek yapıyorum. Çünkü, düşünme ağırlığı - umursamazlık - neme gerçekçilik konularında, yaramıza tuz basıyor:

ve suçlu olduğumuzu
ve suçlu oluşumuzda bir suçumuz olmadığını
ve elimizden bir şey gelmeyişiinde suçlu olduğumuzu
ve bunun bize yettiğini
çoktan biliyoruz.
(H.M. Enzenbsberger)

diyordu şair ve çoğumuzu iyi anlatıyordu.

4.3. KİRLENMENİN RUHSAL KAYNAKLARI

20. yüzyılın sonuna doğru toplumlar, çevre sorunlarının hızla önem kazanması karşısında sanki şaşkına döndüler. Bunun kaynağında, pratik yaşama koşullarının zorlanmasından doğan maddesel kirlenmelerin, anlaşılmaz bir hızla ve şiddetle artışı gibi bir neden vardı. Ancak, tehlike karşısında gözü açılan toplumların, her ne kadar gözleri açılmışsa bile, bunun gerçek bir uyanma olduğunu kabullenmek olanağı yoktu.

"Kirlenmekte olan dünyamızda bir gün gelecek, hava, gözle görülür olacak" diyordu bir üstad (Norman Mailer). Bu düşünce ileri sürüldüğünde, bir kehanet gibiydi sanki... Oysa artık değil... Bazen sabah erken İzmir Körfezinde ve hatta İstanbul'da, kentlerin üstüne sis ve du-man karışımı bir hava çöküyor ki, elle tutulacak, bıçakla kesilecek gibi...

Bir başka yakıştırma, şöyle yapılıyor: "İnsanlık gelişmesinin çağdaş formülü: İlerleme eşittir gürültü + çevre kirlenmesi + kanser + enflasyon..." (Ugo Longoni) (Enflasyon sözcüğünü ekleyen ben değilim).

Bir mizahçı (Ted Henderson), içinde her espride olduğu gibi gerçek payı bulunan bir şaka yapıyordu: "Günümüzde artık yamyamlar bile, çevre sorunlarına duyarlı oldular. Vücutlarına fazla kimyasal madde girmiş olan Amerikalıları yemiyorlar."

Çevre kirlenmelerinin etkili kaynağı, her şeyden önce dünya nüfusunun akıl almaz artış hızı...

Öte yandan her gelir seviyesinde toplumda konfor artışları yaşanıyor, bu artışlar endüstri üretimini artırıyor ve böylece endüstri dünyayı iyice artan bir hızla kirletiyor. Fosil enerji kaynaklarının azgınlaşan bir hızla tüketilmesi, atom enerjisi gibi, "artıkları zehirli" kaynakların kullanılışı ve benzeri sebepler de, dünyanın yakın gelecekte kitlesel insan yokoluşlarına neden olacak kadar yaşanmaz hale gelişi tehlikesini, insanların gözüne sokmaya başlıyor.

Kısaca özetlediğimiz bu kirlenmelere ait ana nedenlerin, salt maddesel nedenlerden kaynaklandığını sanarak konunun derinliklerine inmeyi savsaklarsak, gerçekleri göremeyeceğiz.

Dünyadaki tüm kirlenmelerin ana kaynağı maddesel oluşmalardan değil, ruhsal kirlenmelerden kaynaklanıyor.

Tüm bozulma ve kirlenme nedenlerinin ana kaynağı insan ruhlardır.

Dünyadaki tüm kirliliklerin de, kötülüklerin de anası, maddeten steril olan kötü ruhlardan ve kötü yüreklerden kaynaklanıyor.

Ruhtarında her türlü kötülüğü üreten ve barındıran, her türlü göze görünmez pisiği içinde saklayabilen, çöplük yürekli insanların çevre kirlenmesindeki rolü görmezlikten gelinemez. Çöplük yürekli insanlar, tüm dünya çöplüklerinden daha tehlikeli fenomenlerdir.

"Ne yöne adım atılırsa atılsın, hep pisiğe basılıyor" diyordu Gustave Flaubert (1821-1880). 115 yıl önce ölmüş olan romancı bu sözü, sanırım ki simgesel olarak söylemişti. Sözüne ettiği pislik, ruhsal kirlenmelerden do-

ğan çözümsüzlükler olmalıydı. Bunca yıl sonra üstadın yargısı, maddesel alanda da gerçek biçimine dönüştü.

Çevre elle dokunabildiğimiz, gözle görebildiğimiz sınırlar içinde olamaz. Çevremizin sınırları tüm dünyayı kapsar. Politika magandalarının çok kullanmaya başladığı bir deyimle globalleşme, çikita muz ithali ile başlamaz ve bitmez. Dramatik gelişme, ne yazık ki insanların yaşama hakları üzerindeki tehditlerin globalleşmiş olmasıdır.

Köşe başı döviz büfesinde döviz satın alabilmeyi globalleşmenin nimeti saymak, olanak dışı olsa gerekir. Bu gibi kolaylıkların sonuçlarını bilmek ve hesaba katmak, akıllı çalışan politikacının vicdan borcudur. Unutmamalıdır ki globalleşen dünyada kirlenmeler, tam anlamıyla steril şartlarla olmaktadır.

Çevre gözle görülenlerden, laboratuvar terazisine koyulabilenlerden çok, gözle görülmeyen koşulların tehdidi altındadır.

Yok olmanın kaygan eğimine sürüklenmiş olan yaşama mekânları ve çevreler, yaklaştıkları yok olma uçurumundan düştükten sonra bile kurtulmuş olamazlar. Dünyada hiçbir çevreyi ölüm kurtarmaz. Uçurumun kenarında bitmeyen kötülükler, uçurumun dibinde bile bitmez. Düşüşün sıçramaları bu sefer gelecek kuşakları etkilemeye başlar.

Temizlik ile kirlilik arasındaki uzaklık, sıfırın epeyce üzerinde çeşitli kirlenme basamaklarını içerir. Örneğin temizlikle kirlilik arasındaki yollarda, sislenme-bulanıklık-buğulanma gibi gerçekleri örten oluşumlara rastlanır.

4.4. KIRLI SESSİZLİK

Sessizlik de kirlenmenin bir biçimidir. İsterse hiçbir fonetik kirlenmeye rastlanmasın.

Bir ülkede karanlıkları yırtmak, gerçekleri görmek ve kötülükleri haykırmak durumunda olan vatandaşların sessizliğinden daha kötüsü, yetişkin insan kitlelerinin, üniversitelerin, yazarların, sanatçıların, düşünce insanlarının sessizliğidir. Bu sessizlik, kirlenmelerin en pis, en zor temizlenir bir biçimidir. Çünkü bu kirlilik, doğacak kuşakları bile zehirleyebilecek yaygınlıktadır.

Maddesel karanlıklar, biçimleri ve renkleri yok eder. Karanlıkta hiçbir şey görünmez.

Toplumların karanlıklara sürüklenişi, kültür çölleri gecelerinde yaşatılması, kirlenmelerin en pis derecesidir. Çünkü bu karanlık, insanların üzerine sivaştığı-bulaştığı gibi yaşanacak yılları ve gelecek zamanı da uzun bir süre kirletir. İnsanları gerçekleri görmeden robotlaştırmaya, düşünmeden inanmaya sürükleyecek politik karanlıklar, kirli politikacıların düşü olur.

Sıfıra inişten de kötüsü vardır. Sıfıra inişten daha kötüsü, insan kafalarının negatif kültürle doldurulmasıdır.

Günümüzdeki ruhsal kirlenmelerin ana nedenleri arasında, toplum katlarının birbirinden koparılışı, toplumun kaburgasını oluşturan ve onu sürüngenlikten kurtaran ku-

ruleşların sislenmeye gömölüşleri ve suskunlukları yer alıyor.

Üniversitelerimiz, bilimsel kılıf giydirilmiş bir kışla düzenine sokuldular. Mensupları düşünce açıklayamaz biçimde susturuldu. Üniversitelerin bir sislenmenin ve suskunluk döneminde oluşu, düşünce belirtmeye cesaret edenlerin de susturulma önlemlerinin alınışı, karanlığa gidişin bölümlerinden biridir.

Basınımızda çeşitlilik nerede ise kalmamış gibi. Büyük gazeteler hep birbirine benzedi. Ana sorunları, tiraj ve reklam gelirleri oldu. Davranışları, ekonomik darbeler vuracak politikacıların hışmını çekmeyecek bir siliklik biçimine dönüştü. Yazı işlerini yönetenler, gazete sermayedarları ve politikacılar arasında öfke uyandırmayan buka-lemun oyunlar sergilemekte.

Ülkenin ahlak temellerine su kaçırmış olan vicdan fukarası bir politikacıyı övmek için birbirini çiğneyen ve sağlığında poposunu yalamaya doymayan köşk şaklabanı yazı işleri yöneticileri, iştihalarını dindiremediler. Şimdi de: "Özlüyoruz" diye başlık atarak mezarını yalamayı sürdürüyorlar.

Her ne kadar gerçekleri korkusuzca söyleyebilen çok az sayıda gazeteci henüz sütun sahibi olmayı sürdürüyorlar ise de, bu da gizli bir hesaba dayanıyor. Böylece suskunluklarını gizlemeye çalışıyorlar. Kısacası her gazete, kadrosundaki birkaç kişilik deli kontenjanını korumakta.

Televizyon ve radyolar ise bu halleriyle övgü ticareti yapmanın yanında nefret kusmayı da sürdürüyorlar. Halk kültürünü yozlaştıracak şenlikli gösteriler, bazı televizyonların en ağırlıklı programları olmakta.

Dünya politikacılarının ortak görevi, bu küreyi yaşamaz çevrelere döndürecek olan gidişi önlemektir. Ön-

müzdeki yakın yılları değil, yüzyılları planlamaktır. Global mekân politikasını saptamaktır. Bu planlama yeteneği, ancak berrak, tertemiz beyinlerin, kirlenmemiş ruhların eseri olabilmesi gerekir.

Bu planları, kafaları çıkar turnikesi gibi yalnız tek tarafa çalışan buğulanmış beyinler yapamaz. Vicdan fukaralığı hastalığına tutulanların, böyle planlamaları yapabilmeleri, olanak dışıdır.

Örneğin, Kuveyt insanının özgürlüğünü korumak için savaşa razı olup, Bosna-Hersek cinayetlerine göz yumaları, yani günümüz dünyasını sürükleyen politikacıların, geleceğin dünyasını planlamayı yapabileceklerini değil de, akıllarına getirebileceklerini düşünmek saçma olur.

Umut yok mu?

Umutsuzluğa düşmenin, taksitle intihar etmek olduğunu biliyorum. Ancak yakın yıllar için hiçbir ciddi umut ortada yokken, pembe hayaller kurup onları anlatmaya çalışmak, boşuna olur.

Şimdilik benim görebildiğim, yeni gen araştırmaları sonucu ortaya çıkması beklenen insan toplumlarının, çevre konusunda nereye gidilmekte olduğunu görebileceğinden ibarettir.

4.5. GÖÇLER

"Şehirlere akını önleyelim" önerisinde bulunmak, "önümüzdeki yıl yağmur yağdırmayalım" demek kadar, zihinsel çoraklıktır.

Tarımla geçinen nüfusumuzdan yüzde 80'inin daha, önümüzdeki 20 yılda kentlere göçmesi önlenemez. Üstelik doğum artışlarını da, yanlarına alarak... Hem bu nüfusun, Sinop, Kars gibi zaten küçülen kentlerimize göçeceği düşünülemez. Hepsi önemli büyük şehirlerimize göçecektir.

Göçlerin, Osmanlı İmparatorluğu İstanbulunda olduğu gibi: "Dersaadet kapılarında fizyonomistlerle vize uygulamak" biçiminde önlenemeyeceği de bellidir. Ülkenin nüfus yayılma ve artışını, planla ve teşviklerle düzene koymak, tek çıkar yoldur.

Bu ancak, disiplinli ve kendini yönetme yeteneğinde toplumların gidebileceği bir yoldur. Başka yol da yoktur. Devlet, insanlar ve kuruluşlar arasındaki ilişkileri, düzene sokar. Bu düzenle yaşama disiplini sağlanır ve toplum bütünleşme olanağına kavuşur. Ters, er geç çözülmek ve dağılmaktır.

Yalnız büyük şehirlerin değil, bütün ülkenin en ağır sorunlarından biri, nüfus artış hızıdır. Bu artış hızı sürüp giderse, Türkiye'nin 21'inci yüzyılda ileri ülkeler arasına katılması, masal olarak kalır.

Namuslu politikacının tanımında: "Halkı gitmek istediği yere değil, gitmesi gereken yere yönlendirmeye çalışan ve bunu göze alan" insan olması vardır. Aile planlaması yapılması ve nüfus artışını önleme çabası gösterenleri, "milletin erkekliğiyle oynamak" biçiminde yorumlayan politikacıdan, halkı ve gelecek kuşakları korumak gerekir. Bu kafalar, ülke geleceğini kaoslara sürüklemekten çekinmeyen akıl ve vicdan fukaralarına aittir.

Bizim sarayımız bile Topkapı Sarayı. Bütünlüğü olmayan bir bina mahşeri... Çadırılı yerleşmenin taşlaşmış gibi sanki. Göçebe kafasından hâlâ kurtulamadık. Üstelik, göçebelikten de kurtulamadık. Hâlâ ülke içinde göçüp durmaktayız. Beş kuşak aynı binada oturan ailemiz varsa bile, sayıları kim bilir kaç kişinin parmaklarıyla, hemen sayılabilir.

Sanıyorum ki bizim göçebelikten, çadırdan çıktuktan sonraki ilk basamağımızın, apartman yaşayışı olması yanlıştır. Biz çadırdan sonra, tek eve yakışırız. Ailelerin komşularla ortak sorunları en aza indirebilecekleri çözüm, bahçeli evdir. Tarla ve arazide hep ortaya çıkan, kuşaklara kalan kan davalarına sebep olan sınır anlaşmazlıklarının, eski gecekondlu mahallelerine kaydığı görülmedi.

Oysa apartmanların çoğu, bir cadı kazanı sanki. Isıtmadan temizliğe kadar her ortak sorun, bitmez tükenmez anlaşmazlıklara kaynak oluşturuyor. Sürtüşmelerden doğan kinler, uzun yıllara sığmıyor. Arada bulunabilen bazı azgelişmiş apartman sakinleriye, tükenmek bilmeyen kin mayalaşmalarıyla, kişiliklerini kanıtlamaya yelteniyorlar. Kanıtlamak için başka yetenekleri ve yolları yok.

Dar sokakların küçük evlerinde oturan insanlar, birbirine kolay ısınıyorlardı. Komşuluk ilişkileri, en içten yar-

dımlaşmalara kadar, insancıl yakınlıklarla sıcak tutuluyordu. Geniş caddelerin kocaman apartmanlarında insanlar birbirinden koptu. Hele trafiğin balta gibi kestiği geniş caddelerin iki yanında oturanlar, birbirini göremez oldular.

Televizyondan buzdolabına kadar yeni edinilmiş gelişmiş şaşırtıcı konfor şartlarının gevşekliğiyle herkesin henüz pek anlamadığı bir zevk ise, topraktan uzaklaşmak... İnsanları, topraktan-ağaçtan-bitkiden kopartan çözümlerin, zalim bir yanı var. Her sabah hangi çiçeğinin yeniden açtığını göremeyen insan, doğadan uzaklaşıyor ama, insanlardan da uzaklaşıyor. Apartman çocukları, toprak ve bitkiden kopuk yetişiyor. Sayamam ama, herhalde bu mahrum kalıştan kaynaklanan bazı sevgisizlikler olsa gerekir.

Apartmanlar, konut siloları. Gördüğüm kadarıyla en yüksek yaşama standardının kolaylıkla gerçekleştirdiği dünya şehirlerinde de, apartman silolarından kaçış başladı. Bazı büyük kentlerin nüfusu azalıyor. Endüstri sonrası toplumlarda halk büyük kentlere göçmüyor, tersine büyük şehirlerden kaçıyor. Büyük şehirlere akın, henüz yeterince gelişmemiş ülkelerin hastalığı. Hem refah, hem de kültür noksanı işareti bu. Örnekler: New Mexico, Karachi, Kahire, São Paolo... Ne yazık ki bunlara, İstanbul, İzmir ve örneğin Bursa'yı da eklemek zorundayız.

Gelişme çabası içinde olup da, henüz bir yerlere varamadığını düşünen yeteneksizin hırsı, her şeyin büyüğüne sahip olmak. Büyük ev, büyük otomobil gibi... Aynı gerilik iktidara geçen politikacıda, büyük cadde, büyük meydan biçiminde âraz veriyor. Örneğin Eminönü, Beyazıt, Taksim meydanları, büyütüldükçe büyütüldü. Bunlar

büyümedi, ovalaştı. Bunlar artık şehir meydanları değil, insanları kavrayan meydan biçim ve boyutları, yitti gitti.

Gelişmemişler, dar sokaklardan da utanır oldular. Dar sokakların neredeyse topunu ortadan kaldırarak geniş caddeler açmayı, imar sandılar. Dar sokak ve küçük ölçüde bina yokedildi. Yerine, geniş cadde ve vahşi boyutlu apartmanlar getirildi. Tarihsel ve yerel karakterli kent mekânları, imar zamparalarının acımasızlığıyla, berbat edildi. Üstelik bu suçlular, millilik ve taassup kisvelerine bürünmüşlerdi.

Şehirlerimizin, ya da neredeyse bütün şehirlerimizin, uygulanabilir ciddi planları yapılmadı. Ama plan varsa da yoksa da, nüfuz tüccarlarıyla rüşvet akbabalarının cürüm âleti olarak kullanıldı.

Sokaklar, herkesin ortak malı. Adı ister cadde, ister meydan olsun, tüm ortak mekânları özetleyerek tanıtan sözcük: Sokak. Tüm dünya kentlerinin sokakları, tüm dünya insanların ortak mekânı..

Şehirler toplumun çehresi. O toplumun yüzü, ortak şehir mekânlarında biçimleniyor. Toplum huzurluysa, bu huzur o toplumların oturduğu şehir çehrelerine de yansıyor. Toplum karmakarışıkça, o toplumun yansıttığı şehir çehresi de, pazaryeri kargaşasında oluyor.

Büyük şehirlerimizin asalak nüfusu arasında, vergisiz, çalışmadan, toplum yararına hiçbir iş üretmeden geçinen kalabalıklar var. Kâhyalar, tombalacılar gereksiz kalabalık ediyorlar. Sokakları kullanılmaz hale getiren işportacı ve pazarcıların, direnişlerine özgürlüğü âlet etmeye yeltenmeleri, disiplinsiz şehirlerin görünen lekeleridir.

Devletin gecekondü faciasını 50 yıldır seyredişinde, acaba bir gizli hesap mı var? Bu hesabı hükümetler mi yapmakta? Polis kayıtlarına "bimekân takımından", yani

versiz yurtsuz tanımıyla geçen açıkta kalmış vatandaşı, çaresizliğe itmenin anlamı nedir? Halkı, devlet arazisini, açık açık parselleyip satan haydutların kucağına itmenin, hesabı nedir? Halkı rüşvetçilerin ineği rolüne sokup, sağılmasını seyretmekte vicdan mı vardır?

Yapılan bin gecekondu, belki yalnız bir tanesini yıkıp dramatik sahneler yaratarak, hepsinin birden huzurunun kaçtırmakla, sanki kanun saygısı mı sağlanıyor? Bu binde bir oranda yıkım, gecekondu haydutlarıyla rüşvet akbabalarının, haram ekmeğine yağ sürmekten başka ne yapıyor?

Bütün bu sahnelere göz yumduktan sonra, hatta, bazen yeraltından teşvik ettikten sonra, gecekonduculara tam bir pişkinlikle elektrik bağlatmaya, tapu dağıtmaya girişen bezirgân politikacı, vicdanını temizlemek amacıyla bile değildir. Çünkü o, vicdanın böylesini temizleyecek kimyasal maddenin daha icat edilmediğini bilecek kadar, kurnazdır. Onun hesabı, gelecek seçimde peşinde olacağı nüfuz ticaretini sağlayacak vatandaş oylarına, tuzak kurmaktır.

Bütün bu senaryo, çaresiz vatandaşı önce karanlığa itip, önce denize düşürüp, sonra "kurtarıcı"yı oynamak değil midir? Bu davranışın, kaçırılan güzel kızı önce çapkınların elinden kurtarıp, sonra bizzat zorla gebe bırakmaktan ne farkı var? Vatandaş önce borçlanmaya mahkûm edip, sonra affediyormuş gibi davranmak, siyasi tefecilikten başka ne ola ki?

4.6. DEMOKRASİ BAHANESİ

İstanbul binlerce yıllık tarihinde, hem şehir kuruluğu olarak, hem de şehir işleyişı ve görünüşü olarak, bütünüyle kendisine özgü karakterlere sahip olmuş müstesna bir şehir olabilmıştır. Son 40 yılın gelişmeleri ve bu gidişle 21. yüzyıl başında kurtulunamaz yazgı olacak gelişmeler, dünyanın en karakterli şehri olan İstanbul'u, dünyanın en karaktersiz bir şehri olma durumuna doğru sürüklemektedir.

Tehlikeli bir düşünce sakatlığı, boyut büyüklükleri ile övünmektir. İstanbul'un nüfus ve yerleşme olarak boyut büyümeleri ile övünüleceğini sanmak, düşünce gücü sakatlıklarının kanıtı olmaktan ileri gidemez.

Bir rastlantı sonucu geçen günlerde büyük bir bez afiş gördüm. Bazı dileklerin altında: "Esenler'li Trabzon'lular" yazıyordu. Bu, tipik bir günümüz İstanbul'luşa ağızıydı... Fatih'li Konya'lılar, Sarıyer'li Rize'liler gibi.

Kırk yıl içinde nüfusu 1 milyondan 10 milyona çıkan İstanbul, bu akıl dışı yüklenmenin sürüklediğı karmaşık duruma düştü: İstanbul artık, her türlü istisnasına da karşın, belirli özellikleri olan toplum mekânı olmaktan çıktı. Koca şehir, kaynamamış, kaynaşmamış insanlar salatasına dönuştü.

Benzemezliliklerine karşın bir araya gelişlerinde tat

olan bir karışımın adı bizde aşuredir. Gerçekten de nohutla kuru incirin nasıl bir araya geldiğinin mantığı çözülemez. Ama yine de tıpkı aşure gibi bir araya gelişlerinden tat çıkan insan karışımları ve onların mekânı olan şehirler vardır.

Ancak aşurenin tadını veren, onu ısıtan ateştir. İnsan topluluklarının bir araya gelişlerinde kaynaşmayı yaratacak olan ateşin adı ise, kültür olarak anılır. Kültür ateşinin pişirmedeği insan topluluklarının yazgısı, süresiz olarak salata kademesinde kalmaktır.

Her yıl İstanbul'a yüz binlerce kişinin göç etmesinden doğan sorunları ilgililer önemser gibi görünmekte ise de, konunun önemiyle orantılı önlemlerin alınması konusunda herhangi bir emareye rastlanmamaktadır.

İlgilileri ve görevlileri gaflet uykusuna sevkeden bir uyutucu ilaç, demokratik bir ülkede göçlerin durdurulamayacağı veya engellenemeyeceği düşüncesidir.

Elbet bir yandan zaman zaman demokrasinin ciğerinin sökülmesine kadar varan gelişmelere büyük kitleler saf bir tınmazlık içinde yabancı kalırken, demokrasi duyarlığının ciddi konuları engelleyecek uykulara sürüklemesi, akla sığmaz.

Göçü durdurmanın demokratik önlemleri kesinlikle bulunmalıdır.

Bu önlemlerin başında vergiler gelmelidir. Örneğin yılda kullandığı otomobilin değeri kadar kazanç beyan edip vergisini vermeyenin otomobili İstanbul sınırlarından içeri sokulmamalıdır. Ya da örneğin yılda asgari ücretin belirli katı kadar vergi vermeyen kişinin İstanbul'da oturmak, hakkı olmamalıdır. İş için kullanılmayan otomobillerin trafiğe girişi, sınırlandırılmalıdır.

Belirtilen sınırlamaların İstanbul'da taksi sayılarını sı-

nırlamaktan daha antidemokratik olduğunu düşünmek, anlamsızdır. Bir taksinin plaka parasının milyarı aşmış olmasına varan bir düzen kurulabilmişse, yukarıdaki önlemler de kolaylıkla geçerli olabilmelidir.

Zavallı İstanbul şehrinin; tombalacı, kâhya, taksi ve minibüs ağası, kaçakçı, yeraltı maşaları gibi nüfusa ihtiyacı yoktur.

İstanbul'un ülke içindeki durumu anlatılırken, alışkanlık haline gelen bazı tanıtımlar var: Ülke endüstrisinin yarısına yakınının İstanbul'dan toplandığı anlatılır. Bu gerçeklerin yanında İstanbul'a yüklenen nüfus da hesaba katılarak ortaya çıkan dengesizliğin açık anlatımı savsaklanır. Oysa durum odur ki bütün ülke, İstanbul'un sırtına binmiştir.

Bu acımasız yük İstanbul'un sırtından, tüm ülke olarak, yani kısaca devlet tarafından kaldırılmalıdır.

Ülkedeki zorunlu nüfus hareketlerinin yükünü İstanbul'un başına musallat edip çare bulunmasını İstanbullunun sırtına yüklemek, devlet yönetiminin ciddiyetiyle bağdaşmaz.

İstanbul'un içine düşürüldüğü hallerin tedavisi ile birlikte gelecek yüzyıla sağlıklı planlanarak hazırlanması ve kaynakların yaratılarak yaşatılması devlet işidir.

Cumhuriyet döneminde devletin İstanbul'la ilişkisi, sorun çözme ciddiyetine hiçbir zaman varmamıştır.

İstanbul'la devlet ilişkisi hep siyaset ve çadır tiyatrosu karışımı gösterilerle sakatlanmıştır. Hep perde önü tiyatrosu oynanmıştır.

4. 7. SÖMÜRÜLEN İSTANBUL

Nasıl bir İstanbul mu düşünüyorum?

Ben çoktandır, İstanbul'u düşümde görmedim. Hem şimdi anlıyorum. Çoktandır şairler de, İstanbul'un, adını anmıyor. Neden ki?

İstanbul'u düşlemek istiyorum da başaramıyorum. Düşse de temel gerekir. Çöp üstüne bina yapılamaz ki. Gelecekte nasıl bir istanbul düşleyeyim diye, aklanıp-paklanıp uyuyorum. Gelecek ne söz? Geçmiş özlemlerinin çırpınmalarından kurtulamıyorum. Birtakım "hamervah"lar da, bu hâlimizi matrağa almaya yelteniyor.

Denebilir ki, bir "İstanbul Efendisi"nin ağzına, hamervah gibi argo sözler yakışır mı? Artık İstanbul Efendisi, taze bitti. Hepsi ya Karacaahmet'te, ya da Aktar Faik'te.

Yarım yüzyıl önce biz, düşlediğimiz şehirde yaşıyorduk. Çünkü gözümüzü açınca, şok geçirmiyorduk. Yaşayışımız, düşlerimizin sürüp gitmesiydi. Konfora bulanmamıştık, ama huzur duyumsadığımız bir kentin insanlarıydık.

Gördünüz mü? Şimdi şu da aklıma geliyor: Şairler, ay şiiri de yazmaz oldu. Astronotlar oraya gidip, gazoz tenepleri, pet şişeler bırakalı beri... (Söz aramızda, işediler de... Hem ağaç da yok... Nasıl yaptılar?). İstanbul da kirlendi.

İstanbul mahşerleşti. Rahmetli büyükannem anlatırdı:

Kıyamet günü dünyayı Yecümcecü'ler saracak diye. Hem bunlar öyle yaratıklar olacak ki, yalnız yerleri değil, duvarları ve tavanları da dolduracak da, kımıldaşıp duracaklar. Nefes alınamaz mahşer günü kalabalığına, tüy dikecekler.

Ne diyordu Orhan Veli:

"İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı." Niye gözleri kapalı? Çünkü açsa, şiir bombalanacak. Belki abartıyorum. Öldüğünde (1950), İstanbul nüfusu şimdikininki onda biri kadardı (bir milyon). Şehir daha mahşerleşmemişti. Öyleyse neden gözleri kapalı seyrediyordu? Çünkü Orhan Veli, gözü kapalı uzağı (evet uzağı) görüyordu.

Biraz daha yaşasaydı, hem gözleri kapalı, hem de "burnu tıkalı" seyredecekti.

Tüh! Yine aklıma geldi. Şair, ille de güzel şeyleri konu edinmez ki... Orhan Veli değil miydi "Vesikalı Yâri"ni şiire geçiren... Yani şimdi artık İstanbul şiiri yazmak için, ille de Orhan Veli'yi mi beklemek gerekecek...

Hiçbir fahişe, genelevden kurtulma umudunu yitirmez. Bu umut, onu yaşamaya bağlayan tek zincirdir. O hep, kurtarcısını bekler.

İstanbul'u da, geneleve düşmüş iyi aile kızından nasıl ayırabiliriz ki? Yaşı da çok ilerledi. Yetmişlik fahişe de, prens kurtarıcı bekleyemez ya! Karşısına çıkacak olan, vad-i izdivaçla (evlenme sözü vererek) onu kandıracak politikacı... Ee, politikacı sözünü yerine getirmez mi? Tam değil, bir derece... Nikâh yapmadan sever, kaçır.

Düş, bilinçaltının fantezisi. Planlama saygı ve yeteneği olmayan politikacının göçlerle ezdiği, tüm ülkenin sömürdüğü bu kent artık devleşti. Karakteri kalmadı, bütünlüğü yok, organizması yitti gitti. Kent değil bu artık, dü-

zensiz kapı-pencere-duvar yığınlarının açık hava deposu olan bu garip dev, artık düşlere sığmıyor.

Boğaz sırtlarını taş devri yabancılarına satan, şehrin yüreğine "büyük" olsun diye gökdelen niyetine vahşi mezar taşları diken, kentin biçimlenmesini kişisel nüfuz ticaretine alet eden aşağılık politika bezirgânları elini çekip defolup gitmedikçe, İstanbul düşü yasak.

Tüm ülkenin İstanbul'u sömürüp, kanını emmesi sürüp gittikçe de, İstanbul düşü görmek yasak.

4.8. LEKE BIRAKAN GÖLGELER

Kentlerin kurulmasına başlanması, insanların doğaya karşı korunma içgüdülerinden kaynaklanır. Sonraki basamakta, birey-toplum ilişkilerini geliştirme çabası yer alır. Kentler aşiret olmaktan toplum olmaya geçişin, biçimsel mekânlarıdır.

Kişilerin de, toplumların da geçmişin kısırdöngülü çukurlarından çıkıp, geleceğin umut dolu gelişmelerine yönelebilmesi için, bir düzenleme yöntemi gerekir. Bunun adına "plan yapmak" denir. Kişilerin aylık bütçe yapmasından ülke bütçelerine kadar her plan, "geleceği düzen altına almak" amacını taşır.

Kent planları da, "toplumların yerleştiği mekânları, gelecek için "yaşanır biçime dönüştürmek" amacı ile yapılır.

Plan yapabilmek yetenek işidir. Günlük yaşamı düzene sokabilmek gibi minik ölçüden başlayan bu yetenek, yaşamları planlayarak düzene sokabilmekle, büyüyen önem kazanır. Hele uygulanabilir plan yapabilmekle birlikte o planı zaman bölümleriyle koşut olarak buluşturarak uygulayabilme olanağı sağlayabilmek, bir uygarlık sorunudur.

Toplumumuz uygarlığa varış yolunda, henüz emekleme çağını atlatabilmiş değildir. Bu nedenle, geleceğe yönelik planlamaları başarıyla yapma yeteneğinden, yok-

sundur. Bunun en basit örneği, yıllık devlet bütçesidir. Uygulanabilir bir bütçe yapılamadığı gibi, yapılan da uygulanamamaktadır.

Geleceği planlayabilmeye zaman ayırabilme olanağı yaratılabilmesi için, tüm yeteneklerin de ötesinde başka bir temel daha zorunlu olur. Bu temel, geçmiş zamanın temiz yaşanmasına dayanır. Oysa bizim geçmişin pisliklerini temizlemek için ayırmak zorunda olduğumuz zaman, geleceği düşünmek için zaman bulmamıza yeterli olanak bırakmaz.

Kent planlamak da, geleceği düzen altına almanın biçimlerinden birisidir. Kentler de planlanarak gerçekleşmeli, bu planları eskiten her zaman dilimi sonunda, o plan yeni verilerin ışığında değiştirilmeli ve yenilenmelidir.

Planın "değişmez" olması gerekmez. Plan "değişir" olmalıdır. Ama bu değişiklik, politika madrabazları ve çıkar çetelerinin isteklerine oyuncak olarak değil, "planlama düzeni gereklerine" göre yapılabilmelidir.

Tarımla uğraşan nüfusun azalması, tarım yöntemlerinin zorunlu gelişmesi, örneğin eşekli köylülerin yerini traktörlü köylünün alması gibi değişimler sürüp gidecektir. Endüstri ve hizmetler sektörü geliştikçe, kentlere göç önlenemez. Önümüzdeki 20 yılda 20-25 milyon nüfusun daha, kentlere göçmesi beklenir.

Göçler planlanmadıkça, kentler planlanmadıkça, planlar uygulanmadıkça, kentlerimizin geleceği bugünkünden daha çözümsüz kalacaktır.

İçinde hâlâ acınma kırıntıları kımıldayan "gecekondu" sözcüğünü artık unutmalıyız. "Yapı kaçakçıları"na acımak, topluma acımamaktır. Sürü konuşlanması biçimi

böyle giderse, kentlerimizin önümüzdeki yüzyıllardaki geleceğine de, utanç yüklü ipotekler konmuş olacaktır.

Kentlerimizin içinde bulunduğu sürü yerleşmesi mekânlarına dönüşmesinin; plancılardan ya da profesyonel meslek sahipleri yeteneksizliğinden kaynaklandığını sanmak, pek safdilce bir düşünce olur (Meslek onuru satan işbirlikçi profesyoneller, elbet bu anımanın dışında kalır). Varılan sonuçlar, profesyonel politikacı ve çıkar çetelerinin marifetidir. Hele imar yetkilerinin son 10 yılda yerel yönetimlere aktarılması, düzensizliği iyice şirazesinden çıkarmış bulunuyor.

Sonsuza dek geçerliğini yitirmeyecek bir kanun, sadece üç sözcükle anlatılır:

"Zehiri miktar doğurur." (Dosis facit venenum)

Çok basit bir örnekle, çok kısa ve açık açıklaması şöyledir: Bir insan 20-25 litre pırıl pırıl kaynak suyu bile içse, çatlar. "Yapı kaçakçıları"nın bolluğu, kentlerimizi öldüresiye zehirlemektedir.

Politikanın üst basamaklarında bulunanlar, zaten düzgün kentleşmeye katkıda bulunmak şöyle dursun, tüm ulusa ait araziye yapı kaçakçılarına peşkeş çekiyorlar. Üç beş oy uğruna toplumda düzen saygısını yokeden vicdan fukaralarıdır bu politikacılar. Halk ise, düzgün kentleşmeye katkıda bulunmuyor. Doruktakilerden alınan köşe dönme dersleri çoğunluğun gözlerini karartıyor.

Ülkemizdeki tüm doğal servetlerin, altı-üstü dahil tüm toprakların ve havanın sahibi, tüm ulusumuzdur. Ülke zenginliklerinin hepsinde, tüm bireylerin, 60 milyonda bir bile olsa, payı var. Orman kaçakçılığından imar kaçakçılığına kadar tüm kaçakçılık türleri, düpedüz hırsızlık biçimleridir. Başkalarının hakkını çalmaktır bu işler... Halka

bunu anlatmaya çalışma görevi ortadayken, politika haydutlarının bu işleri teşvik etmesi, halk dalkavukluğudur.

Toplumumuzun katmanları birbirinden kopuk. Başını alan köşesine çekilmiş. Kentler milyonlar kalabalığı içinde dirsek teması bile olmayan gruplara parçalanmış. İnsanlar ise, mahşer kalabalığı içinde yapayalnız.

Kent bölge ve alanları da böyle... Avrupa-Asya köprülerinin dibi, kaçak yapılarla doldurulmuş... Sanayi çarşılarıyla gökdelenler, dip dibe... İlişkileri yok. Hepsi kendi havasında. Oysa kent, bütünlüğü olan bir organizmadır. Tümü birbiriyle ilişkili olmak koşuluyla... Nefes alma bütünlüğü yoksa, orasının adına kent denmez.

Toplum, düşünmeden inanmaya sürüklenen düşünce üşengeçleri sürüsüne dönüştürülüyor. Politik doruklara, üzerlerine leke bırakan gölgeler düşmüş kişilerin çıkmasını, beyin miskinliğiyle malûl aydınlar kesimi kayıtsızca seyrediyor. Zaman geçtikçe toplum, nitelik kazanmıyor, yitiriyor.

Kentler toplu yaşama mekânları. İnsanların orada bir araya gelişleri, birbirlerini yaşamaya ısındırmak için... Bu ısınmanın ateşi kültür, sanat, bilim... Cehennem ateşi değil... Cehennem ateşi korkusu, insanları yaşama sevincinden soğutuyor.

Kentler toplumların "yüzü"dür. Yüzümüzün kirlerini, hiç olmazsa gelecek yüzyıl için, temizlemeye çalışmak zorundayız.

Bir dileğim var: Bu yazıda azıcık olsun gerçeklere uymayanı yanlar ve abartmalar olduğunu sananlar, yazıyı bir kez daha okuyup düşünsünler istiyorum.

5. MİMARLIĞA AÇILAN PENCERE

5.1. SANAT VE TEKNİK

Teknoloji nedir, önce kısaca, bunu anımsayalım... Aristo zamanı eski Yunan'ında teknoloji sözcüğünden "sanatlı el marifeti" anlaşıldı. Yüzyıllar geçtikçe sözcük, yeni yeni değişik anlamlara kılıf oldu. Şimdi bu zarfa sokulan özel anlamlara örnekler: "Belirli bir bitirme akışının düzenlenmesi" veya "bir araştırma alanı için gerekli tüm teknik düzenlemeler" biçiminde...

"Teknoloji insanların, kendi düşmanlarına karşı yüzyıllar süren savaşlarının birikimidir. Bu bakımdan yürekten övgüye değer" diyordu bir düşünür (Ludwig Marcuse). Böylece de insanların maddesel ıllkelliklerinden kurtuluşlarını tekniğe borçlu olduklarını anlatmak istiyordu.

Alışılmıştır, daha inandırıcı olmak için bazı sözler keskinleştirilir. Örneğin denir ki: "Bir zamanlar 'ruh'a sahip olan tekniğe, sanat adı verilirdi. Ruhunu yitirmiş olan sanat ise 'teknik'tir artık..." (Lohberger).

Bu noktada bir an durup düşünmek gerekir. Yüzde yüz tekniksiz sanat da, yüzde yüz sanatsız teknik de yaşayışın hiçbir sahnesinde görülemez. Çünkü yoktur. Hiçbir sanat yoktur ki, hiç olmazsa teknik bir ifade biçimi bulunmasın... Sanattan kopmaya çalışan bir teknikte ise, insanlıktan uzaklaşmanın izleri sırtır.

İnsanları beden çilelerinden kurtararak daha üst düzeydeki yaşama platformlarına çıkaran gücün, bilim ve teknoloji olduğu unutulamaz. Daha 19. yüzyılda kullanılan enerjinin yarıdan çoğunun, insan ve hayvan kaslarından elde edildiği de unutulamaz. Oysa zamanımızda artık, gelişmekte olan ülkelerde bile, çilesi bol beden çalışmaları neredeyse yitip gitmektedir.

Bu o demektir ki, bilim ve tekniğin sağladığı konfora ek olarak insanlara; düşünme ve kültür ile sanata, daha dinç zaman ayırabilme olanağı sağlanmıştır. Armağan edilen bir başka olanak ise, çalışma saatlerinin kısalabilmesidir. İnsanlara kendilerini geliştirebilmek için, daha çok zaman bırakılmasıdır.

Sanat, dünya ve yaşayışa, bir sanat gözlüğü ile bakış biçimidir. Gerçekler merceğe kadar, olduğu gibi gelir ama, mercekten sonraki hayal perdesine, değişerek yansır. Ama ne denli değişse, kaynağı yine de gerçektir. Gerçekten tümünden kopuk hayal ise, sanattan da tümüyle kopuktur.

"Gerçeküstü sanat" deyimindeyse sorumsuz bir hafiflik sınırı. Bu bir böbürlenme girişimidir. Bunda insancıl gerçeklerden kaçmaya, tüm sorumluluklardan sıyrılmaya, yelteniş vardır. Sanatın görevi, ancak insanlardan kaynaklanabilen gerçekleri, yine insanlara yansıtmaktır. Sanatın, insanlığın dışında kaynağı olamaz. Sanatın insanlara, geleceğin ufuklarında çaktığı ışıklar da, insanlık dışı ve gerçeküstü değildir.

Bunun içindir ki bir resim sanatçısı (Picasso): "Sanat bize gerçekleri tanıtabilen bir yalandır" diyebiliyordu. Bir besteci (Mussorgsky): "Sanat amaç değildir, aksine insanlığa bir hitap biçimidir" yargısına varıyordu. Bir düşünü-

r n ise (G. Hauptmann) sanatı tanımlaması   yleydi: "Sanat bir dildir, en yüksek anlamıyla da sosyal bir i levdir."

Sanatın hiçbir sorumluluk almadan, sınırsız bir özgürlükle yapılabileceğini sanmak, sanatın iyice dışında olu u kanıtlar. Örneğin mimarlığın bile bu yolda yapılabileceğini ileri süren mimarlar da, her ne kadar mesleğinin içinde gözükseler de aslında, mimarlığın dışında olan etki bezirg nlarıdır. Görsel biçim salatası karı tırıcılarıdır.

Sanat da bir bütün... Üst düzeyde sanat, birbirinden kopuk kompartmanlara ayrılmış değil... Tüm sanatçılar birbirini anlıyor. Bakınız lütfen bir yıldız besteci, Robert Schumann, ne diyebiliyor:

"İyi yeti mi  bir müzisyen Raffael Madonnalarından, bir ressamın Mozart senfonilerinden aldığı zevki alır. Huzurlu doğası olan her aktör, bir heykel sanatçısı için görsel bir biçimdir. Ressam  iiri resimle tirir, bestecide ise resim, notalara d n  r."

İnsanlığın maddesel ve ruhsal alanlarda gelişmesine kapı a an tüm bilimsel buluşlar, teknoloji kullanılarak ya ayı a geçirilmiştir. Ama ne yazık ki gelecekte daha acıklı kitle kırımlarına yol açacak yokedici savaş silahları da, bilimsel buluşların teknolojik uygulamalarıdır.

Yine bir an durup d  nmek gerekir. Bu kitlesel cinayetleri işleyen, bilim ve teknolojinin kendisi değildir. Bu sonuç, insan tabiatından kaynaklanır. İyi ruhlar bilim ve teknolojiyi kullanarak iyi i ler yaparlar, kötü ruhlar ise aynı olanakları kullanarak imha silahları üretirler.

Teknoloji, sanatı da bilimi de "yataklar". Onların ayaklarını, kaygan zeminlerden kurtarır. Sürekli amaca yaklaşma çabalarını kolaylaştırır. Ama hiçbir onurlu sanat ve bilim insanı, sağlanan bu kolaylığı, "kolayına kaçmak" biçiminde kullanmaz.

5.2. BİLİM VE TASARIM

Hemen anımsamak gerekir ki, tekniği sahneye çıkaran rejisörün adı: Bilim'dir. "Teknoloji, bilimsel hazinelerin pratik görevler için sistematik uygulamasıdır." (Galbraith) Bilim köklerinden kaynaklanmasa, teknik çiçek açamazdı ki... Tekniğin doğurgan ana'sı, bilim değil midir? Bu aile, düşünce planında, birbirinden koparılamaz ki...

Sanat ile bilim ve tekniğin, değil düşünsel anlamda, bir insanda bile nasıl birbirinden kopmayacak gibi birleştiğine örnek: Leonardo da Vinci'dir. Kendisi kitaplarda: Ressam, heykeltıraş, mimar, doğa araştırmacısı, mühendis ve bilgin olarak tanıtılır. Anatomi, botanik, jeoloji, zooloji, hidroloji, aeroloji, optik, mekanik ve geometrik perspektif konularında, çağını aydınlatacak denli bilgilidir.

Resim ve heykel eserleri ile mimar olarak yapıları, sanat tarihinin ağırlıklı demirbaşlarıdır. Ancak bunların dışında yaratıcı konstrüktör olarak; sifon, pompa, yakma aynası, paraşüt, vinç, mancınık ve dokuma makineleri çizmiş bulunuyor. Bu çeşitlilikten çıkarılacak sonuç, bilim ve sanat yapıtları yaratmak için, ille de başka kafaların gerekli olmadığı gerçeğidir.

Bilim insanı, anlayış ve algılama yeteneği üst düzeyde olan, ama çevresini etkileme gücünü hiç mi hiç önemsemeyen bir kişiliktir. Yani kısacası, politikacıya hiç benzemez. Bilim insanı yalan değil, gerçek peşinden koşar.

Bir filozof (Nietzsche), durumu şöyle özetler: "Çağdaş bilim aslında, bir gerçeklik filozofisidir."

"Bilimin sorunu, duygulanmaları esasmış gibi bahanelere dönüştürmeden dünyayı açıklamaktır" diyordu aynı düşünür (Nietzsche). Bilimde, kişisel keyiflerin rol oynayamayacağını anlatıyordu. Zaten bilimin, geliştirilmiş algılama yeteneği olduğu, açık değil midir?

Teknolojinin insan yaşayışına getirdiği kolaylıklara övgü, borçtur. Ancak, bu övgünün nereye kadar geçerli olabileceğini de sınırlamak gerekir. Sağlanan konfor insanları rahatlatır ama, onları uygarlaştırma gücünden yoksundur. Maddesel yaşama konforunun en üst düzeyinden yararlanma fırsatı ele geçiren petrol şımarıkları, azıcık olsun uygarlaşmamış, tersine büsbütün şımarmışlardır.

Bir fıçıda yaşamış olan Diyojen'in, herhangi bir konfor olanağından yararlanmış olduğu söylenemez. Bu konforsuzluğun, hatta Diyojen'in düşünme gücünü kamçıladığı düşünülebilir. Diyojen'in filozof olarak gücünün kaynağı, fıçının ve konforun dışındaki nedenlerde aranmalıdır.

Bilim ve teknolojiyi araştıran, yaratan ve uygulayanlar, insan kitlelerini maddesel kaygan zeminlerden kurtarırlar. Bu konforun uygarlaşmanın ilk basamağı olabilmesi için, sanat ve kültürün ek itici güç olarak devreye girmesi, şarttır. Konfor uygarlık değildir. Konforun da ötesinde lüks ise, insan ruhlarında tembellik yaratan etkileyle, bazı insanları bozar, uygarlıktan uzaklaştırır bile...

Fonetik olarak birbirine benzeyen sözcüklerle de, sözcük oyunu yapılabilir. Örneğin: Teknik ve Etik (ahlak) gibi. Sözcük oyunu her zaman anlamlı olmaz ama, görünen o ki bu iki sözcükle oynayarak, epeyce uyarıcı bir sonuca varılabilir. Evet, teknolojik olarak uzay çağındayız

ama, etik olarak hâlâ taş devrinde yaşadığımız söylenebilir. Demek ki yalnız teknik, insanlarda etik gelişmeler yaratmaya yeterli değil... Tekniğin peşine kültürün ağırlığı olan sanatı takmadıkça, bir yerlere varılamaz.

Konfor yetmez. Sanatın bilim ve teknolojiyi tamamlamadığı ülkelerin tanıtımını, mizah ustası bir düşünür (Karl Kraus), en güzel biçimde şöyle yapmaktadır: "Kültür güneşinin alçaklardan aydınlattığı ülkelerde, cücelerin gölgesi büyük olur."

İster mimar ister mühendis olsun, tasarımcının ilk ve kutsal görevi, amaca yaklaşmak için çırpınmaktır. Bilmelidir ki amaç, yaklaştıkça ileri kaçır. Yakalanan kademe, artık amaç olmaktan çıkar. Yakaladığı ile yetinenin, gelişmesi durmuş demektir. Demek ki sürekli olarak, hedef büyütülecektir.

Amaç sürekli olarak kaçacak; tüm sanatçı, araştırmacı ve tasarımcılar, onu sürekli olarak kovalayacaklardır. Bu sürekli kovalamacadan bıkmak, hak değildir.

Her an, her konu, yeniden düşünülmelidir. İnsan beyni, hazır çözümlerin istifleneceği bir ambar değildir. Artık bu beyne, matematik, fizik gibi temel bilgileri bile depolamakta, ölçülü olmak şart oldu, çünkü emsalsiz değerlerde bilgisayar yardımları alınıyor. Beynin bütün gücünü, daha iyi, yeni yaratıcı çözümler aramak için kullanmak şart.

Yeni tasarımlarda en uygun çözümü arayıp bulduktan sonra, bunu kafadan çıkarıp atmak gerek. Çünkü ondan sonraki benzeri tasarım için en iyisi, belki artık aynı çözüm değil... Geçen zamandaki gelişmeler, belki de bizi yeni görüş açlarına yükseltmiş olacak.

Hiç kimsenin değil ya, özellikle tasarımcının fanatik davranmasına katlanılamaz. Fanatik, düşünmeden inana-

bilen dar kafalıdır. Fanatik kafasına, başkaları tarafından ambalajlanmış hazır düşüncelerin doldurulmasına karşı koymaz. Tersine bunları, kendi malı gibi kıskançlıkla korur. Çünkü yeniden düşünmeye üşenir.

Ruhsuz insanlara, heyecan aşılanamaz, buna karşın onları fanatikleştirip oynatmak, çok kolaydır. Fanatik kişinin irade gücü gösterebileceği tek alan, kafalarına sokulmuş hazır düşünce paketlerini inatla savunmaları sırasındadır.

5.3. ÇIKIŞ NOKTALARI

Şimdi konuları, kendimize biraz daha yaklaştıralım. Mimarlıktaki mantık, ezberlenemez. Her tasarım konusunda yeniden kurulur. Örneğin Tokyo'daki küçük olimpiyat spor salonunda (mimar Kenzo Tange), bir direk çevresinde şeytan minaresi kabuğu gibi biçimlenen yapı, bir strüktürel mantıktan kaynaklanan mimarlık sanatı güzelliğidir. Aynı biçimi, çekirdek etrafına sararak bir büro binasında yinelemek (büro alanlarını parçalamak, çalışanları gün boyu güneş ışkencesine sokmak), mantığa aykırı bir biçime taparlıktır, davranış hafifliğidir.

Bir büro binasının dikdörtgen planı ve kübik kitle formları, binanın esnek kullanım mantığından ve mekanik - elektrik tesisatın teknolojisinden doğar. Böyle bir yapının planını eğip bükmek, cehpesini cumbalarla donatmak, ancak hanım giysisi modacılarında hoşgörülebilecek heveslerdir.

Öte yandan her ciddi veriyi ve mantığı bir kenara bırakıp, insanları 10-15 metre konsollar yaparak şaşkınlığa düşürme tuzağı, cambazhane çadırı hünerleridir, mimarlığın dışındadır.

Mimarlığın çıkış noktası, bir dizi teknolojik ve sosyal veriler yumağıdır. Sağlıklı insan ve mimar zihninin mantığı, önce bu koşullara uyar. Mimarlık yapıtının sanat eseri olması - olmaması konusu, ancak yapıtın teknolojik, sos-

yal ve vicdani koşullar yerine getirilerek ortaya çıkmasından sonra konuşulabilir.

O da eser sahibi, gerçek bir mimarlık yapıtı ortaya koymayı, becerebildiyse - başarabildiyse...

Teknolojiye (bu arada son örnekleriyle bilgisayar ve-rilerine) uyma zorunluğundan kaçınmaya kalkışanlar, boşuna gözyaşı dökmektedirler. Bu kişiler isterse, sınırsız ve koşulsuz bir sorumsuzluk içinde, tüylü kamyş kalemleler çizsinler, sonuç farketmez. Yakınmaları, hiçbir zaman doğmayacak eserlerin ölümüne ağlamaktan başka nedir ki?

Sanat, mimarlığın neresinde, ne kadar egemen olabilir? Bu soruya komprime bir yanıt araştırılmadan, konu sürdürülemez.

Sanat, artık mimarlığın çıkış noktası değildir... (Anıt, mezar, çeşme benzeri istisnalar dışında)... Mimarlığın çıkış noktalarını saymaya, şöyle başlanabilir: Gereksinmeler, yerleşme ve konum verilerine uygun kitle biçimlenmesi, yakışan strüktürel sistem ve malzemenin bulunması, ortaya konacak yapıtın işlevini (insanlara işkence etmeden) yerine getirebilmesi...

Küçüklüğe düşme endişesine kapılmadan eklemelidir: Akmayacak-kokmayacak detay bilgisi ve başkası adına hovardalık sınırına varmayacak ekonomik yapı elde etme yeteneği... Bunların önemini küçümsemek, küçülmenin ta kendisi olur.

Bütün bu saydıklarımız ve daha benzeri niceleri, mimarlık tasarımıyla ilgili ön koşullara örnektir. Teknolojik ve sosyal koşulları yerine getirme gereği, mantıklı davranma zorunluğundan kaynaklanır. Bu mantık, mimarın topluma borcudur. Mimarlıkta, bu koşulları yerine getirerek

"sanat yapılamayacağını" sanmak, tembel keyfinin rahatlığına düşmektir.

Ülkemizin mimar ve mühendisleri olarak yapı teknolojisinde kendimize, amaçlar seçmeliyiz. Bu seçime yapı endüstrimizin temsilcileri de katılmalıdır. İlk amaçlarımızdan biri, yapılarımızda ahşap kalıp ve iskele ile yapılan kereste ve dolayısıyla orman ve çevre cinayetlerini önlemek olmalıdır.

Buna koşut bir başka hedef ile, taş ve tuğlaları üstüste koyarak yapılan duvarlar ortadan kaldırılmalı, iç ve dış duvarlar panel montajına dönüştürülmelidir. Yapılarımızın üstüne çöken ve adına "sıva" denen bela, ortadan kaldırılmalıdır. Bu kötü alışkanlıklar ortadan kaldırılıncaya kadar yeni çözümlerin uygulaması, sabırla sürdürülmelidir.

Konuyu olağanüstü güzellikte bir kaynağın, eşi ender bulunur güzellikte bir uyarısı ile kapatacağım.

Hangi konuda olursa olsun, arada hanımların sözlerine kulak vermezsek, sığ sulara çırpınmaktan kurtulamayız. Dünya güzeli bir Fransız sanatçı hanımı (Jeanne Moreau) diyordu ki: "Eğer sevişme işinde teknik, duygulardan daha önemli olsaydı, erkeklere 'aşk mühendisi' denmesi gerekirdi. Gerçekten de zamanımızda, pek çok mühendis, pek az şair yaşıyor."

Moreau sözlerine mimarları katmamış, ama ben ayırım yapmadan diyeceğim ki: Bütün yaptıklarımızda, şiirsel ve sanatsal güzellikleri, görevlerimizin esasını savsaklamadan, ama kesinlikle savsaklamadan, arttırmak zorundayız.

5.4. ELEŞTİRİ ÜZERİNE

İki yıl kadar önceydi. Mimarlıkla ilgili dergilerden, röportaj yapmak üzere gelmişlerdi. Çok sayıda genel konu arasında, bazı mimarların davranışlarında mesleğe yakışmayan yanlar olduğunu söylemiş, bunları kısaca açıklamıştım. Gerçeklere aykırı hiçbir şey söylemediğim, yapıtları hakkında ise, daha hiçbir görüş belirtmediğim halde, kişisel davranışlarına azıcık ışık tutunca, öfke krizlerine girenler oldu. Edep dışına taşan karşılıklar bile verdiler.

Bazı kişilerin bu öfkeleri, sürüp gidiyor. Hatta kinlenmeler, kızışıyolar bile... Öyleyse bu defteri bu sayfada kapatamayız. Gerekirse yeni ciltler bile ekleyerek sürdüreceğiz.

Mimarlık eleştirisini elbet sahipleneceğim. Yazar ve gazeteci sıfatım, toplumla ilgili istisnasız her konuyu sahiplenmeyi bana öğretti. Bu durumda mimarlık mesleği paralelindeki "yakışksız davranışlar"a ek olarak, yapıtları da eleştirmeye başlayacağım. Bu konuda, "ne"yin "ne" için yapıldığı, ya da yapılmadığını bilirim. Terazim de doğru tartar. Benim yapıtlarım da eleştiriye açık. İsteyen buyursun.

Dünyamızı terketmiş bazı mimarları eleştirmemi de, "dil uzatmak" gibi yorumlamak saçma. Mimarlık tarihinin bütününe yakını, başka dünyalara göçen mimarların sözünü ediyorken.

Ülkemizde mimarlık eleştirisi, "mektepli" olma sınırlarını aşamadı. Eser veren mimarlarsa, birbirlerini okşama ötesinde, açık eleştiri örnekleri veremediler. Şirretliklerden sinme taktiği bu.

Eleştirinin, neyi amaç edindiği üzerinde durmak gerekiyor. Olabildiğince sade anlatalım: Eleştiri, ele alınan konuyu, ölçüye vurmadır. Yani konu "ne" ise, ya da "kim" ise, onun enini - boyunu - derinliğini ortaya koymaktır. Gerçek ölçülerini, açığa çıkartmaktır. Ölçsüzlük varsa, bunu da apaçık gözler önüne sermektir.

Balzac'a göre eleştiri, bir fırçaya benzer. Çok yumuşak olursa, boşuna zahmet edip de kullanmamalıdır. Çünkü hiçbir etkisi olmaz.

Bu sunuş çerçevesi içinde, ünlü ve değerli sanat insanlarının eleştirilerinden, örnekler vereceğim. Bu kişiliklerin ne denli açık ve korkusuz düşünceleri, hiç çekinmeden nasıl açıkladıklarını göreceğiz. Benim, daha henüz hiçbir yapıt eleştirisine girmeden, yalnız kendi yanlış davranışlarını tekrar etmem yüzünden boncuklarının döküldüğünü sananlar, bu örneklerden ibret almalıdırlar.

Bu kişilerin eleştiriye tahammül etmeyi, öğrenmeleri gerekir. Benim şimdilik, sade takılmalar ölçüsünde kalmış olan sözlerime katlanamayanlar, iyi düşünmelidirler. Örneklerini vereceğim ciddi eleştirilerle karşılaşılırsa, aynı tepkileri gösterirlerse, ruhsal sağlıklarını yitirme tehlikesine girerler.

Maxim Gorky, direkt olarak kendisine yazdığı bir mektupla, Leo Tolstoy'a düpedüz açık açık şöyle diyebiliyor:

"Halkın çektiği çileye katlanamayan ve halk için çalışan kişilerin yaptıklarını sen, zamansız ve budalaca bulduğunu açıkladın...Gün geçtikçe zalimleşen ve gücünü bü-

tün ÷lkede sürdürmek isteyen idareci sınıfa karşı çalışan kişilerin yaptıklarını, yalan-yanlış ve budalaca bir biçimde ilan ettin. Dürüst ve namusluca bir iş değil bu, kont!"

Aynı Gorky bu sefer Tolstoy için, Anton Çekov'a gönderdiği bir mektubunda, şöyle yazıyor:

"Gerçek şu ki bir insana dâhi demek, son derece, budalaca bir şey. Çünkü her şeyden önce, kimse bir dâhinin ne olduğunu bilmiyor. Ona sadece 'Lev Tolstoy' demek, bence çok daha açık ve doğru bir şey olur... Ona baktığın zaman insan olduğun için korkunç bir mutluluk duyuyor ve bir insanın, Lev Tolstoy'un vardığı yere, yüksekliğe erişmesine seviniyorsun."

Gorky, Tolstoy'u yüzüne karşı göklere çıkarıp, arkasından batırmıyor. Tam tersini yapıyor. Kendi düşüncesini, tepki almak korkusuyla açıklamaktan çekinmiyor. Her ikisi de, çanak yalayıcılık bekleyecek düzeyde insanlar değil. İnanmasalar bile karşıt düşünceler, düşmanlaşmaların tohumunu atmıyor.

Yine Gorky'den, Tolstoy üzerine: "Günümüzün tutsaklığı, kötülüklerin kökü nedir - öldürmeyeceksin gibi yazıları, saf ve toy bir okul öğrencisinin, tahrir vazifelerini andırıyor. O kadar kötü, lüzumsuz, yeknesak, ağır ve ona hiç yakışmayan karalamalar." Yine Gorky, 5-10 satır sonra: "Bu ihtiyar adama, bir şelâleye bakar gibi bakmaya başladım. Karşımdaki, sanki tabiatın yaratıcı kuvvetlerinden biriydi. Fevkalâde büyük bir adam. Ruhunun canlılığı insana öyle kuvvetle çarpıyor ki, onun gibi başka bir kimsenin olamayacağını düşünüyor insan."

Bir insanın bir başka insan hakkında, çeşitli görüşleri olabiliyor. Hele ikisi de sanatçı ve bilim adamıysa... Herkes başkalarını, kendi terazisinde tartma hakkına sahip. Tartı dürüst olursa, iyiler ağır çekecek, kötüler hafif kala-

cak. Hatır için, kantarın topuzuyla oynanamaz. Hafifliklerin tartı pusulasını saklamak, başkalarının kantarında hafife alınmanın nedeni olur... Hem de, haklı olarak.

Gorky, Vanya Dayı oyunu ile ilgili olarak Anton Çekov'a yazdığı bir mektupta da, zihninden geçenleri şu denli açık biçimde bildirmeye çekinmiyor: "Biliyor musun sen bu oyununda halka karşı, şeytandan bile daha soğuk davranıyorsun. Onlar için, bir kar fırtınasından, bir tipiden hiç farkın yok."

Aynı Gorky, aynı mektubunu, şu sözlerle bitiriyor: "Sana iyi sıhhatler ve işinde sabır dilerim. Seni ne kadar överlerse övsünler, henüz kıymetin yeteri kadar takdir edilmiş değil."

Gözler burada açılmalı: Bu iki değerlendirmede çelişki yok. Hepsi, düşüncelerin açığa çıkarılması dürüstlüğü... Düpedüz, eleştiri hakkının kullanılması bu!

Gorky'nin, yüzyılımızın en ünlü bas-baritonlarından Fyodor Çalyapin'e gönderdiği bir eleştiri mektubundan, hiç beğenmediği bir davranışı üzerine bazı düşünceler şöyle:

"Senin hesabına üzgünüm Fyodor. Ama sen hâlâ bu apaçık çürümüşlüğü farkında değilsen ve yaptığından dolayı en ufak bir utanç duymuyorsan, her ikimiz için de bir daha karşılaşmamamız daha iyi olur, yani beni buraya görmeye gelme.... Hele senin gibi bir dâhinin bir rezil önünde diz çöktüğünü görmek, hem de koca Avrupa'daki rezillerin içinde, en çürümüş-kokuşmuş bir rezilin önünde dize gelmeni düşünmek, anlayabilsen ki, acı olduğu kadar utanç verici bir şeydir."

Gorky'nin pek ağır bir dille eleştirdiği ünlü yazar kim mi? Buyurun: "Dünyaya yaralarımı göstermek. insanların arasında onları tırmıklayıp, elimi-kolumu cerahatlarla sı-

vayıp, çıbanımı patlatıp irinlerini karşımdakinin gözüne fıskırtmak, benim işim değil. Oysa ünlü iblis dehâmız Fyodor Dostoyevski, diğerlerinden çok daha iğrenç bir şekilde yaptı bunu... Bu, kötü bir meslek olduğu kadar zararlıdır da."

Bizde eleştirilen mimarlar, ünlerini yitirmekten korkuyorlar. Toplumumuzun bu hâliyle, ülkemizde bir mimar ün kazansa ne olur? Kazanmasa ne olur? Eleştirilerin kendi şöhret boncuklarını dökeceğini sanan bir mimar, ünü haklı da olsa-haksız da olsa, boşuna kendini üzmesin.

Ün kazanmış olmak nedir ki? Ün, ancak küçük insanlar tarafından başaranın kesin işareti sayılır. Onursuzların ün kazanmada yol alışı, onurlulardan daha hızlı olur. Bir üstad: "Ün insanların ne denli kolayca sanı (zan) edindiklerinin kanıtıdır" diyor (Emerson).

Dünyada ve Türkiye'de ünlü tek bir mimarımız var: Sinan'dan sonra ikinci Sinan çıkmış falan değil. Ufukta bile görünmedi. Bu yakıştırmaları yapanlar, zaten kendilerinin üçüncü Sinan olmasını bekleyenler.

Gorky, yeni ünlenmeye başlayan bir dostunu (L. Andreyev), pek açık biçimde uyarıyor: "Hiç şüphem yok ki, şöhretin o çürümüş leş kokusunu da koklamaya başladın. Pekalâ, kokla bakalım! Ama kokladıktan sonra defet onu, vur kışına tekme ve at evinden. Onun yerine kendine, basit ve anlayışlı bir uşak tut."

5.5. BİZDE ELEŞTİRİ

Namık Kemal'in eleştirmenlik yaptığını anımsayalım mı? "Paris'te Bir Türk" adlı romanı yayınlanan Ahmet Mithat Efendi'ye bir mektup yazan Namık Kemal, şu yar-gılarını bildirmeye çekinmiyor.

"Paris'i rüyada bile görmediğiniz halde, oraya değil hatta Avrupa'da hiçbirine benzemez bir şehir tasavvur edip de âna müteallik 'Paris'te Bir Türk' nâmı ile türlü ge-vezelik yazmak, şarlatanlık değil midir?"

Fethi Naci, tanınmış bir yazarı şöyle eleştiriyor: "Salâh Birsâl Türkçesinin Türkçeden gitgide uzaklaştığını, dahası, Türkçenin canına okumaya başladığını söyleme-nin, sanırım sırası gelmiştir."

Fethi Naci, bir başka nedenle, toptan hesap şöyle ve-riştiriyor: "Mehmet Kemal, 63 yaşında; böyle lâflar etme-yi hâlâ yazı yazmak sanıyor. Bir Mehmet Kemal mi böy-le? Mehmet Kemal'in 'kuşağı'nın hemen hemen bütün şa-irleri, yazarları Mehmet Kemal gibi bir 'yazar ve şair en-kazı'ndan başka şey olmayan şairleri, yazarları, Mehmet Kemal'den farklı mı?"

Melih Cevdet Anday bir yazısında: "Bütün gençliğim eski yazınıımızda iyi bir ozan aramakla geçmiştir; etkilene-ceğim, yararlanacağım, geleceğimi yakalayacağım bir ozan" deyince, Fethi Naci beğendiği bu davranış üzerine, çok ilginç bir görüş açıklıyor:

"Şiirimizde gelenek arama, ya da eski şiirimizden yararlanma konusu, gerçekten de, şiiri Tanrı vergisi olduğu sanılan 'yetenek'le değil de, akılla-bilgiyle-kültürle-emekle yapmak isteyen şairlerin önemli bir sorunu olmuştur hep." Acaba bazı mimarlar, bu sözlerden kendilerine bir pay çıkarmak dikkatini gösterebilecekler mi?

Evet, şiir bile anlaşılır olacaktır. Duygulanma varsa bile, anladıktan sonra... Gerçek şiirin yaratıcısı, kendisini sislere gömen bir öcü hayaleti değil. Hayatın güçlüklerini anlatırken bile, önce anlaşılır şeyler söylüyor. Behçet Necatigil gibi:

İçeriye sevinç, keder

Hiçbir haber sızdırmayan ev arıyoruz.

Ahmet Hamdi Tanpınar, ölümünden sonra yayınlanan "Yahya Kemal" adlı incelemesinde, bir dönemi şöyle özetliyor: "Yahya Efendi'de, Nailî'de, Neşatî'de mevcut bazı güzel mısralar, bu sonuncusunda bütün bir gazel ve birkaç beyit, dilin güzellik haddini tayin etmişe benzer. Bu asrın sonunda yetişen Nabî'de, çok güzel birkaç mısra yahut beyit vardır."

Evet, bütün bir on yedinci yüzyılın özeti, Tanpınar'a göre bu kadar.

Tanpınar değerlendirmelerinde, yalnız on yedinci yüzyıla yetinmiyor, tüm geçmişimize yayararak sürdürüyor:

"Hâlâ bile Türkçe'de yerine oturmuş mısra, velveleli-sakin-her şekilde dilin hakkını veren mısra, umumî zevkin eskilerden zamanla seçtiği birkaç yüz mısradır. Asıl klasiğimiz kabul edilmesi icab eden bu birkaç yüz mısranın çoğu da bilhassa başta Fuzulî, Bâkî, Nedim, Galip, Nefî, Neşatî olmak üzere sekiz dokuz şairin eserinden gelir."

Bu dizelerden bazı örnekler şöyle:

Meyhane mukassî görünür taşradan ammâ
Bir başka ferah başka letafet var içinde
Nedim

Hem kadeh hem bâde hem bir şûh sâkîdir gönül
Nefî

Neler çeker bu gönül söylesem şikâyet olur
Yahya Efendi

(Bu seçimlerin en başına konan iki tanesinin içkiyle ilgili oluşu, benden kaynaklanmıyor, seçen Fethi Naci'dir.)

19'uncu yüzyılla birlikte gelip de, yıl geçtikçe bastıran bir gerçek var. Mimarlığın çıkış noktası, sanat değil artık. Somut bilgilere dayanan bir planlamacılık, yani gelecek için, binaları kullanacakların tüm hareketlerini doğru bir düzen altına alma görevi, mimarın ilk ve kutsal işi. Bina kitlelerinde armoninin güzelliğine varış, ancak doğru bir konum planlaması-boyutlaması ve yerleştirmesi ile ele geçebiliyor. Biçimleme, planlama bilgisi ve mantığıyla başlıyor.

Bir bilim adamı: "Aydınlatılan gerçeklerin yalınlığı ve güzelliği, mutluluk kaynağı olmuştur bana" diyor. Bunu, Melih Cevdet Anday şöyle tamamlıyor: "Görüyor musunuz. Hoagland bilimsel gerçeklerin güzelliğinden ve 'deney zevki'nden söz ediyor, bu güzellik, bu beğeni olmasaydı, bilim, bilim adamları için de çekilmez olurdu kuşkusuz."

M.C. Anday, şunu da belirtiyor: "Bilime uzak durulan, bilimden korkulan bir toplumda elbette bir yaratıcı çıkmaz. Bilimden korku ise, bilimsel gerçeklerin anlaşıl-

maz bir yapıda olduğu inancından kaynaklanmaktadır. Oysa bilimsel gerçek, bütün bilginlerin söylediği gibi, ya-
lın bir yapıdadır."

Paul Eluard, yüzyılımızın en önemlilerinden sayılan, lirik Fransız şairi. Çok önemsenmesi gereken bir yargıya şöyle varıyor:

"Bir gün gelecek, şair, sadece kafa ile okunacak, ede-
biyat da böylece yeni hayata kavuşacak."

Şiirin bile "anlaşılamaz olma" bulutlarından sıyrılması, kafa ile okunması, dolayısıyla elbette kafa ile yazılması gi-
bi gelişmelere varılmış bulunuyor. Şiir bile bu hâle gelmiş-
ken, mimarlığın hâlâ yalnız sezgisellikle-duygusallıkla ya-
pılabileceğini idda etmek, besbellidir ki, akıl denen zihin-
sel kavramın, ooook, ama pek çok uzağında bulunmaktan
doğar.

Aklın uzağında kalabilmenin özgürlük hakkı olduğunu
sanmak, akılsızlığın katmerleşmesidir.

21'inci yüzyıl yaklaşırken, Fethi Naci'nin değerlendiri-
mesi şöyle: "Geçmişin büyük sanatçıları daima belirli bir
bilinçsizlik içinde yaşadılar; yaratıcı çalışmalarının şartları-
nı, başarılarının ya da başarısızlıklarının sebeplerini pek
bilmiyorlardı. Ama çağımızda, bilinç çağında, özgürlük
çağında (zorunlulukları bilmekten gelen özgürlük) bu du-
rum elbette kaybolacaktır. Bu bilinçsizlik artık bir kısırlık
sebebi olmaktadır."

Fethi Naci hemen, karanlıkta bırakılan bir başka sa-
katlığa ışık tutuyor:

"Hoş bu bilinçsizlik de yapmacıktır ya! Aslında ne is-
tediklerini çok iyi bilirler. Çünkü bir düşünürün dediği gi-
bi: 'Bilinçsizlik , yanlış bilinçle birlikte gider.' Bugünün sa-
natçısı bir düşünür olmak zorunluluğunu duyuyorsa, sana-
tın özelliklerini, kendine özgü tabiatını bilmek istiyorsa,

yaptığı işi bilinçle yapıyorsa, 'sanatçının sezişi' gibi bulanık sözlerle yetinmek istemiyorsa,' yaşanan çağın her an değişen politik anlayışının, âdetlerinin, alışkanlıklarının kölesi durumuna' mı düşmüş olacaktır?"

Tüm sermayenin ve çıkış kararları kaynağının salt sezgi olmadığını, Melih Cevdet Anday şöyle anlatıyor: "Çünkü bilimsel bulgularla, sanatsal yaratıcılığın temelinde 'sezgi' gibi ortak öğeler vardır. Einstein'ın, bilimle sanat arasındaki bu 'sezgi' ortaklığından söz ettiğini bir yazımda anlatmıştım. Bizdeki, bilimin korku verici, şiirins tadından yenmez olduğuna ilişkin kanıyı, bir türlü anlamamışımdır. Evet, bilimde, bilgi birikimi, düşünler, gözlem düşünleri deneme, deney, varsayım, yeniden deney olmadan hiçbir gerçekliğe varılamaz; ama bunların temelinde sezginin ne büyük bir rol oynadığı da yadsınmamalıdır."

Gerçek, tıpkı Anday'ın anlattığı gibi. Ne eksiği var, ne de fazlası. Ama mimarlık yapıtında ortaya çıkışının, akla sığmaz - hesaba gelmez sezgiselliklerden kaynaklandığını ileri sürmek; mimarlığı, tasannu (yani sahte sanatlaştırma) bulutlarıyla örtüp, anlaşılmasına değil anlaşılmasına çalışmak, vicdan dışı bir gizli hesaba dayanıyor. Bu davranışın, tek sözcüğünü anlamadıkları dilden inlemeli ilâhiler okuyup, kadınları ağlatmaktan farkı yok.

5.6. MİMARLIK VE ETİK

Konuya, başlık olarak seçtiğim mimarlık ve etik sözcüklerinin, uzantılarıyla birlikte açıklamasını yaparak başlamak zorundayım.

Etik sözünün edilmesiyle birlikte akla hemen etik ve ahlak ilişkisi gelmektedir. Ahlak sözlük anlamıyla, hulk sözcüğünün çoğul biçimidir. Anlamı, yaratılış ve mizaçtır. Kullanılışında bu temel yitip gitmemekle birlikte ahlak sözcüğünün anlamı epeyce yaygınlaşmış bulunuyor. Etik ile bir başka amaç da güdüyor: "Moral Değerler" kastediliyor.

Ahlakın tekili olan hulk sözcüğünü biraz daha açarsak, yaratılıştan edinilen huyların manevi nitelikleri, iyi veya kötü huyluluk, yaratılıştan olan tabiat ve karakter de anlam sınırları içine alınıyor.

Etik sözcüğünün anlamını biraz daha deşerek yayarsak, "toplumsal yaşama kuralları" ile birlikte ahlak ve törelere uygunluğun da kastedildiği görülüyor. "Toplu Yaşama Normları" da kastedilenin dışında kalmıyor.

Ahlak sözcüğüyle insanda bulunan ruhsal ve zihinsel haller düzeni anlatılıyor. Ahlakın iyilik etmek ve fenaliktan çekinmek için gizlenmesi gereken kuralları öğreten bilim olduğu söyleniyor.

Bu tanıtımlardan sonra hemen akla gelebilir bir deyim: "Meslek ahlakı"dır. Meslek ahlakını yaklaşık 25 yüz-

yıl önce bilimsel anlamda ilk olarak kurallara bağlayanlar hekimlerdir. Kendilerinin uymaları gereken kuralları "Medikal Deontoloji" ile saptıyor ve belirtiyorlar. Deontoloji deyimi, "deontos" ve "logos" sözcüklerinin birleşmesinden doğuyor. Yani "görev" ve "bilim" sözcüklerinin kullanılmasıyla, mesleki davranış ve meslek ahlakı düzeni anlatılıyor. Yüzyılların sürüp gitmesiyle tıptan gayri her bilim dalının da, her mesleğin de, kendine özgü bir deontolojisi biçimleniyor.

Medikal Deontoloji'nin kurucusu, Hippokrates'dir. Ünlü hekimin tüm tıp alanında yaptıkları hâlâ önemsenmektedir. Hekimlerin etik görevlerini özetleyen Hippokrates Andı, bazı ülkelerde kısmen de olsa geçerliliğini korumaktadır.

Günümüzde mimarların bu anlamda bir andı olmayışına üzülmek gerekmiyor. Tutmaya niyet olmadıktan sonra, nice and içmelerin boş sözler olarak kaldığı çok görüldü. Böylece bir ahlak sorunu daha anımsanmış oluyor.

Etik kurallar düzenlemek ve yürürlüğe koymak, toplu yaşayısta ve mesleklerin uygulanışında tümüyle kusursuz davranışlar yaratma amacına dönük olamıyor. Kusursuz insan aramak gereksizdir deniyor. İnsan denen yaratığın tabiatı böyle bir arayışı anlamsızlığa götürüyor. "Dünya üzerinde kusursuz insan evladı yaşamadı" gibi özsözler söyleniyor. Ancak bu niyetle açılacak bir kapıdan tüm pervasızların geçmesine izin verilmemelidir. Bu noktada kusur ile suç arasına, oldukça kalın da olsa, bir çizgi çekmek şarttır.

"Her kusur hoş görülebilir, ancak onları gizlemek için başvuru çareler hariç." (La Rochefoucauld) Üstad bu sözlerle şunları da ekliyor:

"Başarılarından daha parlakmış gibi sunulan kusurlar da vardır."

"Tanrılar bize kusurlarımızı, insan olalım diye verdiler" dedirtiyordu Shakespeare bir oyununda. "Başkalarının kusurlarına ne kadar çabuk inanırız, çünkü arzu edile-ne çok çabuk inanılır," diyordu La Rochefoucauld ve bu-nun da insancıl kusur olduğunu anlatmak istiyordu.

Toplumların bazı bireyleri, ruhsal huzurlarına dayana-k olması için, ahlak kurallarını yeğlemezler. Düşünmek zorunluluğu duymadan kabullendikleri inançlara yaslan-mak onlara rahat gelir. Her ne kadar olamaz gibi gözük-se de ahlak kurallarını savsaklayan bireyler, toplumlarda çoğunluğa bile geçebilirler. Ancak, ahlak kuralları çoğun-luk kararıyla da olsa değiştirilemez.

Bu gelişmenin gerçekleşebilmesi için kaygan eğim hazırlanmasını isteyenler, gidişin nereye doğru olduğunu algılamayan düşünce tembelleridir. Bu hastalığı teatral bi-çimde ifade etmeyi başaran ünlü yönetmen Fellini'dir. Di-yordu ki: "Bu saptama çok kişide sancı doğurabilir: Ahlak da moda gibi sezonlara bağlıdır."

5.7. KARAKTER VE MORAL

Etik normlara uyabilme yeteneği, kendine egemen olabilmenin mral ifadesi olan karakterden kaynaklanıyor.

Karakter bir irade sorunudur. Bu iradenin de dayanağı yetkin bir kültür olabiliyor. Elbet karakterlerin oluşması için yaşları çoğaltan zaman beklenecektir ama, kuraldışı davranışlar için, zaman hiçbir zaman insandan daha aceleci değildir. Elbet karakter zamanla da oluşan ve yerleşen sağlam bir alışkanlıklar dizisidir. Çünkü sağlam karakter önce kendine sadık kalır.

Küçük ruhlular ya da diyelim ki ruhsal cüceler ancak görüntülerinin büyümesini dşlerler. Çünkü akıllarından memnundurlar. Bu onların karakteridir.

Para ile ya da sonu çıkar edinmeye varan olanaklarla karakterler bozulabilir. Bu bozulmanın hızı çıkarın boyutuna da bağlı olabilir. Ancak bozulabilme hali karakter çürüklüğünün bir kanıtıdır.

Hiçbir sınav geirilmezse karakterin sağlam olduğu anlaşılamaz. Çünkü rüzgâr esmediği zaman fırlıdağın da karakteri varmış gibi gözükür.

Sağlam karakterler dneklikleriyle değil, görüşlerinde direnmeyle belirirler. Karakter moral dünyasının strktrdr, taşıyıcı sistemidir.

"Karakteri olmayan, insan değildir, eşyadır." (Chamfort)

Moral, bir düzene ve o düzenden doğacak olan huzura gereksinmesi olan bir toplumun bütünlüğünü koruyabilmesi için, anlaştığı normlardır. Bu bir uzlaşmadır.

Moral, hakkın güçlü olana değil, hakkı olana teslim edilmesidir. Bir şeyler bilip de morale gereksinmesi olmayan, ancak bilgisayardır, insan değildir.

"İnsan yüreğinde moralin yeri olmasaydı, kahramanca işlere duyulan heyecan verici hayranlıklar, yüksek ruhlarla sevgi dolu yönelişler, erdemlere duyulan coşkunluklar olmaz dı ki" diyordu Rousseau.

Rivarol'e göre:

"Moral, kanunlardan çok daha yüksek ve korku veren bir mahkeme kurar. O bizden yalnız kötülükleri önlememizi istemez, aksine iyilikleri yaratmamızı, hem yalnız görünüşte namuslu ve erdemli olmamızı değil, aksine gerçekte de öyle olmamızı ister."

5.8. GENEL DÜŞÜNCELER

Mimarın görevi gelecekteki yaşayışı yaşama mekânı biçimine sokacak bir planlamayı yapmaktır. Tüm planlamalar gibi mimari proje tasarımı da, "Geleceği düzen altına almak"tır. Biraz daha üstüne basarak söyleyelim, yaşanacak mekânları planlamaktır. Devletlerin yıllık bütçelerinden başlayarak geleceği düzenleyecek tüm planlamalar gibi...

Mimari planlama, bilgi ve akılla yapılır. Planlama denen kavramda sanatın çıkış noktası olarak yeri yoktur. Zemin üzerine yerleşmeden başlayarak plan elemanı konumlarının araştırılması, programla ilgili çalışmalar, boyutlamalar, kitlelerin ve tüm elemanların biçimlenmesinde çalışmaların temeli bilgi ve akıldır.

Statik sistem malzemesi, sistemin taşıyıcı strüktürlerinin araştırılması ve saptanmasında (elbet uzman mühendislerle birlikte yapılacak çalışmalarda), yine planlama bilgisi ve akılı yol gösterir. Bu konu küçükten büyüğe, basitten karmaşığa her türlü yapı için, böyledir.

Basit yapılarda bir derece önemli olmakla birlikte karmaşık yapılarda özellikle büyük önem kazanan ısıtma, klima, her türlü mekanik tesisat, her türlü elektrik ve elektronik tesisatının sistem seçiminden mimari proje ile bağdaştırılmasına kadar çözüm bekleyen her görev, pür planlama işidir. Sanat burada da devreye girmez.

Planlamanın bundan sonraki görevleri; bitiş malzemesi seçimi, ince boyutlama, ince yapı ile tüm mekanik ve elektrik tesisatı ilişkilerinin çözülmesidir.

Sanatın sesi ancak bu kademede duyulmaya başlanır.

Mimarlık tasarımı, çok yaygın bir yaşama kültürü, ilgili uzman mühendislerle yeterli işbirliğini sağlayabilecek statik ve tesisat bilgileri ve hafifliğe kaçmadan işin bu yönlerine olan saygı öğeleriyle beslenir. İster taşıyıcı sistem, isterse de tüm kaba ve ince yapı için yetkin malzeme bilgisi, bu öğeleri bütünler. Sanat burada da devreye girmez.

Her türlü sanat, insanların kutsal yaşama ışığıdır. Ancak mimari planlamanın bilgi, akıl, mantık alanlarında sanatı ille de devreye sokmaya yeltenmek, önce sanata karşı saygı ve edep noksanlığını ifade eder. Sanatı kendi egemenlik alanlarının dışında kullanmaya çalışmak, bezirgânlıktır.

Mimarlığın; edebiyat, resim, heykel, müzik ve de bunların birleşimi olan sanatların mahrum olduğu rahatlık ve kolaylıkları var. Gözle görülen koca koca kitlelerin topraktan fışkırmasında, insanların mali gücü ve yapının ortaya çıkmasını sağlayan endüstri ve işçilik olanaklarının katkısı var. Bütün bunlar ortaya çıkan kitlelerin ve mekânların etkisini, tümüyle sanki mimarların eseriymiş gibi göstermeye elverişli gibi... Özellikle haddini bilmez mimarların bu farklı olanağı sömürmeye girişmeleri, yakışsız bir iş. Üstelik bazı mimarlar da planlama gereklerinin dışında; kitlelerin biçimleriyle, ince yapının malzemesiyle planlama mantığının dışına taşan öyle sorumsuzca oyunlardan çekinmiyorlar ki, ortaya çıkan görsel biçim salatası, bir çeşit "görsel şamata"ya dönüşüyor.

Oysa diğer sanatların yaratıcıları bu olanaklardan

mahrum... Ressam tablosunun, düşünmesinden gerçekleştirmesine kadar bütün safhalarında yapayalnız. Resim beğenilmezse yapacağı bir şey yok. Şiir ya da edebiyat eseri, eğer olabiliyorsa, basılmasına kadar sanatçısının tek kişilik eserini ortaya koyuşu. Ya besteci, aynı durumda. Hepsi eserlerini yoktan var ediyor.

Hele müzik ne ilginç bir yaratış türüdür. Sadece yedi (evet yedi) notayla, elle tutulmayan ve gözle görülmeyen dünyalar yaratmak, ne görkemli bir başarı. İyice merak etmeye değer bir olasılık, görsel şamata abonesi mimarların eline olanak olarak yalnız bu yedi nota verilse, acaba ne yaparlar? Duvar yok, pencere yok, kolon yok, kitle yok, yalnız yedi nota var. Evet, ortaya ne koyarlar?

Sanırım ki karakterleri gereği yapabilecekleri iş, ortaya yine şamata koymaktır. Ama bu sefer, görsel değil, fonetik şamata...

Mimarlık tasarımının, sınırsız bir özgünlük içinde ve uçuk esinlenmelerden kaynaklanabileceğini sanmak, panyayı yeri tiyatrosu oynamaktır. Tasarımın temeli düşüncedir.

Müzik bile düşünülür. En basit kanıtı, Beethoven'ın kulakları yüzde yüz duymadan görkemli eserlerinin büyük bölümünü, düşünerek yaratmış olmasıdır.

Mimar yapıtını planlarken, hiçbir sanatçıya benzemeyen bir sorumluluk içinde olduğunu unutmamalıdır. Konuyu kişisel egosunu doyuracak bir fırsat olarak saymasında, vicdan sakatlığı vardır. Hiçbir plancının veya sanatçının yapıtı, insanlar istemezse onları zorunlu olarak etkilemeyi sürdüremez. Oysa gerçekleşen bir mimarlık yapıtı, iyi de olsa kötü de olsa insanları içinde yaşamaya mahkûm eder. Onlarca veya yüzlerce yıl sürecek olan bu mahkûmluk, görsel olarak da aynı sürelerde insanların

gözlerine sokulur durur. Mimar bu nedenle de çok ağır sorumluluk altında olduğunu unutmadan, kişisel keyiflenmelere kaçmadan, haddini bilmek zorundadır.

Mimarlık konularını yazılı ve görsel boğuntulara sokmak, gürültüye getirmek, (yolu aydınlık ama çileli) planlama kavramını sislere gömmeye çalışmaktır. Bu; nedenleri bilinmez, oluşumu aydınlanmaz dumanlı havaya sokuş çabaları, dumanlı havayı seven karakterler için fırsat yaratma yeltenişidir.

5.9. YANLIŞLIKTAN SUÇA

Moral normları dışına, bir başka deyimle, meslek ahlakı dışına taşmaların bir çeşitlemesini yapmak zorunludur. Bu taşmalar masum dalgınlıklardan doğan yanlışlıklardan başlayıp, vahim suçlara kadar bir dizi olarak sıralanabilir.

Milli mimarının çıkmaz sokaklarda aranması, mimarlığın amaç yanlışlıklarından birisidir. Ahşap yalı mimarisini betonarme bürolarda yeni olarak taklit ederek uygulamaya çalışmak, ya taassuptan kaynaklanır ya da görsel görüntüler ile etki yaratma çabasından.

Geçen yüzyılların, ahşap, görünür tuğla ve taş mimarisini yeni yapılan betonarme iskelet binalarda uygulamaya sokmak, her şeyden önce, en az vahim denebilecek bir yanlışlıktır.

Bu davranış eğer toplum üzerinde etki yaratmak amacına dönükse, meslek ticaridir. Mimarlık etiği hırpanmasıdır.

Bir ve iki katlı ahşap yapıların süsü olan cumba ve saçakların, kargir konutlar dahil her türlü yapıda sürdürülüp uygulanması, yakışıksız yanlışlardan biridir. Çünkü saçakların cephe dışına taşması, tahta kaplamalı cepheleri yağmurdan korumak içindir. Cumbalar ise dar sokaklarda iki yönde görüşü sağlamak için yapılıyordu. Saçak da, cumba da, süs olsun diye yapılmıyordu. Bugün hiçbir an-

lamı kalmamış olan bu elemanları ezbercilikle taklit etmeyi sürdürmek, asalet meraklılarına şirin görünmek içinse, büsbütün vahimdir.

Milli hasletlerin önemli bir bölümünü unutmuş ve savsaklamış olmaya hiç ses çıkarmazken, saçak ve cumba tutkusundan kurtulamamış olmanın, masum bir niyet olduğu söylenemez.

Kitle ve cephe düzenlemelerini, bin türlü sebepsiz ve mantıksız kargaşaya sürükleyerek, görsel biçim salataları düzenleyerek, toplumları etkilemeye çalışmak, moral normların dışına taşmanın vahim bir belirtisidir. Bir çeşit halk dalkavukluğudur.

Mimari kültür mirasını korumak, bazı mekân ve bina örneklerini korumaya alarak genç kuşakların görsel kültürlerini arttırmak, saygıdeğer bir borçtur.

Ancak yepyeni binaları eskilere benzetmek, yanlışlıktan doğmuyorsa sahteciliktir.

Toplumumuzun yüzyıllardır geçerli değeri olan dürüstlük, açıklık, çıkar peşinde olmamak, gizli çıkarlar edinmemek, vicdan ve namusu satmamak gibi gerçek değerler yitip gitmekte iken, bu çürüyüşe ses çıkarılmazken, yaşama biçiminde milli oluş gösterisi ile bina biçimlemek, halk dalkavukluğudur.

Tel dolap yerine buzdolabı kullanılırken, yer sofrasından yemek masasına geçilmişken, tokaçla yıkanan çamaşır makineyle temizlenirken, cümle ev aletleri kullanılıp televizyon seyredilirken, kısacası çağdaş uluslararası yaşama biçimine geniş kitlelerimizle uyulmakta iken, milli mimarinin zamanı geçmiş elemanlarıyla insanları görüntü dolambaçlarına sürüklemek, aldatmacadır.

Hem artık betonarme, çelik, metaller, plastik gibi

elemanlar tüm dünyada yapıların çehresini saptarken, ısıcam kullanımı hem kuzey ülkelerinde soğuktan, hem Afrika'da sıcaktan korunurken, her türlü yapıda yerel biçimlenmelerin ve renklenmelerin yakın zamanda büsbütün yitip gideceğini algılamak, borçtur.

Dedik ya, ahlak, ruhsal ve zihinsel halleri düzenler. Bazı kişilerde bu hallere uymada, "halsizlik" görülmekte... Eski deyimlerimizde "övülecek huylar" (ahlak-ı hamide), "güzel huylar" (ahlak-ı hasene) geçerli iken, bazı kişilerin zamanımızda da hâlâ "huysuzluk" ettiği görülmekte...

Mimarlıktaki etik, elbette çoğu zaman toplumun genel etik normlarıyla çakışıyor. İnsanların tutarlılığı ne kadar önemliyse, mimarların da insan olarak tutarlılığı o derecede önemlidir. "Bir çizgisi olmamaktansa, yanlış bir çizgide olmak daha doğrudur" diyordu sanatçı bir düşünür. Böylece, hiçbir zaman gelişmelere uyabilmenin yolu kapatılmış olmuyor. Elbet yeni aydınlanmalarla bazı yanlış düşüncelerden vazgeçmenin de yolu, bu düşünce biçimiyle kapatılmıyor.

Ancak, hemen belirtmek şart olur ki, masum akıllılar için açılan bu kapıdan, örnekler ve fırıldakların girmesi yasaktır. Bir ömür içinde siyasi ve politik yelpazenin 180 derecenin her açısında değişe değişe boy göstermek, tutarlılıkla bağdaşamaz. Bu gibi kişiler yol geçen hanı gibi, parasını veren her müşterinin konaklayacağı beyinlere sahip kelle hamallarıdır.

Normların dışına kaçışa bir örnek, kitabına uydurarak yapılan desiselerdir. Örneğin bir site planlanırken kamu yararına park yapılmak üzere belediyeye terk edilmesi gereken araziye binalarla çevirerek, girilmez – çıkılmaz biçime dönüştürmek, meslek ahlakı normlarının vahim biçim-

de hırpalanmasıdır. Hele bu işin kitabına uydurularak yapılması bu vahameti katlar.

Sureti haktan görünerek projeye ve tasarıma sokacağı malzeme üreticisinden komisyon talep etmek, utanç vericidir. Eğer mimar bir planlamada, eşine ender rastlanır bir marifet yaptığı iddiasıyla normal ücretinin dışında görünmez biçimde bir hisse (yani arsa veya daire gibi bir pay) talep ediyorsa, bu çıkarın kendisinin adının kullanılması dolayısıyla bir marka payı olmasını istiyorsa, mimarlık mesleğine ihanet ediyor demektir. Böyle bir ihanete takılacak sinirsiz ve sakın bir sıfat, "alçaklık"tır.

5.10. VİCDAN

Yarım ahlak yetersiz kalır.

Eğer vicdan, bazen ahlaklı olmayı, bazen ahlaksız olabilmenin ücreti sayıyorsa, sonuçlar negatif çukurlarına da düşebilir. Yarım ahlak, yarım kumaşla giysi dikmek gibidir. Edep yerleri örtülemeyebilir.

Vicdan, ahlak ve törelerin yolunu gösteren ışıktır. Vicdansız davranışlar, her zaman vicdanı bile olmamak ilkeliliğinden doğmaz. Kaçış iki türlü olur: Ya vicdan hükümlerinden kaçık alışkanlığı edinilmiştir... ya da vicdanı turnike gibi, kişisel çıkar yönünde çalıştırmanın kolayı bulunmuştur.

Arasıra tatile çıkmayan vicdanlar için ciddi değerlendirmeyi yapan iki özsöz var. Deniyor ki:

"Cezadan kaçılır ama, vicdandan kaçılmaz." Kim bilir, belki bu sözün çürük vicdanları, korkutup yola getirmek gibi bir amacı vardır. Herhalde gerçek payı bulunan, ama güzel de olan bir başkası şöyle:

"Kuru bir yaprak bile, kötü vicdanlıyı korkutur."

İyi bir tanımı, yine Seneca yapıyordu:

"Senden başkası bilmiyorsa bile neye yarar, eğer vicdanın varsa..."

İster etik isterse de ahlak sözcüğü kullanılsın, kavramın vicdan ile iç içe olan bir ilişkisi var.

"Ruhumuzun derinliklerinde doğuştan bir doğruluk ve

erdem prensibi bulunur ki, kendimizin ve başkalarının davranışlarını iyi ve kötü buluşumuzu buna göre hükmederiz. İşte bu prensibe, ben vicdan derim" diyordu Rousseau.

Vicdan ile de namus ilişkisi, koyun koyunadır. Namuslu davranışlar, vicdanımızın dışarıya taşması demektir. Vicdan ise, bilincimizdeki ve bilinçaltımızdaki namustur.

Sanatta yetenek dehalaşırsa bu Mozart gibi, milyar kişide bir bile rastlanmayan doğuştan bir mucize olur. Mimarlıkta doğuştan mucizeye rastlanmaz. İleri yaşlarda bile kendini sanat bulamaçlarına sokup sahneye çıkan mimarların mucize olmaları söz konusu değildir. Mimarlıkta mucize değil, uzun yıllara yayılan çileli bir çaba süreci vardır.

Yetenek ve deha bir yana, müzikte bile yıllara yayılan saygılı bir çilenin esas olduğu, hiçbir sanatta ve işte, şımarıklığa yer bulunmadığı gerçeğini bir küçük olay, bize çok açık anlatabilir.

Biarritz'deki villasında keman virtüözü Sarasate'ye bir konuğu: "Siz bir dehasınız" diyor, hem de bir müzik eleştirmeni. Sarasate adama boş gözlerle baktıktan sonra yanıt veriyor:

"Deha ha! Ben 37 yıl, günde 14 saat çalışmışım, adam kalkmış bana deha diyor."

Yüzyılımızın yıldız tiyatro adamlarından birisi, Stanislavski idi. Tiyatrosuna aktör alma sınavını, odasına kabul ettiği adaya, yere attığı bir topluiğneyi buldurarak yapıyordu. Düşüne düşünme tavanlara bakan, elini şakağına koyarak düşünme numaraları yapan, olmadık yerlerde dolaşarak zaman kaybeden adaylardan hiçbirisini, almıyordu. Soru yöneltince, hemen bastığı yere bakıp gördüğü iğneyi en basit biçimde, abartılı hiçbir hareket yapma-

dan bulup uzatan aday, büyük tiyatro adamı tarafından hemen işe alınıyordu.

Mimarlıkta kimlik arayışı konusunun önemsenmeye başlamasıyla birlikte, beklenirdi ki sayıları çok olmayan eser vermiş ciddi mimarlar, konuya açıklık getirme çabalarına katkıda bulunsunlar. Benim bu yönde edindiğim bir bilgi yok.

Bu suskunluğun sebepleri arasında, karşıt düşünceli-lerin gürültü koparmalarından çekinme olabilir. Eğer suskun kalma nedeni medeni cesaret noksanlığıysa, bu umut kırıcıdır.

Geçen yüzyılın en müstesna yazarlarından biri, Saltikov Şchedrin'dir. "Büyüklerle Masallar" kitabının (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları'ndan, 1946 yılı) başında "Vicdan Kayboldu" yazısıyla şöyle anlatmaktadır:

"Vicdan ortadan kayboldu. İnsanlar yine eskisi gibi caddelerde, tiyatrolarda toplanıyorlar; eskisi gibi birbirleriyle yarışıyor, birbirlerini geçiyor, eskisi gibi telaşlanıyor ve ellerine geçeni yakalıyorlar; ama bu arada hiç kimse, birdenbire bir şeyin eksildiğini ve bu yaşayış orkestrasında bir düdüğün artık ötmemeye başladığını ayımsamıyor. Hatta bazıları kendilerini daha yürekli, daha özgür buluyor. Kimilerinin de hareket yetenekleri arttı; daha ustaca çelme takıyorlar şimdi yakınlarına; piyazcılıkta, yaltakçılıkta, yalancılıkta, dedikoduculukta, iftiracılıkta iyice uzman oldular. Bütün ruhsal acıların üzerine sanki birer sünger çekildi; insanlar yürümüyor, sanki uçuyor... Hiçbir şey üzmüyor onları, hiçbir şey düşündürmüyor; bugün... yarın.... her şey... sanki onların elinde; vicdanın ortadan kaybolduğundan habersiz, mutlular."

Şchedrin'in bu satırları, günümüzde bizim toplumumuza da anlatmakta....

Mimarlıkta etik ve kimlik sorunlarının ortaya atılışı iyi olmuştur. Ancak, ne mimarların, ne Mimarlar Odası'nın ne de Mimarlık Fakülteleri'nin, konulara ışık tutacak bir çabayı göstermeye henüz girişmedikleri bellidir.

Bu davranış ülke tümünde görülen ve vatani altlarından çekseler kımıldamaya niyetleri olmayan aydınlar aristokrasisinin, mimarlığa yansımasından ibarettir.

5.11. KISA KISA

Her şey için de, mimarlık için de hırpalayıcı tehlikelerden biri tutarsızlıktır. Konuları arabeskleştirerek anlaşıl-maz durumlara düşürme çabasıdır. Zaten arabeskin tanımı: "Eski Yunan ve Roma'da kullanılan 'görsel süsleme ele-manlarının Rönesans'tan sonra anlaşıl-mayacak kadar karmaşık biçimlere dönüştürülmesi" değil midir?

Anlaşılması gereken, artık dünyada yerel karakterli mimarilerin, ağır da olsa düzenli biçimde ortadan kalkışıdır. Yerel işlemlerin kolayca yapılabildiği ahşap yapılar artık ortadan kalkma dönemine girmiştir. Çelik ve betonarme yapılar dünyada yaygınlaşmaktadır. Cam, metal-plastik malzeme kullanımları evrensel yaygınlaşma döneminde-dir. Bütün bunlar, milli ve yerel mimari karakterleri zamanla ortadan kaldırma akıbetinin açık habercileridir.

Bu durumda betonarme ile eski ahşap mimarisini taklit etmek, bir yenilik yaratmak ve milli mimari stilin yaşatılmasına çalışmak olamaz. Betonarme cumbalarla, betonarme saçaklarla milli mimarinin yaşatıldığı iddialarını ileri sürmek aldatmaca olmaktan ileri gidemez.

Eski Türk evinde turşu kurulur, pestil yapılır, salça üretilir, erişte hazırlanırdı. Karpuz kuyuya sallandırılır, yiyecekler tel dolapta saklanır, soba ile ısınılır, kahve cezvesi kömür mangalı ateşine sürülürdü.

Şimdi artık kaloriferli betonarme yapılarda, market-

ten alınan tüm yiyecekler buzdolabında saklanırken, çamaşır otomatik makineyle, bulaşık kendi makinesiyle yıkanırken, yemek yer sofrasında değil masada ve elle değil çatal, bıçak ve kaşıkla yenirken, televizyon seyredilirken, bu evin salonunu haçvari yapmaya çalışarak, cumba ve saçaklar çıkararak o mimarının milli olabildiğini sanmak safdillik olur.

Sorun büyük yapı yapmak değil, doğru yapı yapmaktır. Büyük, hatta kent ölçüsünde büyük yapıları ve grupları yapmak, küçük yapı yapmaktan daha tehlikelidir. Çünkü doğru yapılmamışsa, yanlış katlanmış olacaktır. Büyük yapı için sorumluluğun değil, sıradan insan için artacak etkinin büyümesini düşünmek, hafiflik olur. Yalnız büyüklüğü nedeniyle yapıların daha önemli olacağını sanma, flütten daha büyük olduğu için zurna ile daha yüksek düzeyde müzik yapılacağını sanmak kadar safçadır.

Klasik öğretim kuruluşları olan üniversitelerin ve akademilerin ortaya çıkmasından önce mimarlıkta da yetiştirme yolu, usta-çırak ilişkilerinden geçiyordu. Hoca öğrencilerini toplar, ömrünü onlarla birlikte geçirirdi. Bu Konfüçyüs'te böyle başladı. Aristo ve Sokrat'ta böyle sürüp gitti. Sinan da yardımcılarını ve öğrencilerini bu yöntemle yetiştirdi.

Mimarlıkta eski yöntem öğrenim de ortadan kalktı ama, büyük ustaların yanında birlikte çalışan mimarların kendilerinden hâlâ eskisi gibi usta-çırak ilişkileri ile öğrenmeyi sürdürmeleri sona ermedi. Bir örnek, Frank Lloyd Wright'ın mimarlık okuludur.

Bir başka örnek Adnan Hoca teşkilatıdır. Hoca müridleriyle örgüt kurmuş, bir şeyler yapmaktadır. Bunlar hakkındaki bilgiler zaman zaman gazetelerden öğreniliyor.

Kulağıma gelenlere göre standart dışı giysilerle dolaşmaya alışmış bazı mimarlar da müridleriyle bütünleşmektedirler. Merakım bunların Wright'a mı yoksa Adnan Hoca'ya mı daha çok benzedikleri konusudur.

Proje çizimlerinde yarım yüzyıldan beri çeşitli anlatım biçimleri gördüm. Çizim hünerleri bazen o denli cambazhane marifetlerine dönüştürüldü ki, esas gürültüye boğuldu. Boğaziçi'nde bir yalı ya da villa projesi cephe ve perspektifleri o denli marifetli resim boğuntularına gömüldü ki bu boğuntular aslında mimarlığın mezarı oldu.

Manzarada bulutlu göklere izi düşen fıstık çamlarıyla başlayan derinlikler, kademe kademe manolya ve çamlarla yaklaşıyor, çiçeklerle yapılacak binayı kucaklıyor, Boğaziçi suları ve kayıklarıyla revnak kazanan manzara, uzaklarda gözüken sisler ve yağmurlarla bütünleşiyordu. İnsanı kucaklarcasına saran bu manzaradaki tek eksik, kuşların ötmeyişiydi.

Ancak, bir eksiğin daha bulunduğunu söylemek zorunludur. Bu kargaşa içinde mimarlığın nerede olduğu anlaşılmıyordu. Bunu anlamaya çalışan arkadaşlarımız, hayranlık veren bu resimlerin üzerine şeffaf kâğıt koyarak, basit ve tek çizgilerle mimarlığı bu kargaşadan kurtarmaya uğraşıyorlardı.

Çizim hilelerinin ve şaklabanlıklarının egemen olduğu hayranlık veren resimlerle doğa yaşıyor ama mimarlık ölü doğuyordu.

Bir zamanlar titrek el çizgileri moda oldu. Ama günler, aylar, yıllar geçti, bilgisayar çizimleri uygulamaya girdi. Şimdi artık o titrek el çizimlerini de ağaçların, kuşların, otomobillerin ve insanların binlerce çeşidini de bilgisayarla, bir düğme basışıyla ortaya koymak olanağı var. Bu değişimin kendilerini, gerçekleri çarpıtan çizim

şaklabanlıklarından kurtaramayanlarla eşitlediğini belirtmek mümkün.

Bize geçmişten kalan nelerin korunması gerektiğini, nelerin de korunmasının ille şart olmadığını ayırmakta zorluk var. Ancak bunun aşılmayacak bir zorluk olduğunu düşünmemeli. Korunması şart olanların başında gözle görülmeyenler gelse gerekir. Bunlar da her şeyden önce ahlak ve vicdandır.

Koruma konusunda milli hasletlerimizin yaşamasını sağlamaya çalışırken önce eski milli özelliklerimizden dürüstlüğü, insan sevgisini ve benzeri hasletleri korumak borçtur. Bunları bir kenara bırakıp, üstelik bunlara aykırı tüm etkinliklerde bulunup, eski mimarının görsel unsurlarını ille de gerekli gereksiz, papağan ezberciliğiyle tekrarlayıp durmak, böylece milli bir görev yapıldığı iddialarını ortaya atmak, en azından tutarsız bir davranıştır. Biraz daha açık bir anlatımıyla, dürüst olmayan ticaret girişimidir.

Yepyeni uluslararası kullanım için yapılmış bir otelde lobi enteriörünün eski saraylara benzetilmesi ve hele şadırvan biçiminde bar yapılarak burada içki satılması, millilik değil düzenbazlıktır. Günün uluslararası şartlarına uygun inşa edilecek hastane, okul binalarının nasıl milli yapılabileceğini anlamak meslek ve mantık sınırları içinde mümkün olamaz.

Olağanüstü rahatlıkla milli yapılabileceği iddia edilecek yapı cinslerinden birisi Türk hamamıdır. Bu hamamın içinde rahatlıkla milli usullerimize göre yıkanmak mümkündür. Müşteriler natırlar ve tellaklar tarafından yıkanabilir. Mermer kurnalardan kalaylı bakır taslarla su dökülmelidir. Keselenerek iplik iplik deri kaldırmak sonra da göbek taşında yatarak buzlu şerbetler içmek mümkündür.

5.12. MİMARLIK MESLEĞİNİN GELECEĞİ ÜZERİNE

Geçenlerde kutlanan Dünya Mimarlar Günü dolayısıyla, yürek ferahlatacak-iç açacak sözler sunmak istiyorum. İstiyorum ama sanırım ki bunu başaramayacağım. Pembe tablolar çizmek, politikacılarla birlikte, kendini düşlere kaptıran mimarların işidir. Oysa bir mesleğin geleceği sislere ve alacakaranlıklara bürünmek gibi bir tehlikeye gösteriyorken, gerçekleri açıkça görmemek için kafaları kumlara sokmak çözüm getirmez. Olsa olsa kafayı kumlara sokanlara benzemiş olunur.

Geçen yıl Progressice Architecture (Çağdaş Mimarlık) dergisinde Thomas Fisher imzalı bir yazı yayınladı (Şubat 1994). Başlığın yakıştırılan Türkçesi, bazı uykulara ve düşlere son verecek sertliktedir. Yakıştırılan başlık: "Bu Meslek İflah Olur mu?" gibi, meslek içinde ve dışında çok kimsenin beklemediği bir kalk borusu niteliğindedir.

Yazar; aylar boyu mimarlık alanındaki çeşitli insanlarla görüşmeler yaptıktan sonra mimarlık mesleğinin köklü değişiklikler geçirmekte olduğunu, bu değişimlerin birçok doğrultuda olduğunu ve mimarlığın gelecekte bugüne göre, çok daha çeşitleneceği ve ayrışacağını dile getiriyor.

Fisher soruyor:

"Bugünlerde, mimarlıkla ilgili herkesin sormakta olduğu bir soru var: Nereye gidiyor bu meslek? Zaten bu sorunun soruluyor olması bile, meslekte köklü değişiklikler olduğunu ve işleri eskisi gibi yürütmenin pek de mümkün olmadığını gösteriyor. Mesele şu: Mesleğin gelecekte alacağı biçimi, bugünden öngörebilir miyiz?"

Yazıda, Amerika'daki resesyon dolayısıyla mimarlıkta yüksek işsizlik oranlarına varıldığı anlatılıyor ve 1990 yılında 157 bin olan mimarı istihdamın, 1994'de 119 bine düştüğü kaydediliyor. Beş yıl önceki konut dışı konstrüksiyonun % 31 ve mimarlık işlerinde % 24 azalma olduğu belirtiliyor. Ancak, mimarlık işlerindeki azalmanın sadece resesyondan doğmadığı ve tümünden değişen meslek yapısının da, bu azalmada önemli ölçüde etkili olduğu anlatılıyor.

Türkiye, mimar sayısının artması açısından hesaba gelmez bir büyüme gösteriyor. Gerçekten de 1940 yılında sadece 150 olan mimar sayısı, 1954 yılında kurulan, askerler ve memurlar dahil Türkiye'deki tüm çalışan mimarların zorunlu üye olacağı Mimarlar Odası'nda birinci yıl kaydolunan üye, 1000 sayısına varmıyor. 40 yıl sonra, yani şimdi, mimar sayısı 30.000'e yaklaşmakta. Türkiye'deki gizli ve açık işsizleşmede, bu sayıların da belirli ölçüde etkisi bulunuyor.

İşsizliğe etkisi olan mimar bolluğunun Amerika'daki grafiği, 1920 yılından beri Amerika'da ikiye katlanan nüfusa karşı mimar sayısının 8'e katlanmış olduğunu gösteriyor. Türkiye'de bu artış, belki de dünyada görülmedik ilginç bir çoğalma gösteriyor. 1940 yılından beri nüfusu yaklaşık olarak 4'e katlanan ülkemizde mimar sayısı, yaklaşık 200 misli artmış bulunuyor. Bu artış Amerika'dakinin de 50 mislini çok aşan bir değişme ortaya ko-

yuyor. Ama uykulara dalmadan görülmelidir ki, bu artışın gelişme değil, sadece değişme olduğudur.

Bir saplantı yaparak başka bazı gerçeklerin ortaya konması zorunluluğu var. "Bu Meslek İflah Olur mu?" başlığıyla mimarlık sorunlarının sorgulanmaya alınışı B. Amerika'dan kaynaklanıyor. Bu ülkenin siyasal yapı ve eğilimlerini beğenmek ya da beğenmemek, sevmek ya da sevmemek, belirtilen gerçeklerden kuşkulanmaya yol açmamalıdır. Unutmamalıdır ki B. Amerika, sanayi sonrası toplumu olmanın öncüsüdür. Aynı gelişmeler orada ne kadar gerçekleştiyse, öteki sanayi sonrası toplumlarında da, aynı biçimde gerçekleşmektedir. Gelişmekte olan ülkelerle sanayi toplumlarında ise, er geç buralara varılacaktır.

Mimarlık mesleğini uzun vadede etkileyen bir başka olay, mimarın, yapının gerçekleştirilmesi sırasındaki rolü oluyor. Yapının endüstrileşmesi, ön üretimin (prefabrikasyonun) mahkûm olunan sürekli gelişmesi, yapı yeri yönetimine gelen karmaşıklık ve zorunlu olarak bu işin de bilgisayar düzenine kayışı, mimarın artık eskisi gibi orkestra şefi olduğu düşüncesinin, yavaş yavaş buharlaşmakta olduğu gerçeğini ortaya koyuyor.

Sözünü ettiğimiz yazıda Mimar Elizabeth Padyen şu yargıya varıyor: "Eskiden iş mimara, altın tepsi içinde sunulurdu ve mimar bunları müteahhitlere ve taşeronlara dağıtırdı. Şimdi ise mimar, paye dağıtan konumundan çıktı, paye bekleyen oldu."

Durum bizde henüz bu raddeye varmadıysa bile, bu yönde gelişmekte... Yazıda ayrıca mühendislerin, yapı yeri yöneticilerinin ve dekoratörlerin de mimarlarla rekabete girdiği belirtiliyor.

Mimarlıkta istihdamı azaltan çok önemli gelişmeler-

den biri, elektronik ve iletişim alanlarındaki gelişmelerin mimarlık mesleği çalışmalarında da olağanüstü etkili oluşudur. Bilgisayarlaşma, basit çizim yapacak genç mimarların standart işlerini ortadan kaldırmıştır. Tek ve grup bilgisayarlar arasında telefon ve faks bağlantılarıyla iletişim sağlanmıştır.

Sözü geçen dergi yazısında tüm dünya mimarlarının gözünü açabilecek bir başka mimar görüşü de yer alıyor: "Mimarlık, sorunlarının bir bölümünün çözümünde, mühendislik mesleğini örnek alabilir. Mühendisler mimarlara çok büyük ölçüde araştırmaya dayanan ve bilgi dağarcığını sürekli geliştiren bir tasarım mesleği örneğini sunuyorlar. Aynı şeyi yapmış olsaydık, işimizin niyetlerinden çok sonuçlarıyla ilgileniyor olurduk ve daha az konuşmaya, daha çok hesaba dayanırdı yaptıklarımız. Mühendisliğin, yaptıklarının sonuçlarını bizden daha iyi öngörebilmesiyle ve projelere değer kattıklarını kanıtlamasıyla, bir adım önde olduğu kesin."

Yazıda; Amerikan ekonomisindeki değişimiyle birlikte mimarın rolü konusunun karışmaya başladığı, Amerika sanayi ekonomisinden servis ekonomisine kaydıkça eskiden hem mekanik hem de estetik alanlarına hâkim olan mimarların, mekanik alanlara hâkim olamaz hale geldiği belirtiliyor.

Öte yandan estetik bilgisinin de değeri, daha önceleri gördüğü itibarı yitirmeye başlıyor. Mimar Stanley Mattheus'a göre: "Mimarlık mesleği tarihsel olarak –ayrıca bugün de– meşruiyetini estetik bir söyleme dayandırmak istemektedir. Ama bu estetik söylemin ne eski otoritesi, ne de eski kredisi kalmıştır. Bir yüzyıl önce estetik, mesleği dayandırmak için sağlam bir temel olarak görülmüş olabi-

lir, ancak bugün estetik, marjinal ve biraz da gereksiz görünmektedir."

Unutulmamalıdır ki bu gerçekler, adının Türkçesi Çağdaş Mimarlık olan bir mimarlık dergisinde ve mimarlar tarafından dile getirilmektedir. İzlenimler ve yargılar, uzun dönemli incelemelerin açıkça ortaya koyuluşundan ibarettir.

Mimarlık mesleğini dünyada zora sokan gelişmelerden birisi de, toplumların tüm mesleklere karşı güvensizleşmeye başlaması oluyor. "Toplumda eğitimin artışı ve sınıflara dayalı toplumun az çok çözülüşü, gittikçe daha çok sayıda insanın, meslek adamlarının yargılarını sorgulamasına yol açıyor." (Carl Sapers) Genelde meslekler, değişen ölçüde kamu güveni yitiriyorlar. Kendilerini bu gelişmeden bir derece kurtaran meslekler, özelleşmiş bilgi alanı yaratabilenler... Mühendislik, tıp alanları gibi. Mimarlıkta bu yönde bir gelişme, pek görülüyor.

Mimarlığın meslek olarak üzerine yürüyen etkenlerden birisi de, mimari stillerin (üslupların, biçemlerin) artık ortadan kalkmakta oluşudur. Rokoko, barok gibi duru kafalarda bulantı yaratan arabesk eğilimler, sonradan görmelerin dışında geçerliliğini yitirmektedir.

Yüzyılımızın önemli yargılarından biri: "Stil şarlatanlıktır. Çünkü strüktürü örter." gerçeğidir. Benim edebiyat kitaplarında rastladığım bu sözü söyleyen kişi, Peter Ustinov'dur. Ustinov yüzyılımızın en ilginç kişiliklerinden birisidir. Kitaplarını büyük zevkle okuduğum bir yazar ve tiyatro adamıdır. En üst düzeyde bir aktördür.

Mimarların önemli sayılacak bir bölümünün ya görmediği, ya da ruhsal karanlıklarda oluşları yüzünden görmedikleri bu gerçeği küçümsemeye yeltenmek, yakışık-sız bir iş olur. Hele Ustinov'u mimarlık konularında da.

uzaklığı nedeniyle hüküm vermeye kalkışan bir oyuncu gibi küçümsemeye kalkışmak, bayağılık olur. Kim böyle düşünebiliyorsa, kendi panayır tiyatrosunda mimar rolüne çıkan bir artistler kahvesi oyuncusudur.

Strüktürün önemi, mimarlığın gelecekteki tüm önemli yapıları için olağanüstü artmaktadır. Bernini, Boromini, hatta Michelangelo gibi büyük görsel sanatçı mimarların resim ve heykel yanında yaptıkları yığma duvar-kubbe-kemer konstrüksiyonları, artık önemli yapılar için tarihe gömülüp gitmiştir.

Şimdi artık betonarme ve çelik iskelet ve uzay strüktürleri dönemidir. Yapının iskeleti, bu malzeme ve onun matematik olarak önemli strüktür biçimleri ve üretim yöntemleriyle kurulabilir. Tasarım yapan mimarlar, bu strüktür formlarının matematiğini, kafalarına sindirmek zorundadırlar.

Strüktürün önemini yadsımaya kalkışan mimarlık da, artık tarihe gömülmelidir. Strüktürü önemsemeyen mimarın durumu, iskelet anatomisini bilmeyen, ama yine de yanlışlıkla belkemiği kesen operatörden farklı olamaz.

Sözü doktorlardan açınca mimarlığın önemli konularının arasında, tek ev işinin bulunmadığını anımsamak borç olur. Sosyal konut planlamak, mimarlığın önemli ve kutsal görevlerinden biri olduğu halde tek ev planlamak, mimarlığın üst düzeyde ciddi konularından biri değildir.

Bir operatör için sünnet yapmak ne denli basit bir olay ise, bir mimar için de ev yapmak, çoğu zaman kişisel isteklerin uygulandığı sade bir olay niteliğini aşamaz. Mimarlar bu konuyu değerlendirirken, sünnet yapmayı sünnetçilere bırakmış olan doktorların durumunu unutmamalıdır.

6. TAKILMALAR

6.1. DÜŞÜNMENİN DİLİ

16 yıl önceydi. İstanbul'daki bir kulübün o dönem başkanı Prof. Selçuk Somer dostum, benim orada bir konuşma yapmamı istedi. Konuyu da serbest bıraktı. Kabul ettim ve konuştum. Konu olarak "mizah"ı seçmiştim.

Son yıllarda yaşadığım pek çok olay, o gün o kulüpte yaptığım konuşmadan kaynaklanıyor. O günden sonra başka kulüpler de, aynı konuşmayı tekrarlamamı istediler. Konuştum ama, her defasında yeni şeyler söyleyerek... O yıl hepsi mizah konulu olmak üzere, 20 kadar konuşma yaptım. Yıllar sonra bunlardan 14'ünü, bir kitapta topladım.

Bu konuşmaların hepsi daktilo edildi. Kopyalarını yakın dostlarıma dağıttım. Aralarında basın mensubu meyhaneciler arkadaşlarım da vardı. Bu yüzden, 61 yaşında, yazarlığa "sevk" edildim. Son 10 yılda çok çeşitli konularda, haftalık ve dizi gazete yazılarım ve 13 kitabım yayınlandı. Dokuz yıldır da, çeşitli TV programlarına katılıyorum.

Bu yaygınlaşmanın nedeni, uzaktan görünüşümle bağdaşmasa bile, ne olursa olsun, her konuyu ciddiye alma huyumdur. Gençliğimden de bilirdim ama, son yıllarda büsbütün inandım ki, yaşayışımızın en ciddi dayanaklarından biri, mizahtır.

Dilimiz yabancı sözcüklerden arıtılırken, mizah karşılığı olarak gülmece kullanıldı. Bu kısır ve saçma karşılığı koyanlar, üstelik mizahçılarımızdı. Mizaha çok çok eskiden, 4000 yıl önce, Çin'de "gülmenin dili" deniyordu.

Hele 19. yüzyıldan sonra hiçbir ülkede mizah için, gülmece denmedi. Humour, humor ya da witz; "düşünmenin dili" niyetine kullanıldı. Çünkü mizah düşünmenin diliydi, yani "düşünmece" idi. Bizde "gülen düşünce" deyimini kullananlar var. Elbet bu yakıştırma, çok daha akıllıca. Düşüncenin gülmesine bir itirazım yok ama, düşünmeden gülmenin aptallıktan, yani akıl fukaralığından kaynaklandığı da, besbelli.

Ne yazık ki bazı aşâğılık tekerlemeler, bize atasözü diye yutturulmaya çalışılmış. Örneğin: "Acele işe şeytan karışır", bunlardan biri. Düpedüz, miskinliğe teşvik bu! Öte yandan her mendeburluğu şeytandan bilmeye yaslanmışız, büsbütün yavaşlamışız. Her şeyi Amerika'dan bekleyince, başkentimiz Ankara için "Yavaşington" deyişimiz de, kendiliğinden olmuş.

Örneğin "dut yemiş bülbül gibi" denmesi, ne acınacak bir küçümsemedir. Üzülen insan için "çok düşünceli" denir. Oysa düşünmek, üzüntüden kurtulabilmenin de, tek çaresi... Hele bir de, "düşün düşün, yoktur işin!" tekerlemesi var ki, yürekler acısı... Düşünmeyi kirliletmek değil, arıtmaktır borcumuz. Çünkü, "var" olduğumuzu anlamak için bile, düşünebilmek, ön şarttır.

Her yaratık, bir "can taşıyor". Unutmayalım ki çoğu zaman can sözcüğünü, ruh ile eş anlamda kullanınız. "Canı çıktı" ile "ruhunu teslim etti", yaşamaya veda edışı aynı anlamda belirtmiş olur. İnsanlar daha birbirinin ruhunu anlayamazken, hayvanların ve hele bitkilerin ruhsal yaşayışını anlayabildiğimizi söylemek, mümkün değil.

İnsanlarla öteki yaratıklar arasındaki ayrıcalıklar konusunda, çeşitli düşünceler ileri sürülür. Bunların kafaca en acıklısı, "insan, gülen hayvandır" tanıtımıdır. Hayvanlarla insanlar arasındaki en önemli ayrıcalığın "gülmek" olduğu düşüncesi, olsa olsa insanlıktan uzaklaşmaktır.

İnsanlar ve hayvanlar arasındaki ayrıcalığın en önemlisi, düşünebilme ufuklarının genişliği arasındaki volüm benzemezliğinden doğar. Örneğin "zaman" kavramını algılayış, birbirine hiç benzemez. Hayvan belleği buz üzerindeki yazı gibidir. Çabuk silinir. Özellikle az gelişmiş hayvanlar, daha çabuk unutulurlar.

Oysa insan zihinsel etkinliklerinin temel taşlarından biri, bellektir. İnsan, yaşayışındaki iyi-kötü önemli olayları-zamanları, kolay unutmaz. Onları duyumsal olarak, bir kez daha yaşamaya gücü vardır. Bu, bir akıl yeteneğidir. Bir insan, oy verdiği halde kazık yediği bir politikacıyı, ömür boyu unutmaz. İnsanlar unutmaz ama, uluslar kendilerini aldatan bir politikacıyı, bir kez daha işbaşına getirebilir. Bu da tek insan akıllarının, toplum içinde sulanmasıdır belki.

Unutmayıp, yani bellek yeteneği, kazanılan bilgileri kullanarak yaşayışa daha güzel anlamlar katmak, yakın ve uzak çevre ilişkilerini iyileştirmek için, insanlara armağan edilmiş en parlak fırsattır. Oysa bellek, ömür boyu hesabı tutulacak kin tohumlarını yeşertecek tarla gibi, kullanılmaz. Kinlenme, insana yakışmaz.

6.2. APTALLIK

İnsan akli yetkinliğinin bir başka göstergesi, insanın öleceğini kavraması-algılamasıdır. İnsan, kendisine ayrılan yaşama zamanının biteceğini bilir. İyi yetişmiş, ya da yetişmemiş bütün insanlar, vadelerinin dolacağını bilirler. Bir insanın kendi zaman "ödeneğini" harcıyıp bitirmesi, yaşama zamanının onun için yitip-gitmiş olması, onun yaşayıştan ayrılması, kısacası ölümdür.

İnsanın, miskinçe bile olsa yaşamak için çırpınması, onun öleceğini kavramasındandır. Oysa hayvan, öleceğini anlayamaz, kavrayamaz. Hayvan da yaşamak için çırpınır ama, canını kurtarmaya çalışması, içgüdüğü yüzündendir.

Düşünmeye yeterli zaman ayrılırsa, ölümden de korkmaya gerek olmadığı anlaşılır. Asıl korkulacak şey, ölümün zamanla sınırlanmamasıdır. Yüzlerce, daha kötüsü binlerce yıl yaşamaktır. Bu denli uzun zaman ölçüleri, yaşayışın tazeliğini alır götürür, mayalaştırır, sonunda da çürütür. İnsanların zihinsel ve ruhsal yetenekleri, 100 yıl, haydi diyelim 150 yıldan uzun bir ömrü, taşımaya yetmez.

Yapılacak akıllıca iş, bize armağan edilmiş olan ömür zamanını, iyi kullanmak.... Boşa zaman harcamamak... Zaman dilimlerinin her anını, anlamlı ve güzel olaylarla tıka basa doldurmak için tükenmez çabalar göstermek, görevimiz ve zevkimiz.

Yaşamayı renklendiren, dolayısıyla bu denli güzelleştiren bir önemli katkı, sürekli değişiklikler olmasından doğuyor. Günler geçiyor, aydınlık-karanlık oluyor, mevsimler geçiyor, soğuk-sıcak oluyor. Doğanın yazbaşındaki coşması, hep yenilik, hep değişiklik sevdasından. Demek ki bir şeyler başlarken, bir şeyler de bitecek. Bu düzenin içine, insan ömürleri de giriyor. İyi ki giriyor. Birileri gidecek, birileri gelecek. Hiçbir değişikliğin olmadığı, yaşayışın kemikleştiği, ruhların hapsedildiği bir dünyada sürünen bir yaşayışın sürüp gitmesi, insana yakışmaz ki...

Yaşamaya veda ediş olayını, Yeşilçam filmi gibi dramalara döndürmenin âlemi yok. Hem biz, bu olayın uzağında değiliz. Bu tıp olayını, düşünürler şöyle özetliyor: "İnsan doğduğu anda, ölmeye de başlar."

Demokrasinin alternatifleri akla getirilince, insan dehşetten titrer. Ama zaman zaman bize demokrasi diye yutturulan devlet yönetiminin, yanlış ilaç olduğu besbelli. Hitler de iktidara önce seçimle gelmiştir. Reichstag diye bir parlamentosu bile vardı. Bu yüzden ünlü bir Alman mizah yazarı (Karl Kraus), Hitler zamanı yönetimini şöyle tanımlıyordu: "Bu parlamentarizm, politik genelevciliğin kışkılaştırılmasıdır."

Politikacılar, çok bilmiş gibi oluyorlar. Belki de aralarında, ciddi olarak çok bilen de olabilir. Ama bu, politikacının durum muhakemelerinden, doğru sonuçlar çıkarcığının garantisi olamaz. Şifa dağıtan bir eczaneden de, ishal olan bir kişiye yanlışlıkla striknin verilebilir.

Strauss'un Mavi Tuna valsini çok dinledik. Eser bestelendiği zaman, Tuna gerçekten maviydi. Hem yakından hem uzaktan.... Ama ne yazık ki, şimdi artık yalnız uzaktan mavi. Yakından, akıttığı pisliğin gri-bej renginde... Boğaziçi de öyle.... Suların uzaktan mavi gözükmesi, fiziksel olay. Asıl rengi ne olursa olsun.... Ya derinliği? O

da farketmez... İster bir karış, isterse de bin metre olsun, uzaktan görünüş aynı.

Çirkin politikacı da, tıpkı Boğaziçi gibi, tıpkı Tuna gibi... içinden ne geçtiği anlaşılmaz. Yaklaşılabilsen, anlaşılacak. Ama yaklaştırmaz. Çünkü açıklıktan hep kaçır. Çirkin politikacının ne derinliğı anlaşılır, ne de temizliğı.

Cahillik kara cahillikten daha tehlikelidir. Kültürden nasibini alamamış insanlara okuma-yazma öğreterek, marifet yapılmış olmaz. Yetiştirilmiş bir aptal, hiç yetiştirilmemiş bir aptaldan daha tehlikelidir.

Dünyanın en yaygın hareketlerini, organize edilmiş aptallıklar yaratır. Olabilseydi eğer bunlarla başa çıkabilecek tek güç, delilerin organize edilmesiyle kurulabilirdi. Ne yazık ki, delinin hesaba gelmesi zordur. Deli, bireyselliğine hırsıyla bağlıdır. Öte yandan akıl, özveride bulunma akılsızlığı ile sakatlanmıştır. Bu durumda dünyanın, aptallık dalgalarının boyunduruğundan kurtarılabilmesi, zor gibi görünmektedir.

Aptallığın da doğal bir yetenek olmadığı söylenemez. Çünkü isteyerek aptal olunamaz. İsteyerek akıllı olunamadığı gibi... Aptalca düşünceler, yalnız aptal kafaların tekelinde değildir. Akıllı kafaların da beyinlerinde, zaman zaman aptalca düşünceler oluşabilir. Ama akıl bu düşüncelere, çeneden dışarı fırlamadan önce ambargo koyar, söndürür ve unuttur.

Aptallığın belirgin kanıtlarından biri, beklenen bir şeye şaşıp kalmaktır. Liselerdeki mantık ve felsefe dersleri sulandırıldığı halde papağan ezbercisi öğrenci yetişmesine şaşmak, bunca para basıldığı halde enflasyonun düşmemesine şaşmak, bu şaşkınlığın örnekleri olarak sayılabilir.

6.3. ÖZLEM

İleriye bakışların sıçrama trampelenleri arasında, anılara gömülmek de bulunur. Geçmişî tatlı tatlı andıkça, yüreğimizde özlemler kaynaşır. Aslında bu geçiş, geçmişte yaşamayı özlemek değildir. Tersine, gelecek zamanda da, aynı güzellikleri yaşayabilme umutlarının kaynaşmasıdır. Bu kaynaşmada bir geri dönüş, ya da eskiyi yine yaşama isteğı olduğunu sanan kişî, rekorlar kitabına budalalık rekoru kırmış olduğı için geçer. Bir nokta önemlidir: Gelecek zaman düşleri ve planları, yalnız anılardan doğan özlemlerden kaynaklanmaz. Umutlar da yerini alır.

Zaman ölçüsünde anılarla umutlar arasında, yaşanmakta olan zaman sıraya girer. Bu dilimin geçmiş ve gelecek zamanlardan farkı, hızlı akışıdır. Geçmiş zaman yavaşlamıştır, gelecek zamanı yaşamaya ise, daha çok zaman vardır. Oysa yaşanan zaman, altımızdan-üstümüzden ya da her yanıımızdan, akıp gitmektedir. Hızla mı, evet hızla....

Ama bu hız neye bağılı? Zaman matematik olarak hızlanıp yavaşlıyor mu? Anladık, Einstein kanıtladı ki, zaman görecelidir. Hızlanır da, yavaşlar da... Burada gözümüzü açmazsak, aldanmamıza beş kalır. Aklımıza hemen gelmeli ki, zamanın devinmeyle (hareketle), koparılamaz bir ilişkisi vardır.

İnsan için de böyle... Vücut hareketlerinin son buluşuna, zihinsel etkinliklerin durması eklenmişse, o kişi için zaman da durmuş demektir. Bu hal, son nefesini vermenin bir değişik anlatımından başka bir şey, değildir.

Einstein teorisi, pratikte insan yaşayışında hesaba gelir bir rol oynamıyor. Hızı arttırarak zamanı yavaşlatmak olası ama, şimdiki gibi saatte 30 bin km hız, yeterli değil. Belki saniyede 30 bin km hıza ulaşılabilirse, bu hızla yaşayan insan için zaman yavaşlayacak, dolayısıyla ömür uzayacak.

Uzayda gezen astronotların ömrüne bile, henüz saniyeler eklenebilmiş değil... Gelecek yüzyılların umutlarından vazgeçmeden, ama şimdi yaşadığımız koşulları da unutmadan, acaba ne yapabiliriz? Herkes için geçerli olan takvim ve saatin ölçülerinden kurtulamıyoruz ki...

Yine de yapılacak bir iş var. Üstelik bu iş, pratik sonuçlara ve başarıya da götürür. Zaman, her kişiye aynı koşullarla dağıtılmış bir armağan ama, kullanımlar arasında devleşen ayrımlar var. Zaman takvim ve saat ölçüsünde hızlandırılmaz ama, hızlı yaşayarak uzatılabilir.

Duralım bir an... Hızlı yaşamamanın ne olduğunda kavram olarak açıklığa varmazsak, sonuca da varamayız. Hızlı yaşamak, gece kulüplerinde sabahlamak, sürekli eş değiştirerek yataklarda debelenmek, her gün zıbarıncaya kadar içmek, üstü açık otomobili gazlamak değildir. Jogging yapan da, gezinti yapandan hızlı yaşamaz. Hızlı yaşamak, lüks magandalarının dekorasyonu değil.

Olur olmaz pek çok haltı, dünya nimeti gibi önümüze sürenler olur. Her oltaya düşünmeden takılanın sonu, meze olmaktır. Özellikle pahalı lüks ve konfor oltaları, düşünme üşengeçlerini avlamak için atılır. "Farkedilirsi-

niz" sloganı ile sunulan lüks mallar, gösteriş heveslilerini donatır. Kafa ve yüreklerindeki kofluğu gizlemeye mahkûm olanlar, kendilerini bu tip dekorlarla süslerler.

Hızlı yaşamak, gözle görülen beden etkinlikleriyle olmaz. Hızlı yaşama başarısına, zihinsel planda hızlanmayla varılabilir. Kafa hızlı çalışmadıkça, lagar bir yaşayıştan kurtulunamaz. Kanıtlandı ya, zaman esnektir diye... Akıllıca iş, geçmekte olan zamanın içini, sürekli olarak bol ve güzel etkinlikle doldurmaktır. Bıkmadan, usunmadan. Balon gibi şişebilen zamanın içine, patlatırcasına etkinlik tıktırarak...

Bu doruğa çıkabilmenin yolu, kafayı hızlı çalıştırabilmekten geçer. İnsan-beyninin gücü ve kapasitesi, hayranlık verecek kadar engin... Kafa Diesel motor gibi, güvenli çalışır, çalıştıkça açılır. En parlak yanını da eklemesek, bazı kimselere ayıp olur. Kafa çalıştırarak, masraf edilmiş olmaz.

"Kafam yoruldu" demek, insan beynine iftira atmaktır. Tembelliğe-uyuşukluğa bahane aramaktır. Kafanın yorulduğu sanısı, bir yanlışlıktan doğar. Bu bezginlik kafa yorulmasından değil, ruhun can çekişmesinden kaynaklanır.

Politik bilinci körletilen, kültür cihazlanması engellenen, düşünmeden inanmaya sürüklenen toplumlar, kemiksizleşir. Ne denli kalabalık olursa olsun, aşiretleşir. Katları birbirinden kopar, kuruluşlar kopuşur. Toplumların insan yığını olmaktan çıkması, çirkin politikacıardan kurtulma bilincine varmakla, olanak içine girer.

Politikasız toplum yaşayışı düşünülemez. Politikasız nefes alınamaz. İnsan televizyon ekranındaki kişileri, ağzını açmadan seyrederken bile, politika yapar. Nefes alışında değişiklik olsa bile, politika yapıyordur. Politika ya-

sağının kuruluşlarda yaygınlaştırılması, devleti yönetenlerin korkaklığıdır. Rejim ne kadar zayıf olursa, yasaklar o denli yaygın ve şiddetli olur.

Mizahın, şaklabanlık-soytarılık gibi gösterilerle ilgisi olmadığını, gerçek mizahın "aklın sanatı" olduğunu bilecek kadar kültürü olanlar anlarlar ki: Mizahın kökleri çile çekmeye, acı çekmeye dayanır. Kara mizahta bu kökler, daha derinlere iner.

6.4. GÜN GEÇERKEN

Her uzunca geziye çıkışımdan önce berbere gidip saçlarımı iyice kısa kestiriyor, "dayanıklı" bir tıraş oluyorum. "Hangi saçlar?" denebilir. Kalanları elbet.... Ne yapayım, bitmedi daha. Bitse de kurtulsam. Neden o kadar kısaltıyorum ki? Tepesi açılmış, şakaklardan saç uzatan kelle biçimlerinden, hoşlanmıyorum. Hem gezide, ister soğuk ister sıcak yerlerde olsun, sürekli olarak şapka giyip çıkarıyorum. Uzun saç, isterse yalnız şakaklarda kalsın, büsbütün dağılıyor.

Eskiden perukâr salonu, sonra berber dediğimiz yerlerin adı artık değişti, "Kuaför" oldu ne hikmetse... Hazretlerin değişmeyen yanları, tıraşçılıkları. Bu konuda her birinin ayrı uzmanlığı var... Böyle bir dükkânın duvarında asılı tabelada, şu bilgiler sunuluyor:

"Kuaför arkadaşlarımızın üçü de, işlerini çok iyi bilen kişilerdir. Birinci koltukta evlilik sorunlarını, ikincide politika gelişmelerini konuşabiliriz. Üçüncü koltuktaki ise, spordan en iyi anlayan arkadaşımızdır."

Bir berber alışkanlığı vardır. Saç tıraşını bitirdikten sonra, enseden ayna tutup sorarlar: "Nasıl?" diye... Bir müşteri bu durumda rica ediyor:

"Biraz daha uzun bırakın lütfen..."

Günler geçiyor. Böyle söylemek kolayımıza geliyor. Geçen günler sanki başkasının malıymış gibi, tedirginlik

duyuyoruz. Oysa onlar bizim günlerimiz... Günler geçe geçe, ömür bitiyor. Zaman kontenjanımız azalıyor. Bu vurdumduymazlığın bir nedeni var: Geriye ne kadar kaldığını bilmiyoruz.

Bereket bilmiyoruz. Yoksa gün sayacağız. Geriye ne kaldı diye... Mahkûmlar gibi... Fark şurada: Onlar kurtulacakları günün hesabını yapıyorlar. Biz ise, bilmediğimiz bir değişmenin hesabını yapacağız. Bereket bu hesap yapılamıyor.

Yapılamıyor ama, bunun iyi yanları olduğu kadar kötü yanları da var. Bu dünyadan hiç gitmeyeceğimizi sanıyoruz, bu da kötü... Oysa çok verilmiş bir akıl vardır: Hiç gitmeyecekmiş gibi çalışmak, yarın gidecekmiş gibi de ölçülü olmak gerekir. Ne bu dünyadan, ne de koltuğundan hiç gitmeyeceğini sanan, kolay öfkeleniyor.

Öfkeli genel müdür bağılıyor: "Batasıca kalemimi nereye koydum yine?..." Sekreter hanım: "Kulağınızın arkasında...." Hazret yine bağılıyor:

"Hangi kulağımın?"

Vakit: Akşamüstü... Mücellip Bey eve, biraz düşünceli dönüyor. Ama verdiği haber, pek öyle gözükmüyor: "Hanım! Bugün bizim şirkete, bu yıl için yüz milyon kazandırdım..." Kadın kuşkulu:

"Açık söyle... Yoksa istifa mı ettin?"

Artık dünya gazeteleri, ekonomi sayfası olmadan çıkmıyor. Çocuklar bile bir şeyler öğreniyorlar. Anlamadıklarını babalarına soruyorlar. "Baba! 'Debitor' ne demektir?" "Borç para alan kişidir." Bir soru daha: "Ya kreditor ne demektir?"

"O da, debitor'dan aldığı borcu, ödeyeceğini sanan kişidir."

Hukuk kavramının önemsemediği ülkelerde durum

böyle... oysa hukukun önemsendiği ülkelerde hukukçular, restoranlarda bile ciddiye alınıyorlar. Örnek mi, buyurun:

Hukukçuların eğlence gecesi... Yemek ve gösteri bol... Ama yine de rahat durmayan iki avukat tartışıyor, sonunda ağız dalaşına giriyorlar. Birisi çok iddialı, garsonu çağırıp rica ediyor: "Burada bir ceza kanunu bulunur mu?" Biraz sonra restoran müdürü, elinde bir şişe şampanyayla geliyor:

"Sorun değil beyefendiler! Emredersiniz şarabı geri alırım.."

Nazileri sürekli olarak anmakta yarar var. Çünkü görülüyor ki, onların yaşayışları ve sonları, dünya politikacılarına yeterli ders olmamış. Hukuk ana ilkelerinin çiğnenmesinden doğan ağır bunalımların ülkeleri nerelere sürüklediği, bazı dünya politikacıları tarafından hafife alınıyor. Oysa aktif politikanın dışında bulunan biz bile, nice ibret verici örnekler görmüştük. İşlenmemiş suçların cezalandırılması dahil...

Olay çok eskiden, Nazi'liğe sürüklenen bir ülkede geçmişti. Bir yayıncının, kalp para basmak gibi bir suç işlediği kabul edilerek, hapse mahkûm edildiği aklıma geliyor. Kararda: "Kesin delil bulunmamakla birlikte, sanığın bu suçu işleyebilecek bütün cihazlara sahip olduğunun saptandığı" yazıyordu. Ceza, bu nedene dayandırılıyordu.

Duymuştuk ki, sonuçta cezasını bitiren yayıncı, hapisten çıkar çıkmaz savcılığa başvuruyor. Kendisini mahkûm eden hâkimin, kendi karısıyla zina yaptığı için mahkûm edilmesini istiyor. İddia, şu nedene dayanıyor: "Kesin delil bulunmamakla birlikte, sanığın bu suçu işleyebilecek bütün cihazlara sahip olduğu" ileri sürülüyor. Sonrası mı? Bilmem...

6.5. SAHNELER

Gerçekten şaşılacak işlerimiz yok mudur, elbet var... Örneğin; hâkim-doktor-profesör olabilmek için, öğrenim şartlarına ek olan bazı sınavlar-deneyler, şart koşulur. Polisler bile okulda yetiştirilir. Sürücülerde bile, ilkokul diploması aranır. Oysa bir bakanın geçmişinde, hiçbir yetiştirme şartı ve yetenek aranmaz. Hazret akşamdan sabaha bakan olur ve ülkeyi yönetir.

Hiç vergi ödemediği halde, bütçenin neden denk olmadığına şaşanlar, ruh sağlığı incelemelerine tabi tutulmalıdır. Bir zamanlar bakan olmuş birisinin, televizyona çıkıp da vergi kaçakçılığını övmesine şaşmayanlar (evet, bu sefer şaşmayanlar), hemen akıl dengesi ve vatandaş ahlaki incelemesine sokulmalıdır.

Padişah ve kral saraylarında gerçekleri söylemeye cesaret edebilenler, saray maskaralarıydı. Efendilerinin gözünü açma görevini, maskaralar almıştı. Gerçekleri efendilerinden gizleme, onların gözünü köreltme eylemini ise, dalkavuklar üstlenmişti. Dalkavuklar başarılı oldukça, kraların da, ülkelerin de çöküşü hızlandı ve yaklaştı.

Dalkavukların yeri ve görevi, günümüzde de değişmiş değil. Değişenler ötekiler. Kralların yerini politika liderleri aldı. Gelişmemiş ülkelerde gerçekleri söylemeye cesaret edenlere ise, artık deli deniyor. Bir ülkede gerçeği, yalnız deliler söyleyebiliyorsa eğer, anlaşılmalıdır ki o ülkenin

akıllı geçinenleri, çöküşün seyircisi olmaktan utanmıyorlardır. Dalkavukların bir bölümüye, gazete ve televizyonlarda yuvalandı.

Müstehcen, iyi ve güzelden doğmaz. Müstehceni, kötü ve çirkin doğurur. Sanat eseri müstehcen olmaz. Elbet sanat eseri olabildike... Sanatın, iki şarkı öğrenmiş sokak kızlarına, höyküren magandalara kadar düşmüş olmadığı, bilindiğı sürece... Müstehceni doğuran, sanat eseri değildir, onu yorumlayan kâfadır.

Bu dünyada sıkılmaya zaman kalmaz. Çevremizde her an, bizi zevke doyuracak mizah hazineleri arasında yaşarsınız. Örneğın her ham kişi, sürekli olarak kendisinin karikatürüdür. Üstelik dizi karikatürüdür. Mizah anlayışına yatkın insanların bu kişilerin zevkine varabilmesi için, sadece seyretmeleri yeterli olur. Zaten bütün dünya, bir mizah sahnesidir. İnsanlar da bu görkemli tiyatronun, gönüllü görevlileri....

Ömrümde bu yıla kadar sakal bırakmamıştım. Merakımı yenemedim, bu yılın haziran ayında, dostlarla birlikte çıktığımız bir tekne gezisinde sakal bıraktım. Sakalın bazı şeyleri gizleyeceğini sanıyordum. Oysa bende büsbütün meydana çıkarttı. Kesmeye karar verdiğimi söyleyince dostlarım: "Olmaz, bu sakal törensiz kesilmez" dediler. Bir akşamüstü üst güvertede beni ortalık bir yere oturtup, çamaşır leğeni kadar bir kapta sabun köpürttüler. Prof. Op. Dr. Tanık Minkari, neşterle yanaşıp sakalımı kesmeye başladı.

Törenin filmi çekiliyordu. Bir anda aklıma geldi ki, operatör kestiğı yerden kan çıktığını görmezse, öldü sanıp morga yollar diye... Feryada başladım. Bunun üzerine sevgili dostlarım, renkli film ziyan olmasın, Tanık şaşırdı.

masın diye, yüzümü domates salçasına bulamak gibi ince bir çözüm buldular.

Hele ileri yaşlarda insanların yaşamanın tadına varmaları için, zaman zaman çocuklaşmaları gerekiyor. Bunlar hafiflik sanılmasın. Asıl hafiflik, kemikleşmiş bir surat-sızlık içinde zamanı ekşiterek, ziyan etmekte... Geçmekte olan zaman içindeki bütün güzellikler ve hoşluklara çengel takmak – olta atmak, doğru olan... Ahlaklı olduğundan kuşku duyulmayacak tek fırsatçılık bu.

İki yıl önce ağustos ayında bir hastalık yüzünden, kırmıldamadan 10 gün yatmak zorunda kaldım. Bu sıkıntılı duruma katlanmayı kolaylaştıracak çareler aradım. Ben içinde olmak üzere yatağımı balkona taşıttım. Müzik kasetlerimi, kitaplarımı, telefonu yanıma getirttim. Arada dostlarla telefonda konuşuyordum.

Bir ara Melih Aşık (gazeteci) dostum telefon etti. Durumumu söyleyince, yardımcı olmak istedi, dedi ki: "Tam fırsat, bari bir yandan da rakı iç!" Ben karşı koydum: "Olur mu Melih, olur mu hiç! Bunca hukuktan sonra ben rakı huzuruna, yatarak nasıl çıkarım?" Melih ertesi gün gazetedeki köşesinde bu konuşmayı yazınca, dostlarım telefon sağanağına tuttular, yatakta bir neşeli gün daha geçirdim.

25 yıl, her pazartesi akşamı birlikte içtiğimiz bir demci takımımız vardı. Hepsi benden genç olduğu halde, harabeye döndüler. Kimisi karaciğerden, kimisi de şekerden yasak yedi. Şimdi arada bir, "tekaütler takımı" olarak buluşuyoruz. Hiç ilişkisi olmayan mesleklerden ve yaşlardan olan bu takımı bir araya getiren, "yaşama coşkusu"ydu.

Birinci Boğaziçi köprüsü açıldığı günlerde, yine buluşmuştuk (1973). Mühendis Şefik, yanına aldığı Gümrükçü Nedim'e köprüyü anlatıyordu: "Oğlum öğren! Bu köp-

rünün denizden yüksekliği 64 metre, genişliği 32 metredir. Açıklığı 1000 metreyi geçer. Ayak yükseklikleri 170 metredir. Gişelerde tahsil edilen para, bilgisayarla kontrol edilir, hırsızlık yapılamaz." Gümrükçünün tepkisi: "Yapılır abi, yapılır."

Şefik sinirlendi, uzun uzun bilgisayar anlatıp sözü yine bağladı: "Ne kafasız adamsın be! Burada hırsızlık yapılamaz." Gümrükçü Nedim yine: "Yapılır abi, yapılır." Mühendis Şefik çıldıracak, tam patlayacaktı ki, öteden Dişçi Tolon atıldı: "Ulan mühendis, sen çeneni tutsana, o senin işine karışıyor mu?" Sevgili Tolon Tosun dostumuzu dönülmez yolculuğa, yeni uğurladık.

Günün birinde Tarık Minkari dostum telefon açıp "Biz bu akşam, size yemeğe geleceğiz. Ama sakın hazırlık falan yapmayın, yemeği ben getireceğim" dedi. Otomobile geldiğini pencereden gördüm. Arabadan bir kazan ile, biri büyük biri küçük iki çuval indirdiler. Gördük ki kazanda işkembe çorbası, çuvallarda da tandır baş ile koreç var.

"Bu ne demek oluyor? diye sorunca, Tarık hafiften utanarak: "Bir işkembeci ameliyat ettim de..." dedi. Aylar sonra Tarık'ın konuğu olarak çıktığımız, görkemli bir deniz mahsulleri ve balık ziyafetinin de açıklamasını kendisi yaptı: "Bir balıkçı ameliyat ettim de..." Bu doktorların işi iyi... (hasta kurtulursa).

Bir zamanlar tamburi Selahattin Pınar merhumla, Degustasyon'da rakı masası paylaşırdık. Bazı akşamlar da onu dinlemeye giderdik. "Bir bahar akşamı rastladım size" şarkısını, ne de güzel söylerdi. Nereden nereye? Ben de "bir bahar akşamı" İzmir'de evlenmişim. 46 yıl önce... Nasıl unuturum?

Bazı olayları sansürsüz anlatsam, daha hoş olacak

ama, anlatamam... Çünkü erkeklere, güvenim yok. Boşuna değil bu kuşku. Uzun yıllar önce bir arkadaşımın birliğinde, İzmir'e gitmiştik. Gündüz işimizi bitirdikten sonra akşam vakti bir meyhaneye gittik. Sonra da huyumuz gereği, sekerek lokal değiştirmeye başladık. Son istasyon Numune Pavyonu.

Ertesi sabah ilk uçakla İstanbul'a döndük. Önce evlerimize uğrayıp, işimize gittik. Gittik ama, evlerde hanımlardan sıkı bir papara yemiş olarak... Hanımlar bizi: "Utanmıyor musunuz koca adamlar, pavyon kızlarıyla laubali biçimde oturmaya!" diye azarlamışlardı. O gece pavyonda olan İzmirli beyler, yememiş-içmemiş, bizi ispiyonlamışlardı.

Böyle durumlarda bir erkeğin "ne diyebileceği" konusunu tartışmaya açmadan, sözü kapatamayız. Unutamayacağımız en önemli ilke, "aile içi barış ve huzurun", korunması zorunludur. Olayda kabahatli ya da suçsuz olmak aynı şeydir. Bu ayırım, hiç önemli değildir. Nedeni ne olursa olsun, bir kuşku doğmuştur. Bu kuşkunun neden doğduğunun önemi yoktur.

Böyle durumlarda bir erkeğin gitmeye mahkûm olduğu tek yol: "İnkâr etmek"tir. Hem de can-ı yürekten inkâr etmektir. Çünkü inandırıcı olmaya çalışan pozlarla yapılan inkâr, "Acaba?" kuşkusu doğurur. Bu kuşku, zamanla olayın unutulmasını sağlar. İsterse yıllarca sonra olsun... Unutturur ya!

Bir de tersini düşünelim. "İtiraf etmek" olayı anıtlştırır, unutulmaz bir taşlaşmaya götürür. Bu itiraf tıpkı bir anıt gibi, sonsuza dek ayakta kalır. Bu itirafın çektiireceği çile, öbür dünyada bile sürer gider. Hanımlar çoğunlukla cennete, beyler çoğunlukla cehenneme gidecekler ya!

Cennetten telefon edip hesap soracaklardır. Hem de televizyonlu telefonda gözlerini açarak: "Zaten sen o gün..." diye başlayacaklardır. Yüzlerce yıl... Binlerce yıl.... İşte, asıl cehennem budur, ateş vız gelir.

Bu dünyada, her şeyi ciddiye almak gerekiyor. İstisnası olamaz. Ama etkileneceğimiz olayları, seçerek azaltmak da borcumuz. Yoksa koca bir ömür, gürültüye gider. Paketlenmiş hazır düşüncelerle yaşayamayız. İstisnasız her olayı, yeniden düşünmek, yeniden değerlendirmek zorundayız.

Karşılaştığımız her ahlaksızlık, her kötülük, hatta her alçaklık, bizi karamsarlığa düşürmemeli. İnsanlık idealinin yüceltilmesinde, iyi niyet var. İnsanlar arasında; rezillerin - alçakların bulunması, bu iyi niyeti ortadan kaldıramaz. Dünya yalnız iyilik ve güzelliklerle, ya da yalnız kötülük ve çirkinliklerle dolu değil. Bulunduğumuz yeri iyi seçerek, iyilere ve güzellere yakın oluruz. Ama ötekilerden de kurtulamayız.

Bu dünya değişmez. Kumaşı budur. Kötüye bile gidebilir. Olduğu gibi kabul etmekten ve sevmekten başka çare yok. Tıpkı sevdiğimiz bir beste gibi... Hiçbir notasını değiştirmeye kalkışmadan...

Ne için olursa olsun "sevgi"de, bir sanat eseri yaratma özelliği bulunur. Sevgi sevilenden kopuk değildir ama, eseri seven yaratır. Tutkuları, elbet bu yakıştırmanın dışında tutmalıdır. Eser yaratabilmek, yetenek gerektirir. Elbet sevmek de...

6.6. DÜNYA NİMETLERİ

Gelelim dünya nimetlerine... Bunların başında, elle tutulur somut maddeler değil, ruhsal olgular bulunur. Bize güç kazandıracak en önemli tutamak, yaşama neşesidir. Ruhsal çöküşlerden kurtulmanın da cankurtaranı, başta aklımızı kullanarak yaratacağımız yaşama neşesidir.

Yaşama neşesine kavuşabilmenin yolu da, dünyayı sevmekten geçer. Dünyayı sevebilmek, daha da karmaşık bir erdem (fazilet) düzenini şart koşar. Mutluluk gibi çok iri kaçan bir sözcüğü kullanmasak bile, diyelim ki huzurlu yaşayabilmenin temeli, bu yeteneklerle kurulabilir.

Bu oluşuma varışı bir şair, Heinrich Heine, şöyle tanımlar: "Dünyanın görkemli yetkinliği, onu seyreden ruhun görkemli yetkinliğine uygun illiyet ilişkisiyle algılanabilir. İyi olan onda cennetini bulur, kötü ise cehennemini yaşamaya başlar."

Haklar söz konusu olunca, ayırım yapılması yabansılık olur ama, söz dünya nimetlerinden açılınca zihinsel gücüm, kadın-erkek eşitliğini iddia edebilmeye yetmiyor. Diyeceğim o ki, hanımlar beyler için dünya nimetidir, bu kesin.. Ama erkeklerin hanımlar için dünya nimeti mi olduğu, yoksa başka ne olduğu, tarafımdan bilinmiyor.

Hanımların en güzel görüntüleri, onların korku içinde oldukları zaman parçaları sırasında seyredilir. Örneğin fareden korkup çığlık çığlığa iskemleye çıkan bir hanımın

seyrine, doyum olmaz. Söz aramızda, hanımlar fareden falan korkmazlar. Deveden korkmayan hanımların fareden korkmasını akıl alır mı?

Hanımların kendilerini nereye yakıştırdıkları konusunda anlatılanlar, iyice çeşitli. Ben bunların en çıkıntılılarını aktaramam. Ama çeşitli düşüncelerden sevimli olanlarını söylemenin, sakıncası olmamalı. İngiliz yazar William Gerhardt diyordu ki: "Eğer bir hanım, 'ben de bütün hanımlar gibiyim' derse, inanın ki o bambaşka bir hanımdır."

Bir düşünce var ki, inanalım ya da inanmayalım, kulak vermemiz edep gereğidir. Voltaire diyor ki: "Sanırım ki Tanrı kadınları, erkeklerin burnunu sürtmek için yarattı."

Hanımları öven düşünceleri aktarışımın sürüp gitmesinden bazı erkeklerin rahatsız olup, beni taraf tutmakla suçlamaları olasılığı doğabilir. Öyleyse ne olur? Önemli değil... Söz aramızda, ben zaten hanımlardan yanayım. Ama görünüşü kurtarmak için, erkeklerden yana bazı görüşleri de aktarmalıyım.

G. Bernard Shaw, yine tipik zehirli görüşlerinden birini, şöyle ileri sürüyor: "Koca arayan kadın, yırtıcı yaratıkların en vicdansızıdır." Öte yandan Maurice Chevalier, hanımları ölçsüz bularak diyor ki: "Kadın mantığı, mümkün olmayan hiçbir şey bulunmadığı esasına dayanır." Yani: "Bu yıl masrafımız çok, acaba Çeşme'ye gitmesek olmaz mı?" gibi sözler boşuna söylenir.

Kadınlar arası ilişkiler konusunda da, bazı inciler dökülüyor. Örneğin Jorge Luis Borges: "İki erkek arasındaki dostluk bir lükstür ama, iki kadın arasındaki dostluk, hayretlere sezadır" diyor. Daphne du Maurier: "Seven er-

kek kendisini unuttur, seven kadınsa, öteki kadınları unuttur" düşüncesinde...

Bir hanım rüya görüyor. Kimsesiz bir ormanda yapayalnız gezinirken, birdenbire genç bir adam peydahlanıyor. Kadın ürperip, ters yönde yürümeye başlıyor. Adam kendisini izliyor. Kadın koşmaya başlıyor, adam da koşuyor. Kadın kaçmaya başlıyor ama, boşuna... Adam yakaladığı gibi, giysilerini parçalayarak çıkarmaya başlıyor. Kadın inleyerek soruyor: "Şimdi ne yapacaksınız?" Adam:

"Hanımefendi ben ne bileyim? Bu sizin rüyanız. Söyleyin, ne istiyorsanız onu yapayım..."

Yıllar ilerledikçe, erkeklerin gençliği kıdem kazanıyor. Bu kıdem bazen öyle yüceliyor ki, arkeolojik değerlere dönüşüyor. Bazı hanımlar bu durumda bile, kocalarının kuşkulananmayı sürdürüyorlar. Söyleşen iki hanımdan biri diyor ki: "Şu benim kocam olacak adam 70'ini geçti, hâlâ kadın-kız peşinde koşmaktan utanmıyor." Öteki hanım gerçekçi... Anlatıyor: "Önemseme! Benim de köpeğim otomobillerin peşinde koşar ama, otomobil durunca ne yapacağını bilemez."

Marlene Dietrich, güzel bacaklarıyla erkekleri uzun yıllar peşinde koşturan kadın... Diyor ki: "Elbette kadınlar erkeklerden akıllıdır. Siz hiç, bacakları güzel bir erkeğin peşinden koşan kadın gördünüz mü?" Yanlış diyemiyorum. Ama yine de kuşkulu bir nokta var. Acaba erkekler, pantolon giyip, bacaklarını örtüp, olası bir şansı yitirdiler mi? Acaba mini pantolon giyip gezseler, peşlerinden koşacak kadın bulurlar mı?

Evet, Marlene Dietrich'in bacakları güzeldi, onları iyi kullanıyordu falan ama, kafası da (bacakları kadar) çalışı-

yordu. Diyordu ki: "Kadınların bir bölümü erkeği değiştirmeye uğraşır, sonra da o değiştirdiği erkeği sevmez olur."

Acaba kadınlar mı erkeklerin rüzgârına daha çok kapılır, yoksa erkekler mi kadınların? Hangileri akli daha çok kullanır derken, André Maurois'nun bir özdeyişi soruyu aydınlatıyor: "Kadınların en akılsızı, akıllı bir erkeği parmağında oynatır. Ama deli bir erkeği idare etmek için, çok çok akıllı bir kadın gereklidir."

Erkeklerin yaşları ilerledi diye, kadın güzelliklerine hayranlık duymaktan vazgeçmeleri, yanlış olur. Hele yalnız dıştan öyle görünüyorsa, bu da korkaklıktır. Yaş kaç olursa olsun, her türlü güzelliğe hayranlık duyabilmek, kültürel bir düzeyin yeterliliği ve hatta yetkinliğini kanıtlar. Bu olgu, her yaş için aynı derecede geçerlidir.

Hanımlardaki güzelliklere hayranlık duyacak erkeklerde aranacak özellik, onların kalplerini temiz tutmaları... Kem (kötü) gözle bakmamaları... (Ne demekse o...) Hemen bir uyarı: Yaşlı erkekler kalplerini temiz tutmalı da, gençler tutmayabilir mi? Yağma yok... Durum hepsi için aynı.

Bir uyarı daha: Kalpler pırıl pırıl temiz de olsa, hayran kalınan güzelliğin, "hanım güzelliği" olduğu unutulmaz. O güzellik, yalnız kendine özgüdür. Örneğin ne görsel sanat eserleriyle, ne müzikle benzeşir. Hele o taşlaşmış mimari güzelliğe, kesinlikle benzemez. Hayran kalınan o güzelliğin "hanım güzelliği" olduğunu unutmak, ruhsal hadımlik olur.

Konunun bu yanını noktalayacak bir fıkra var. Anlatılır ki Brigitte Bardot o yürek yaktığı zamanlarda, öbür dünyaya göçmüş. Orada kendisini, protokol işlerine bakan Aziz Piyer karşılıyor, çok iyi davranıyor. Brigitte dünyada çok yürek yaktığı için, kendisini suçlu buluyor. Hele

o parmak kalınlığındaki sırat köprüsünü geçerken, günahlarının ağırlığına dayanamayarak aşağı düşeceğini sandığından, ödü kopuyor.

Aziz Piyer, Brigitte'e yardımcı olmak için çırpınıyor: "Kalbini temiz tutarsan, hiç tehlike olmaz. Şimdi artık dünyadakileri unut! Kalbini temiz tutarsan, sırat köprüsünden kolaylıkla geçersin. Korkma! Ben arkandan geliyorum."

Brigitte ile Aziz Piyer, sırat köprüsünde yürümeye başlıyorlar. Biraz sonra "cump" diye bir ses duyuluyor. Bir de bakıyorlar ki, Aziz Piyer aşağı düşmüş.

Adem Baba önceleri cennette yalnız yaşıyordu. Koca cennette tek kişi olunca, mahrumiyetin sözü edilemezdi ama, yine de bir eksiklik olduğunu duyumsamaktaydı. Pratik koşulların yetkinliği, cennetin olağanüstü konforu, Adem Baba'nın mutlu olmasına yetmiyordu.

Bir sabah, göğsünde bir sızıyla uyandı. Anladı ki, kaburga kemiklerinden biri eksilmiştir. Evet, söylene böyle: Yaradan öyle uygun görmüş, Adem Baba'nın kaburga kemiklerinden birini kullanarak, Havva Ana'yı yaratmıştır. Adem Baba yanında Havva Ana'yı görür görmez, göğsündeki sızıyı unutmuş, ama dünyasını şaşırmıştır. Nasıl şaşırmassın ki, Havva Ana'nın güzelliği çarpıcı olduğu gibi, sonsuz cömertlikle sergilenmektedir.

Haftalar, aylar geçer. Sürüp giden mutluluk, huzur kaçırır bir gelişmeyle gölgelenir. Adem Baba bir gece yuvaya, çok geç döner. Yorgun ve bitkindir. Belki içmiştir de... Gelir gelmez kafayı vurur, derin bir uykuya dalar. Havva Ana şaşırmassına karşın, olayı unutmaya niyetlenir ama, üç gün sonra Adem Baba yine sabaha karşı, yorgun ve bitkin döner, uyur kalır. İki gün sonra yine...

Havva Ana ne yapar ki? Adem Baba bitkin uyuyakalınca, Havva Ana onun kaburga kemiklerini sayar.

Zaman geçer, olay unutulur. Cennetteki iki kişi, mutlu yaşayışlarını sürdürürler. Uçsuz bucaksız cennetin, iki kişilik sahibidirler. Bir akşamüstü güneş batarken, ikisi de yuvalarında doğayı seyretmektedirler. Ay çıkmakta, dinmiş olan yağmurun damlaları çiçekler üzerinde pırılda-maktadır. Havva Ana başını, Adem Baba'nın göğsüne dayamıştır. Mırıldanmaktadırlar. Ne mırıldandıkları gizlidir.

Derken Havva Ana birdenbire silkinir, iki eliyle Adem Baba'yı omuzlarından tutarak sarsar ve sorar: "Adem! Beni seviyor musun?" Bu soru üzerine Adem Baba tozutma emareleri gösterir ve yakınır: "Ya kimi seveceğim be! Ya kimi seveceğim?"

Öyle ya, cennette topu topu iki kişidirler. Başka kimse yoktur. Ama Havva Ana, yine de kuşkuludur. Sanırım ki dünyamızdaki erkeklerin delirmesinin başlangıcı, işte o gündür.

İleri yaşındaki hazine değerindeki deneyimlerden çıkarabildiğim en güvenli sonuç, bu dünyanın tüm dertlerine, yalnız hanımlarla birlikte yaşandığı için bile olsa, kolaylıkla katlanılabileceği gerçeğidir. Hanımlar olmasaydı, bu dünyada nasıl yaşanabileceğini düşünmek için, yorulmaya hiç gerek yok... Yüzyıllardır anlatılmış bu! Hanımların bulunmadığı bir yaşama biçiminin adı: Cehennem'dir.

Ben bitkileri, çiçekleri çok severim. Sibirya'da, Avustralya'da, balta görmemiş ormanları gezerken, ne kadar hoşlanmıştım. Bizdeki orman cinayetlerini bildiğim için de, balta görünce sinirlenirim. Ağaçlar da, balta görünce ürperirler. Anlatılır ki aralarında toplanıp anlaşmış, o ha-in baltayı yakmak, yoketmek, yeryüzünden silmek için

tartışmışlar ve çareler aramışlardır. Ama günlerce ses çıkarmayıp susan en yaşlı ağaç, sonunda sessizliğini bozarak demiştir ki:

"Boşuna uğraşmayın. Baltayla başedemezsiniz.... Çünkü 'sapı' bizden..."

Anlaşıldı mı şimdi erkeklerin, hanımlarla neden başedemeyeceği....

6.7. BU AYIRIM NİYE?

Din konusunu insanları birbirine yaklaştırmak için değil, düşmanlaştırmak için vicdansızca kullananların başında, politikacılar var. Hem bunların hepsi, kravat takmıyor. Yalnız başka dinler arasında değil, mezhepler arasında bile düşmanlık körüklüyorlar. İnsanlar, sürüklendikleri bu tehlikeli uçurum yolundan, ancak kendi kafalarını daha çok kullanarak uzaklaşabilirler. Başka çare yok.

İbret verici bir örnek, B. Amerika'dan... Orada tıpatıp aynı inançlardaki beyazlarla zencilerin, kiliseleri aynı. Olur mu böyle? Yani zencilerin cennetleri ve cehennemleri de mi ayrı olacak? Beyaz cennetinde meyve bol olacak da, zenci cennetinde yalnız keçiboynuzu mu yetişecek? Üstelik cehennemleri de, daha sıcak ve nemli olmak şartıyla... Dünyanın devamı gibi... Zavallıların kiliseleri bile yoksul mu yoksul... Zenci kiliselerinden birinin kapısında asılı olan bildiride, şunlar yazıyor:

"Gelecek cumartesi Baptist Kilisesinin yıllık geleneksel çilek bayramı var. Ancak parasal bunalım yüzünden, çilek yerine erik verilecektir."

Konuya bir kapısından girdik ya! Yeter... Hangi odaya istersek, ona gireriz. Canımız isterse, "Mizah Tiyatrosuna" girer, zihnimizi açarız. İnsanları gerçekleri görünceye kadar uyandıracak olan ilaç, "Düşünmece Dili"nin, yani mizahın uyarılarıdır.

Başka inançlardan din adamları, birbirlerini sürekli olarak pusuya düşürmeye çalışırlar. Bir papaz ile bir haham, birbirlerini matrağa ala ala tartışıyorlar. Konu elbet din. Papaz takılıyor: "Siz Tanrı'ya inanırsınız. Ama Tanrı'nın oğlu olan Hazreti İsa'ya inanmazsınız. Oysa dünya Tanrı'nın... Bu kadar zengin bir babanın oğlunun niçin Yahudilerde hiç kredisi yoktur?" Haham mantığını açıklıyor:

"Hiç ölmeyecek bir Baba'dan, oğluna bir şey kalmaz ki..."

Her soruya karşı ille de açıklamalar yapmaya çalışmak, gereksizdir. Bazen insanı, pusuya da düşürürler. Bilgiçlik taslamak, enayi görünmekten daha tehlikelidir.

Sorulur: "Al Capone kimdir, bilir misiniz?" - "Elbet bilirim." Yine; "Peki, ya Rosamarie Nitribitt kimdir?" - "Nasıl tanımam, elbet bilirim." Bir soru daha: "Giovanni Montini kimdir?" - "Bak onu bilmiyorum."

"Aferin sana! Gangsterlerle fahişeleri tanıyorsun da, Papa'nın kim olduğunu bilmiyorsun..."

Vaktiyle Hristiyanlığı yaymak için, dünyanın dört bir yanına misyonerler dağılırdı. İşte bu sırada misyonerin birisi, yamyamların eline düşüyor. Canını kurtarmak için çare arıyor. Yamyam reisine diyor ki: "Benim etim mide bulandırır. Sizi uyarırım. İsterseniz deneyin..." Can pazarı bu! Cep çakısını çıkarıp bacağından bir parça kesiyor ve yamyam reisine ikram ediyor.

Evet... Misyoner, yamyamlar arasında, daha elli yıl yaşamış... Ancak, tahta bacaklarla...

Düsseldorf'da bir trafik polisi, arabasıyla kırmızı ışıkta geçen bir papazı yakalıyor. Papazın söyleyeceği bir şey yok. Ama polisin var:

"Diyelim ki bu yaptığınıza ben göz yumdum, sizi

mahkeme huzuruna çıkarmadım. Ama böyle devam ederseniz, pek yakında patronun huzuruna çıkarsınız..."

Papaz vaaz veriyor. Ne olacak, aklına geleni de söylüyor: "İnsanlığın hâli ne olacak? Dünyada mükemmel insan mı kaldı sanki? Bir mükemmel insan tanıyan varsa, söylesin bakalım!" Yorgun bir tip, parmağını kaldırıyor: "Ben tanıyorum." Papaz: "Kimmiş o?"

"Karımın birinci kocası."

Şu günah çıkartma olmasa, Hıristiyanların çok daha masum yaşayacağını sanıyorum. Ne olacak, günah çıkarılıyor ya! Papaza mangırı basan, günah işliyor da işliyor. Papaz, günah çıkaran adama soruyor: "Karınıza ihanet ettiniz mi?"

"Ya kime edeceğim?"

Güzel mi güzel bir genç kız, şeytana uymuş, günah işlemiş... Günah çıkartırken papaza diyor ki: "Artık şimdi gönlüm rahat... Dün şeytanın kucağındaydım ama, bugün Hazreti İsa'nın göğsüne yaslanarak huzur buldum..." Papaz soruyor:

"Yarın boş musunuz?"

Büyük katedralleri, kiliseleri resimleyen sanatçıların bir bölümü, inançlı Hıristiyanlar. Örneğin El Greco, fanatik bir Katolik. Ama sanatını, inanmadan döktürenler de olsa gerek.

Bir antikacı dükkânı.... Hıristiyanlar için Gotik son çağında yapılmış tahtadan antika heykeller satıyor güya... Oysa bunlar sürekli olarak, arkadaki gizli odada üretiliyor. Yapan usta da, hınzır mı hınzır... Hem çalışıyor, hem mırıldanıyor: "Ne kadar üzüntülü gözükürse, o kadar çok para ediyor" deyip, bıçağı sallayıp duruyor... Birden kalayı basıyor:

"Bak hergeleye! Yine sırtıtmaya başladı...."

6.8 CENNETTEN KISA HABERLER

İnsanların insanları öldürmesini, bir din adamı içine sindiremez sanırım. Bu öldürme, adına "ıdam" denen formalitenin yapılması bile olsa...

İdamlarda din adamı bulundurulması gelenek... Bir sabah karanlığı... İdam hükmü yerine getirilecek... Papaz, geç kalması yetmiyormuş gibi, ayakta duramayacak kadar da sarhoş geliyor. Kızgın hapishane müdürüne, derdini şöyle anlatıyor:

"Bu sizin göreviniz... Yaparsınız... Ama ben bir öldürme sahnesine, hele ayık kafayla, hiç dayanamıyorum."

Papazın biri eşeğini yedeğine almış, dereyi geçmek istiyor. Ama eşek de inat ediyor, adım atmıyor. Papaz sonunda, yarı okşayarak yarı döverek eşeği karşıya geçiriyor. Sahneyi seyreden bir köylü diyor ki: "Muhterem Peder, eşeğinizin her tarafı korkudan titriyor." Papaz da diyor ki: "Elbet! Sen de olsan titrerdin." Köylü şaşkın, "Niye?" diye sorunca Papaz açıklıyor:

"Senin de boynuna ip geçirilse, ayaklarında demir olursa, yanında Papaz bulunsa, asılacağını zannedersin, ödün kopar."

Papaz efendinin sabah keyfi... Kahvaltıda gazete okuyor. Birdenbire gözleri yerinden fırlamış, çünkü şaş-

kınlık içinde kendi ölüm ilanını okuyor. Ne yaptığını pek bilemeden, piskoposa telefon açıyor, bu ilanı okuyup okumadığını soruyor. Hiç de telaşlanmış gözükmeyen piskopos diyor ki:

"Evet, okudum, okudum... Ama siz bana lütfen söyler misiniz: Nereden telefon ediyorsunuz?"

Söz piskoposlara dayandı. Bizim bir tekerlememiz vardır, "Olmaz olmaz deme! Olmaz olmaz" deriz. Hristiyanlar da diyor ki: "Bir piskoposun cennete gitmesi mi? İşte bu olmaz." Ben konuşmuyorum, kendileri söylüyor. İşte bir tane daha: "Bir Fransiskan Manastırının gölgesi, tüm o kent kadınlarını gebe bırakır."

Rastlantı bu ya! Geçenlerde iş için, İtalya'nın Padova kentine gitmiştim. Hoş bir şehir. Geçmiş Hristiyanlıkla sıkı sıkıya bağlı. Hristiyanlıkta akıl karıştıracak kadar çok "Aziz" var ya! Padova'nın da bir Kutsal Antonius'u var. Hınzır İtalyan dostlarımızdan biri, ilgili bir mini-masal anlattı:

Bir paraşütçü kendini boşluğa bırakıyor. Söylediklerine göre, zevkli bir an imiş. Ama anlaşılan, arada terslikler de oluyor. İşte bizim paraşütçümüz de ipi çekiyor, ama paraşüt açılmıyor. Taş gibi düşmesini sürdüren kahramanımız, "Ey Kutsal Antonius, bana yardım et!" diye inliyor.

Derken efendim, bulutlar arasından dev bir el uzanıyor, paraşütçüyü kavrayıp korkusunu gideriyor. Bir ses soruyor: "Evladım, sen hangi Kutsal Antonius'u soruyorsun?" Paraşütçü korkudan kekeleyerek söylüyor: "Padova'lı Kutsal Antonius'u..." Bulutlardan gelen ses:

"Haa, o ben değilim" diyor ve dev el, paraşütçüyü, yine boşluğa bırakıyor.

Bir örnek: Trafikte, bize benzeyen ülkeler var... Bir papaz ile bir otobüs şoförü, öbür dünya reception'una geliyorlar. Kendilerini, her zaman olduğu gibi, Aziz Piyer karşılıyor. Önce otobüs şoförünü içeri bırakıyor. Papaz alınganlık edince, nedenini anlatıyor:

"Sen vaaz verirken herkes uyur ama, şoför otobüsü kullanırken, herkes dua eder..."

Yine bir gün Aziz Piyer, kapıda dünyadan yeni gelen birisini karşılıyor. Yeni gelenlerden istekte bulunmak, öbür dünya gelenekleri arasında... Aziz Piyer de adamdan, bir seçim nutku vermesini istiyor. Zavallı şaşırır: "Ama Muhterem Peder, ben ömrümde politikaya hiç bu-laşmadım ki..." Aziz Piyer:

"Bilmez miyim sanıyorsun... Sen cennete niçin geldiğini zannediyorsun?"

7. KÜLTÜR VE SANAT

7.1 MÜZİK ÜZERİNE

Dünyaya gelir gelmez gözümüz açılıyor ama, kulağımız açılmıyor. Ben ilk dünya klasik müziğini taa 10 yaşında duydum. Evimize yanlışlıkla giren bir Traviata plağından. İlk sahip olabildiğim taş plak, bir Chalyapin aryasıdır. Bir aylık öğrenci bursu kadar bir parayı feda ederek ikinci sırada Gieseking piyano konserini dinlediğimden beri, 54 yıl geçti.

Konserden sonra tramvay paramız bile yoktu. Karda kışta eve, 6 km. yürüyerek dönmüştük. Delik ayakkabılarla. Ama üşümemiştik. Anlamıştık ki insanların kanını - beynini donduran soğukalgınlığı, vücut üşümesinden değil, ruh üşütmelerinden kaynaklanıyor.

Gönül ister ki sanat, tüm insanlara aynı dille zevk ve huzur verebilsin. Yazı sanatı bunu, tek bir dilde binlerce on binlerce sözcükle, çeşitli diller göz önüne alınırsa milyonlarca sözcükle, yapmaya çalışıyor. Oysa müzik ve bale, bütün insanlara tek bir dille hitap edebiliyor. Üstelik ışık hızıyla. Bu farkın yaratacağı mutluluğu, dilerim ki müzikle ilgili sanatçılar, gönüllerinde derin hazlarla duyabilirler.

Müzik ve bale, hem görsel sanatların insan ruhuna

giriş kapılarını kullanıyor, hem de kendi gizli kapılarını sanki... Ses ve hareket ile insan zihinsel dünyasına giriş sihirini, başka hangi sanat başarabiliyor. Bu kapılara: "Açıl ey Susam!" diyebilen, başkası var mı?

Müzik-tiyatro-opera ve bale sanatçılarına, hayranlık duygularına gömülmüş biçimde imreniyorum. Mimar ve yazar oluşumla teselli oluyorum. Sonuç mu? Söylemem.

Müzik eserleri gözle görülemiyor, onlara elle dokunulamıyor. Nasıl da; sanki "yok" olan bazı şeylerle, insanları sonsuz derinliklere taşıyabiliyorlar? Bin türlü rengi-sözcüğü-malzemeyi, kalıcı biçimde kullanan öteki sanatlara göre, ne mütevazı bir yücelik bu... Hem de topu topu "yedi" notayla. Evet... Hepsi hepsi 7 notayla.

Her dinleyicinin zihin ve duygu dünyasında, yalnız kendisine ait bir yorum yaratabilmek, ne hayranlık verici bir sanat türü. Tüm sanatseverleri, ister az olsun ister çok, kendi yaratıcılıklarına katabiliyorlar.

İmrenmemek elde değil. Sanatın, kutsallığı ve görkemliliği böyle oluyor işte... Eserleri, ister beste ister icra olsun, yüzyıllara kalıyor ama, sessizce... Ne saygılı, ne soylu bir sanat biçimi bu... Yazarlar ve ressamalar da müzisyenleri andırıyor.

Oysa mimarlara bakın! Onların da eserleri yüzyıllara kalıyor ama, sessizce değil, bağıra bağıra... Seven-sevmeyenin gözüne gire gire.

Ben çiçeklere pek düşkünümdür. Terasımdaki 300 saksıya kendim bakarım. Günün birinde beni ziyarete gelen eski dostum Alman mimar Prof. Jürgen Joedicke ile terasta yemekten, bana sormuştu: "Sen bu çiçeklere Mozart çalıyor musun?" diye... Ben dalga geçtiğini sandığım için, alındı bile. Bir hafta sonra bana Almanya'dan,

bilimsel araştırma sonuçları içeren görkemli bir dosya yol-
ladı.

Darwin (1809-1882) daha o zaman, müziğin bitki sağlığına etkili olduğunu saptamış, ancak çağının tekni-
ğiyle, kanıtlama fırsatı bulamamıştı. Çok daha eski, hatta
kadım Hint söylencelerine göre, müziğin bitkilerdeki ya-
şama biçimini değiştirebileceği, biliniyordu.

Botanikçi Dr. Singh, keman çalınan bitki hücrelerin-
deki plazma'nın, yani canlılığı sağlayan Substanz'ın, hız-
landığını kanıtlıyordu. Hindistan'da Sitar çalınan mimoza-
ların, müzikten mahrum kalanlara göre dörtte bir daha
hızlı büyüdüğü, saptanmıştı.

Kaliforniya Üniversitelerinde yapılan araştırmalar,
müzik ve çiçek ilişkilerine yeni boyutlar getirdi. Rock and
Roll müziğinin, bitkileri öldürdüğü anlaşıldı. Bütün çiçek-
ler, klasik dünya müziğini seviyordu. Özellikle Mozart'a
hayrandılar.

Bu güzel bilgileri edindikten sonra, araştırmayı bizde
sürdürmeyi vicdan borcu saydım. Vardığım birinci kesin
sonuç şöyle:

Hıyarlar davul-zumaya bayılıyor.

7.2 YAŞAM VE KÜLTÜR

Kültürün amacı, insanca yaşamamanın zevkine varabilecek derinlik, genişlik ve yükseklikte bir zihinsel dünya yaratabilmektir.

Yaşamak, bir seçenekler dizisidir. Hangi sahnelerde, hangi koşullar altında boy göstereceğimizi seçebilme yeteneğinin temeli, kültürdür. Her insan, kendi yaşam heykelini oturtacağı temeli, kendisi kurmak zorundadır. Hiç kimse bu heykeli, başkasının temeline oturtabileceğini aklından geçirmesin. Tek çıkar yol, başkalarının o temelleri nasıl kurduklarını görüp, onlardan ders almaktır. Ama kendi temelini planlayıp kurmak, her kişinin bireysel görevidir.

Her kişi, kendi "stil"ini (biçemini, üslubunu), biçimlemek durumunda. "Takma akıl, cepten düşer." Takma stil de, kullanılamaz. Çünkü stil, kişisel oluş temeline oturur. Kültür edinme seçeneklerini yeğleyiş de, kişisel köklerinden kaynaklanır.

"Yaşayış, biz ondan ne yapabiliyorsak, odur." (H. Miller) "Yaşayışın, bizim ona verdiğimizden başkaca bir anlamı yoktur." (T. Wilder)

Kültür, tam yetkinlikleri süresiz arama eğilimlerinin biriktirilmesidir. Kişisel bir hazine toplanmasıdır. Ancak bu eğilimler, toplumların gitmesi gereken üstün düzeylerin tersi yollarda aranamaz. Bayağı düzeylerde yetinme,

üstün düzeyde kültür eğilimleri değil, bayağılık çukurlarında kımılдаşma yaratır. Hatta nerede olunduğı anlaşılmadan.

"Kültür güneşinin alçaldığı ülkelerde, cücelerin gölgesi büyür..." (Görmüyor muyuz?). "Kültür, ancak kültürsüzler için lüktür." (R. Rolfs) Bir geniş kapsamlı tanıtım Malraux'dan: "Kültür binlerce yıl süresince insanlara, daha az esir olmaları için bağışlanan sanat-sevgi ve düşünce biçimlerinin toplamıdır."

Kültür edinmenin ön koşulu, bitmez-tükenmez öğrenme hırsıdır. Öğrenmezsek bilemeyiz. Bilmeden sevmek ilkeliktir. Öyleyse:

"Ne bilmeden sevmek, ne de sevmeden bilmek, iyi bir yaşayış yaratabilir." (B. Russel)

Zaman bizi kesintisiz olarak kucaklıyor. Uyurken bile oradayız. Zaman ve mekân, insanları paylaşıyor. "Zaman-zaman" değişen paylarla... Mekânın, matematik ve geometri ile ilişkisinin tıkanıp kaldığı noktada, zaman işe karışarak mekânı sürüklemeye başlıyor. Dördüncü boyut denen zaman, çok boyutlu (matematikte n boyutlu) mekânı (ya da uzayı), biçimlendirmeden bırakmıyor. Görülse de görülemese de...

Zamanın, kesintisiz bir zincir gibi sürüp giden "an"lar dizisi yaşanırken, içinde bulunulan mekân ile sürekli alış-veriş var. Bitmek-tükenmek bilmeden... Zihinsel planda sahnelenen oyun, çok uzak mekânlardan, ya da geçmiş ve gelecek zamanlardan çağrışımlarla yaratılan olay ve renklerle, bir tiyatroya dönüşüyor ki, yaşamak budur işte!

Mekânın boyutlarını kavrayış, uzayın derinliklerine kadar olmalı... Zamanı kavrayış ise, dünyanın yaratıldığı hesaplanan beş milyar yıl öncesinden başlamalı en az... Dünyanın sonu geleceğı sanılan beş milyar yıl sonrasına

kadar da düşünebilmeliyiz zaman kavramını. Mekânı, dünyayı ve orada sahnelenen insan yaşayışını yeterince algılamak istiyorsak, bu ölçülerden tenzilat yapılması istenemez.

Cahil duygulanmalar, ruhsal olmaktan çok bedensel tepkiler yaratır. Duygusuz bilgi de, yeri gelir tökezler, tek yönlü kalır. Binlerce yıldır anlatılır ki: "Yaşayış duygulanlara göre bir tragedya, düşünenlere göre ise bir komedyadır." Oysa ne yalnız birisi, ne de ötekisidir.

Yalnız çirkinlikler ve kötülükleri görüp karamsar olmak, ufuksuzluk. Yalnız iyilik ve güzellikleri görüp, ötesine göz yummak da, kolayına kaçmak. Yaşamak bir bütün... Yaşayış total (topyekûn)... Yaşayışın armonisindeki çeşitlilik ve renklilik, onun tüm öğeleriyle birlikte doğuyor. İyilikler ve kötülüklerle... Güzellikler ve çirkinliklerle, doğrular ve yanlışlarla birden...

Kültürel eğilimleri üstün düzeye çıkarmanın yolu, bilim ve sanata yakın olmaktan geçiyor. Toplama - çıkarma ile görecelik teorisini bilmek arasındaki mesafe, sanıldığı kadar uzak değil. Özürlü olmayan bir zihin, bilgiye yaklaşımdan korkmaz. Einstein'ın halk için yazdığı kitapların sadeliği ve kolay anlaşılır oluşu, önemli ve güvenilir işarettir.

Sanata yaklaşmak için de, kısa denebilecek bir alışma süresini geçirmek yeterli. Sanatın her düzeyine, zorluk olmadan yaklaşılr, ısınılır. Sanat, aydınlar aristokrasi için değil, tüm insanlar için... Her türlü sanatı zor anlaşılabilir, ya da anlaşılamaz biçimde göstermeye çalışanlar, yalnız ve yalnız şarlatan bezirgânlar.

Ölmek, son nefesin verildiği bir "an"ın olayı değildir. "Kim bilir kim diyebilir ki, ölüm nerede başlar, yaşam ne-

rede biter." Ölümün başlangıcı, yaşama neşesi ve hırsının yitip gitmeye başladığı (evet başladığı) zaman ile bağlanır.

Hangi gün mü? Öğrenme üşengeçliğinin su yüzüne çıktığı, gerçek sanat eserlerine, hele hele kitaplara sırt çevrilmeye başlandığı günlerdir o günler.

Kendi kişiliğini ve stilini biçimlemeyi akıl eden ve aklına koyanların gideceği yol, üstün düzeyde sanat eserlerine yaklaşımdan, resim-heykel seyretmekten, müzik dinlemekten, tiyatro seyretmekten geçiyor. Ne iş yaparsa yapsın, bilgiye (bilim'e de desem yeridir) yaklaşımdan da geçiyor.

Ya tüm yazılı sanatlara? Elbet hazineler kitaplarda saklı. Kitap öyle cömert bir hazine ki, her define arayıcısının bulacağı gibi... Kitap yalnız edebiyat için değil, tüm sanat dalları için de hazine....

Kitaplarla can dost olamamış insan, yaşayışı hak etmiş olamaz.

7.3. BİLGİSAYAR ÜZERİNE

Computer, Lâtince "Computare"den İngilizceye göçen bir sözcük. Anlamı: Hesap yapmak. Önceleri, elle veya mekanik çalışan tüm hesap makinelerine Computer denirdi. Şimdi ise bu sözcük artık neredeyse istisnasız, yazılımlarla programlanmış olarak çalışan tüm otomatik aygıtlarla eşanlamli kullanılıyor.

Computer karşılığı olarak Türkçede ilk kez, "Elektro-nik beyin" sözcüğü kullanıldı. Bu yakıştırma acaba cihazın düşünme gücü olduğu savından mı kaynaklanıyordu, bilemiyorum. Ancak bu deyimde hiç olmazsa, bilgisayarın yaptığı saygıdeğer işin, ancak bir düşünce ürünü olabileceği şansı vardı.

Kahramanımız bilgisayar, veri yığınlarını kabul ediyor, düzene sokuyor, sınıflandırıyor, ayrı ayrı hesaplıyor, karşılaştırıyor ve sonuç veriyor. Bu durumda, seçme ve karar verme yetisi olan akıl sahibi bir aygıt etkisi yapıyor.

O halde bir saptama yapmak zorundayız. Yalnız ve yalnız insan zihninin yarattığı bir marifet olan hesap yapma etkinliğini, bilgisayar sürdürüp götürmektedir. Hem de insan beyninin varması olasılığı bulunmayan bir hızla... Demek ki insan zihniyle bilgisayar arasında, bir ortaklık vardır. Bu ortaklığın tanımını yapmak zor, anlatılmıyor ama, var. Hisse payları bilinmiyor. Kim bilir? Ola ki gün gelir, bu ortaklığın "giz"liliği, bilgisayar yardımı ile çözülür.

Her türlü tasarım basit tanıtımıyla, zihinsel bir yaratma etkinliğidir. Bu sırada bilgisayar destekli olmasının getireceği ayrımın ne olduğu araştırılırsa, iki sonuca varılması olası gözüküyor.

Bilgisayar, tasarımcının yeteneğine bir katkıda bulunmuyor. Ortaya çıkacak ürünün, ya da yapının düzeyinde bir "başka türlü" olamıyor. Kalemle kötü eser veren bir tasarımcı, bilgisayarla da aynı eseri verecektir. Hemen ekleyelim ki, çok daha hızlı verecektir. Bu o demektir ki, belki de düzeltmeler ve iyileştirmeler yapmaya, zaman bulunacaktır.

İkinci umutlu olasılık, bilgisayarın çok hızlı çalışması dolayısıyla, tasarımcının da kafasını hızlı çalışmaya sürüklemesidir. Bu durumda tasarımcı konuya, daha geniş açıdan, daha derinlemesine, ayrıntıları daha iyi görerek yaklaşabilir.

Konuya artık, "evire-çevire" bakabilmenin yolu açılır. Tasarlanacak objeye her açıdan bakabilmekle ele geçecek güven duygusu, daha sağlıklı araştırmalara ve kararlara varılmasını sağlayabilir. Ekransız olarak zihinde canlandırma çabalarından doğan yorgunluklar, yitip gider. Oysa bilgisayar yorulmaz.

El çizimlerinde tekrarların verdiği bezdirici çile, ortadan kalkar. Örneğin bilgisayarsız tasarımda bir bina cephesinde birbirinin aynı 100 pencere varsa, o pencere 100 kez çizilir. Bıkınlığın verdiği yorgunluğun ötesinde, geçmekte olan zaman veca (acı) verir.

Telefon ve televizyon, insanları ve toplumları birbirine yaklaştırdı. Dileyelim ki sonuç, insanlar ve toplumları daha iyi anlaşma ve uzlaşma amacına ulaştırsın. Ancak, gelecek yakın yıllarda devrim yaratacağı kesin olan bir iletişim gelişmesi, tek ve grup bilgisayarların arasında, te-

lefon ve paket haberleşme ağlarıyla bağlantı kurulabilmesidir. Bu olanak, gelecekte çalışma biçimlerinde ve yerlerinde büyük yenilikler yaratacak niteliktedir. Belki gün gelecek, herkes kendi evinde çalışacaktır.

Strüktürel olarak yapılamayacak iş yoktur. İngiltere ile Fransa arası bir köprüyle bağlanabilir. Beş bin m. yükseklikte bir kule yapılabilir. Belki en kolayı, bir büyük stadyumun üzerini kapamaktır. Evet, her şey yapılabilir ama, önemli olan, "ne"yin, "ne pahasına" yapıldığıdır.

Bu sorunu yanıtlayabilmenin çaresi, tasarıma paralel bir maliyet hesabının, aynı hızla yapılmasıyla bulunur. Yanlış planlamaları, bazen bilerek yapılan tasarım şımarıklıklarını, zamanında önleyebilmenin başka yolu yoktur.

Tasarım ve projelendirme aşamasında bilgisayarın getirdiği bir kolaylık da, disiplinlerarası iletişimin sağlanmasıdır; bu sayede, örneğin mimari, statik, tesisat, elektrik ve dekorasyon gibi çeşitli konularda koordinasyon olanağı doğmakta, bilgi akışı hızlanmakta ve uyumsuzluklar önlenebilmektedir.

Bilgisayarın tasarımcıya sağladığı bir başka kolaylık da tasarlanmakta olan kitlenin sürekli üç boyutlu denetlenip, değerlendirilmesi olanağıdır. Böylece zaman ve emek açısından doğabilecek kayıplar, en aza indirgenmiş olur.

Daha hızlı tasarım ve daha hızlı üretim... Kaliteyi de yükselterek... Elbet daha ekonomik sonuçlar sağlayarak... Her ürünün, daha çok sayıda insanın eline geçmesi olanağı yaratarak...

Bu gelişmelerden doğacak sonucun kısa tanımı, bilgisayarın bireylerin ve toplumların refahına-huzuruna ve mutluluğuna hizmet veren önemli faktörlerden biri olduğudur.

7.4. BİLGİSAYAR VE İNSAN

Evet, biliyorum, elmayla armut toplanmaz ama, bilgisayarla insanı karşılaştırmak, düpedüz olanak içindedir.

Bilgisayar çabuk öğrenir, unutmaz. İnsan geç öğrenir, hatta bazen hiç öğrenmez, üstelik çabuk da unuttur. Bilgisayar gizli çıkar peşinde koşturamaz, yüze gülmez, el-etek öpmez. Çıkarı için şaklabanlılık yapmaz.

Denebilecek ki insanda, ar-hayâ ve edep duygusu vardır. Bir yanlışlık, bir kötülük yaptığı zaman, insan "utanır." Oysa bilgisayar utanmaz. Şimdi açık konuşmanın sırasıdır. Bilgisayar niçin utansın? Bilgisayar utanç verici iş yapmaz ki... Bilgisayarın utanmaya gereksinmesi yok ki... Her bilgisayara güvenilir. Oysa her insana güvenilemez. Bilgisayarın ahlaki olmadığını düşünmek, ona çamur atmaktır. Çünkü böyle bir sorun yoktur. Ondan beklenen bilmektir, o da hem bilir, hem unutmaz.

Bilgisayarın işleme düzeni mi desek, yoksa düşünce düzeni mi? İşini bir makine etkinliğine indirgeyip küçümsemeye razı olamıyorum. Bilgisayarın yaptığını, insan beynine hiç olmazsa kısmen vekâlet eden bir zihinsel etkinlik saymaya karşı koymak zor... Ama insanlara göre bir ayrımı, bilgisayarın kaypaklık etmeyişi (şimdilik).

Bu durumda politikacıların yerlerini bilgisayarlara kaptırarak yitirmeleri tehlikesi, yok gibi gözüküyor (şimdilik).

Aynı soru 1000 bilgisayara yöneltirse, hepsinden aynı sonuç alınır... Tıpatıp.. Arızalı değilseler. Ama öyle soru vardır ki 1000 insana yöneltirse, 1000 ayrı yanıt alınır. Hepsi sağlıklı olduğu halde... Sorunun böylesi bilgisayara yöneltirse, hiçbir yanıt alınmayabilir. Bu suskunluk, hiç olmazsa daha güven vericidir.

Kehanet savurmak zevklendiğim bir marifet değil. Ama yine de zaman zaman kafamın içinde uçuşan bir düşünceyi açıklamaktan kaçınmam. Sanıyorum ki bir gün gelecek, bilgisayarlar insan beynine yaratıcı ortamı hazırlamanın da ötesinde, yaratıcılık etkinliklerinden düpedüz pay alacaklar. Bu nasıl olacak? Nereye varacak? Bundan sonrasını ancak, o günleri yaşamaya başlayanlar anlatacak.

Beni bu görüş biçimine götüren sebepler arasında, bazı bilgisayarlara, bazı insanlardan fazla güvenebilmem de rol oynuyor.

"Bilgisayar yaratıcı değil". dedikten sonra, düşünce dizisini bu noktada kesip bırakmanın yanlış olduğunu, bunun vicdanlı olmadığını anımsamak borç oluyor. Bilgisayarın insan beynini, en verimli yaratıcı ortama hazırladığı unutulamaz.

İnsan zihninin bilgisayarla başa çıkması olanağı bulunmayan bir yanı, bellek (hafıza) yeteneği. Hem arşivleme olanakları sınırlı, hem de vereceği bilgiye, çoğu zaman güvenilemez. Oysa her bilgisayar belleğinde, insan belleğine değil, aklına bile sığmaz hazineler saklı. Hem de hepsine, istisnasız olarak güvenilir.

Özsözlerle pusular kurulur. Öyle parlak görünümlü sözler edilir ki, gerçekler sanki gizlenir. Böyle sevimli aldatmaları ortaya koyanların başında, konularına egemen

olan cin fikirli gelir. Örneğin Bertrand Russel der ki: "Matematik öyle bir bilimdir ki, 'ne'den söz edildiği bilinmez, söylenenin gerçek olduğu da..."

Özsözlerin orta kararı yoktur. Ya yüceltirler, ya batırırlar. Birisi der ki: "Bilgisayarın hızına şaşmaya gerek yoktur. O kadar hızlı çalışmasının nedeni, düşünmediği içindir." Bir başka özsöz, tersi bir hınzırlık sahneler: "İnsan beynine göre, elbet bilgisayar yeğlenir, çünkü çalışır."

Çalışmanın ve bu sırada zorunlu olan sürekli düşünmenin, insan zihnini geliştirmekte çok yararlı bir etken olduğu belli. Bazen sorulduğu oluyor: "Acaba bilgisayarın verdiği rahatlık, insanların zihinsel çalışma çabalarını tökezletir, onları kafaca uyuşukluğa sürüklemeyi mi?" diye.

Bu sorunun akla gelmesinde, art hesaplı bir niyet olduğu söylenemez. Sorulması doğaldır. Ancak soranın dikkatinden kaçan insan huyu, tembellik hastalığına tutulmaların, her çalışma koşulu içinde tembelliklerini elden bırakmayacak olduklarıdır. Bilgisayar kullanan bir tembelin, kalem-kâğıtla çalışmasına göre daha çok ve daha doğru iş çıkaracak olmasıdır.

Bilgisayar sabahları işe başlarken de, insanlara göre çok daha güvenli yetenekler sergiler. Gece eve geç dönmemiş ve eşiyle kavga etmemiştir. "Akşamdan kalma" olduğunu gören olmamıştır. "Belirli zaman" sinirlilikleri görülmez. En önemlisi: "Aaah ah! Ben buralara düşecek insan mıydım?" diye yakınmaz.

Bir soru şu: Bilgisayarın bize kazandırdığı zamanı acaba ne yapacağız? Elbet yine yaptığımızı, daha iyi başarmak için kullanacağız. Ama o kadar çok zaman ki, yine de artacak. Artanı ne yapacağız? İşte bu zamanı arttırıp da banka hesabında biriktirmeye çalışmak, olanak dışı.

İşte artan zamanın bir bölümü, huzur ve hatta mutluluk veren kültürel etkinliklere ayrılmalıdır. Bu olasılık, bilgisayarın insancıl yetkinliklere dolaylı hizmetidir. İnsanlık değişmez ama, insanlar sürekli değişim içindedir. Yaşamak "ömür boyu" görev. Daha iyiye doğru sürekli çaba, yaşayışın bir parçası. Çünkü önemli olan, bir insanın yüzde kaçının insan olduğu... Bu yüzde, sürekli arttırılmalıdır.

Bilgisayarın, insan kitlelerini yok eden silahların planlama ve uygulamasında kullanıldığı da, gözardı edilemez. Ancak bilgisayar burada, sözcüğün tam anlamıyla "kullanılmakta"dır. İnsan kitlelerini yok edenler bilgisayarlar değildir, başka toplumların insanlarıdır. Suçu bilgisayarlara yüklemek, tıpkı "eşek şakası" deyiminde olduğu gibi haince iftira atmaktır. Oysa eşekler şaka yapmaz. O şakaları yapanlar, yine insanlardır.

İnsanlar refahın açtığı ufuklarla, eskiye göre daha çok öğrenmek ve bilmek olanaklarına kavuşuyorlar. Ama bizde ve dünyadaki gelişmelerden anlaşıldığına göre, daha ahlaklı olmak gereğini duymuyorlar. Bu gelişmelerden çıkarılacak sonuç odur ki, yakın ya da uzak gelecekte ideal insan bilgisayara benzeyecektir. Çok bilecek, ama ahlaka gereksinmesi olmayacaktır.

İnsanlarda, yaşlanma denen bir değişim, kaçınılmaz sonuç. Vücut dik dursa bile, ruhun çürümesi önlenemiyor. Denecek ki bilgisayarlar da yaşlanıyor, hatta ölüyor. Bu ölümün insana benzemeyen yanı, hemen hemen her zaman bellekteki bilgi birikiminin, organ nakleder gibi başka bilgisayara aktarılabilmesidir.

Ancak aradaki görkemli ayrımı görmemek için, gözleri kapamak, kulakları tıkamak gerekir. İnsan kuşakların-

daki sınırlı gelişmeler için, yüzyıllar-binyıllar bekleniyor. Konforlu yaşamak değil anlatmak istediğimiz, zihinsel gelişmeyi kastediyoruz.

Oysa yeni doğan her bilgisayar, kendinden öncekine göre akıl almaz gelişmeler gösteren, bambaşka bir yaratık. Hem de öyle insanlar gibi yüzyıllar sonra falan değil, birkaç yıl ya da birkaç ay sonra. Hayranlık veren yeni bebekleri doğuran analar, hem insanlar hem de bilgisayarlar.

Bazen, çok çabuk yaşlanıp ölen bilgisayar bebekleri doğuyorsa, bunun da sebebi üreticiler. Çoğu zaman "bile-
rek"...

7.5. BİLGİSAYAR YARATIR MI?

Bilgisayarla sanat yapılıp yapılamayacağı konusunu hiç olmazsa düşünmekten kaçmak, ciddiyetsizliğin ötesinde, ödleklilik olur. Soruya açık yanıt bulunamasa bile, deşmek zorunludur.

Evet, bilgisayar fantezi yapamaz. Verilen görevi yerine getirir. Ama bu oluşumun, "şimdilik" olduğu ileri sürülürse, bunu yadsımak ufuksuzluk olabilir.

Yanlış bilmiyorsam, insan beyninde 100 milyon kadar hücre var (Yanlış anımsadıysam da, bu bendeki hücrelerin azlığını kanıtlar). Sürekli çalışan nöbetçi hücre sayısı, 10 milyon kadar, yani yüzde 10 gibi... Ötekiler sürekli dinlenmede... Diyelim ki, tüm beyin hücrelerinin sürekli çalışması sağlandı, insan beyninin düşünme ve yaratma gücü, 10 katına çıkarıldı. Ham hayal ama, varsayalım ki oldu.... Yüzyıllarca sürse bile...

Oysa bilgisayarlarda, yalnız son 25 yılın gelişmelerini, insan zihni zor algılayabilir. İşleme gücü 30 bin kez, bellek kapasiteleri 10 bin kez arttı. Işık kadar hızlı gözükken bu şaşırtıcı gelişme, duracağı benzemiyor. Önceleri insan beyniyle tasarlanan bilgisayarlar, şimdi artık bilgisayar yardımıyla planlanıyor. Bilgisayarların, yakın gelecekte varacakları gelişmeler, insan aklını durduracak gibi gözüküyor.

Ama yine de denebilir ki, bilgisayar verilen görevi ya-

par. Bir an duraksamadan, dümdüz bir yoldan giderek, görevi olan sonucu ortaya koyar. Bir an olsun, durup düşünmez.

Oysa insan kafası böyle mi ya! Bôyuna istasyon yaparak, sağa sola bakınır. Özellikle sanatçı kafası, her an duraklayarak, bin türlü yöne bakınır, ya da yönelir. Sanatçı, baştan aklına taktığı dümdüz bir yolda gitmez. Onun yolu, zikzaklarla doludur. Yalnız sağa-sola, ileri-geri, aşağı-yukarı değil, ışık gibi her yöne bakınır, yönelebilir. Ekleyelim: Bilimsel araştırma yapan da böyle çalışır.

Sanatçının zihinsel dünyasının programında, esneklik-oynaklık vardır. Oysa bilgisayar tekdüzedir. Ne denli hızlı, ya da büyük olursa olsun.

Bilgisayar "gerçekçi"dir. Oysa sanatın gerçekle ilişkisi konusunda, değişik düşünülebiliyor. Bir kısım sanatçı "gerçekçi" olmayı şanına yakıştıramadı da, "gerçeküstü" sanat yapma savına girdi. Bu deyimın şarlatanlık koktugunu bir yana bırakalım, kimin kimi, neyin neyi etkilediği konusunda eğlenceli düşünceler ileri sürülüyor. Deniyor ki: "Doğa da, tıpkı insan yaşayışı gibi, sanatın, hatta ace-mice bir taklididir" (Bloor Schleppey).

Sanatın mı doğayı, doğanın mı sanatı taklit ettiği konusunda ısrarlı hikmetler savurmakta, kof bir iddiacılık var. Çünkü hiçbiri, ötekini taklit etmiyor. Doğa milyonlarca yılda ezberlediklerini, milyonlarca yıl daha yineleyip duracak. Sanat ise doğayı konu edinebilir ama, taklit etme hafifliğine yeltenmez.

Sanatta: "Doğayı bir sanat merceğinden seyretme" etkinliği var. Yani artık her konu, "başka bir gözle" seyre-dilecek... Ya da gözlükle... İşte bu gözlükteki sanat mercekleri, olduğundan başka bir dünya yaratacak. Her şey sanat süzgecinden geçecek, ya da geçmeyecek. Doğayı

sanat merceğinden bakarak değil de, çıplak gözle seyrederek, olduğu gibi, tıpatıp, hiç değiştirmeden resmedenlerin "kartpostal ressamı" diye küçümsenmesi boşuna değil.

Mimarlıkla ilgili bazı örnekler verirsem; lütfen hoşgörünüz. Bazen düşünce yoksulu çöşkünüklükler arasında, "şiir gibi mimari" yakıştırmaları yapılır. Bu yakıştırma etiket, gerçeğe uymaz. Her ne kadar mimari de bir "şiirsel" olabilirse de, şiir gibi mimari olmaz. Belki şiirin de mimarisinden söz edilebilir. Ama "mimari gibi şiir" de yazılamaz.

Mimari ile resim ilişkisi de böyledir. Resim resim gibidir, bina da bina gibi. Resim de güzel olmalıdır, bina da. Ama her birinin güzelliği kendine göredir.

Bu durumda söz sırası, bazı mimarların proje çizimi sırasında yaptıkları aldatmacaya gelir. Bazı uzun saçlı mimarlar kâğıt üzerinde öyle perspektif marifetleri yaratırlar ki, binaları sanki yaşatır gibidirler. Resimden sanki çiçeklerin açtığı, sanki ağaç dallarının sallandığı, insanların mutlu olduğu görülür. Tek eksik, kuşların ötmeyişidir. Amatörler böyle resimlere hayran kalır.

Oysa bu harika perspektif resmindeki bina bir gerçekleşir ki, görenin dudağı uçuklar. Çünkü kartpostal resmi şaklabanlılığıyla yapılan perspektif, kâğıtta kalır. Çizimin ifadesinde bir sahtecilik vardır. Oysa gerçekleşen resim değildir, binadır. Bunun çizim tekniği, yapıda ifadesini bulacak bir dürüstlük ve açıklıkta olmalıdır.

Buraya kadar niye geldim? Dilerim ki mimari çizimlerde bilgisayar, aldatıcı el hünerlerini, çizim şaklabanlıklarını, ortadan kaldırmaya yardımcı olur. Çizim olanaklarını herkes için eşitliğe yakın şartlarda kullanma yolunu açar.

Bu gelişmeler bir derecede gerçekleşti bile. Avuç kadar bir diskete, Sibirya'dan Kanada'ya, Malezya'ya kadar tüm dünya ormanları sığıyor. Ağaç cinsi mi? İstendiği gibi. Tüm dünya çevreleri, yaratıkları, otomobilleri, mutlu insanları bir disketin içinde.

Planlamada öyle üniteler var ki, her tasarımcının o konuyu her ele alışta yeniden etüt edip karara varmalarında, anlamsızlığın ötesinde tehlike var. Otel odası örnek verilebilir. Artık otel odalarının yüzlercesi, en doğru sonuçlara varacak etütleri yapılmış, disketlere-kitaplara geçmiştir, bu bilgileri kullanmak gerekir.

Bizim bazı Anadolu otellerinde hâlâ, bideye önden yanaşamaz, çünkü radyatör insanın dizini yakar. Tuvalet kâğıdına erişilemez. Banyosunda güvenlik tutamağı yoktur. Yeteneksiz tasarımcıların, her seferinde, yeniden bireysel marifet gösterilerine kalkışmaları, banyolara böyle yansımaktadır.

7.6. BİLGİSAYAR DÜŞÜNÜR MÜ?

Düşüncelerimizin sonucu olarak ağızından dökülen, ya da konuştuğumuz için düşünmek zorunda olduğumuz konuları, ince eleyip sık dokumaya mahkûm oluyoruz. Bazı kişiler böyle davranırlarsa, felsefe yaptıklarını sanıyorlar. Ya da başarıyorlarsa, yapıyorlar demektir.

Felsefe yapmanın ne olduğuna, bir-iki paragraflık bir göz atmanın zararı olmaz. "Felsefe yapma, düşünmenin mikroskobudur" diyordu Victor Hugo. "Felsefe, ermişlikle kurulan sevgi dolu ilişkidir" diyordu bir başka üstad (Dante). Bir düşünür ise (H.W.Beecher): "Felsefe, gelecek yüzyılın sağlıklı insan zihni anlayışıdır" diyordu.

"Felsefenin tanıtımının yapılamayacağını, çünkü tanıtımı yapılamayacak olanların araştırılması olduğunu" düşünen vardı (Runes). Akılda en kolay kalacak olan bir saptamayı ise, bir mizahçı (Karl Kraus) yapıyordu: "Felsefe yapmaya niyetlenen, bir deliler evine girmeye cesaret eden kişidir. Eğer çıkış kapısının yerini unutursa, filozof olur."

Ben izninizle, felsefe yapmak gibi bir niyetim olmadan, bilgisayar ve insan konusunda kısaca kafa yormayı deneyeceğim. İçine giremeyip etrafında dolaşsak bile, hiç olmazsa bazı fotoğraflar çekeriz.

Tıp otoritelerinin kanısına göre, insan vücudu bir bilgisayarlar sistemidir. Organların bağımsızlıkları, hatta her

hücrenin bireyselliği vardır. Tüm organlar ve hücreler, armoni (ahenk) içinde çalışabildikleri gibi, zıtlıştıkları da olur.

İnsan-bilgisayar ilişkisi, ana rahmindeki "can"lanma ile başlıyor. Kişilerin görsel ve ruhsal özelliklerine kaynak olan "gen"ler, doğadaki bilgisayarların örnekleri olsa gerekir.

İncir çekirdeği, sanki geometrik bir nokta sayılacak kadar küçüktür. Bu nedenle özsözlere geçmiştir. O minik çekirdekten o koca ağaçların fışkırıp meyve vermesinde, bilgisayar yardımı olsa gerekir. Ya sardunya tohumu, o güzelim çiçeği nasıl ezberleyip de sunuyor.

Doğada matematik yoktur. Matematik insan zihni ürünüdür. Yine matematik, insan beyninin bir yeteneği olan mantık yöntemidir. Sayıların grameridir.

Dünyada matematik işlemleri yapmakta insanı izleyen tek varlık, bilgisayardır. Bu bakımdan iyice benzeşirler. Ancak bilgisayar işlem yapmakta o denli hızlanmış ki, bu sefer yaratıcısı olan insan, onun peşine takılmıştır.

Doğa hesabını bilir, ancak hesap yapmaz. Bir dünya yılı $365 \frac{1}{4}$ gündür, bu böyle başlamıştır, böyle gider. Kaydı tutulduğu için böyle değildir. Mevsimler yaklaşıktır, belirli hesabı yoktur. Bir günün 24 saat oluşu, insanların yakıştırmasıdır.

Bir ağacın kaç yaprağı olacağı, programlanmaz. Hesap ve sayılar, insan zihni ürünüdür. Milyonlar, milyarlar, hepsi insan yakıştırmasıdır. Örneğin 100 veya 1000 sayılarının yuvarlak sayılması da, bir alışkanlıktan başka bir şey değildir. Matematiğin teorik hesap denen bölümünde anlatılır ki, başlangıçta 10 kaidesi yerine 8 kaidesi kabul edilseydi, bugün 64 ve 512'nin yuvarlak sayı olmasına alışılacaktı.

Günlerce-aylarca değil, uzun yıllar öfkelenmeden sabır duygusunu yitirmeme gücü, hiçbir sonuca varılmadan bile yılların akışına katlanabilme yeteneği, bilimşel araştırmanın insandaki sağlam temelleridir. Bu iki ana destekten, bilgisayar katkısıyla da vazgeçilemez. Bu değişmedi. Değişen; aynı araştırmacıların, aynı olanaklarla, bilgisayar katkısı olunca daha derinlemesine, daha geniş ufuklarda, daha hızlı sonuçlara varabilmesidir.

7.7 BİLGİSAYAR VE ŞAKA

Politikacılar da bilgisayar kullanıyorlar. Oysa bilgisayar, yalnız mantıklı sonuçlar verir. Politikacı bu sonuçları kullanmaz ki... Mantık politikacının dayanağı olmuyor ki... Buna karşın politikacı, sonuçları kullanmaz ama, bilgisayarı kullanır. Ne olarak mı? "Ambar" olarak.

Bilgisayarın, insanların elinden gelmeyen başarıları görüldükçe, olmadık işler de ondan beklenmeye başlanıyor. İnsancıl diye ad taktığımız erdemler, bilgisayardan bekleniyor. Deniyor ki "bilgisayar sevebilir mi?" Bir o eksikti... "Bilgisayar utanabilir mi?" Bu soruda da, utanma konusunda bilgisayarı vekil edip, işin içinden sıyrılma niyeti seziliyor.

Bilgisayarın nüfuz ticareti yapmayacağına, rüşvet almayacağına senet veririm. Hele bilgisayarın "Devletin malı deniz, yemeyen domuz denir, doğru mu?" diye soranın, suratına tüküreceğine dair bahse girerim.

Bunlar hep, insanlara vergi. Umudumuz, bilgisayarların insanlara benzemeyişidir. Benim daha büyük umudum, bilgisayarların politikada liderlik kadrolarını ele geçirmeleridir. Hiç olmazsa kalplerinde kötülük yoktur. Yalan söylemeyeceklerdir.

Sanılabilir ki bilgisayar, gün gelecek, insanlar arasında eşitlik sağlayacak olanakları yaratacak... Örneğin kafa züğürtlerine zekâ bilgisayarı takılacak, herkes akıllı ola-

cak. Nasıl mı? Tıpkı şimdi kalp pili nasıl takılıyorsa, öyle... Vicdan ve karakter bilgisayarı takılanlar, siyasal parti başkanı olacaklar. En üst düzeydeki politikacılara o kadar çok bilgisayar takılacak ki, bunlar ayakta duramayacak, kamyonet benzeri tekerlekli sandalyede gezecekler.

Bilgisayarın, hesap yapma paleti zenginliği ve hızı ile, bellek hazinesinin büyütülmesine, yani kendi biçimiyle aklının zenginleştirilmesine karşı koyduğu görülmemiştir. Oysa hiçbir insan, aklının zenginleştirilmesini istemez. Bütün insanlar, kendi akıllarından memnundur. Çünkü hiç kimse, kendi aklının ötesini göremez.

İnsanlarda aptallığı yok edecek bir "zekâ hâpı" buluşunu gerçekleştirecek kişi, dünyayı satın alacak servete konacağını sanırsa, aptallık eder. Çünkü bu haplardan, bir kutusunu bile satamaz.

Devlet bütçeleri, bilgisayarla yapılsa, yine bilgisayarla toplanmış veriler kullanılsa... Örneğin bütçe kanunu, bir yazılıma bağlansa... Ondan sonra da her gün, her ay bilgisayar verilerine göre davranılsa. Kimse mali dengeyi bozacak kargaşa yaratamasa, hatta politikacı bilgisayarın çalıştığı sokaktan geçmese.... Neden mi? Anlarsa huysuzlaşır... Haklı olarak.

Sanırım ki böylece, enflasyon sade vatandaşın canını yakmayacak sınırdan, donar kalır. Dolar-Türk lirası paritesi de kazık kesilir.

Bilgisayar için, bin türlü yakıştırma yapılıyor. En sevimlisini söyleyen Brigitte Bardot'dur. Ben bu adı söyleyince, çoğunluk onu, olgun yaşta bir hayvansever sanacak. Oysa benim kuşağım onu, hâlâ unutmadı. Brigitte diyordu ki: "Bilgisayarın en hoşlanmadığım yanı, yalnız evet, ya da hayır deyişidir. Hiç, belki, demiyor." Oysa

Brigitte, ömrü boyunca, yalnız "belki" demişti de, bu sözcüğü hem evet, hem de hayır anlamında kullanmıştı.

Yüzyılımızın diğer unutulmaz hanımlarından biri, Anna Magnani diyor ki: "Eğer erkeklerin erotik tutumlarına bakılırsa, hiç kuşku yok ki kadınlar günün birinde bilgisayarlara sevdalanacaklardır. Fark, hiç de büyük değil..." Sayın aktris erkekleri iyi tanıyor ama, bilgisayarlar konusunda iyimser olduğunu sanıyorum.

Ben proje tasarım ve çizimine, 1940 yılında başladım. T cetveli, gönye, Çin mürekkebi ve tirlinle... Hele o tirlin denen minik canavarın ne işkence olduğunu, kullanan bilir. Uzun yıllar bu olanaklarla, zaman ve mekân içinde süründük durduk. Genç kuşaklara tarihten öncesiymiş gibi gelen bu dönemleri yaşamış olduğum, artık arkeolojik değerler kazanmaya başlayan görünüşümden anlaşıyor sanıyorum.

Bu dönemleri yaşadığımı bildikten sonra şimdi ulaşabildiğim bilgisayar huzuru sarhoşluğunun, hoşgörüleceğini umarım. O artık benim, (yaşım kaç olursa olsun) son sevgilimdir. Üstelik evimde de, öfkeyle karşılanmıyor.

Burada bilgisayar konusundaki düşüncelerimi, olabildiğince ciddi anlatmaya çalıştım. Bunu da yaptım. Uzaktan bakınca, arada mizahmış gibi gözükken görüşler olduğu, ya da ciddi giysilere büründürülmüş şakalar yapıldığı sanılabilir. Oysa en acı gerçeklerin, ancak mizahın zehirli dili ile anlaşılabilirliği bilinir. Bu nedenle, yanlış anlaşılacağından korkmuyorum.

7.8. NELER EKLENEBİLİR?

Bilgisayar; gün geçtikçe-saat geçtikçe yaşayışımızın en önemli öğelerinden (unsurlarından) birisi olmakta... Hem yalnız iş yaşayışımızla ilgili olarak değil, tüm ömrümüzün de baş köşelerinden birini, işgal edecek gibi görünmekte.

Hakkında söylenen çeşitli sözlerden biri: "Bilgisayar her şeyi yapabilir, ancak fantezi yapamaz" oluşu. Bilgisayarın hayal gücü yok, yaratıcı değil. Bilgisayarla sanat eseri verilemiyor. Örneğin müzik alanında bilgisayarla yapılan besteler, cambazhane hüneri olmaktan ileri gidemiyor.

Öte yandan tasarlama ve çizim konularında bilgisayar, çok güçlü bir yardımcı. Otomobil dizaynından buzdolabına, mühendislik yapılarından mimariye kadar... Buradaki yardımcı sözü, yersiz kullanılmış değil. Yaratacak olan yine insan. Ama bilgisayar o kadar akıllı ve şimşek hızında bir yardımcı ki, aynı zaman ölçüsü içinde yaratıcıya yeni ufuklar açıyor. İnsanın beyninin verimini arttırıyor. Onsuz yapılamayacak olan işleri ortaya koyabilme, hatta yaratabilme yolunu açıyor.

Bilgisayarlardaki hız faktörü de çok önemli. Kalem-kâğıtla saatlerce sürecek olan işlemlerin sonuçları, bir anda alınıyor. Ay yolculukları sırasında çok duymuştuk. Aydan dünyaya dönüş yolculuğundaki uzay araçları rota dü-

zeltirlerdi. Bu düzeltme hesapları bilgisayarlarla yapıldı. Eğer bu hesaplar kalem-kâğıtla ve isterse çok sayıda insan beyni marifetiyle yapılmış olsaydı, astronomlar bu hesaplar bitinceye kadar bizim dünyamıza değil, çoktan başka dünyalara göçmüş olurlardı.

Gerçekten de bilgisayar, insanların sırtındaki bazı yükleri kaldırıyor. Bu rahatlığa yaslanan insanlar, tembelleşme eğilimine giriyor. Bu değişme yalnız bedensel alanda kalmıyor. Tembelleşme ruhsal etkinliklere de yayılıyor, insanlar düşünme uyuşukluğuna sürükleniyor.

Bu iddialarda bazı insanlar için gerçek payı olmadığı söylenemez. Tembellik ve çalışkanlık insan doğasının özellikleri...

Her şart altında hükümlerini sürdürüyorlar. Tembelleşmeyi salt bilgisayarın suçuymuş gibi kabullenmek, gelişmenin tümünü görmemek olur. Çalışkan insanların bilgisayar yardımıyla daha çalışkan ve verimli oldukları gerçeği savsaklanamaz.

Bilgisayarın gelecekte umutla beklenebilir iyi işlerinden biri, politika alanında olsa gerek. Bilgisayarın marifeti, ticaret borçlarını bir anda bir düğmeye basarak çıkarmaktan ibaret kalmamalı... Politikacıların da toplumlarına olan borçları, bir anda ekranda gözüküvermeli... Hiçbir itiraza yer vermeyecek gibi...

Gelecek seçimlerde hangi siyasal partinin yüzde kaç oy alacağı da bir anda ekranda görülmeli. Hiçbir itiraza yer kalmayacak gibi.... Hem öyle anketçi dolaştırarak falan değil, bu bilgi insan beyinlerinin yaydığı ışınlar ölçülerek toplanmalıdır. Her gün yeniden bir kez daha ölçülerek... Hava durumu bildirileri gibi.

Öte yandan bilgisayar kullanım alanlarında gereksiz yayılmalardan kaçınmanın doğru olduğu söylenebilir. Ör-

neğin eş seçiminde bilgisayarların, en isabetli sonuçları verdiği iddia edilemez. Bilgisayarın hayal gücü ve uygulanması yok ya! Bu yardımdan mahrum kaldığı için hayıflanmayacak olan çok sayıda insan, kendi seçiminden memnun.

Günümüzde pek çok insan, insanlara inanmıyor da bilgisayarlara inanıyor. Benim bu düşünceye dayanarak, bilgisayarlardan beklediğim çok önemli bir hizmet var. Bu hizmet "dünyanın yakın bir gelecekte insanların yaşamasına elverişli olmaktan çıkacağı" gerçeğini, inandırıcı biçimde ortaya koymaktır.

Dünyanın geçmişte ve gelecekte milyonlarca yıla yayılan bir ömrü var. Bu görkemli zaman ölçüsüne göre bir insan ömrü, minyatür-minicik bir zaman ölçüsüdür. Buna da karşın 20'nci yüzyılda yaşayan bir insanın gördüğü çevre kirlenmeleri, dehşet verecek kadar dramatiktir.

Dünyamız hızla, insanların yaşayamayacağı gelişmelere sürükleniyor. Ozon tabakaları deliniyor, okyanuslar bile kirlenmeye başladı. Yaratıkların nefes alabilmesini sağlayan oksijen üreticisi ormanlar, hesapsızca hatta vicdansızca yok ediliyor. Akdeniz ve Karadeniz'e akan nehirlerle kıyı yerleşmeleri, sürekli zehir akıtıyor. Kirliliği gözle görülmeyen yerler bile, biyolojik olarak zehirlenmiş bulunuyor.

Dünyada ve bizde çevre kirlenmelerinin insanlığı sürüklediği trajik âkıbetin ciddiyetini insanlara ve özellikle politikacılara kanıtlamak, bilgisayarların (ve dolayısıyla onları üretenlerin) görevleri arasında bulunuyor. Bu borcu, çevre kirlenmelerinde bilgisayarların oynadığı rol doğuruyor.

Konunun, uyarı gerektiren bir yanı var. Bilgisayar ve programları üretimi, endüstriyel ve ticari bir iş alanı ola-

rak işlemekte... İş yaşayışının kuralları arasında da, "acımasızlık" bulunuyor. İşte bu noktada, bir an durup düşünmek zorunlu... Çünkü bilgisayar ve program üretimi, insanlara konfor sağlayan üretimle bir tutulmamalıdır. Çünkü bu üretim, toplumların ve insanların gelecekteki huzur ve mutluluğunu sağlayacak bilimsel bir araştırma alanıdır. Bilimsel bir araştırma alanını kullanan bilgisayar üreticilerinin, bilgisayar kullananlara ve tüketenlere acımasız davranmasına katlanılamaz.

Şurası açıkça bellidir ki bugün dünyanın vardığı yaşama düzeyi ve biçiminde, bilgisayar kullanımının önemli rolü olmuştur. Bu rolün istisnasız olarak insanların hayrına olduğunu söylemek mümkün değil... Tıpkı Einstein Görecelik (rölativite-izafiyet) teorilerinin yeni bilimsel gerçekleri ortaya koyduğu kadar, atom bombası üretimine de sebep olduğu gibi...

7.9. MAGANDA KÜLTÜRÜ

Yaşayışımızda dönem dönem bazı sözcükler, yıldız gibi parlamış bulunuyor. İkinci Dünya Savaşı biterken, Hiroshima olayı yaşandı, bütün güçlü kişilere "atom" gibi dendi. Kimya biliminin önemli buluşu plastikler hizmete girince, her işe yarayan becerikli kişilere, "Nylon" pâyesi verildi. 21. yüzyıla hazırlanmakta olan yurdumuzda ise artık, yoğun bir "maganda"lar dönemine girmiş bulunuyoruz.

Kötülere daha çok iyilere daha az ama, her şeye kolay inanan insanlar yurdu olan ülkemizde "maganda"lık, artık yeraltından vatan sathını kaplama eğilimine girmekte, ülkemiz gizliden gizliye hazırlanan bir planla, kaygan eğime itilmiş bulunmaktadır.

Toplumumuz ne olduğu anlaşılmadan, yeni bir "Maganda Egemenliği" dönemine sürüklenmektedir. İşler öylesine ters gitmektedir ki, "Ulusal Ahlak Değerleri" aşkına kızıştırılan kitleler, gerçekten de asıl ulusal ahlak değerleri olan doğruluk, dürüstlük, medeni cesaret, namus, mertlik, bilim saygısı, akli kullanma yeteneği, mantık gibi hasletlerden koparılmakta, bu işi yapanlar da en sırtkan çehrelerle, "sureti hak"tan imiş gibi görünmektedirler.

Magandalık, bir görüntü biçimi değildir. Magandalık ülkemizde, görünen-görünmeyen her biçimde, karada, denizde ve havada ve her zaman ve her yerde, amaçla-

rını şalla örterek, kar suyu gibi derinden derine, her yere ve konuya içten içe işleyen bir davranış biçimi olmaktadır.

Maganda, kılı göğsünü göbeğine kadar açarak altın zincirler sarkıtan, ille de kara bıyıklı, süzgün bakışlı, abullabut deve yürüyüşlü Beyoğlu zavallısı değildir. Bunlar üst sınıf maganda örgütlerinin, propaganda korkuluklarıdır. Amaç, magandalığın bu denli kof ve tehlikesiz olduğuna, halkı inandırmaktır. Varılmak istenen, toplum katlarını riske girmeden, işgal başarısıdır.

Magandalık bir davranış biçimi, bir anlayış biçimidir. Toplumun bağrında bir örgütlenmedir. Öyleyse kendi terminolojisini de kurmuş olmalıdır. Kendine özgü bir dili ve rütbe tanıtları bulunmalıdır. Son yıllarımızın maganda politikacıları, yaşayışımıza yeni deyimler armağan etmiştir. Konulara makro açıdan bakmak, moda olmuştur. Öyleyse magandalık, bu açıdan incelenmeli, bölümlere ayrılmalıdır.

Politika magandasının kısa adı: Poli-manda olmalıdır. Mikro maganda: Mikro manda'dır. Politika magandasının yordakçısı basın mensubunun adı: Maganda-Payanda'dır. Makro magandaya nasıl bir ad takılacağı çok açıktır: Maganda makro da olsa, yine de magandadır.

Maganda "kurnaz"dır. Kurnazlık, kendi kusurlarını gizleme becerisidir. Kurnazlığın yapı taşları, "çok bilmiş"lik ve yalancılıktır. Magandanın, çevresindeki en sevdiği çiçekler, dalkavuklardır. Yani kendisi hakkında yüzüne ve açıkça söylediklerini, yalnızken düşünmeyecek olanlardır.

Maganda az bilmiş olmayı da istemez, çok bilmiş görünmeyi de belki... Ama en kötü yanı, yeterince bildiğini sanmasıdır. Bunun için, hiç çekingen değildir, yırtıktır. Kendisini hep, yanlış yerlere koyar. Düşünceleri, yanlış yerlerde kök salar. Cakalı oluşu, sahteciliğinin fışkırmasıdır. Kabalığı, "utanmaz"ın güçlülüğüdür.

Maganda bir kadına, şevgiyle-sevdayla bağlanmaz, tutkuyla bağlanır. O kadına sahip olmanın heyecanlı titremeleri içinde ayaklarına kapanır, bastığı yerleri öper. Ama razı olmazsa, 32 yerinden bıçaklar.

Maganda vuruşsuz müzikten hoşlanmaz. Zaman, tak-sitlere bölünmelidir. Öyleyse düzenli davul çalmalıdır. Zurna hoparlörle çalınmazsa, sesi yetersiz kalır. Şarkılar inle-meli ve yanık olmalıdır. Politika magandası gazino şarkıcı-sının kendisine uzattığı hoparlörle şarkıya katılarak, halkla bütünleşme piyesinden sahneler oynar.

Masadaki ortak salatayı-pilakiyi, tabağına pay kaşığıyla almaz, tabağa ağzına soktuğu çatalla dalar. Ağzını şapırdatır. Bazen kayık batıyormuş gibi haşırtı ve şarıltılı sesler duyulur. Çünkü o sırada maganda, höpürdeterek çay-kahve içmektedir.

Maganda pirinç pilavına kırmızı biber, bulgur pilavına karabiber eker. Oysa geleneklerine çok düşkün görünen maganda, atalarımızın yüzyıllar süren araştırmaları sonunda pirinç pilavına karabiber, bulgur pilavına ise kırmızı biber ekme gerçeğine vardıklarını, bunu değiştirmeye gerek olmadığını bilmez.

Maganda sofrada, ağzını fırın kapağı gibi açar, tımak-larıyla dişlerini karıştırır. Salçalı yemeğe yumruk büyüklüğünde ekmeği, eliyle banar. Dişlerine domates zarı ve maydanoz yaprağı yapışır kalır. Yemek arasında, geçirir ve gaz çıkarır. Bu yüzden sağlığı yerinde sanıp, sıtır.

Bazı otomobil markaları "Baba Arabası", bazı markalar da "Baba Çocuğu Arabası" olur. Baba Magandalar da, Baba Çocuğu Magandalar da, otomobilin sigara izmaritlerini, yola dökerler. Trafikte birden şerit değiştirirler. Kuyruğa girme uygarlığına, erişememişlerdir. Camı ya da kapıyı açıp, yola tükürürler.

7.10. MAGANDA POLİTİKACI

Yaşayışımızın her yanında, her yöresinde, magandalıklar uç vermektedir. Başta Politika Magandaları olmak üzere, açık-kapalı tüm magandalar, politikadan sanata, bilimden medyaya, ticaretten endüstriye kadar bütün alanlarda, etkinliklerde bulunuyorlar.

Politika Magandası, mikrofonda Atatürkçü söylevler döktürür. Alttan alta da, gizli yabancı yobaz yardımlarının kapılarını açacak imzalar atar. Laik düzene sadık kalma yeminleri eder, bu yemine sadık kalmayı aklından geçirmez. Bu denli vicdan fukarası çelişkiye şaşmaya da gerek yoktur. Çünkü Politika Magandası, görüldüğü gibi olmaz, olduğu gibi görünmez. Buna karşın yine de utanmadan, Mevlana'yı yüceltme oyunları sergiler.

Bu durumda "gereklerini içeren, fazlalıkları atan" bir tanıtım yaptığıma inanarak diyorum ki: "Maganda, olduğu gibi görünmeyen, görüldüğü gibi olmayan kişidir."

Politika Magandası, kavramları kargaşaya düşürür, anlamlarını karıştırır, cahil beyinlerdeki düşünce düzenini, düşünce salatasına dönüştürür. Böylece cahil insan beynini, kalbura-kevgire çevirir. Ondan sonra da Politika Magandası bu beyinlere, hangi delikten gireceğini, hangi delikten çıkacağını kestirmekte zorlanmaz.

Magandanın her davranışının, yalnız cahillikten doğduğu söylenemez. Yanlış ve kötü davranışlarının bir bölü-

mü, umursamazlıktan-bencillikten-saygısızlıktan kaynaklanır. Ona yol gösteren en parlak ışık, çıkarıcılıktır. Kendisi ve yakınları kitabına uydurarak nüfuz ticareti yaparlarsa, ona göre bu zekâ eseridir. Aynı işi başkaları yaparsa, haydutluk olur.

Politika Magandası, sürekli takas yapar. Doğru ve iyi bir iş yaptıysa, bu yüzden yapılamaz bir marifete hak kazandığını sanır. Kârın zararı götürmesi, kârla zararın takas edilmesi, şirket bilançolarında olur, politikada olmaz. Politikada iyiler ve kötüler takas edilemez. Ne kadar iyi icraat yapılırsa yapılsın, hele hele ahlak dışı bir işin utançını alından silme hakkı, doğmaz.

Politika Magandası'nın ömrü, her kıpırdanışıyla iz bırakmakla geçer. Salyangoz gibidir. Ancak, peşinden gelen Maganda Uşakları, bu izleri temizlemeye çalışır. Çoğu zaman da, başarırlar. Maganda bu yüzden, maddi-manevi borçlanır. Eğer vicdanın fatile çıkmadığı bir zamana rastlarsa, Politika Magandası bu borcunu ödemeye çalışır. Nereden mi? Elbet millet kesesinden.

Maganda, konfor ve lüks pamuklarına gömülerek, uygarlaştığını sanır. Oysa uygarlaşma, maddi desteklere değil, ruhsal yetkinliklere dayanır. Düşünce yetkinliği ve özgürlüğünde, bilim ve sanatta gelişmemiş toplumlar; klimalı ev, Rolls-Royce otomobil lüksü batağına saplanarak, büsbütün sersem edilir. En basit örnek, petrol şımarığı ülke ve uluslardır. Deveden inip otomobile binmekle, cahillikten uygarlığa geçilmiş olmaz. Bu değişme, otomatiğe bağlanamaz. Eşekten inip traktöre binerek de, farklı bir değişme yaratılmış olmaz.

Uygarlık, konfordan kaynaklanmaz. Zihinsel etkinliklerin yetkinliğinden doğar. Binlerce yıllık tüm eski uygarlıklar dönemlerinde; elektrik, kalorifer, klima, otomobil,

televizyon yoktu. Diyojen fıçıda yaşamıştı. Nasreddin Hoca otomobile binmemişti. Maganda politikacı toplumları, konfor afyonuyla sersem ederek ortaçağa geriletir. Sonra da 21'inci yüzyıla, dünya önderi ülkelerle birlikte ve aynı düzeyde gireceğimiz yalanını, boşaltığı kafalara sokmaya çalışır. Sokar da...

Ülke insanları düşünmeden inanmaya zorlanır ve sürüklenirken, dünya ile bütünleşme umutlarını körüklemek için, ters taraflardan ışıklar çakılır. Kendisi de, çevresi de, geçmiş zaman şakşakçılığına batmış Politika Magandası, "yorum yok" diyeceğine "No Comment" der. Ona göre olasılıklar, "Fifty-fifty"dir. Politika Magandası böylece, "dünya insanı" sahnesinde gözükmüş olur.

Maganda Politikacı, halk dalkavuşudur. Halkın nabzına göre şerbet verir. Demokrasilerde politikacı görevinin, halkı gitmek istediği değil, gitmesi gereken yana yöneltmek olduğunu bilse bile, bunu umursamayacak kadar Maganda'dır.

Bazı görüş sahiplerini yıllarca "kökü dışarda" diye damgalayan Politika Magandası, kendi kökünün dışarda olmasını doğal bulur. Hele bunlar bazı kitlelere hoş görünen köklerse, Maganda Politikacı bunu övünerek öne çıkarır. Bazısı da düşünce biçimi uşaklığını aşar, "Çıkarıcı Uşak" basamağına ulaşır.

Maganda pahalı giyinir. Bu, güzel giyindiği anlamına gelmez. Dünyanın en ünlü markalarından bile olsa kostümler, üstünden dökülür. Kolundaki saat, bir otomobil fiyatıdır. Üstelik bazılarının bunu maaşla becerebilmesine akıl-sır ermez demek, saçma olur. Bu beceri, zekâ üstünlüğünden değil, ahlakında açılan deliklerin bolluğundan kaynaklanır.

Ahlak ile matematiğin benzer yanı, ikisinin de yüzde 100 doğru olduğu zaman geçerli olmasıdır. Matematikte "az bir şey doğru" olmaz. Sonuçlar ya yüzde 100 doğrudur, ya hiç değildir. Ahlakta da tıpkı matematik gibi, yetkin bir doğru olmalıdır. Oysa maganda, ahlakta tenzilat yapmaya girişir.

Ağızından Allah adını düşürmediği halde, Allahsızdır. Çünkü ahlaksızdır. Bile bile günah işler. Yine de vicdanı titremez. O cıvık kurnazlığıyla, kendini avutmanın yolunu bulur. Çünkü yaptığı her kötü işi, her haltı, kendisi yapmamıştır, ona şeytan yaptırmıştır.

Maganda her şeyi, kendi kafasına göre kolaylaştırmaktan çekinmez. Kullandığı yumuşatıcı krem, bize ata-sözü diye yutturulan tekerlemelerdir. Örneğin çevresini, "İnsan bir kere öpmekle âşık olmaz" diye kandırır. "Bir kereden bir şey çıkmaz" diye, bir kere öpen, peşinden bir kere daha öpmeye çekinmez. Sonra bir kere daha... Bir kere daha... Sonra bir de bakılır ki, âşık olunmuş.

Ucuz gösteri ticareti yapanları ciddi sanatın içine sokmak, olanak dışıdır. Bu durumda sanat çevresinde Politika Magandası destekçilerine, varsa bile ben rastladım. Ama bilim ve basın çevrelerinde, bu tiplerin bulunmadığı söylenemez.

Son yıllarda üniversitelerimizin bilimsel kılıf giydirilmiş bir kışla düzenine sokulmasıyla, bazı Bilim Magandaları'nın sahneye çıkmasına yol açılmıştır. Ancak, öte yandan saygıdeğer bilim adamı suskunluğunun kendilerini, Bilim Magandaları'na cür'et vermek gibi bir gölgelemeye götürdüğü bu bilim adamlarınca anlaşılmalıdır. Politika Magandası kararlarıyla açılan çok sayıda üniversitenin, 21. yüzyıl insanı sayısını değil, Gelecek Magandası sayısını artırması doğaldır.

Politika Magandaları'yla Basın Magandaları, birbirinden kopuk düşünülemez. Basın Magandaları, Maganda Payanda'ların en süzme kesimini oluşturur. Basın Magandaları'yla Politika Magandaları, geceyarısı telefon sohbetleri yapacak kadar, yan yana ve iç içe yaşarlar.

Bazı Basın Magandaları, bu ilişkiyi yalnız haber aşkına kullanacak kadar geri zekâlıdır. Tilki Basın Magandası sınıfına girenler ise, bu yumuşak düzeyi köşe dönme başarısına dönüştürecek kadar cin fikirlidir. Ancak, hepsi birden Politika Magandası'nı büyütücü merceklere yansıtırlar. Çirkinliklerini ise, hiç sözünü etmeden atlar, ikbal ömrünü uzatmanın yordakçılığını yaparlar.

Cumhuriyetle yaşıt olan benim kuşağım, ülkemizde özellikle 1950 yılından sonra uç veren magandalıklara karşı, haykırarak karşı koymak cesaretini gösteremedik.

Mırıldanmayı yeterli görmek gibi, bir suç işledik. Bu suçtaki kişisel payımı, azaltmaya çalışmayacağım. Ceza-
nın bir bölümünü, ömrünün sonbaharında (!) magandaları seyrederek çekiyorum.

Ülke geleceğinin aydınlığa kavuşması, düşünen beyin sahibi tüm vatandaşların, magandaları sindirmesiyle olanak içine girer. Ülkemizin iyice bir silkelenmeye, dallarındaki tüm çürümüşlerden kurtulmaya ulaştırılması, artık ön koşuldur.

Gerisi boştur.

8. DÜNYANIN GELECEĞİ

8.1. ZAMAN VE GELECEK

Zaman geçtikçe, zamanın değeri üzerine kafa yormak, daha çok zamanımı alan uğraşlarımdan biri oldu. Değerini yeterince anlamadıysam bile, önemini algılar gibi oldum.

Zaman kavramının bir bütünlüğü var. Kavranmasını kolaylaştırmak için, zamana bazı çizgiler çekiliyor. Yıl, yüzyıl, ışık yılı ya da saat gibi. Zamana çizgi çekiliyor ama o çizgi, zamanın bünyesine işlemiyor. Çünkü zaman dilimlenemiyor, bölünemiyor. Çünkü zamanın, kesinti kabul etmeyen bir sürekliliği var.

Dilimlenme kabul etmese bile zaman, yıl-gün gibi ölçü çizgilerinin dışında bir başka biçiminde daha, bölünmeye çalışılıyor. İnsan beyninin kavrayışına kolaylık getirmek için... Şöyle: Yaşanan zaman, geçmiş ve gelecek zaman olarak.

Bir insanın geçmiş ve gelecek zaman kavrayışı eğer, yalnız kendi ömrü ile sınırlıysa, onun için zamanı üçe bölmek, büsbütün zorakileşiyor, anlamsızlaşıyor. Çünkü evrenin, önce ve sonrada insan beynince kavranması güç uzunluktaki zaman ölçüleri içinde, bir insan ömrünün süresi, bir nokta gibi bile değil... Sıfır gibi... Küçüklükte sonsuzluk sanki...

Bugün artık, insanların dünya üzerinde yaşayışlarını sürdürebilme şartlarının araştırılması, bilimin baş sorunlarının baş köşesinde yer almalı. Elbet bilim adamları, kitleleri yoketme silahlarının araştırılmasına, endüstrinin atıklarıyla dünyayı zehirleyecek kadar geliştirilmesine ayırdıkları zamanı azaltırlarsa, buna da vakit bulabilecekler.

Kısa vadelerde düşünülürse, teknik gelişmeler hayranlık verici. Ama teknik gelişip ahlak yerinde saydıkça, bu gelişmeler toplumlar için daha tehlikeli oluyor. Dünyadaki enerji kaynaklarının sınırlılığını anlayabilmek için, artık üstün zekâlara gereksinme yok. Teorik olarak var olan kaynaklardan enerji üretmek için bile enerji bulunamayacak günlerin geleceği zaman, uzakta değil.

Peki, ya bu günler ne zaman gelecek?... Belli olan, bugünlerin ufukta görüldüğüdür. Yaklaşma hızları, henüz pek belirli değil... Bu nedenle felaketler yaratacak enerji bunalımlarının takvimi, yapılamıyor.

Görüyorsunuz ki yakın geleceğin iç karartacak tablolarını gösterecek kaygan eğime girmiş bulunuyorum. Bundan hemen kendimi de, sizi de kurtarmalıyım. Yakın gelecek böyle ama, uzak gelecek zaman hesap ve tahminlerinde, iç açıcı sahneler bulunuyor.

8.2. 5 BİN YIL SONRA

Binlerce, milyonlarca, milyarlarca yıl sonrası için bazı tahminler ileri sürülüyor. Bu tahminler, hiçbir ciddi bilgiye ve hesaba dayanmadan atılmıyor. Ama bilgilerin, günü gelip de gerçeğe ne derece uyacağı da kuşku... Buna karşın yine de, gelecek için kafa gezdirmekte kullanılacak başka malzeme yok. Öyleyse, bunları kullanmaktan başka çare de yok...

Şimdi bir duyarlı noktayı anımsatmama, lütfen izin vermenizi dilerim. Herkes kendi dini inançlarına göre, cennet ve cehennem konusundaki düşüncelerini korumakta, evren konusunda sunulan bilgilere göre cennet-cehennemi yakıştıracığı yeri seçmekte, yahut gelecek konusunda verilen bu bilgileri hiç kabul etmemekte, serbesttir. Kendi inançlarına kimseyi karıştırmadığım gibi, kimse'nin inancına da karışacak değilim. Benim yaptığım, gelecek konusundaki bazı bilgileri aktarmaktan ibarettir.

5 bin yıl sonrası için, verilen bilgilerin özeti şöyle:

Dünya üzerinde yaşamasına izin verilecek insan sayısı, 50 (elli) milyonu aşamayacak. Geri kalan milyarların hepsi, gökyüzünde, uzay istasyonlarında ve gezegenlerde yaşayacak.

Artık öyle bir zaman gelmiş ki, uzayda güneş sistemi içinde, çok sayıda uzay istasyonu kurulmuş bulunmakta...

Gezegenlerde üsler tesis edilmiş... Bütün bu istasyonlar ve üsler arasında düzenli ulaşım, uzay gemileriyle sağlanmakta.

Yaşayışlarının ağırlığını uzaya aktarmış olan insanlar dünyayı artık, günübirlik ziyarete geline bir mesire yerine çevirmişler. Yeryüzü personelinden gayrisına, gece dünyada yatmak bile yasak.

Yeryüzünde, yalnız 50 kadar müze şehir bırakılmış. Yeryüzü görevlilerinin, şehirlerde oturmaları da yasak. Bu şehirler yalnız ve yalnız, geçmiş uygarlıkların sadece seçilmiş örnekleri. Yalnız iyi yanlarıyla değil, kötü yanlarıyla da... Bütün öteki şehirler ve yerleşmeler, yeryüzünden silinmiş. Dünyanın manzarası, sanki hiç insanlar oturmamış gibi.

Dünyada yaşama görevlisi olan, deyim yerindeyse "koruma"lar da, yeraltında yaşıyorlar. Yerüstünde ancak hayvanların yaşamasına izin var. "Koruma"lar, hayvanların iyi geçinmesini sağlamakla görevli. Tüm ağaçlar, bitkiler ve çiçekler, tıpkı dünyanın yaratılışında olduğu kadar saldırlardan uzak ve neşeli.

Evet, insanlar Güneş Sistemindeki bütün gezegenleri, ayları, hatta göktaşlarını işgal etmişler ama, bunların hepsinde de nüfus sınırlaması yapılıyor. Aile planlaması ve doğum kontrolü kanunları, acımasız uygulanıyor. Uzay istasyonlarında ise, plan dışı doğumun ne olduğunu bilen, aklından geçiren, yok.

Gen operasyonlarıyla, yeni bitkiler ve yarı entellektüel hayvanlar yetiştirilmiş. Bu hayvanlar, robotlar ve tam otomatik tesisler, dünyada yaşayan görevli insanlara yardımcı oluyorlar. Nüfus kontrolü ve aile planlaması kanunları, aynen hayvanlar için de geçerli.

Dünya iklimi, tümüyle kontrol altına alınmış bulun-

yor. Dünyanın fiziksel planı yapılmış, çöl ve stepler bu plandaki kadar korunuyor. Ancak çöl hayvan ve bitkilerinin köklerini kurutmayacak kadar... Fazlasına izin yok.

5 bin yıl önce savurganca kullanılan fosil enerji, binlerce yıl önce tükenmiş. Ne petrol kalmış, ne de kömür... Dünya yüzünde kullanılan enerjinin tümü, güneş kolektörleri kullanılarak elde ediliyor. Ama deneylerden ders alınması öğrenilmiş. Dünyanın karnında, birkaç milyon yıl sonra yeniden fosil enerji, yani kömür ve petrol üretebilmesi için bütün yardımcı önlemler alınmış bulunmakta...

Biliniyor ki, Güneş Sisteminde tüketilen enerjinin en büyük bölümü, Güneş tarafından üretiliyor. Bu nedenle Güneş çevresine, sayısız enerji uydusu yerleştiriliyor. Bunlarda toplanan enerji Enterkonekte Uzay Şebekesine aktarılıyor. Buradan da; uzay istasyonlarına, uzay gemilerine, gezegen üslerine ve tüm tüketim merkezlerine dağıtılıyor.

Bu itinalı dikkatin ve görkemli tesislerin varoluş nedeni, Güneşin zaten çok büyük enerji miktarlarını yayıp durması... Bu durumda nükleer enerji üretilmesi, aptalca bulunuyor. Eldeki tüm Hidrojen'in kesinlikle saklanması isteniyor. Çünkü gün gelecek, güneş nasıl sönecek, ikinci güneş çalışıncaya kadar bu Hidrojen çok yararlı olacak.

8.3. 10 BİN YIL SONRA

10 bin yıl sonrası için dikkatler önce, insanların bugünkülere hiç de benzemeyeceği konusunda odaklaşıyor. Gen operasyonları iyice gelişmiş. Öyleki 10 bin yıl sonrasının insanları; hanımları daha güzel-erkekleri daha yakışıklı, vücutça daha güçlü, daha entellektüel... Anlayış hızları bizi şaşırtacak kadar hızlı... Daha şirin ve, edalılar. Görünüşleri hiç yaşlanmıyor.

En önemlisi: Ahlak açısından hepsi' mükemmel yaratıklar. Tarih derslerinde günümüz insanların gözle görülmeyen her yanlarına, ince ve içten acıma duygularıyla bakıyorlar.

Ancak yürürlükte olan kanunlar öylesine saygıyla karşılanıyor ki, bir kerecik olsun ihlal etmek kimsenin aklına gelmiyor. Yine bu kanunlara göre olağanüstü geliştirilmiş insanların, "doğal biyolojik evrim"le yetiştirilmiş insanlara baskı yapabilmesi mümkün değil.

Deniyor ki: "Zamanımızdan 10 bin yıl sonrası, çok önemli bir değişikliğin dönem başı olacak. Bu değişiklik, ister modüler gen yöntemi, isterse de başka bir yöntemle olsun, dünyaya gelecek entellektüel insanların, günümüz insanlarındaki, neredeyse tanınmayacak kadar farklı olacağı... Bu insanlarda; nefret, öfke, kıskançlık, ani kızgınlık, egemenlik hırısı, iktidar hırısı, para hırısı gibi duygular ve huylar bulunmayacak."

Yaklaşık 10 bin yıl sonra, insanların Güneş Sistemi-ne yayılma, yerleşme, bu sistemle içiçe olma dönemleri sona erecek. Varılan sonuçla yetinmek, orada durmaya razı olmak, söz konusu değil. İnsanlar ne kadar değişirse değişsin, değil. Demek ki Güneş Sistemi, insanlara dar gelecek. Bu durumda ne gibi amaçlara yönelineceğinin özeti şöyle:

- Milyonlarca yıl için projeler başlatılacak. İnsanların evrenbilimsel (kozmozik) işlev ve görevlerini yapmalarının yolları aranacak. Bu görevlerin, sonsuza dek yapılacağı kabul edilerek.

- Galaksilerarası mesafeleri aşabilecek, araştırma ve operasyon uzay gemilerinin planlama ve uygulaması başlayacak. Uzay gemilerine saniyede 30 bin km. hız verebilecek fırlatma rampaları inşa edilecek. Bu hız, ışık hızının onda biri kadardır. Şimdiki uzay gemilerinin hızının, yaklaşık üçbinaltıyüz mislidir.

- Galaksilerarası uzay gemilerinde, gen'leri canlı tutma tesisleri bulunacak. Bu gemilerde insan bulunmayacak. Çünkü insan ömrü, galaksilerarası yolculuklar için çok kısa olmaya devam edecek. Yolculuğu yapacak olanlar, hatta milyonlarca yıl sonra uyanacak olan konserve-gen'ler olacak.

- Galaksilerarası uzay gemilerinin geri dönüşü söz konusu değil. Bu gemilerde milyonlarca yıl sonra uyanacak olan yavrular, hiçbir zaman ana-babalarını tanımayacak, ana-babalar yavrularını kucaklarına alamayacak.

- Bu uzay gemilerinin görevi, uzayın çok uzak mesafelerinden araştırma sonuçları, ölçüler, analizler, yeni bilgiler yollamak, yabancı galaksilerdeki yerleşme olanaklarını incelemek ve sonuçları bildirmek.

- Gemilerde, "istenecek kadar sonraki zaman"ı gör-

me olanağı sağlayacak olan "zaman merceği"leri bulunacak.

- Gravitasyon, yani "çekim mercekleri" göreve başlayacak. Bu mercekler, yıldızlararası uzay hacimlerindeki Hidrojen'i çekip biriktirecekler. Milyonlarca, hatta milyarlarca yıl süresince... Böylece, yeni güneş veya güneşlerin malzemesi hazırlanmış olacak. Bilinir ya: Güneş enerjisi, dizi Hidrojen nükleer patlamalarından doğuyor. Önlem elbet yerinde... Çünkü, Güneş de yıldızların yazgısından kendini kurtaramaz. Gün gelecek sönecek. Tahmin: 8 milyar yıl sonra.

- İlk çekim merceği, Güneşten 10 milyar km. uzakta inşa edilecek. Enerji, ışık ve proton akım demetleriyle sağlanacak. Çekim merceği enerjisi her şeyden önce, galaksilerarası uzay gemilerini saniyede 30 bin km. hızla fırlatabilmek için kullanılacak.

- Güneş söndükten sonra, uzayın bu bölgesinde toz dumana karışacak. Büyük bir çekim boşluğu ortaya çıkacak. Çekim merceğinin görevi, bu toz-dumanı toplamak ve biriktirmek. Yeni güneşlerin göreve başlamasında, çekim kitlesi olarak kullanılmak üzere.

- Mercek çapı 1.000 (bin) metre olan bir teleskop yapılacaktır. Böylece, 26 milyar ışık yılı uzaklıktaki evrenin incelenmesi olanağı doğacaktır. Einstein öğretti ya! Işık yola çıktıktan sonra kaynağından kopuk hareket ediyor. Hızı da değişmez. Yani 26 milyar ışık yılı önce yola çıkmış olan ışınlar, bunca yıldır sabırla yollarına devam ediyorlar. Hiçbir dış etkiye boyun eğmeden... Bu o demektir ki, biz bu ışıkları bir mercekten görebilsek, evrenin de 26 milyar ışık yılı öncesini seyredebilmiş olacağız. Bundan, çok önemli şu sonuç çıkabilir: İnsanlar bunca zaman önceki bu bilgiyi, geleceklerini kararlaştırmakta kullanabilirler.

8.4. BİR MİLYAR YIL SONRA

Şimdi izninizle, bir milyar yıl sonrasına, hatta çok daha sonrasına kısa sıçramalar yapalım. Bütün görebileceğimiz, bazı fotoğrafların bir anlık geçişleri olacak. Reklâm filmlerinde olduğu gibi.

Bir milyar yıl sonrasının manzarasını hesaplamaya çalışanlar, şunu söylemekten kendilerini alamıyorlar. "Bugünkü insan beyni, bir milyar yıl sonrasının gerçeğini bütünyle kavramaya ve algılamaya yeterli değildir." İşin sevimli yanı şu: Bu düşünce de bugünkü insan beyninin bir ürünü.

İlk uyarı: Bir milyar yıl ve daha sonrası, biyolojik yaratık olan insanların gözüyle görülemeyecek. Açıkça söylemek istedikleri, milyar yıl ve sonrasında günümüz insanı yaşayışının tükenmiş olacağı.

İnsanlar 10 bin yıl sonra, biraz önce özetlediğimiz planlarını gerçekleştirecekler deniyor. Modüler gen operasyonları, o zamanın tüp bebekleri, gezegenler ve galaksilerarası mesafelerde sürekli evren gezileri, yeni insanların binlerce hatta milyonlarca yıllık derin uykulara daldırılması ve böylece galaksilerarası mesafelerin gezilerine dayanabilmesi, çok gelişmiş bilgisayarlar ve robotlar, elbet çekim merceği ve zaman merceği, "yeni insan" yaşayışının ayrılmaz öğeleri olacak.

Gelecek zaman bilginlerinin bir kuşkusu da şöyle dile

getiriliyor: "Bir milyar yıl sonrası süper uygarlığının getireceği akıl almaz güzellikte gelişmeler olabilir, eğer bu uygarlığın teknolojik buluşları, yüksek ahlak kurallarının emirlerine uyarsa..."

Bu yaşayış biçiminin içinde, bir önemli olay daha var. Dramatik bulduğum için, çok kısa anlatacağım. Çocukların dünyaya gelmesi, artık sevişmeye bağlı değil. O yaşayış biçiminde artık aşk falan da yok. Yaratıkları nasıl avutacaklarına dair bilgiye rastlamadım.

Galaksilerarası uzay gemileri gezileri, zamanımızdan bir milyar yıl sonra başlayacak, yolculuk milyonlarca, hatta milyarlarca yıl sürebilecek. Hedeflerden biri; Saman Yolunu, Andromeda Sisini geçip, dev galaksi M87'ye varmak. Milyarlarca yıl süren yolculuktan sonra, uzay gemisinde uyutulmuş olan hayatı tekrar canlandırmak.

Zaman gelecek, M87 galaksisi de yaşanmaz hâle gelecek. Dünyada rahat yok ama, evrende de yok. Ama zaman içindeki uçuşumuzu, bu noktada kesmek iyi olacak. Aklımızı yine dünyaya döndürüp, ayaklarımızla toprağı basarsak, yaşadığımız zamandan kopmamış olacağız. Bu da çok önemli. İster geçmiş, isterse de geleceğe olsun yapacağımız zaman gezileri, bize yaşadığımız zaman için ışık tutabilmelidir.

8.5. GEÇMİŞTEN GELECEĞE

Her kişiye göre, iki dünya var. Biri beynimizin içinde, öteki beynimizin dışında... Filozoflar kafamızın içindeki dünyaya "Mikrokozmos", dışındaki dünya ve evrene ise, "Makrokozmos" diyorlar. Ancak kendi dünyamız, beynimizin içinde bulunduğu kafatası ile sınırlanmıyor. Her kişinin mikrokozmosu, kendi kafasının kavrama ve muhakeme yeteneklerine göre genişliyor-büyüyor, biçim ve renk kazanıyor.

Dış dünya, sürekli olarak iç dünyamıza yansımakta... Üstelik her an değişerek. Biçimler ve anlamları-geçmiş ve gelecek-görüntüler ve simgeleri, her an iç dünyamıza yansıyor durmakta... İç dünyamız ile dış dünya, sürekli alışveriş içinde. İşte bu sırada her iki dünyayı da; bağdaştırmaya-uyuşturmaya-kaynaştırmaya çalışmanın adı: Düşünmek. Bir üstad (Pascal): "İyi davranabilmek için, iyi düşünmeye çalışmak gerekir" demektedir.

İyi düşünmeyi engelleyebilecek ya da sakatlayabilecek bazı nedenler var. Bunların birisi, acelecilik. Doğru düşünebilmek için gerekli şartlar hazır olmadan, yeterli zamanın geçmesini beklemeden, ille de hemen bir sonuca varma kararı, kişileri iyi davranışlara götürmüyor.

Yanlış düşünmeye sürükleyecek bir başka neden, önyargılı olmak. Kim bilir? Kişileri belki de, hazır düşünce fırınlarında pişirmeye çalışmışlardır. Düşünce kavruğu

kalmaktır. Vücudu yeterince gelişmeyenler için: "Kavruk kaldı" denir. Hazır düşünce paketlerinin beyinlerine sokulmasıyla zihinsel kavruk kalarak sakatlanan kişi, çoğu zaman önyargılarına esir olur. Sağlıklı düşünme alışkanlıklarına ulaşamaz.

Kişileri yanlışlığa sürükleyecek bir başka neden, düşünme üşengeçliğidir-tembelliğidir. Ya da acımadan kullanılabilecek bir deyimle, "düşünme miskinliği"dir. Düşünmemeyi seçerek başının dinç olacağını sanan kafa tembeli, beynin içinde tehlikeli bir boşluk-bir kofluk bırakır. Bu boş kafanın sahibini, her esintinin bir yana sürüklemesi doğaldır.

Dilimizin yabancı sözcüklerden temizlenmesi sırasında, filozof yerine "düşünür" dedik. Yakıştı bu sözcük. İyi de, bir tehlike doğdu: Düşünmenin, yalnız "düşünür"lerin yeteneği içinde olduğu, ya da yalnız onların görevi olduğu sanısını kabullenenler oldu. Bunlar, yalnız düşünürlerin düşünmesi gerektiğini sandılar.

Öte yandan 16. yüzyılda bir düşünür (Montaigne) şunları söylüyordu: "Çok gariptir; çağımızda işler o hale geldi ki felsefe, anlayışlı insanlar arasında bile, ne teorik ne pratik hiçbir yaranı ve değeri olmayan boş ve kuru bir laf olarak kaldı. Bence bunun sebebi, felsefenin ana yollarını sarmış olan safsatalardır." (Denemeler, Tükçesi, S. Eyuboğlu).

Bize gelince, bu sözleri söyleyen Montaigne'in ölümlünden (1592) dört yüzyıl sonra bile, aynı çukurlarda yuvarlanmayı sürdürüyoruz. Liselerimizde felsefe ve mantık derslerinin dışlanarak, gençleri düşünmeden inanmaya sürükleyebilmenin karanlık yolları kayganlaşıyor.

Yüzyıllar-binyıllar boyunca, insanları düşünmekten, uzaklaştırmak için, çok çabalar gösterilmiş. Çünkü insan-

lar ne kadar düşünürlerse, o denli kolay inanacaklar. Beyinlerini kendi düşünce sistemlerinin çıkaracağı sonuçlarla sürekli olarak tazelemeyi beceremeyen boş kafalar, her türlü hazır düşünce paketlerini, ambargosuz depolamaya hazır olacaklar. Bu düşünce paketleri, isterse tapon mallar olsun.

Öyle anlar olur ki düşünme üşengeçleri, "Yer yarılıp içine girseydim de, bu durumu yaşamasaydım" derler. Sanki kaçıp kurtulmak olasıdır. Kurtuluşun, "yaşanan zamandan kaçmak"la sağlanabileceği sanılır. Oysa kişi, yer yarılıp içine girse bile, yaşadığı zamandan kaçamaz.

Başına kurtulamayacağı felaketler geldiğini sanan kişi, "her şeyi bırakıp gitmek" düşlerine dalar. Gitse nereye gidecek ki? Sanki kendisi için, "yeni dünyalar kuracak." Kolayına kaçmak bu! Yaşadığı dünyayı berbat eden birisinin yeni dünyalar kurması kolay sanki. Düpedüz düş görmek bu! Zaten gerçekleşecek bir şeyin düşünüyormüş olmak, yüz binde bir'lik-milyonda bir'lik bir rastlantı. Gözlerini kapayıp düş görmektense, gözlerini açıp doğru yaşamaktır öncelikli borcumuz.

İnsanın, yaşadığı dünyayı düzeltebilmesinin ön şartı, kendisini düzeltmesidir. Kendisini düzeltemeyen kişinin, yaşadığı dünyayı da sakatlaması doğaldır. Düşü gerçekleşse de, yeni bir dünya kursa ne olacak sanki: O da sakat doğacak.

Adına dünya diyerek, üstüne bastığımız toprağın bütününü, yani yer küresini kastediyorsak, biz bu dünyayı değiştiremeyiz. Başka gezegenlere göçme konusunda, bilimsel de gözükse, anlatılan masallar gerçekleşse bile daha binlerce yıl insanların dünyası burası... Kendi zamanları insanlar için, daha en az binlerce yıl, bu dünyada başlayacak, bu dünyada bitecek.

Ya sonra?

Hiç kimse, son nefesini verdikten sonra, yok-olup gitmeye razı değil. Herkes, önce kendi dinsel inançlarına göre, çok uzun bir uykudan sonra da olsa yeniden dirilerek, bir başka biçimde daha yaşama düşleri kurmakta. Bu yaşama biçimi, cennet ve cehennem ile simgeleniyor.

Ya insanların, bunlardan hangisine-hangi şartlarla gideceği, nasıl saptanacak? O da belli: Kirâmen kâtibîn adıyla anılan melekler var ya! Biri sağ omuzumuzda durur, sevaplarımızı yazar, öbürü sol omuzumuzda durur, günahlarımızı yazar. Ama biz onları görmeyiz. Hiç ara vermeden, tatil yapmadan sürekli ve düzenli olarak çalışırlar. Sevap ve günahların tümü, hiçbir istisnası olmadan kayda geçer. Cennete kabul, bu hesaplardan çıkacak sonuca bağlıdır.

Bazı farklarla da olsa hemen bütün dinlerde, cennet-cehennem tanıtımları oldukça birbirine benziyor. Kabul şartları da birbirini andırıyor. Bu yakınlaşmanın, insan tabiatından kaynaklanan bir nedeni var. Cennet umudu insanların çoğunda, ahlak ve moralin temelini sağlıyor. Bu umut ışığı yakılmasa, insanların daha moralsiz olacağını belirtmek, kâhinlik değil. Daha ahlaklı olacakları da söylenemez. Üstelik günahlar kaydedildiği halde, kitabına uydurduğunu sanarak vicdan ve ahlak dışı davrananların sayısı az mı sanki?

İnsanları öbür dünya ile korkutmak, geçmiş zaman ve dünya içinde pek yaygın biçimde uygulanmış. Oysa doğru olan, insanlara yaşarken öbür dünyadan korkmamayı öğretmek. Ya da öbür dünyadan korkmayacak gibi yaşamayayı öğretmek.

Gelelim hesaplar görüldükten sonra ne olacağına... Özellikle de cennet kapıları yüzüne kapananların haline...

Ne olacak cehennemliklerin hali? Öyle ya! Hesapta, binlerce - milyonlarca yıl cehennem ateşinde yanmak var. Orada da korkudan eliayağı titreyerek, "ölsem daha iyi" diyenler, dünyadan sonra bir kez daha orada ölecekler mi?

Şimdi duyarlı noktaya yaklaşıyoruz: Orada, ölsem diyenin ölmesine bile izin yok. Cezasını vermeden, kimse'nin yakasını elden bırakmaz zebaniler. Daha önemlisi, herkesin, bir biçimde yaşamayı isteyecek olması... İsterse cehennemde olsun. Çünkü yok olup gitmek, cehenneme gitmekten bin kez kötü. İzin vermemelerini unutsak bile, sorsalar cehennemliklere: "Cehenneme mi gitmek istersin, yoksa yok olup gitmek mi?" diye, tek istisnası olmadan hepsi cehennemi seçecek... Çünkü ateşte yanmak da olsa, ceza er geç, bir gün bitecek. Hiçbir günahın cezası, sonsuza dek sürmez ya! Elbet bitecek. Herkesin cehennemi seçmesi doğal. Çünkü cehennem bile olsa, orada umut var. Yok olup gitmekte, umut bile yok.

Yaratıkların zamanı kavrayışlarında, değişen ölçüler var. Bazı yaratıklar, son bir dakikadan öncesini unutuyorlar. Bir daha da hiç anımsamıyorlar. Ruhsal gelişme düzeni yükseldikçe, daha uzun zaman parçaları zihinde canlandırılabilir. İnsanlar, bebekliklerinden sonraki önemlice sayılabilecek olayları unutmuyorlar. Buna paralel olarak gelişen bir yetenek, gelecek zamanı zihinde canlandırabilme gücü.

Öyleyse hayatı, topyekûn (total) yaşıyoruz demektir. Geçmişimiz ve geleceğimizle birlikte. Bu bile yetmiyor. Kendi varoluşumuzdan öncesi ile, bu dünyayı terkedişimizden sonrası bile, adına yaşamak dediğimiz kavramın ayrılmaz parçaları.

Demek ki yaşayış, bir bütündür. Kavranan zamanın

bir bölümü koparılıp atılamaz. Yaşamının kemikleri atılıp bonfilesi saklanamaz. Unutmak, isteğe bağlı değildir. Kişi yaşadığı zamanın, hiçbir bölümünden kaçamaz. Kişi, kendinin sınırlayacağı zaman parçalarının kabuğuna çekilemez. Bütünü veya parçası, yaşadığı zamandan kaçamadığı gibi, kendinden de kaçamaz. Çünkü yaşadığı zaman kavramı, kişinin kendisidir.

Bütün bunlar, zihinleri sağlıklı olarak işleyen kişiler için geçerli. Ama kişinin zihninde geçmiş ya da gelecek için bazı boşluklar doğmuşsa, bu durum ruhsal sağlığın yerinde olmadığına işarettir. Böyle vakalar için mantık yürütülemez.

Yaşayış, zamanın sürekliliğidir. Çünkü zaman sürekli-
dir. Zamanla sarmaş dolaş yaşıyoruz. Zamandan koptu-
ğumuz an, yaşayıştan da koptuk demektir. Sürekli olarak
akan zaman bizi kollarından bıraktığı an, yaşayışımızın
sonuna varmışız demektir. Zamandan kopmak, ölümün
bir başka biçimde tanıtılmasıdır.

Çizdiğimiz tablonun, tam karanlık değilse bile, biraz
alacakaranlık olduğu söylenebilir. Şimdi biraz da, zaman
ırmağıyla kucak kucağa sürdürmekte olduğumuz yaşayı-
şın, ışıklı yanlarından söz edelim. Zaman zaman tersine
akarmış gibi gözüken, ama hiçbir zaman tersine akmayan
zaman ırmağında sulara gömülmemek için, tutunacağımız
dallar var. Bunlar, yaşamaya dört elle sarılmamızı sağla-
yan güç kaynakları.

Bu kaynakların başında, çevremiz, özellikle yakın
çevremiz var. İnsan sosyal bir yaratık. Uzun süre yalnız
yaşarsa, ruh sağlığı bozuluyor. Kalabalıkta da olsa, çoğu
zaman yalnızlıktan kurtulamadığını sanıyor ama, böylesi
yalnızlıkta bile, toplum yaşayışına salınmış kökler, sürekli
ilişki sağlıyor.

Yazarı, bir süre sonra yalnız adam Robinson Crusoe'nin yanına bile, Cuma adlı uşağı yerleştirdi. Uzun yıllar kesin yalnızlık içinde yaşayan kişiler, bir çeşit bunamadan kurtulamıyor. Hatta yalnız konuşma yasağı bile, insanların iç dünyası ile dış dünya, yani Makrokozmos arasındaki bağı, tehlikeli biçimde kısıtlıyor. Örnek, halk düşmanı Al Capone'un, konuşma yasağı olan Alcatraz Hapishanesinde dört yıl yattıktan sonra saçmalamaya başlaması, bir zalimin bile ruhsal çöküntüye uğraması.

İnsanlar tüm çevreleriyle, karşılıklı olarak birbirine ruhsal köklerle bağı. Bu durum, çevre ve toplumla sürekli ilişki kuran bir kan dolaşımı gibi... Bu damarlardan sürekli taze kan gelmezse, ruhsal yaşantı, ağır hastalıklara açılacak. Yaşama kontenjanıyla bize verilen zamanı kullanırken, özellikle yakın çevremizle, tüm çevremizle, hatta toplumla birlikte nefes alıyoruz. İlişki kopukluğı nefes kesiyor.

En sağıam temelli güç kaynağı olan çevre ilişkilerinde, düş kırıklıkları yaşanabilir. En yakındaki insanlardan bile beklenen desteğın yerinde, bir boşlukla karşılaşmak olasıdır. Bu ilişkilerdeki yorumları, sürekli olarak iyiye doğıru yapmak borç. Çünkü kendisini aradığıınız yerde boşluk bulunan kişi, belki o sırada sizin yardımınızı beklemektedir.

Yakın çevredeki dostluklar üzerine de, iyi-kötü bin türlü söz söylenir. Düş kıran dostluk örneklerinin bile, yararlı uyarılar olduğıunu unutmamalı. Düş kırıklıklarına abone olmaktan kurtulmanın bir yolu, bunlardan ders almak. Güvenilir dostluklardan kuşkulanmak değıl.

Dostluklarında, ömrü boyu yalnız düş kırıklıklarıyla karşılaşan kişinin durumu ise, kolay anlatılabilir. Bu kişi, ya dost seçme gücü pek zayıf olan bir yeteneksizdir. Ya

da dostlarından, sürekli olarak haklı olmayan beklentilerin rahatlığına konmak isteyen biridir. Her iki halden de kurtulmanın çaresi, kafayı işleterek doğru yolu gösterebilecek dostlar bulmaktır.

Yaşama neşesini yitirmemek için sarılacak dallardan biri, çalışmak... Hem çalışmak, geçinmek için zorunlu olmasa da değişiklik yok. Ruh sağlığını güvenle koruyabilmenin şartlarından biridir çalışmak. Ara sıra aylıklık etmenin, tatil yapmanın hoşluğuna bir şey denemez. Ölçüyü kaçırmadan tembellik etmenin bile zevkine varabilmek için, kendini adayarak ve yeterince çalışmak şart.

Çalışma, baştan şavma değil, başarı hırsıyla yapılmalı. Başarı kazanmanın ateşi olan hırsı, politikacının makam hırsıyla karıştırmak yanlış olur. Bu hırs, övgüye değer, hatta kutsal bir hırdır. Bilim ve sanatta doruğa çıkan eserlerin yaratılmasını sağlayan itici güç, bu hırdır.

Bir çiçeğin yetiştirilmesi, bir yemeğin iyi yapılması için gösterilen güçlü istekler de, övülen bu hırdan başka duygular değil. Her işi, her başarıyı, saygıyla karşılamak borç.

Yakın çevreyle doğru ve iyi ilişkiler, çalışmak ve başarı, yaşama neşesinin önemli dayanakları. Kişilerin, yakınlarıyla (arada bir gölge düşse bile) doğru ilişkileri sürüyorsa, dostlarıyla (bazıları düş kırıklığı yaratmış olsa bile) sıcak ilişkileri sürüyorsa, severek çalışıyorsa, orada yaşama neşesi eksik olmaz.

Bir üstada göre: "Mizah yaşayışın, tek mutlak doğudur." (Hebbel) Mizah yeteneğinin doğurduğu yaşama neşesi, bizi dertlerimizden kurtaracak can simidir.

Humor dilimize, "gülen düşünce" olarak çevriliyor bazen. Bu gülen düşünce, insan zihninin en değerli hazinelerinden biri. Anlamının cıvıklaştırılmasını bir kenara bıra-

kıp da humor yerine mizah dersek, bunun da çok kısa ama çok iyi bir tanıtımını şöyle yapabiliriz: \

"Mizah aklın sanatıdır."

Akılla sanatın bir araya getirilmesi, yapılacak en iyi kompozisyonlardan biridir.

"Çiçek her yerde bulunur. Ama herkes onlardan buket yapmayı beceremez." (A. Grün). Çiçek, her kara toprakta yetişir. O kapkara topraklardan çiçeğin nasıl yetiştiğini nasıl çözmeli ki? Marifet, kara günlerden yaşama neşesi derleyebilmek. Çünkü: "Ruhun en yüce yetkinliği (mükemmelliği), neşe yaratabilme kudretidir." (Vauvenargues)

8.6. ZAMAN VE DÜNYA

· Dokunabildiğimiz her şey, bir türlü hesaba geliyor. Ağırlık ya da boyut ölçüleriyle örneğin... Çiçeğin sayısı, meyvenin kilosu, ya da yolun uzunluğu gibi... Hatta dokunamadıklarımızın bile hesabı var. Örneğin gazların hacim hesabı yapılıyor.

Ama bunların hepsi, "var olan" şeyler... Madde bunlar. Oysa zaman öyle mi? Hem yok, hem de hesabı yapıyor. Nasıl oluyor da yok olan bir şeyin hesabı yapılabiliyor? Mantık oyunbazlığı sürdürelim: Hesabı yapılabilior- sa var demek... Öyleyse nerede?

Mekân ve zaman ilişkileri konusunda her söyleneni, merakla-dikkatle anlamaya çalışıyoruz. Sayısını tam anlamayıp da, onlar gibi olsak bile, hoşnut oluyoruz. Bir örnek şöyle: "Mekân zamana, tıpkı vücudun ruha olduğu gibi geçer (intikal eder)." (Novalis)

İnsanlar ileri yaşlara gelince, önlerinde geleceklerini değil, geçmişlerini görmeye başlıyorlar. Geçmişi insanın önüne, öbek öbek yığılıp duruyor. Bu olgunun insan bey-nini silkeleyen etkisi, "zaman"ın değerini çok daha iyi algılayabilmek.

Yaşandığı sırada yürek yakan, akıl ve mantık zincirle-rini parçalayan olaylar, yıllar -hele uzun yıllar- geçince, güzelleşiyor sanki... Oysa değişen bir şey yok! Olan ol-muş, her şey bitmiş. Bizim dışımızdaki hiçbir şeyde deği-

şiklik olmamış. Ama bizim, olayları kavrayış ve algılayış biçimimiz değişmiş. Yani biz değişmişiz. Bizdeki bu değişikliğin kaynağı ise, "Zaman Baba"nın ta kendisi.

Dünyamızdan sıkılanları aldatanlar var. Arada duyduğumuz oluyor, kimileri çıkıp: "Yeni bir dünya yarattıkları" gibi savlar ileri sürüyorlar. Bu kişilerin yeni bir dünya yaratmak bir yana, bu dünyayı bile tanımadıkları belli. Hele milyarlarca ışık yılı öncesi ve sonrası olan zamanın, ucubacağı bilinmeyen evrenin görkemini, azıcık olsun düşünmemişler.

Sanat eserlerinde nereye varılmış olursa olsun, yaşamadığımız yeni dünyaların görgüsü olmadan, o dünyaların atmosferine girilemez, havası ve koşulları yaratılamaz. Zaman ve evrenin içinde dünyamız ne kadar küçükse, zihinsel dünyamız da o oranda küçük kalmaya mahkûmdur.

İnsanların dünyamızdan zaman zaman duyduğu bıkkınlıklar, değişik biçimde dile getiriliyor. Böylesi taşkınlıklar talihine küsmekten küfür etmeye kadar çeşitleniyor. Bunların çoğunda, dünyayı sevmemek için bahane arama tembelliği sırtıyor.

Ünlü bir sanatçı (Tagore): "Biz bu dünyaya yalnız onu tanıyalım diye değil, aksine, ona razı olalım diye geldik" diyor. Bu deyimde oldukça şiirsellik, ama öte yandan etik amaçlar saklı." Zorlanmayın, dünya budur!" demek isteniyor.

Gerçekten de bu dünyadan hoşlanmadık, onu beğenmedik ve sevmedik, ne yapacağız sanki razı olmaktan başka? Sevmeden razı olmak mı iyi? Yoksa bu dünyada sevecek bir şeyler bularak mı yaşamak daha anlamlı? Kesinlikle kötülük ve çirkinlikleri kabul etmekten yana değilim. Ama dünyada yalnız bunlar mı var?

Dünya ve insanlar üzerine, haklı düşünceler ileri sürülmüş. Bir üstad diyor ki: "Dünya, yalnız ondan nefret edenler için öyledir. Kendisi boş olanlar için de boş." (L. Feuerbach) Hegel felsefe tarihi derslerinde: "Kim dünyayı anlayışla karşılarsa, dünya da onu anlayışla karşılar" diyor. Hem açık, hem güzel bir anlatım, H. Heine'den: "Dünyanın güzelliği ve parlaklığı her zaman, onu seyreden ruhun güzelliği ve parlaklığıdır. İyi kişi burada cennetini bulur, kötü ise cehennemini dener."

Çok beğendiğim, yüz kez olsun yinelemeye çekinmediğim bir özsöz şöyle: "Hayatın, bizim ona verdiğimizden başka bir anlamı yoktur." (T. Wilder)

Bu sözdeki gerçeği gürültüye getiren, kendi ruhsal yaşayışını gürültüye getirir. Unutmayalım ki, dünyanın ve yaşamının sırtına yüklemeye çalıştığımız kötülüklerin çoğu, kendi yetersizliklerimizden, ya da yanlışlarımızdan kaynaklanır.

8.7. "MADEM Kİ DÜŞÜNÜYORUZ"

Ömür sürüp gittikçe çoğu zaman çevremizi, düşüncelerimize inandırmaya çalışmak zorundayız. Bu inandırma çabaları, bazı hazırlıklarla başlıyor. Karşımızdakini yumuşatıyor, onu zihinsel olarak bize inanmaya yatkın hâle getiriyor, temeli hazırlıyoruz. Sonra da bir soluk alıp, "Madem ki düşünüyorum, öyleyse varım" diyoruz.

"Madem ki düşünüyorum" diye söze başladıktan sonra, ortaya çok sayıda alternatif çıktığını gördük. Bunların bir bölümü ciddi, bir bölümü ise şaka gibi gözüküyor ama, şakalar ciddilerden bile daha ciddi... Elbet aslında bütün sorunlar ortaya, düşünmeye başlayınca çıkıyor. Ne kadar az düşünülürse, sorun o kadar az sanki...

Böyle mantık yürütülürse denebilir ki: "Sorunları tümüyle ortadan kaldırmak için, düşünmekten vazgeçmek gerekir." Varlabilecek en kötü sonuç da budur! Oysa mantık insanı doğru bir yerlere götürmelidir. Öyleyse bir düşünme yöntemi olan mantığı da, şaşırtma oyunlarına âlet etmemelidir.

Daha az düşünerek sorunları azaltmaya çalışmanın da bir yol olabileceği, bazı kimselerin aklına geliyor. Ama bu yol insanları, sağlıklı sonuçlara götürmüyor. Daha az yeşeren yerler nasıl çölleşiyorsa, daha az düşünen kafaların sonu, düşünce çölleşmelerine dönmek... Anlamak ge-

rekiyor ki, sorunları azaltmanın yolu da, ancak çok düşünmekten geçiyor.

Sorunların, hiç düşünmeden büsbütün ortadan kaldırılacağını sananların durumunu, iyice açığa çıkarmadan geçmek mümkün değil. Bunların durumu, düpedüz "taş-kafa"lılık. Ruhsuzluk... Canı çıkmışlık... İlkel hayvanlar bile, kendilerine özgü düşünme etkinliklerinden kopamıyor. Hatta bitkilerin bile "can"ı var. Öyleyse onlar bile, kendilerine göre düşünüyorlar demektir.

Öyleyse "Madem ki düşünüyorum..." oyununa, biz de bir satır katalım, diyelim ki: "Madem ki düşünüyoruz, o halde düşünmeliyiz."

Şu anda gündemie, hangi konuların öncelikli olarak düşünülmesi gerektiği geliyor. Genelde birinci konu, "dünyanın hâli" olarak ortaya çıkıyor.

Dünyanın büyüklüğünden çekinip de, ona en geniş açıdan bakmaya korkmamalı... Zaten ne olursa olsun, "ne"ye gözümüzü çok yaklaştırırsak, daha dar açıdan görmeye mahkûm oluyoruz. Ayrıntıları bile daha iyi anlamak için, daha önceden bütünü kavramak-algılamak, doğru oluyor.

Öyleyse dünyamızı ve insanları, geçmişlerinden geleceklerine, çok büyük zaman dilimleri içinde mercek altına almalıyız. Öyleki, dünyamızın yaradılışından başlamalı, dünyanın sonu geldikten sonra bile ne olacağını düşünmeyi sürdürmeliyiz. Çünkü araştırmalar, insan yaşayışının, dünyanın sonu geldikten sonra bile başka gezegenlere taşınarak yerleşmeleri ufkunu, açıyor.

Hatta araştırmacılar kendilerini tutamıyor, hızlarını alamıyorlar. Başka gezegenlere taşınmak bile, onların düşünce duvarlarına çarpıyor. Güneşin sönmesinden son-

ra bile, başka galaksilere nasıl gidileceğinin anlatımlarını sunuyorlar. Işık yılları hesabıyla yapılacak çok uzun uzay yolculuklarında, insanın yeniden nasıl canlandırılabilceğinin çözümlerini arıyorlar.

Bu durumda hemen yapılabilecek en sevimli iş, birkaç milyar yıl öncesinden birkaç milyar yıl sonrasına kadar kısa bir yolculuk yapıp, geri dönmek. Ola ki dar zaman ölçüleri içinde hiç anlaşılamayan bilinmezler, geniş zaman içinde ışıklara boğuluversin.

Evrenbilim'in, yani kozmolojinin uzay ışınları üzerinde yaptığı spektral analizlere göre evrende çok zaman önce bir "büyük patlama" (ya da büyük genişleme, Big Bang) olmuş. 10-13 milyar yıl kadar önce olduğu söyleniyor. Dünyamızdan radyoteleskoplarla yapılan incelemelere göre ise evren yarı çapının, dokuz milyar ışık yılını aştığı bildiriliyor.

Evrenin boyutları üzerine, bazı kişilerin zihnini açacak, ama bazılarının da aklını karıştıracak bir anlatım şöyle: "Evren öyle bir küredir ki, merkezi her yerdedir, çevresi ise hiçbir yerde...." (Pascal).

Yaşlı bulduğumuz gencecik dünyamızın yaşı, yaklaşık 4,5-5 milyar yıl kadar. Ciddi bulgular yok ama, ilk "canlı"nın, üç milyar yıl kadar önce dünyaya geldiği sanılıyor. İnsanın öncüleri, iki milyar yıl önce taş devri uygarlığını başlatmışlar. Tunç devri başlayıncaya kadar, yani yaklaşık beş bin yıl öncesine kadar, bu iki milyar yıl akıp gitmiş. Yazılı insan tarihi, ancak son yedi bin yıl öncesinde başlıyor.

Yaşadığımız 20. yüzyıl dünyanın ömrü içinde o kadar ufak bir zaman parçası ki, geometrideki nokta tanıtımı gibi... Yani büyüklüğü, sıfır kabul edilebilir. Buna karşın, yi-

ne de garip bir dönem bu. Yüzyılımızda bilimsel gelişmelerin uygulamaya sokulması, insan yaşayışını biçimsel olarak çok etkilemiş ve değiştirmiş... Ama yalnız biçimsel olarak...

Dünyanın yakın geleceğine baktığımız zaman, oldukça karanlık tablolar ve umut kırıcı sahneler görüyoruz. Umut ışıklarını, ancak binlerce, milyonlarca, hatta milyarlarca yıl sonrasında aramak zorundayız.

Tüm umutları, yalnız bizim kısacak ömürlerimiz içinde arayamayız. Biz göçtükten sonra bile gerçekleştirecek iyilik ve güzelliklerin, bugün bile yüreğimizi ısıtması hoş değil mi?

8.8. YILBAŞI ÜZERİNE

2000'li yılların yaşanmaya başlamasına, az kaldı. Bu demektir ki, azıcık da olsa filozof olmayı aklımıza getirdiğimiz bir zaman dilimine, varmış bulunuyoruz. Alışmışızdır, yılbaşı günleri ve cenaze töreni saatlerinde, felsefe yapmaya.

Herkes yılbaşını, kendisinin zaman içindeki kilometre taşı sanıyor. Ama, yaşam yolunun kaç kilometre olduğunu, bilen yok... İyi ki bilinmiyor. Hele bir bilinse, kimse yaşamış olduğu zamanın yeterli olduğunu düşünmeyecek, geri kalan ömrün azlığına yakınacak.

Oysa örneğin, erkekler için neler demezler. "Geçmişte iyi şeyler yaşandıysa, en iyi yıllara varılmış demektir." (A. Maurois) Ya da: "Bekleyecek hiçbir iyi şey kalmadıysa, o adam en iyi yıllarını yaşıyor demektir." (B. Hope) Yılların sözü ediliyorsa hanımlar konuya katılmaz.

Bir yıl 365 gündür der dururuz. Evet, sayı doğrudur ancak Fransızlara göre yaşanan gün sayısının önemi yoktur. Çünkü: "Bir yıl, 365 gecedir." Yaşanan günlerden, ya da gecelerden hangilerinin önemli olduğu, kişiye göre değişir ama, yılbaşı gecesi genellikle önemsenir.

Müslüman dininde, Hazreti İsa da, Hazreti Musa da peygamber kabul ediliyor. Oysa mutaassıp dinciler yılbaşı kutlamasını Hristiyan bayramı sanıp, yerer dururlar. Yılbaşı gecesinin Hristiyanlıkla ilişkisi yok. Herkes bir baş-

langıç bellemiş, kutlar durur. İranlıların Nevruz'u gibi. Çinlilerin de bambaşka bir tarihi var.

Hıristiyanlıkla ilgili olan, attığımız tarih. İşte o, Hazreti İsa'nın doğum yılıyla ilgili. Yılbaşı gecesiyle değil. İsa'nın doğumu, Noel gecesi kutlanıyor.

Yılbaşı gecesi, yemek bahanedir. Kimisi öfkesinden tıknır, kimisi de heyecandan yutkunamaz. Çünkü, zamanla hesaplaşmanın duygulandırılmaları, insanları etkiler. Sonuçlar, kişisine göredir.

Yılbaşında kestaneli hindi yemek alışkanlığı nereden çıktı, bilmiyorum. Birkaç dostuma sordum, onlar da bilemedi. Şart mı ki? Eğer içki varsa, besleyici bir yemek, hatta daha önceden, zorunludur ama, aşırı tıknmaktan kaçınmalıdır. Mide doldukça, kafa boşalır, neşelenmek zorlaşır.

Yılbaşı gecesini, yine de çok içmeden geçirmeli. Hele hele dünyanın ayaklar altından kaçacağı kadar çok içmek, zamansızdır. Hiçbir zaman bu kadar çok içmemeli ya! Yılbaşı geceleri, sürüp giden ömür yolculuğunun durak yerleri olarak önemsenirse, iyi olmaz mı? Ömür yolunun öncesi ve sonrasına bir göz atabilmek için, düşünme yeteneği hırpalanmamalı.

Yılbaşı gecesi eğlenmek, daha doğrusu aynı zamanda eğlenmek, yersiz istek değil. Yersiz olan, yılbaşı gecesinde eğlenmeye mahkûm olunduğunu sanmak... En çok so-murtanlar, bu kafada olanlar. Bir farkı da gözden kaçırmamalı. Eğlenmek, ille de neşelenmek değildir. Yalnız bedensel tepinmelerin coşkunluğuyla, huzur bulunmuş olmaz.

Dedik ya, neşelenmek için çırpınmaya gerek yok ama, engellemeye de çanak tutmamalı. Kararında yemek

kararında içki dengesi bulunmadıkça, vücut ağırlaşması peşinden, mahmurlaşma kaçınılmaz olur.

Zihinsel neşelenmenin huzuruna götürecek en güvenli yol, ufacak - minicik zaman parçalarında, vicdan muhasebeleri yapabilmek... İsterse, yılbaşı gecesi dakikalarında olsun.. Ya da çeyrek saatlerinde... Eğer bu zaman parçaları temize çıkmaya yetmiyorsa, tereddütler varsa, huzur bulmak için bu kişiye, ne yılbaşı gecesinin bütünü yeter, ne de başka gecelerin.

Yaşam sevgisi ve neşesinden kopmamak, bizim yaşam eserimizdir. Yaşam aşkıysa, baş yapıtıdır. İşte bu dünya üzerinde - bu gezegende yaşamayı bir türlü sevmeyecek olan kişinin tüm insanların hakkı olan oksijeni tüketme hakkı, tartışılabilir.

Sevmek bir yetenek işidir. Sevmek için, dünyanın tüm çirkinliklerinin - nefretlerinin bitmesini bekleyen, daha çok bekler. Böyle kişilere, ömürlerinin yetmeyeceğini söylesem, büsbütün üzürlürler. Algılayamazlar ki, düşledikleri gibi bir zaman beklemeye, hiçbir insanın ömrü yetmeyecektir.

Bekleme hakkımız olan temizlik, çirkinlikleri üstümüze sıçratmamalı... Pisliklerden uzak kalmayı başarabilmeli... Pisliklerin ta göbeğinde olursa bile... Dünyada seviyecek şey mi kalmadı sanki. Politikaya atıldığı halde kişiliğini koruyabilen ve temiz kalmayı başarabilenler, ne güne duruyor. Sayıları azıcık da olsa, anıt değerindeki bu insanlara duyulacak sevgi, sevme yeteneği olan bir insanın yüreğini doldurur da, taşar bile.

Dünyada sevgiyi doğurabilecek kaynakları, sayamayız bile. Bütün görkemıyla, sanat var, sanatçılar var (sahtesi ve bayağısı hariç). Kendisini gerçek sanata gönül verebilecek kadar yetiştirememiş olan, ruh tembelliğine yansın.

Hâlâ gücü kaldıysa, içinde bulunduğu ruh çukurundan çıkmaya çabalsın. Bu gücü gösteremiyorsa da, ne yaparsa yapsın.. Sevse ne olur, sevmese ne?

Neşe bilinçli olmalı. Kim ki gelecek yıl, yaşı kaç olursa olsun yeterince çalışmaya kararlıysa, geçinmek için çalışmak zorunda değilse bile hayırlı birtakım işler yapma çabasından vazgeçmiyorsa, kim ki yakın-uzak çevresi için özverilerde bulunmaya üşenmiyorsa, bu dünyada hiçbir kimsenin sorunlarının yalnız kendisine ait olmadığını algılayabiliyorsa, gelecek yıl onun için umutlarla doludur.

AYDIN BOYSAN, 1921 yılında İstanbul'da doğdu. Pertevniyal Lisesi ve Güzel-Sanatlar Akademisi (sonraki Mimar Sinan Üniversitesi) Y. Mimarlık Bölümünü bitirdi (1945). Öğrenimin bitiminden sonra serbest mimarlık çalışmalarını, ara vermeden sürdürdü. Mimarlık öğretiminde yan görev olarak, 15 yıl bulundu (1957-1972). TMOOB Mimarlar Odası'nın Kurucu Yönetim Kurulu üyesi ve ilk genel sekreteri oldu (1954-1955). İki yıl, İstanbul Şubesi Başkanlığı yaptı (1961-1962). Ulusal ve uluslararası mimarlık yarışmalarında ödüller kazandı. Spor salonlarından, büyük endüstri tesislerine kadar çok sayıda yapıtta, imzası var. Dokuz yıl, haftalık gazete köşe yazıları ve çok sayıda inceleme ile dünya gezileri izlenimlerini içeren dizi yazıları yayınlandı. Bundan önce dünya ülkeleri ve şehirleri incelemelerini gezi izlenimleriyle birlikte anlatan ve mizah söyleşilerini içeren 14 kitabı yayınlandı. Çok renkli ve çok yönlü bir kişiliği olan AYDIN BOYSAN, dünyayı ve İstanbul'u, geçmişi ve geleceğiyle iyi tanıyan ve zevkle okunacak gibi anlatabilen bir İstanbullu.

"Anıları yazmak, geçmiş zamanı bir kez daha yaşayabilmek...

Hem de, çekilen çilelerin unutulmuş biçimiyle... Güzelleşmiş olarak... Yapayalnız... Anıları sofralarda anlatmak, aynı zevki vermiyor. Üstelik dünyamızı çoktan terketmiş dostlarla buluşmanın neşesine doylumuyor.

Ya deneme yazıları?.. Az bilinen ya da bilinmeyen her konuda, okuma-düşünme ve yazmayı sürdürdükçe, konular yaşayışa bağlandıkça, sanki yeni ülkeler ve beldelerde yaşamının taze neşesi yüreğe doluyor..

Bu kitabımda da yurdun çeşitli yörelerinde geçen dostlukları, anıları bir kez daha yaşama mutluluğuna eriştim. İstedim ki bu anıları sizlerle de paylaşayım.

Her türlü yazı hoş bir etkinliktir ama, bir yazara çok sayıda kitap bitirebilme gücü ve mutluluğunu armağan edenlerin, yalnız okurlar olduğu unutulamaz.

Bu bilinçle, saygıdeğer okurlara minnetler, iyi dilekler ve saygılar sunarım."

9 789754 945126

ISBN 975 - 494 - 512 - 8
95 . 00 0105 0348

KDV

6000000